

**MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA**

INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE

**MODERNIZAREA SOCIAL-POLITICĂ
A REPUBLICII MOLDOVA
ÎN CONTEXTUL EXTINDERII PROCESULUI
INTEGRAȚIONIST EUROPEAN**

(Partea a II-a)

Culegerea este recomandată pentru publicare
de Consiliul Științific al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Lucrarea este consacrată cercetării științifice a problemelor modernizării Republicii Moldova abordată în contextul necesităților de reformă prin dezvoltare și democratizare. Culegerea conține compartimente ce vizează coordonate instituțional-funcționale, electorale și mediatice, cultural-organizaționale și de comunicare ale proceselor de modernizare a Republicii Moldova, inclusiv prin implementarea prevederilor Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană. În lucrare sunt reliefate aspecte ce vizează contextul regional european al evoluției Republicii Moldova și abordări geopolitice ale problemelor de securitate națională.

Culegerea este adresată factorilor de decizie din cadrul administrației publice de diferite niveluri, cadrelor științifice și științifico-didactice, reprezentanților societății civile, tuturor celor care manifestă interes față de problemele modernizării Republicii Moldova abordată în complex sub aspecte interdisciplinare și transdisciplinare.

Coordonator: Victor JUC, doctor habilitat în științe politice

Redactor: Tamara OSMOCHESCU

Procesare computerizată: Elena CURMEI

Copertă: Vitalie LECA

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european / Min. Educației, Culturii și Cercet. al Rep. Moldova, Inst. de Cercet. Juridice, Politice și Sociologie; coordonator Victor Juc. – Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2019. (ÎS FEP „Tipografia Centrală”) – . – ISBN 978-9975-3298-5-9.

Partea a II-a. – 2019. – 364 p.: fig., tab. – Texte: lb. rom., rusă. – Cuprins paral.: lb. rom., engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – ISBN 978-9975-3298-6-6.

[327+323/324](478):061.1EU(082)=135.1=161.1

M 84

**REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL NECESITĂȚILOR
ȘI A OPORTUNITĂȚILOR DE MODERNIZARE
(în loc de INTRODUCERE)**

**REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF NEEDS
AND OPPORTUNITIES OF MODERNIZATION
(instead of INTRODUCTION)**

Dat fiind că prin Ordinul nr. 1857 din 17 decembrie 2018 semnat de către Ministrul Educației, Culturii și Cercetării proiectele instituționale care urmau să fie finalizate pe 31 decembrie 2018 au fost extinse până la 31 decembrie 2019, prezenta monografie colectivă include compartimentele din cadrul proiectului instituțional „Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european”. În lucrare sunt supuse cercetării științifice prin prisma principiilor interdisciplinarității, pluridisciplinarității și transdisciplinarității mai multe aspecte ce țin de politica internă și de politica externă a Republicii Moldova, abordate în dinamică, în contextul necesităților și a oportunităților de modernizare instituțională, politico-juridică și social-economică.

Actualitatea subiectelor elucidate este determinată de necesitatea de a analiza procesele politice care s-au produs în Republica Moldova în anul 2019 atât pe coordonata internă, cât și pe dimensiunea externă, atât în plan conceptual-teoretic, cât și sub aspect aplicativ. Metodologia cercetărilor științifice efectuate întrunește principii, abordări și metode general-științifice și particular-științifice de investigație, urmându-se degajarea unor rezultate științifice și științifico-aplicative de caracter epistemologic și de factură praxiologică.

În anul 2019 Republica Moldova a suferit mai multe schimbări politice și instituționale provenite, cu predilecție, din consecințele alegerilor parlamentare ordinare desfășurate în data de 24 februarie 2019 [1]. În plan politico-juridic general constatăm că, chiar dacă s-au înregistrat mai multe derapaje, revenirea la aplicabilitatea democrației electorale, încălcată prin declararea nejustificată a nulității și invalidarea rezultatelor alegerilor locale noi pentru funcția de Primar general al municipiului Chișinău din 20 mai/03 iunie 2018 [2], decizie asupra căreia s-a revenit peste un an și patru luni prin Decizia Curții de Apel Chișinău din 08 octombrie 2019, prin care rezultatele scrutinului au fost confirmate, iar mandatul Primarului

general ales a fost validat [3]. Principiul transferului pașnic și neîntârziat al puterii de stat, ca urmare a exprimării voinței libere a alegătorilor în rezultatul unui scrutin competitiv, transparent și democratic, a fost pus substanțial sub semnul întrebării în perioada 7/8 - 14/15 iunie 2019, acest interval de timp fiind, prin esență și caracter, o dualitate a puterii de stat, cu existența și funcționalitatea structurilor statale paralele. Fenomenul dualității puterii de stat se dovedește a fi însuși prin conținutul său o stare de lucruri foarte periculoasă pentru stat și pentru cetățeni, deoarece subminează procesul decizional și funcționalitatea autorităților puterii de stat, preponderent la nivelul central, dar având impact și asupra verticalei puterii. O problemă foarte gravă constă în atragerea Curții Constituționale, autoritate jurisdicțională supremă în materie de constituționalitate, în procesul de legiferare a dualității puterii de stat. Implicarea nemijlocită a Curții Constituționale prin adoptarea unor avize vădit părtinitoare și mai puțin explicabile denotă elocvent precaritatea instituțională democratică a Republicii Moldova și indispensabilitatea reformării instituțiilor în conformitate cu bunele practici și bunele oficii continental-europene în vederea modernizării lor prin dezvoltare democratică și consolidarea capacităților de funcționalitate. Incontestabil este faptul că starea instituțiilor, exprimată prin capacități reduse de funcționalitate, penurie de funcționari profesioniști provenită din fluxul permanent, angajare partinică, evitarea aplicării meritocrației, birocratizare excesivă și îndepărtare de oameni, dar nu numai, influențează într-un mod negativ nu doar asupra percepției de către cetățeni a autorității statului și a instituțiilor sale, ci și în raport cu partenerii de dezvoltare. Introducerea funcției de secretar de stat a fost o acțiune instituțională benefică, însă modificarea statutului lor nu s-a dovedit a fi de bun augur, deoarece se încalcă principiul continuității în funcționalitate, acesta fiind raționamentul de care s-a condus în cadrul reformei autorităților administrației publice centrale inițiată în anul 2017.

Cât despre acțiunea tripartită din prima decadă a lunii iunie 2019 (Uniunea Europeană, Federația Rusă, Statele Unite ale Americii), aceasta a fost rezultat al unui concurs favorabil de împrejurări, având obiective bine țintite, și nu este exclus că demersuri de asemenea factură vor mai fi înregistrate în tentativele de a identifica soluții pe marginea unor sau altor probleme de rezolvat, în special conflictul din raioanele de est. Eventualitatea repetabilității aranjamentelor în formula anunțată se explică prin următoarele: actualmente actorii majori încurajează soluții la nivel național în probleme care nu solicită cedări de principiu,

marile puteri (mai puțin Federația Rusă) nu luptă acerb pentru orice segment geopolitic, mai ales cu șanse reduse sau chiar nule de a deveni agent geostrategic și Republica Moldova nu numai că nu este excepție de la această percepție a politicii mondiale, ci reprezintă un teren favorabil pentru aplicabilitate și, implicit, pentru a demonstra fezabilitatea acțiunilor concertate în calitate de exemplu demn de urmat. Nu este mai puțin adevărat însă, că durabilitatea aranjamentelor este cu șanse diferite, fiind pusă sub semnul întrebării atât de forțe interne, cât și din exterior din cauza pozițiilor diferite pe marginea compromisului la care s-a ajuns.

În Republica Moldova se impune concentrarea eforturilor pentru edificarea unui sistem politic deschis, de caracter democratic, în condițiile căruia societatea controlează puterea, o sursă importantă a acesteia din urmă fiind persoana care dispune de autonomie, drepturi și libertăți. Pluralismul politic ridicat la rang de normă constituțională completează și definește pluralismul instituțional întemeiat pe echilibrul puterilor și asocierea la standardele protejării drepturilor și libertăților individuale: democrația se exercită în condițiile pluralismului politic, asigurându-se și garantându-se diversitatea opiniilor, bogăția alternativelor sociale și spirituale lărgind diapazonul alegerii politice și posibilitățile definirii căilor optime de dezvoltare.

P. Varzari acreditează ideea că în contextul noilor provocări ale modernizării politice a societății (birocratică, tehnocratică, oligarhică, instituțională, decizională, politică), care fac ca orice socium să se confrunte cu crize multidimensionale, cu mari tensiuni și conflicte sociale, și pornind de la necesitatea modernizării politice a statului Republica Moldova, elita politică guvernantă are nevoie de o reînnoire calitativă cu cei mai capabili și mai dinamici reprezentanți ai clasei politice. Este necesar ca în activitatea lor politică ei înșiși să întruchipeze principiile democrației contemporane și a statului de drept, să răspundă cu promptitudine la cererea socială, altfel societatea se va confrunța în continuare cu multe alte dificultăți aporetice, iar vectorul integraționist european va fi pus în fața întrebării „a fi sau a nu fi”. Modalitatea de reformare a elitei puterii, care rezidă în modernizarea „de sus” a clasei politice, numită și „purificarea” sau primenirea elitei puterii, poate fi fortificată și prin minimalizarea rolului și legitimității elitelor tradiționale și creșterea rolului elitelor modernizatoare prin includerea în politică a persoanelor noi, meritonii, din mediul non-elitei (lideri de opinie cu proiecte individuale, membri activi

ai sectorului ONG-ist) care ar fi atașați interesului național al țării, folosind în acest sens diverse mecanisme eficiente de recrutare și selectare [4, p. 82]. I. Ceacâr atribuie un rol important culturii organizaționale, care reprezintă un element definitoriu al activității oricăror instituții, dat fiind că valorile promovate prin intermediul resurselor umane pot să influențeze eficiența și eficacitatea scopului urmărit: cert este că în cadrul autorităților administrației publice cultura organizațională comportă un impact major, deoarece poate influența formularea unei strategii sau împiedica implementarea acesteia [5, p. 304].

Date fiind reconfigurările de fracțiuni care s-au produs în urma alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019, atestăm următoarele majorități (formalizate și neformalizate) și, implicit, coaliții guvernamentale:

1. Guvernul P. Filip și-a prelungit activitatea până la 8 iunie, fiind edificat pe un sistem cu partid dominant (Partidul Democrat din Moldova), susținut de grupul parlamentar Partidul Popular European din Moldova în calitate de partener minor, Executivul a inițiat mai multe proiecte sociale, însă nu toate au fost plenar acoperite financiar, inclusiv Legea nr. 270/2018 privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar. Ținem să subliniem că inițierea unei reforme, unui program sau proiect trebuie precedată de elaborarea unui studiu de fezabilitate, identificarea mijloacelor financiare pentru acoperire plenară și determinarea impactului, inclusiv de factură socială, deoarece simpla declarare a necesității riscă să compromită bunele intenții și așteptările anunțate să nu se afle în consonanță cu „rezultatele obținute”. În același context de acțiuni se include și inadmisibilitatea supunerii instituțiilor de stat unui partid politic sau unei grupări, capturarea lor nu favorizează procesul de modernizare prin dezvoltare democratică, ci tendințele autoritariste, liderii autoritari bucurându-se frecvent de un anumit sprijin electoral și social-politic.

În condițiile Republicii Moldova, menționează A. Dumbrăveanu, factorii economici au condus la divizarea extremă a societății, au suprimat dezvoltarea agriculturii, a industriei și producției de bunuri, nu au creat condiții pentru dezvoltarea business-ului și a creșterii nivelului de trai a populației. Factorii sociali ne dovedesc insuficiența locurilor de muncă (bine plătite - n.n.), escaladarea corupției endemice și incapacitatea justiției, confirmată de factori juridici prin incompetența organelor de drept de a proteja și apăra eficient drepturile și libertățile cetățenilor. Factorii psihologici ne demonstrează nesiguranța populației în ziua de mâine, moștenirea unor viziuni din trecut, însoțite de o gândire individualistă ostilă coeziunii și solidarității sociale [6, p. 113].

Incontestabil este, în ordinea reliefată de idei, că pe fundalul derapajelor de la procesul complex și foarte anevoios de dezvoltare democratică, perpetuării sărăciei, subdezvoltării și incertitudinii în societățile postcomuniste, încrederii scăzute în autorități, justiției selective și corupției endemice, mai mulți oameni, localizați în diferite straturi sociale și cu diferite statute sociale, acordă prioritate valorilor de „egalitate”, „ordine” și „securitate”, care trebuie să fie asigurate de lideri autoritari. Coordonata valorică a opțiunilor de acest conținut este consolidată de perpetuarea tipului de cultură politică parohial-tatist, iar uneori și de tipul raționalist, aflat în plin proces de diversificare și desconcentrare;

2. din 8 iunie până la 14 noiembrie a funcționat Guvernul condus de M. Sandu, constituit în baza unui aranjament provizoriu între Partidul Socialiștilor din Republica Moldova și Blocul Electoral ACUM, alcătuit din Partidul Acțiune și Solidaritate și Partidul Platforma Demnitate și Adevăr. Primul document adoptat de către Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a X-a a fost Declarația cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului Republica Moldova [7], document politic care a devenit „o călăuză în acțiune” pentru noua majoritate parlamentară, cu predilecție pentru cele două componente ale Blocului ACUM. În context vom specifica lapidar că am considerat deplin justificată schimbarea numerotării legislativelor în Republica Moldova [8] începând cu 1990, această schimbare comportând o vădită încărcătură simbolică, dar nu numai.

Conducerea nouă a statului, întrunind coaliția guvernamentală edificată pe majoritatea parlamentară și susținută de Președintele Republicii Moldova, a anunțat și a inițiat un amplu set de reformă democratică prin dezoligarhizarea și depolitizarea, cu precădere, a sistemului de justiție și la capitolul anticorupție. Executivul a atras în procesul de gestiune conaționali stabiliți peste hotare și reprezentanți ai societății civile, însă acest exercițiu nu întotdeauna s-a soldat cu rezultatele așteptate, situație care nu putea să nu-și lase amprenta asupra percepției și aprecierii activității aranjamentului de conducere, cu predilecție la nivel de Guvern.

Alt aspect care a provocat dezbateri și numeroase controverse cu privire la evaluarea activității preponderent a celor două componente ale Blocului ACUM ține de aflarea lor în opoziția extraparlamentară. Disponând de mai multe posibilități pentru blamarea adversarilor și prezentarea opțiunii proprii, aceste partide politice au ridicat foarte înalt ștacheta acțiunilor care urmau

să le întreprindă venind la guvernare și, implicit, a așteptărilor în urma gestionării puterii de stat, insuflând în conștiința de masă capacitatea și eventualitatea obținerii imediate a unor rezultate palpabile, inclusiv transformări de caracter sistemic. Luând act de condițiile mediatice actuale, sugerăm că opoziția politică (parlamentară și extraparlamentară) ar trebui să manifeste multă responsabilitate pentru acțiunile și mesajul promovat, altfel dezamăgirea survine imediat după accederea la guvernare, deziluzia fiind provenită din imposibilitatea/ incapacitatea de a îndeplini promisiunile intens promovate și, implicit, infiltrate în conștiința de masă a alegătorilor. În același timp, aflarea în opoziție politică parlamentară se dovedește a fi un lucru ingrat în Republica Moldova, dar nu numai, pe motivul că este desconsiderată de guvernare, indiferent de coloratura ei politică, fenomen care alimentează traseismul și votul de conjunctură „în numele interesului cetățenilor” I. Rusandu consideră că în relațiile dintre putere și opoziția politică se observă atât deschideri către dialog, înțelegere și spirit de colaborare, cât și luptă acerbă: partidele de guvernământ ar trebui să atragă opoziția pe orbita conlucrării în vederea realizării reformelor anunțate, iar opoziția, în același timp, ar trebui să-și formeze noi abordări față de putere, nu în mod neapărat pedalând numai pe critică [9, p. 123];

3. din 14 noiembrie și-a început activitatea Guvernul I. Chicu, edificat pe majoritatea neformalizată între Partidul Socialiștilor din Republica Moldova și Partidul Democrat din Moldova. Dat fiind caracterul neformalizat al majorității și lipsa delegărilor în componența executivului din partea democrațiilor, acestui guvern i s-a atribuit calificativul de „minoritar”. Vom nota că guvernele minoritare sunt, de regulă, provizorii și instabile, randamentul lor este mai redus comparativ cu executivele monoculare și cele fondate pe coaliții în baza majorității formalizate, deoarece de fiecare dată trebuie să negocieze cu partenerii neformali, dar și cu alte forțe prezente în legislativ, susținerea proiectului propus și nu există nici o siguranță că acesta va fi agreat. În comparație cu majoritățile formalizate, aranjamente în care se atestă posibilități mai mari de reformatare a componenței și a politicilor guvernului, în condițiile unui executiv minoritar sporește riscul acceptării moțiunilor de cenzură, inclusiv depuse ori susținute de partenerii neformalizați, care vor declara că au votat situativ „pentru binele cetățenilor și asigurarea stabilității”.

Alte calificative atribuite Guvernului I. Chicu sunt că ar fi unul „apolitic” și „tehnocrat”. Calificativul „apolitic” este greșit pentru orice guvern, pentru că atribuțiile executivului țin de exercitarea politicii: potrivit articolului 96 din

Constituția Republicii Moldova, Guvernul realizează politica internă și politica externă [10]. Un guvern poate fi „tehnocrat” atunci când este format nu din reprezentanți delegați de partidele politice, dar din specialiști în domeniile de care vor răspunde. În acest sens, antonimul termenului „tehnocrat” nu este „apolitic”, ci „apartinic”, adică miniștrii nu sunt oameni de partid, chiar dacă, în cazul dat, au fost propuși de Președintele Republicii Moldova, lider neformal al unui partid. Diferențele „tehnocrat” - „apartinic” constau în delegare, deși nu trebuie de făcut abstracție nici de apartenență celor propuși în executiv la o formațiune social - politică.

Guvernul I. Chicu a transferat parțial prioritățile strategice comparativ cu Guvernul M. Sandu, primordialitatea revenind politicilor sociale contra reformării din temelie a sistemului justiției, dar care rămâne una dintre priorități. Într-o societate cu populație preponderent aflată la nivelul sărăciei, exercitarea politicilor sociale sustenabile este indispensabilă, însă necesară se dovedește a fi și reforma justiției, care trebuie să asigure suportul fundamental pentru modernizare prin corectitudine și dezvoltare prin democratizare: sărăcia favorizează corupția. V. Mocanu a determinat că marea majoritate a oamenilor dispun de un venit lunar mai jos de minimul de existență, capacitatea lor de cumpărare fiind redusă [11, p. 130]

Referindu-ne la coordonata de politică externă, vom sublinia că începând cu mijlocul anului 2019 se produce amplificarea prezenței Republicii Moldova în relațiile internaționale comparativ cu perioada precedentă și sporirea interesului atât din Vest, cât și din Est. Din punct de vedere instituțional, conducerea nouă a Republicii Moldova a partajat prioritățile de politică externă după cum urmează: președinția s-a concentrat pe direcția estică, exprimată preponderent prin Federația Rusă, iar executivul condus de M. Sandu s-a canalizat pe direcția vestică, întrunind în mod prioritar Uniunea Europeană, inclusiv România și Statele Unite ale Americii. În calitate de fundamente conceptuale au servit ideile Președintelui I. Dodon privind echilibrarea politicii externe, în sensul, adăugăm noi, ca să nu fie un joc cu suma zero, ci un joc cu semnul „+” în ambele direcții.

Bineînțeles, această abordare este justificată, mai ales pentru un stat care se confruntă cu alternative geopolitice, însă nu este mai puțin adevărat că trebuie să existe o singură prioritate strategică fundamentală, pentru Republica Moldova nefiind alta decât integrarea europeană, asociată cu modernizarea prin dezvoltare și democratizare, iar celelalte priorități strategice și direcții principale de politică externă trebuie susținute și promovate în măsură cât contribuie la

realizarea interesului național. În acest sens de idei și acțiuni care urmează să fie întreprinse, direcția orientală continuă să rămână insuficient valorificată în plan comercial-economic și investițional, iar direcția estică trebuie să fie partajată în două segmente: Comunitatea Statelor Independente, abordată în contextul Acordului privind Zona de Comerț Liber din cadrul CSI din 18 octombrie 2011 și Asia îndepărtată, întrunind mai mulți actori economici importanți, prioritatea revenind Chinei, Japoniei și Coreei de Sud. În același timp reiterăm lipsa totală de fond a prevederii privind „nodul de legătură dintre Vest și Est”, care se conține în Concepția Politicii Externe a Republicii Moldova din 8 februarie 1995 [12, p. 99]. Menționăm în context, abordând aspecte ce țin de politica externă, că sunt lipsite de conținut apelurile de a iniția negocieri pe trilaterală – Republica Moldova - Uniunea Europeană - Federația Rusă – pe marginea Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană din 27 iunie 2014. Subliniem punctual că în virtutea unor factori obiectivi, dar nu numai, Republica Moldova nu poate să-și permită luxul de a nu menține relații de parteneriat strategic cu Federația Rusă, solicitând un tratament echitabil și corect în conformitate cu principiile și normele actelor internaționale la care sunt parte. În același timp, Republica Moldova trebuie să țină cont de un fapt incontestabil, în opinia noastră: partenerii de dezvoltare din Occident, pe de o parte, și Federația Rusă, pe de alta, operează cu diferite fundamente conceptuale și practici (forme și acțiuni). Vom puncta, de asemenea, că Republica Moldova nu poate pretinde actualmente la statutul de partener strategic cu Statele Unite ale Americii, însă într-o anumită conjunctură interesul american ar putea crește, mai degrabă necondiționat, decât condiționat.

Republica Moldova se află într-un permanent proces de identificare a locului și rolului său în contextul geopolitic regional, consideră V. Ungureanu, adică a statutului său geopolitic, care este elementul fundamental în asigurarea securității naționale a puterilor mici. Din cauza potențialului geopolitic redus, Republica Moldova este considerată de actorii internaționali ca fiind o putere slabă, securitatea națională a căreia este dependentă de fluctuațiile intereselor geopolitice ale marilor puteri în Europa de Sud-Est și diminuată dacă nu se regăsește într-o coaliție de state cu o pondere majoră în sistemul de securitate internațională sau dacă nu are importanță pentru realizarea intereselor geopolitice/geostrategice ale unor mari puteri [13, p. 440-441].

Vom nota că partajarea instituțională privind implementarea priorităților și direcțiilor de politică externă a funcționat destul de reușit în condițiile Guver-

nului M. Sandu, însă în cazul executivului condus de I. Chicu această divizare structurală nu se va aplica, dovadă servind prima vizită de lucru întreprinsă în Federația Rusă (întrunind și o încărcătură simbolică), chiar dacă a fost rezultat al unui concurs de împrejurări.

Referitor la relațiile Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, vom sublinia că acestea au parcurs în 2019 trei etape: intensitatea redusă în condițiile Guvernului P. Filip; resetarea în perioada executivului M. Sandu; așteptarea la începutul guvernării lui I. Chicu. Acordul de Asociere Uniunea Europeană - Republica Moldova este tratatul de bază care reglementează totalitatea relațiilor dintre părți, prevederile fiind obligatorii de realizat. Obiectivul principal al Acordului de Asociere vizează asocierea politică și integrarea economică a Republicii Moldova la spațiul comunitar. Acordul acoperă întregul teritoriu al Republicii Moldova, recunoscut în aspect internațional, efectele sale au impact, inclusiv, asupra raioanelor de est. Asocierea cu Uniunea Europeană poate reprezenta fie o etapă intermediară în procesul de integrare, fie punctul final al parcursului integrationist, în sensul că ar putea rămâne într-o zonă tampon între Uniunea Europeană și Uniunea Economică Eurasiatică și deci, modul în care vor fi realizate prevederile Acordului de Asociere vor determina evoluțiile interne, dar și cele integraționiste ale Republicii Moldova.

Adoptarea de către Republica Moldova a modelului european de dezvoltare reprezintă o prioritate strategică și o oportunitate, menite să accelereze modernizarea statului și a societății. În caz contrar, Republica Moldova riscă să devină o zonă „gri”, rămânând o țară cu un nivel scăzut de trai, cu un grad înalt de imigranți de muncă, dezmembrată teritorial, cu restanțe mari la capitolele independența justiției, buna guvernare, libertatea presei și administrarea publică eficientă. Republica Moldova, fiind o putere mică și lipsită de resurse suficiente, se confruntă cu multiple provocări, iar interesele geopolitice ale marilor puteri (Statele Unite ale Americii și Federația Rusă) generează presiuni asupra statului, marcând unele direcții de realizare a politicii externe și împiedicând manevrarea diplomatică eficientă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Alegerile parlamentare din 24 februarie 2019. În: <https://a.cec.md/index.php/ro/24-februarie-2019-3660.html> (vizitat: 25.10.2019)
2. Hotărârea Nr. 1713 cu privire la declararea nuității alegerilor locale noi pentru funcția de primar general al municipiului Chișinău din 20 mai 2018 (turul I) – 3

- iunie 2018 (turul II). În: <http://cec.md/index.php?pag=news&id=1001&rid=22429&l=ro> (vizitat: 26.10.2019)
3. Curtea de Apel Chișinău a validat mandatul lui Andrei Năstase la alegerile pentru șefia Primăriei din 3 iunie 2018 (vizitat: 08.10.2019)
 4. Varzari Pantelimon. Puterea elitistă și puterea birocratică prin prisma modernizării politice a statului Republica Moldova. În: Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european. Chișinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2018, p. 72-86.
 5. Ceacâr Irina. Dimensiuni teoretico-practice privind cultura organizațională a administrației publice locale. În: Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european. Chișinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2018, p. 287-307.
 6. Dumbrăveanu Andrei. Consolidarea clasei mijlocii sub influența reformelor în Republica Moldova: viziunea respondenților și a experților. În: Evoluția clasei mijlocii în Republica Moldova: premise socioeconomice și politice. Chișinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2018, p. 92-113.
 7. Hotărârea pentru adoptarea declarației cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului republica Moldova. În: www.parlament.md (vizitat: 25.10.2019)
 8. Numerotarea legislaturilor Parlamentului Republicii Moldova va începe de la independența țării. În: <http://www.parlament.md/Actualitate/Comunicatedepresa/tabid/90/ContentId/5035/language/ru-RU/Default.aspx> (vizitat: 25.10.2019)
 9. Rusandu Ion. Puterea și opoziția politică-repere metodologice și practice. În: Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european. Chișinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2018, p. 107-125.
 10. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: http://lex.justice.md/document_rom.php?id=44B9F30E:7AC17731 (vizitat: 25.10.2019)
 11. Mocanu Victor. Formarea straturilor sociale-premise ale constituirii clasei mijlocii în Republica Moldova. În: Evoluția clasei mijlocii în Republica Moldova: premise socio-economice și politice. Chișinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2018, p. 114-138.
 12. Concepția politicii externe a Republicii Moldova nr. 355-XIII din 2 februarie 1995. În: Cernencu Mihai, Galben Andrei, Rusnac Gheorghe, Solomon Constantin. Republica Moldova: istoria politică (1989-2000). Documente și materiale. Vol. I. Chișinău: USM, 2000, p. 96-101.
 13. Ungureanu Veaceslav. Redimensionarea securității naționale a Republicii Moldova în contextul noilor transformări ale arhitecturii geopolitice regionale. În: Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european. Chișinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2018, p. 420-443.

**Victor JUC, *doctor habilitat în științe politice,*
*coordonator al ediției***

CAPITOLUL I
NECESITĂȚI DE MODERNIZARE
INSTITUȚIONAL-FUNCȚIONALĂ
A REPUBLICII MOLDOVA

CHAPTER I
REQUIREMENTS FOR INSTITUTIONAL
AND FUNCTIONAL MODERNIZATION
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

TIMPUL SPIRITULUI PARTICIPATIV
THE TIME OF THE PARTICIPATORY SPIRIT

Summary

This paper identifies and discusses key elements associated with lasting democracy — one of the bases vital to fostering a modern society across multiple levels of societal organization. The author's attention is focused on the analysis of the conceptions of democracy and on the effects of several types of political participation. The paper determines the relevance of political participation for democracy and democratization. The vast majority of democratic theory either implicitly or explicitly assumes the need for widespread citizen participation. It requires that all citizens possess the opportunity to participate and also that they take up this opportunity. Participatory democracy thus appears not so much as an alternative to representative democracy, but rather a complement to it, an important source, capable of printing more substance. Changing patterns of political participation observed by political scientists over the past half-century brings the new elements for the traditional democratic theory and practice, highlighted in the article. Through its theoretical postulates, examples, and practical analyses, this article presents a framework for the concept of democratic participation.

Procesul democratizării în Republica Moldova (ca și în alte țări post-sovietice) se află pe un făgaș marcat de dinamism și, în cele din urmă, de devenire. Se produce, de fapt, integrarea acestui fenomen în procesul general al transformărilor care au cuprins societatea din Republica Moldova. În acest context, stimularea atitudinilor participative ale cetățenilor se înscrie firesc în perspectivele dezvoltării societății, determinând imperativul trasării unor obiective precise și al formulării unor concluzii de rigoare, necesare și utile pentru aprofundarea proceselor de modernizare.

Reprezentând, cu adevărat, o inovație în viața societății și o expresie a desfășurării reale a proceselor democratice, noțiunea de democratizare vizează și promovarea inițiativelor locale, a creativității individuale și de grup, a cooperării, drept principiu diriguitor al vieții, pentru valorificarea eficientă a potențialului uman și multiplicarea acestuia.

Punctele de reper ale acestui proces rezidă în implicarea cetățenilor în identificarea problemelor stringente ale comunității căreia îi aparțin; în participarea la luarea deciziilor; asumarea responsabilităților; eficientizarea aportului personal la soluționarea problemelor emergente; cooperarea eforturilor; utilizarea judicioasă a resurselor locale; crearea parteneriatelor; fortificarea societății civile; participarea la diferite tipuri de instruire; antrenarea în elaborarea, realizarea și asigurarea viabilității proiectelor și programelor implementate.

Astfel, în condițiile în care noțiunea de „proiect” devine o chintesență a acțiunii social-politice, fie la nivel național, fie la nivel local, populația comunității devine, prin antrenarea în așa-zisă „dezvoltare comunitară” (care este parte a democratizării), prin lansarea și antrenarea în diferite proiecte, sensibilizată la oportunitatea inițierii în procesele decizionale, își asumă examinarea problemelor stringente apărute în viața cotidiană a comunității, obține acces la stabilirea priorităților, se obișnuiește să argumenteze și să ierarhizeze necesitățile, să-și planifice activitățile, să-și coopereze eforturile, să utilizeze rațional resursele locale, să găsească finanțatori externi, să gestioneze proiectele respective. Există deja rezultate reale și exemple concrete ale desfășurării reușite a acțiunilor, menite să contribuie la reușita procesului de „dezvoltare comunitară” în cadrul localităților rurale din republică. Ceea ce contează, în primul rând, sunt nu atât realizările concrete, la nivel de sat sau raion, fără a subaprecia, câtuși de puțin palpabilitatea reală a rezultatelor, fie și de proporții mai puțin semnificative, decamdată, cât urmările social-politice ale fenomenului în desfășurare, efectele care pot fi întrevăzute dincolo de anumite rezultate concrete.

Considerăm important a sublinia că, prin consecințele sociale pe care le comportă, fenomenul „dezvoltării comunitare”, dezvoltându-se în albia tradițiilor deja încetățenite în Occident, apare marcat de un sens profund al acelei valori fundamentale pe care o reprezintă în viața societății democrația. Am putea afirma că dezvoltarea comunitară, așa cum este ea interpretată la noi, dar nu numai la noi, poartă în sine un germene necesar al democrației. Este evident că afirmarea lăstarilor democratici nu este simplă. Iată de ce ni se pare firesc a evidenția, în contextul evoluției democratice, orice manifestare a spiritului participativ, care este esențială pentru dezvoltarea comunitară, pentru dezvoltarea societății. Tocmai spiritul participativ este cel care marchează conștientizarea de către individ a condiției sale sociale și contribuie la depășirea

stereotipiei comportamentale, la depășirea psihologiei dependenței, a aspirațiilor paternaliste, promovate, prin tradiție și inerție, în raport cu statul.

Democrația, se știe, nu poate fi importată, de parcă ar fi o marfă oarecare, ea poate doar să se autopropulseze, dar cu condiția să existe contextul favorabil. Prezența spiritului participativ reprezintă, indiscutabil, un astfel de context. Spiritul participativ este antonimul apatiei sociale și, în definitiv, al apatiei politice, al acelei apatii care determină lipsa de interes a omului față de chestiunile care-l privesc în modul cel mai nemijlocit. În acest sens, antrenarea cetățenilor în viața societății, atât la nivel local, cât și la nivel național, este esențială pentru afirmarea principiilor democratice.

Corect înțelesă, participarea, în viziunea unui clasic al științei politice, Giovanni Sartori, semnifică „a lua parte personal într-un mod voit” la o acțiune. În explicația elementară a politologului, participare nu înseamnă doar „a fi parte din (simplul fapt de a fi implicat într-o împrejurare oarecare) și, cu atât mai puțin, o stare involuntară de „a fi făcut parte din”. Participarea este o autopunere în mișcare, fiind astfel chiar opusul lui „a fi pus în mișcare” (prin voința altcuiva), adică opusul mobilizării [1, p. 120]. Tocmai într-un astfel de context se îngemănează cunoscutele atribuții ale participării, cum sunt autocontrolul, autoîmplinirea și autoeducarea.

Teoria generală a democrației nu a neglijat niciodată participarea, concepută ca o implicare personală, activă, calificând-o drept „esență a microdemocrațiilor”. Dar legătura directă dintre micro- și macrodemocrație este evidentă, prima constituind o premisă, un fundament al stării democratice.

Și atunci, dacă acceptăm participarea într-un sens îngust, cu înțelesul doar de manifestare sporadică a cetățeanului, exprimată fie nemijlocit în cadrul comunității, fie prin participarea sa la alegeri, sensul participării este diminuat la maximum. Or, democrația nu poate fi redusă doar la darea votului în favoarea unei clase de politicieni profesioniști. Cum nota același G. Sartori, „a vorbi despre simplul act electoral ca despre participare este mai mult decât o figură de stil, și ne transmite, indiscutabil, o semnificație slabă și diluată a termenului” [2, p. 121]. Nu poate nicidecum să fie considerat simplul semn aplicat în cerculețul din buletinul de vot drept o adevărată participare politică, decizia fiind deseori bazată pe un slogan auzit întâmplător, pe aparențe. Manifestarea spiritului participativ are loc prin acțiuni conștientizate și concrete, și tocmai încadrarea reală în viața comunității oferă astfel de posibilități.

John Stuart Mill, în lucrarea sa „Considerații asupra guvernării reprezentative”, indica asupra avantajului obținut prin participarea, fie chiar produsă nu atât de des, a cetățeanului la rezolvarea problemelor de ordin public. „Aici el este chemat să se ocupe de chestiunile care reprezintă nu doar interesele

sale înguste, aici, în cazul confruntării intereselor, el nu se poate conduce de simpatii personale; la fiecare pas el trebuie să aplice în practică principiile și normele valabile pentru binele public. Respectiv, el găsește alături, în aceste activități, persoane predispuse mai mult pentru aceste idei și pentru această cauză; o astfel de tangență va dezvolta în el atât înțelegerea, cât și sentimentul pentru interesele colectivității. Va învăța să simtă că face parte dintr-o colectivitate și că interesul public reprezintă și interesul său” [3]. Se desprinde, foarte convingător, din aceste rânduri ale cugetătorului englez, importanța participării populației la rezolvarea problemelor publice. De menționat o anumită consonanță a acestor idei cu reflecțiile despre democrația în America ale lui Alexis de Tocqueville: omul, mai întâi, se va ocupa de interesul general din „necesitate”; dar, ulterior, o va face ca o „alegere”, din „calcul”, „instinct”, „obișnuință” și „gust” de a sluji acest interes [4, p. 135].

În fond, participarea trebuie considerată un element inerent al oricărei societăți care pretinde să se definească drept democratică, de rând cu alte valori universal recunoscute. Desigur, această participare, la care ne referim (individuală sau realizată în cadrul unui grup), nu presupune incidență directă și imediată asupra proceselor decizionale publice. În lipsa prerogativei de traducere directă în acte de ordin juridic, importanța ei rezidă în influența care se produce asupra proceselor de luare a deciziilor, venind „de jos” și asigurând o mai mare eficiență acțiunii autorităților.

În mod cert, democrația participativă reprezintă un subiect complex, continuând să rămână deocamdată, în multe privințe, după cum recunosc politologii, „o noțiune confuză” (G. Sartori), „o noțiune vagă” (D. Held) [5, p. 258], întrucât este complicat a-i determina cu precizie limitele, a-i defini locul între democrația directă și cea reprezentativă (unii cercetători conferindu-i statutul de „tertium genus” între cele două modele de democrație [6, p. 184]. Exegeții moderni recunosc, în definitiv, imaginea contradictorie a unei democrații, „când simplă și clară, cu vocație universală, când întărită de predestinare și sofisticare (reprezentată de imaginea greșelilor reparabile)” [7].

Desigur, elucidarea conceptului participării nu se pretează unei interpretări univoce, generând interpretări multivalente, spectrul cărora se extinde de la „înțelegerea restrictivă până la cea incluzivă” [8, p. 23]. De mai multe ori, participarea este considerată a fi un „concept abstract” [9, p. 351]. Poate, de aceea, îndemnul adresat mediului academic – „E timpul să actualizăm definiția participării politice” [10, p. 495] – rămâne a fi actual. Oricum, este clar că, cu toate delimitările inerente, votarea, participarea la mitinguri, la defilări, la flash mob-uri sau la acțiuni de boicotare - dar și alte activități sunt circumscrise participării politice.

Dacă însă cei mai reputați politologi actuali găsesc în democrația participativă un însemn sigur al „implicării civice și al sociabilității” [11, p. 167], interpretând angajamentul civic, implicarea civică drept premisă a participării politice, dacă mai mulți autori notorii arată că procesele democrației participative comportă decizii mai bune, o moralitate mai bună, un grad sporit de autoactualizare a individului, care într-un alt regim era tratat cu superioritate, o eficiență mai pronunțată, o colaborare organizațională dezvoltată, dacă prin intermediul participării este promovată o „logică a egalității” [12, p. 130], în acest fel principiile și idealurile unei democrații (respectarea demnității persoanei, protecția minorităților în fața unor decizii arbitrare) găsindu-și o exprimare adecvată, atunci eventualele prejucții ce ar putea s-o însoțească nu-și găsesc confirmare.

Democrația participativă apare, astfel, nu atât ca o alternativă a democrației reprezentative, ci, mai degrabă, o completare a acesteia, o sursă importantă, capabilă să-i imprime mai multă substanță. Se produce o adevărată antrenare a societății civile în desfășurarea politicilor publice prin democrație participativă, un răspuns adecvat în raport cu exigențele democratice ale societății. Asocierea reprezintă motorul acțiunii de participare a cetățenilor, un vehicul al solidarității și al responsabilităților asumate în comun. Democrația participativă este viabilă atunci când se integrează într-un țesut democratic civil, capabil să facă din asociere liberă un protagonist al dialogului - dialogul reprezentând cel mai important instrument al democrației (dar și, după caz, al conflictului) - cu administrația publică, cea care obține, astfel, la rândul său, o resursă marcată de îndemnul participativ. Asocierea participativă nu rezidă doar în asociere politico-partidică, fundamentală pentru procesele instituționale, ci se configurează în calitate de o dimensiune deosebită, axată pe promovare socială, culturală, ecologică etc. și pe extinderea drepturilor și garanțiilor sociale. Caracteristicile democrației participative, în fond, apropie viața instituțională de nevoile cetățenilor, contribuie la optimizarea eficacității sferei publice, la consolidarea legăturii și stabilirea unei relații mai directe dintre cetățean și administrația publică. Așa cum baza democrației participative este mai pronunțată la nivel local, avem toate temeiurile ca s-o considerăm o resursă importantă în viața unei comunități pentru dezvoltarea locală, educația civică și coeziunea socială.

Câmpul democrației participative, circumscris construcției perseverente a cotidianului, nu este limitat prin anumite standarde riguroase, fiecare comunitate căutând propriile instrumente și mecanisme pentru afirmarea propriei identități, pentru conceperea, punerea în practică și aplicarea inițiativelor participative.

În mod firesc, la baza caracterizării participării politice trebuie de plasat criteriul intenționalității acțiunii, motivării acesteia din punctul de vedere al implicării nemijlocit politice. Specialiștii în domeniu indică asupra câtorva principii care determină conceptul participării politice, după cum urmează:

- participarea politică este întotdeauna un comportament activ;
- în procesul de participare politică sunt antrenați persoane sau grupuri având intenția de a influența probleme de ordin politic, individuale sau de grup;
- participarea politică poate fi instrumentală sau simbolică;
- participarea politică ține de voluntariat: nu poate fi forțată sau avea regimul de angajare cu salariu;
- poate fi legală sau ilegală [13, pp. 81-82].

Spiritul democrației participative se înscrie firesc în înțelegerea contemporană a democrației. Notoriul politolog italian Domenico Fisichella, de exemplu, elucidează în paginile cărții sale „Știința politică: probleme, concep-teorii” trăsăturile pertinente ale democrației contemporane, pornind de la dihotomia amic/inamic, care trebuie substituită prin cea de amic/adversar: „adversarul nu numai că nu reprezintă în mod obligatoriu un inamic, fiindu-i garantată posibilitatea de a manifesta dezacordul și de a se opune, dar, în afară de aceasta, adversarului i se permite chiar să ajungă, în mod pașnic, la putere, înlocuindu-l pe însuși deținătorul acesteia” [14, p. 313]. Tocmai în acest context se poate manifesta plenar participarea politică.

Într-o viziune mai extinsă a ariei conceptuale a fenomenului, implicarea civică secundează participarea politică: activitățile „de impact asupra societății civile sau care încearcă să modifice sistemele de comportament social” pot fi considerate drept exemple de participare politică [15, p. 16]. În opinia experților, „hotarele dintre angajamentul politic și civic nu sunt clare” [16, p. 52], iar „angajamentul civic include orice activitate, individuală sau colectivă, dedicată influențării vieții colective a politicii”, respectiv, nu ar trebui să existe „o distincție accentuată dintre implicarea civică și implicarea politică” [17, p. 6], interdependența conceptelor fiind evidentă.

Timpul pe care îl trăim solicită imperios ca spiritul participativ în societate să primeze. Asumarea conștientă a participării ar fi o contribuție reală la realizarea misiunii dificile de a stopa alunecarea continuă a societății într-un univers, s-ar putea spune, fantasmagoric, ar fi un suport pentru împlinirea aspirațiilor cetățenilor, ar face să fie repus în drepturi sistemul de valori, răsturnat în ultimul timp, impulsionând energia oamenilor, fortificată și renovată de impulsul participativ, susținând alinierea societății la standardele râvnite ale unei vieți civilizate. În contextul frământărilor actuale ale societății,

acum este momentul pentru a fi precizată poziția civică, atitudinea față de evenimentele actuale. Modalitățile de participare cunosc, în ultimele decenii, o extindere considerabilă. Tocmai acest lucru determină relevanța participării politice pentru democrație și democratizare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Giovanni Sartori. Teoria democrației reinterpretată. Iași: Polirom, 1999.
2. Ibidem.
3. John Stuart Mill. Considerations on Representative Government. New York. Prometheus Books, 1991.
4. Alexis de Tocqueville. Despre democrație în America. Vol. II. București: Editura Humanitas, 1992.
5. David Held. Models of Democracy. Cambridge: Polity Press, 1987.
6. Massimo Luciano. Democrazia rappresentativa e democrazia partecipativa. În: Lorenzo Carlassare (a cura di). La sovranità popolare nel pensiero di Esposito, Crisafulli, Paladin. – Padova: Cedam, 2004, pp. 181-192.
7. Adriana Oprescu. Democrația și greșelile recuperabile. În: Polis (Iași), 2013, nr. 1, pp. 104-113.
8. Colin Hay. Why We Hate Politics. Cambridge and Malden, MA: Polity Press, 2007.
9. Jan W. van Det. A conceptual map of political participation. In: Acta Politica, 2014, Vol. 49, N 3, pp. 349-367.
10. Stuart Fox. Is it time to update the definition of political participation? Political participation in Britain: The decline and revival of civic culture. In: Parliamentary Affairs, 2014, Vol. 67, N 2, pp. 495-505.
11. Robert Putnam. Cum funcționează democrația? Iași: Polirom, 2001.
12. Robert Dahl. Democracy and its critics. New Haven and London: Yale University Press, Reissue edition, 1991.
13. Stuart Fox. Apathy, alienation and young people: the political engagement of British millennials. PhD thesis, University of Nottingham, 2015. [On-line]: <http://eprints.nottingham.ac.uk/30532/1/Final%20Corrected%20Version%20-%20Apathy,%20Alienation%20and%20Young%20People%20The%20Political%20Engagement%20of%20British%20Millennials.pdf>. (Accesat 24.10.2019).
14. Domenico Fisichella. Știința politică: probleme, concepte, teorii. Iași: Polirom, 2007.
15. Pippa Norris. Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
16. Cliff Zukin, Scott Keeter, Molly Andolina, Krista Jenkins, Michael X. Delli Carpini. A New Engagement? Political Participation, Civic Life, and the Changing American Citizen. Oxford: Oxford University Press, 2006.
17. Stephen Macedo et al. Democracy at Risk: How Political Choices Undermine Citizen Participation and What We Can Do about It. Washington DC: Brookings Institution Press, 2005.

**Victor MORARU, doctor habilitat în științe politice,
membru corespondent**

**O GUVERNARE EFICIENTĂ
PENTRU SOCIETATEA DIN REPUBLICA MOLDOVA
SAU DE CE AVEM NEVOIE DE O GUVERNARE „BUNĂ”**

**AN EFFICIENT GOVERNMENT
FOR THE SOCIETY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA
OR WHY WE NEED A „GOOD” GOVERNANCE**

Summary

The article examines some conceptual, theoretical and applicative aspects regarding the need for the functioning of an efficient governance for the society in the Republic of Moldova. Particular attention is paid to the views expressed by various political thinkers and contemporary researchers on the model of “good institutions” and, respectively, of a “good” governance. The distinct features of a democratic governance and the factors that can determine good governance in the context of the democratization and political modernization of the society are highlighted. It is concluded that the process of developing a “good” democracy and a “good” governance is trying to take root in the Republic of Moldova as well. This process is closely linked to the need to extend and deepen the principles of good governance (participation and orientation to success, responsibility and responsiveness, law enforcement and transparency, efficiency and effectiveness, social equity and inclusion, etc.), which would become, at the same time, strategic activities of policy makers in the act of governance.

Actul guvernării, sub aspectul performanței instituționale și administrative în societatea aflată în plină schimbare democratică și de modernizare social-politică, trebuie să includă mai multe dimensiuni, prioritare fiind consolidarea guvernabilității instituțiilor politice ale statului și asigurarea unei administrări competente în realizarea interesului public. În vederea promovării acestui interes, responsabilitatea guvernanților și receptivitatea funcționarilor publici sunt deosebit de importante pentru țările aspirante la aderare în spațiul comunitar. Pentru atingerea unor obiective specifice (aprofundarea reformelor democratice, îmbunătățirea nivelului de trai al populației, respectarea drepturilor omului, formarea statului de drept, asigurarea securității naționale etc.), Republica Moldova are nevoie stringent de o guvernare eficientă (performanță instituțională și cea socială) cu implicarea unor principii fundamentale de bună guvernare, precum și de o democrație „bună” ca sistem de guvernare funcțional.

Scopul acestui demers științific rezidă în oferirea unei inerpretări actualizate asupra bunei guvernări în țara noastră – o problemă complexă ce ține de legitimarea și funcționalitatea puterii politice. Din scopul trasat se vor desprinde răspunsuri la câteva întrebări ce pot consolida viziunea de ansamblu în analiza actului guvernării și a relației intrinsece dintre guvernarea „bună” și democrația „bună”. O primă întrebare este legată de viziunile gânditorilor politici și de optica cercetătorilor contemporani referitoare la modelul de „instituții bune” și, respectiv, la o guvernare „bună”. Cea de-a doua problemă se referă la argumentarea necesității unei guvernări eficiente, performante și receptive la necesitățile cetățenilor, evidențiindu-se și unele *dificultăți aporetice* în realizarea actului guvernării.

Căutarea unui model de „instituție bună” străbate întreaga istorie a gândirii politice universale, începând cu gândirea antică și terminând cu cea modernă și cu cercetările contemporane. Platon, spre exemplu, considerând că *cetatea* (statul) trebuie condusă de înțelepți, de preferință filosofilor erudiți, pentru că „toate statele existente sunt rău conduse. ... Spre cinstea Filosofiei, ... numai cu ajutorul ei pot fi stabilite drepturile politice și civice; neamurile omenești nu vor fi scutite de calamități mai înainte ca adevărații filosofi, în toată puterea cuvântului, să preia puterea de stat sau ca tagma conducătorilor de stat, printr-o minune divină, să devină adepta Filosofiei” (*Scrisoarea a VII-a*) [1, p. 16-17]. Regii filosofi, conducătorii de stat, ar trebui să devină acel model de guvernare, de „instituție bună”, de care are nevoie o *cetate bună*, căci „este necesar, într-adevăr, ca și printre formele de guvernare să existe una cu deosebire adevărată, și numai una, în care să se găsească conducătorii într-adevăr cunoscători ai artei politice și nu cei ce par numai; fie că ar conduce după legi, fie fără legi, fie cu, fie fără consimțământul celor conduși, fie săraci, fie bogați ...” (*Omul politic*) [1, p. 21].

Potrivit lui Aristotel, *asociația politică* (statul), fiind cea mai importantă și mai complexă dintre formele de asociere a indivizilor, „are desigur drept scop virtutea și fericirea indivizilor” (*Politica*) [2, p. 90]. Stagiritul definește și principiile generale ale unei bune constituții, o constituție mixtă, pe care o numește „politie”. Aceasta este „calea de mijloc”, moderată, între două căi excesive ale politicii: oligarhia (puterea exercitată de clasa bogaților) și democrația (puterea controlată de cei săraci), a căror fuziune (a două regimuri degradate) poate duce la o constituție „dreaptă”. Prin urmare, singura soluție este de a încredința guvernarea (conducerea politică a *cetății*) „celor care urmează calea de mijloc” între bogați și săraci (clasa de mijloc). Exprimându-și preferința pentru guvernarea de către clasa de mijloc, filosoful grec, spre deosebire de Platon, nu uită nici de rolul poporului, nici de importanța legii în viața *cetății* [3, p. 76-77].

În sec. I î.Hr. Cicero considera că și raționalitatea umană este un instrument esențial de guvernare. Facultatea de a judeca și de a raționa constituie o resursă inestimabilă pentru producerea unor legi umane (*Despre legi*, I). Această constatare, arată cercetătoarea română L. Thos, generează două consecințe importante: mai întâi, conducătorii trebuie să se încreadă în spiritul critic și în facultatea lor de reflecție (să expună argumente, să le confrunte, să tragă concluzii). Mai apoi, pentru a conduce societatea, guvernanții trebuie să aibă o experiență concretă a puterii și să cunoască legile, constituțiile, resursele publice, administrația, organizarea armatelor și istoria societăților [4]. Cu alte cuvinte, aceștia trebuie să dispună de pregătire profesională temeinică. Asociată elocvenței (calitate indispensabilă pentru a governa), pentru gânditorul roman cunoașterea constituie o virtute esențială a conducătorilor. Ea este garanția unor decizii bune, adaptate vremurilor existente, în măsura în care aceasta întărește autonomia judecății.

De la modelul etico-politic din gândirea antică, unde problemele guvernării se raportau constant la ideea realizării binelui public, a dreptății, a ordinii și a armoniei în *cetate*, s-a trecut în gândirea filosofico-politică medievală la modelul teologico-politic, reprezentat în primul rând de filosoful Augustin din Hippona (născut Aurelius Augustinus), unul din cei patru părinți ai Bisericii Occidentale. Realizând legătura între filosofia antică și cea medievală, el susține că „doar guvernarea creștină este o guvernare dreaptă” (*Cetatea lui Dumnezeu*) [5] și afirmă neabătut superioritatea justiției creștine asupra justiției naturale [6, p. 20].

Într-o următoare etapă a gândirii politice, este ilustrativă poziția renascențistului italian N. Machiavelli, considerat „părintele politicii științifice” și primul teoretician al politicii moderne, în sensul că interpretează politica drept o știință cu obiect propriu, o artă de a governa, conserva și dezvolta statele văzute ca niște organisme vii, dotate cu o viață proprie [7]. În *Comentarii la prima decadă a lui Titus Livius* (1517) el afirma că „nu se vede niciun principe sau republică sau conducător de oști care să se îndrepte spre pilda anticilor pentru a pune ordine în treburile de obște, pentru a conduce statul, pentru a governa și a domni, pentru a orându-i armatele, sau a purta războaiele, pentru a-și judeca supușii sau pentru a-și crește puterea” [8, p. 19], iar în *Principele* (1513) caută o corelație optimală între „cei mari” și popor, găsim-o doar în puterea forte a *principelui*: „Un Principe nu trebuie să se preocupe dacă, pentru a-și ține supușii strâns uniți și credincioși lui, își creează faima rea a cruzimii... Trebuie să știi, așadar, că există două feluri de a lupta: unul bazat pe legi, celălalt pe forță” [9, p. 73-74]. Deci, în schema de guvernare a *principelui*, poporul aproape că nu mai

are nici o importanță, nici o valoare, iar sensul guvernării machiavelice rezidă în tipul de abordare amoralistă asupra relațiilor dintre guvernanți și guvernați [10, p. 35-36].

Despre relația dintre „cei de sus” și popor, dintre elite și mase, minoritate și majoritate, nonelite sau „restul populației” (în accepția elitiștilor clasici), Fr. Guicciardini, istoric italian, diplomat și om de stat, prieten și critic al lui N. Machiavelli, susținea: „Deosebirea dintre guvernanți și guvernați este atât de mare, încât nu trebuie să ne uimească faptul că nu știm nimic despre ceea ce se întâmplă în procesul de guvernare” [8, p. 31]. Guicciardini astfel exprimă cu mare claritate raportul defectuos dintre subiectul și obiectul puterii, și explică, de asemenea, starea existentă în interiorul societății.

Ulterior, gândirea politico-filosofică modernă de sorginte liberală reușește să simplifice și să eficientizeze considerarea statului, a legilor și limitărilor acestora. Ilustrativă pentru aceasta este viziunea lui J. Locke, precursorul conceptelor democratice moderne prin impunerea supremației statului de drept, autorul a *Două tratate despre guvernare* (1689). Dacă în primul tratat filosoful politic englez critică teza potrivit căreia „oamenii nu sunt născuți liberi și prin urmare nu ar putea avea niciodată libertatea de a-și alege nici cârmuitorii, nici forma de cârmuire”, atunci în cel de-al doilea afirmă că „orice cârmuire este limitată în ceea ce privește puterile ei, și există numai în consensul celor cârmuiți”, fundamentul acestei poziții fiind rezumat de afirmația „toți oamenii s-au născut liberi” [11, p. 16-17]. Astfel, Locke încearcă, întemeiat, să instaureze principiul limitării puterii și al dependenței autorității de „voința celor guvernați”.

Gândirea politică modernă asupra guvernării poate fi caracterizată prin cunoscutul postulat al lui J. Madison, „arhitectul Constituției americane”: „O guvernare bună implică două lucruri: primul, fidelitatea față de obiectul guvernării, care este fericirea poporului, și, al doilea, cunoașterea mijloacelor prin care acest scop poate fi atins cel mai bine” [12], or, ideea lui Madison despre scopul fidel al guvernanților rămâne și astăzi în vigoare pentru orice guvernare democratică.

În teoria elitelor o teză importantă vizează gradul de angajament al elitelor guvernante față de principiile conducerii democratice, urmărit în paralel cu acțiunile desfășurate de clasa politică pentru câștigarea suportului popular în perioadele electorale, dar și în cele postelectorale. Elitiștii clasici (V. Pareto, G. Mosca și R. Michels) au fost destul de sceptici în legătură cu guvernarea parlamentară reprezentativă, bazată pe alegeri libere, scoțând în evidență inconsistența și falsitatea mecanismelor democratice. Spre exemplu, pentru R. Michels „democrația este complet incompatibilă cu promptitudinea strategi-

că, iar forțele democrației nu se pretează la deschiderea rapidă a unei campanii” [13, p. 32]. În opinia sociologului german, necesitățile organizării îl obligă pe orice lider să se bazeze excesiv pe o rețea de potențați și să centralizeze puterea. Acest proces duce la înlocuirea obiectivelor inițial democratice cu o agendă ce vizează cucerirea și păstrarea puterii cu orice preț, Michels numind această tendință „legea de fier a oligarhiei” (supremația unui grup mic de persoane în procesul guvernării). Potrivit acestei abordări, doctrinarii clasici ai elitelor considerau că democrația constituie doar un paravan pentru tendințele oligarhice ale puterii [14, p. 7-8].

În perioada contemporană se investighează, pe de o parte, direcțiile teoriei și practicii democrației atașate tradiției clasice, normative (ideatice, cum ar trebui să fie democrația), iar pe de alta, ale celei moderne, empirice, precum și ale celei combinative empiric-normative de studiere a guvernării societății democratice (G. Sartori, fiind cel mai reprezentativ autor al acestei abordări), a relației dintre guvernanți și guvernați, dintre putere și societate, dintre societatea politică și societatea civilă. Prin urmare, combinarea abordării normative și celei empirice în studiul democrației devine tot mai relevantă pentru cercetătorii contemporani.

Această dezbatere, axată pe problematica dezvoltării democratice în lumea postmodernă, este pe larg reprezentată în analizele și lucrările contemporane. Tot mai mulți cercetători sunt preocupați de sublinierea pericolelor la adresa ordinii sociale și a sistemelor politice democratice care vin dinspre cei aflați în vârful ierarhiilor politice, economice și sociale, adică din partea elitelor puterii (*apud* C.W. Mills). Disputele asupra bunei guvernări se țin în jurul problemelor democratizării societăților aflate în plină schimbare democratică în contextul modernizării lor politice, sporirii activismului politic și civic al cetățenilor, creșterii locului și rolului acestora în procesul decizional. Incertitudini teoretice se proliferază și cu referire la conținutul sintagmei „bună guvernare” (utilizată inițial în anii '80 ai sec. XX de către instituțiile financiare internaționale în cadrul programelor de ajutorare a țărilor în curs de dezvoltare), după unii cercetători – „guvernare coerentă” [15, p. 186-200], după alți autori – „guvernare efectivă” [16] și la alți termeni consacrați, iar sintagmele „guvernare nocivă” [17], „guvernare malefică” [18, p. 54] sau, după noi, „guvernare defectuoasă” redau opusul sintagmei „bună guvernare”, alcătuind astfel perechi polare în analiza actului guvernării într-o societate luată aparte.

Problemarica bunei guvernări este abordată în literatura de specialitate, în mod deliberat, sub aspectul extinderii, aprofundării și consolidării democrației într-o societate, în sensul unei funcționări firești și raționale a

instituțiilor democratice, obținută nu numai prin construirea unei performanțe a instituțiilor publice, dar și prin amplificarea rolului cetățeanului în procesul decizional. De aceea contextul relevant pentru o guvernare eficientă este constituit din două elemente: 1) structura entităților implicate (instituții guvernante) și 2) procesul de luare a deciziilor, din care transcede comportamentul a cărui schimbare se urmărește în conformitate cu politicile și strategiile asumate de către guvernanți [19].

„Buna guvernare” înseamnă un set minim al standardelor de guvernare. Mai mulți politologi specifică faptul că guvernarea trebuie privită ca o activitate de conducere, de dirijare, care se bazează pe reguli și instituții democratice, reprezentând un sistem deschis, transparent, eficient și responsabil de administrare publică. Guvernarea este, în sensul larg al cuvântului, procesul decizional și cel al implementării deciziilor luate și aplicate de factorii decidenți – de elita guvernantă și de elita birocratică. Conceptul este folosit într-o multitudine de sensuri și domenii ale vieții societății, însă în ultimele două-trei decenii el este utilizat preponderent pentru a caracteriza și prognoza evoluția politică a unei societăți democratice.

Definiția guvernării democratice poate fi redusă, în opinia unor autori, la funcționarea unui sistem de guvernământ sub care toți cei conduși se află în poziția de a determina, direct prin plebiscit sau indirect prin alegeri, exercitarea puterii legislative și executive și selectarea miniștrilor [20]. Guvernarea trebuie să asigure claritate, stabilitate și previzibilitate în adoptarea și implementarea politicilor publice susținute de către factorii decizionali. Promovarea unei bune guvernări presupune o strictă orientare din partea guvernanților și funcționarilor publici spre trei dimensiuni principale: politică, tehnică și instituțională. Dacă dimensiunea politică a bunei guvernări implică, în general, autoritate și activitate de conducere (cu repercusiuni asupra procesului de luare a deciziilor, care, în ultimă instanță, face posibilă formularea politicilor), dimensiunea tehnică include, de regulă, procesele decizionale și capacitatea administrativă de a gestiona treburile publice, având astfel consecințe asupra echității sociale și calității vieții, atunci dimensiunea instituțională înglobează sistemul de implementare a deciziilor. Cuprinzând toate aceste trei dimensiuni, guvernarea responsabilă este considerată drept un proces pluridimensional, prin intermediul căruia sunt implementate politicile de dezvoltare umană la un nivel maximal de consens, succes și impact asupra întregii societăți [21, p. 36].

Consolidarea bunei guvernări necesită investiții în instituții și procese democratice, precum și sporirea transparenței și a responsabilității decidenților politici în procesul public. Asta pentru că, așa cum remarca S.P. Huntington,

supranimit „un Machiavelli al vremurilor noastre”, în lucrarea *Ordinea politica a societăților în schimbare* (1968), schimbările sistemelor și instituțiilor politice, influențate de transformările sociale și tehnologice, nu permit adaptarea eficientă la vechile sisteme și instituții. Politologul american susține că aceste modificări sunt cauzate de tensiuni în cadrul sistemului politic și social impuse de rapiditatea evenimentelor ce au loc în societățile contemporane. De aceea „cea mai importantă diferență politică între state, afirmă Huntington, nu privește forma lor de guvernare, ci gradul lor de guvernare” [22].

În legătură cu subiectul discutat, A. Toffler, în lucrarea *Șocul viitorului* (1970), vorbește despre trei nivele diferite ale suprasolicitării (senzorial, cognitiv și decizional), ultimul nivel, cel decizional, creând și stresul decizional care, „indiferent dacă supunem sau nu masele de oameni unei suprasolicitări informaționale, noi influențăm negativ comportamentul lor” [23, p. 242]. Într-o altă lucrare a sa, *Al treilea val* (1981), politologul american analizează împărțirea deciziei ca pe un mijloc de depășire a blocajului politic, așa încât sistemul politic să poată funcționa din nou [24, p. 581-586]. El mai precizează că incompetența actorilor politici în adoptarea deciziilor politice și guvernamentale de astăzi se explică prin faptul că trebuie luate prea multe decizii într-un timp prea scurt, soluționate prea multe probleme, instituțiile noastre fiind zguduite de o implozie decizională. Pentru că se lucrează cu o tehnologie politică învechită, capacitatea decizională la nivel guvernamental se deteriorează. Mai mult, un sistem politic trebuie să fie capabil nu numai de a elabora decizii, ci și de a le aplica pe măsură. Prin urmare, cea mai importantă problemă politică cu care se confruntă contemporaneitatea este senilitatea celor mai fundamentale instituții politice și guvernamentale, dar și a principiilor înseși pe baza cărora au fost întemeiate.

Consolidarea bunei guvernări, ca o prioritate de extindere și aprofundare a democratizării în țările aflate în „al treilea val al democrației” (*apud* S.P. Huntington), inclusiv în Republica Moldova, este imperioasă din mai multe motive. Fără o bună guvernare nu poate exista nici o democrație „bună” și viceversa. Sistemul de guvernământ, care corespunde principiilor, regulilor și instituțiilor democratice, presupune guvernarea cu și pentru oameni, pentru popor, pentru *cetate*. Această semnificație a bunei guvernări poate fi asociată cu definirea democrației de către A. Lincoln (cel de-al șaisprezecelea președinte al SUA, 1861–1865): Democrația este „guvernarea poporului, de către popor, pentru popor” [25].

Cercetătorul român D. Pavel menționează că diferența dintre democrațiile „primului val” și democrațiile celui de „al treilea val” este enormă, mai ales că

cele din prima categorie sunt democrații bicentenare, iar cele din ultima au la activ doar trei-patru cincinale neconvingătoare și în istoria lor s-au confruntat cu câteva schimbări de regim politic. El susține că dacă unul dintre regimurile pe care le-au cunoscut anterior a fost un regim comunist, totalitar, este clar că ele au pornit în cursa democratizării cu un handicap complex. Pentru acestea din urmă este cel mai complicat să facă față triplei crize (politice, economice și geopolitice), întrucât ele se află într-o veșnică tranziție și deci într-o eternă criză [26, p. 7, 16-17]. Aceasta afectează în mod cert toate instituțiile democratice ale țărilor din spațiul postsovietic și, în primul rând, cei trei piloni ai arhitecturii instituționale a democrației – cele trei puteri din stat (legislativă, executivă și judecătorească).

Problematika dezvoltării democratice, în general, și a bunei guvernări, în particular, este de o semnificație și actualitate deosebită pentru Republica Moldova, fiind determinată în cea mai mare măsură de capacitățile (instituționale și administrative) reduse ale statului de a efectua o guvernare eficientă, de a susține o democrație reală și o economie de piață funcțională.

Necesitatea funcționării unei guvernări democratice pentru societatea noastră reiese din câteva motive principale. În primul rând, Republica Moldova rămâne în continuare vulnerabilă în fața unor mari probleme și dificultăți legate de lipsa coabitării instituționale, îndeosebi după alegerile prezidențiale din 2016, de corupția crescândă în toate domeniile vieții sociale, de migrația semnificativă a populației, de exodul de creieri (*brain drain*) etc., care au încetinit în ultimul deceniu procesul de reformă democratică și modernizare politică.

În al doilea rând, stadiul democrației și integrării europene în Republica Moldova a fost în atenția Parlamentului European în vara și toamna anului 2018 [27; 28]. În *Raportul cu privire la implementarea Acordului de Asocieră dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană* (raportor europarlamentar P. Auštrevičius) se constată evoluții în domeniile financiar, energetic și de comerț exterior, dar regrese privind standardele democratice. *Raportul* se referă la cadrul instituțional în vigoare pentru punerea în aplicare a *Acordului de Asocieră*, atât din partea Republicii Moldova, cât și din partea UE, cu accent asupra capacității, în ceea ce privește resursele umane și competențele specifice, de a asigura punerea deplină în aplicare a legislației aplicabile și monitorizarea acesteia. În particular, se propunea crearea unui grup special de sprijin al UE pentru Moldova, condiționat de progrese în respectarea standardelor democratice, pentru a crește furnizarea de competență statului Republica Moldova. De asemenea, *Raportul* relevă că „Moldova este prinsă în capcană de către interese oligarhice. Puterea economică și politică se află în mâinile

unui grup mic de persoane care își exercită influența asupra Parlamentului, a Guvernului, a partidelor politice, administrației de stat, poliției, sistemului judiciar și mass-media”. În acest *Raport* se include și o *Rezoluție* cu elemente critice asupra stării de lucruri în Republica Moldova. Europarlamentarii au acuzat repetat Moldova de justiție selectivă, progres limitat în combaterea corupției, presiune asupra liderilor opoziției și încercări de a slăbi presa independentă. În cadrul acestei *Rezoluții*, UE vine cu critici dure referitoare la mai multe acțiuni implementate de către guvernarea de la Chișinău, printre care schimbarea sistemului de vot, fără a fi respectate unele cerințe ale Comisiei de la Veneția, dar și anularea alegerilor locale din capitală, din vara anului 2018. Atât Parlamentul European, cât și alte structuri ale UE au adoptat și alte documente de răsunet referitoare la Republica Moldova (spre exemplu, UE a redus cu o treime alocarea anuală și a suspendat asistența macrofinanciară), ceea ce ar putea să însemne că țara noastră a intrat sau se află într-o fază mai specifică a relațiilor cu UE, incontestabil, cel mai important partener al Republicii Moldova. Doar după coalizarea unei noi formule / construcții politice de guvernare din 8 iunie 2019, prin constituirea majorității parlamentare PSRM – Blocul politic „ACUM”, UE, unul dintre primele organisme regionale care a declarat legitim noul Guvern investit la Chișinău, reînnoiește sprijinul bugetar acordat țării noastre. Semnarea celor trei acorduri de finanțare, cu o valoare totală de 40,25 milioane de euro, este menită să contribuie semnificativ la consolidarea democrației, a statului de drept și la apropierea Republicii Moldova de spațiul comunitar [29].

În al treilea rând, perioada de incertitudine politică a reapărut după desfășurarea alegerilor parlamentare ordinare din 24 februarie 2019. După ce Curtea Constituțională a Republicii Moldova, la 9 martie, a confirmat legalitatea alegerii Parlamentului de legislatura a X-a și a validat mandatele deputaților aleși, timp de trei luni țara noastră a continuat să se confrunte cu o criză politică prelungită (de guvernare – lipsa unui parlament funcțional și activitatea unui guvern tehnic cu un prim-ministru în exercițiu în contextul tergiversării formării unei majorități parlamentare), creând astfel riscuri majore pentru înrăutățirea drastică a condițiilor economice în dezvoltarea societății. Unii experți economici consideră că perspectivele dezvoltării durabile a economiei naționale se află într-o legătură strânsă cu îmbunătățirea mediului instituțional și cu diversificarea producției pentru a fi concurențiali nu numai pe piața internă, dar și pe cea externă, pentru că reformele instituționale trebuie să contribuie la: finalizarea logică a dezoligarhizării economiei, sporirea eficienței banilor publici, sporirea eficienței sistemului

bancar, dezvoltarea sectorului financiar, stimularea investițiilor în economia țării, dar și în substituția importurilor și reformele sectorului energetic.

Dezvoltarea democratică a unor țări din spațiul postsovietic a fost diagnosticată de mai mulți cercetători și experți politici drept „criză de guvernare” sau „guvernare deficitară”, pentru că țărilor aflate în curs de dezvoltare le lipsesc anumite condiții instituționale, necesare pentru aplicarea mecanismelor democratice. O primă afirmare a principiilor de bună guvernare a pornit de la ideea că asistența internațională necesită anumite condiționalități pentru succesul reformelor. Această criză de guvernare prezintă următoarele simptome: 1) eșecul unei separări nete între public și privat, cu deturnarea fondurilor publice spre câștigul privat; 2) lipsa unui cadru legislativ și guvernamental predictibil; 3) reglementarea excesivă; 4) priorități inconsistente cu dezvoltarea și alocarea eronată a resurselor; 5) decizii luate netransparent și în cadru restrâns [30]. În plus, criză de guvernare sporește și mai mult criza instituțională (devalorizarea instituțiilor de stat) și pe cea politică (instabilitate politică), crize care determină, în ultima instanță, criza economico-socială într-o societate aflată în plină schimbare democratică.

Colapsurile democratice, legate de stabilitatea relativă a democrației ca sistem de guvernare, pot fi prevenite dacă noile democrații vor reuși să răspundă eficient la ceea ce L. Diamond numește „criza triplă a guvernării”: 1) absența responsabilității democratice și a domniei legii, fapt evident în contextul unei corupții dominante, al traficului, al violenței criminale, al personalizării puterii și al abuzurilor împotriva drepturilor omului; 2) incapacitatea de a administra conflictele regionale și etnice într-o manieră pașnică și inclusivă și 3) criza sau stagnarea economică, provocate în parte de eșecul de a implementa reforme economice liberale și de a crește nivelurile de integritate, capacitate și profesionalism ale birocrăției de stat. Aceste și alte probleme privesc multe democrații tinere din lume, inclusiv pe cele din Europa de Sud-Est [31, p. 7-11]. Înlăturarea crizei multidimensionale în aceste țări ar pune bazele unui guvern responsabil, ale unei societăți decente și ale unei vieți mai bune pentru cei mai mulți oameni.

În aceeași ordine de idei, cercetătorul occidental Th. Carothers, explicând parcursul pe care țările postcomuniste l-au cunoscut în realizarea democratizării, identifică două tipuri de sindromuri: pe de o parte, „sindromul pluralismului ineficient” (în ciuda mai multor trăsături pozitive prezente în viața acestor țări, democrația lor rămâne superficială și fragilă, există forme slabe de participare politică în afara votului, iar elitele politice ale principalelor partide și grupări politice sunt acuzate de corupție, interese egoiste și lipsă de

onestitate), iar pe de alta, „sindromul puterii dominante” (țările care exhibă acest sindrom posedă un spațiu politic limitat, dar real, un anumit nivel de contestare politică din partea grupărilor de opoziție, însă, există o grupare politică – o mișcare, un partid, o familie extinsă sau chiar un singur lider – care domină sistemul politic așa încât șansele formării unei alternative la puterea existentă sunt foarte mici), prezentate de către autor ca „maladiile” tranziției [32, p. 175-176].

Criza de guvernare prelungită din Republica Moldova lasă în umbră nerezolvarea multor probleme de interes public, afectează și derutează populația în contextul realizării reformelor naționale în următoarele domenii prioritare: funcționarea instituțiilor democratice, cu un accent particular pe cooperarea în materie constituțională și electorală și pe lupta împotriva corupției; reforma sectorului justiției și independența organelor judiciare; protecția și promovarea drepturilor omului, inclusiv combaterea traficului de ființe umane și lupta împotriva discriminării; libertatea și pluralismul mass-media; democrația locală și descentralizarea și, drept urmare, crearea unui nivel de trai decent pentru cetățeni.

Au dreptate autorii care afirmă că actualul sistem politic din Republica Moldova a fost discreditat în totalitate și trebuie „resetat” [33]. Criza multidimensională interminabilă a puterii conduce la alegeri permanente (Republica Moldova a trecut în istoria sa politică recentă prin patru alegeri parlamentare anticipate – în 1994, 2001, 29 iulie 2009 și în 2010), generează crize constituționale (în anii 1999–2000 și în anii 2009–2012), determină instalarea unor guverne provizorii (Republica Moldova a avut două guverne minoritare – Guvernul Braghiș, 1999–2001, și Guvernul Gaburici, prima jumătate a anului 2015) și a guvernărilor instabile (în istoria politică recentă a Republicii Moldova au fost constituite 11 coaliții de guvernare [34, p. 377-382]). Aici vom aminti că perioada de activitate a tuturor alianțelor de guvernare care s-au perindat la cârma țării din 1994 până în 2019 a durat nu mai mult de doi ani, cu excepția penultimei majorități parlamentare, 2016–2019, toate confruntându-se cu dificultățile și deficiențele actului de guvernare, pe de o parte. Pe de alta, persistă riscul majorat al concentrării tuturor ramurilor puterii de către un partid sau coaliție de guvernare (cazul PCRM, 2001–2009, sau cel al PDM, 2016–2019). Parlamentul țării devine, practic, nefuncțional, opoziția „critică și constructivă” lipsește din Legislativ, iar multe dintre ședințele plenare au fost contramandate pe motivul lipsei de cvorum. Organul legislativ suprem al țării nu mai este considerat reprezentativ și nu reprezintă voința alegătorilor, a poporului. Practic, a dispărut multitudinea de opțiuni,

poziții, idei. Există doar două opinii — „pro” și „contra”. Nu se mai caută soluții de compromis, soluții optime. Așadar, putem afirma că orice formulă de guvern (majoritar și/sau minoritar) implică o mulțime de riscuri, fie în procesul constituirii coalițiilor de guvernare (lipsa unui parteneriat politic stabil cu formularea anumitor „principii, norme și valori morale” de conlucrare între părțile componente – este și cazul guvernului de coaliție format după alegerile parlamentare din 24 februarie 2019, numit și „Alianța Kozak”), fie în procesul guvernării (blocaje instituționale din partea opoziției politice, lipsa coabitării instituționale, transfugii politice etc.).

În virtutea celor spuse, pot fi ușor sesizate anumite paradoxuri sau contradicții interne ale mecanismului democratic. Dat fiind că realitatea social-politică existentă (compusă din diverse fenomene, procese, evenimente, fapte etc.) este contradictorie, atunci și politicul ca fenomen și politica ca proces sunt afectate de multiple paradoxuri, inclusiv de *paradoxuri ale puterii* (puterea cea mai mare este deținută de acei indivizi sau grupuri care reușesc să rămână sursa nesiguranței altor unități sociale) [35, p. 27-28; 36, p. 80-91], *paradoxuri ale democrației* (contradicții relativ permanente, normale între diferite laturi sau moduri de manifestare a vieții democratice) [37, p. 444-470; 38, p. 113-126], *paradoxul elitelor* (există o necesitate stringentă a unei noi elite care să fie în stare să asigure transformarea socială, să materializeze obiectivele tranziției ca să putem edifica o societate democratică prosperă, însă este greu să găsești o astfel de elită dacă ea nu există) [39, p. 125-143] și, în fine, *paradoxul statului* (slăbiciunea instituțiilor puterii de stat și a întregului sistem politic a afectat exercitarea funcțiilor democratice ale statului, care, de multe ori, a acționat mai degrabă în favoarea unor interese particulare, de grup, partinice, decât în interesul public) [40, p. 343-350], paradoxuri care au distorsionat relațiile instituționale de bună funcționalitate între instituțiile statului.

Paradoxurile enunțate, dar și multe alte probleme greu de rezolvat în actul guvernării, numite de noi „dificultăți aporetice” [41, p. 35-38], cu care se confruntă statul Republica Moldova astăzi mărturisesc despre o scădere a opțiunii europene a populației în comparație cu cea eurasiatică, având drept punct de reper a doua jumătate a anului 2009 și până în prezent, fapt semnalat de mai mulți politologi, sociologi, analiști și comentatori politici.

Ne dorim ca societatea din Republica Moldova să fie mai bine guvernată, dar nicio guvernare care a fost la cârma țării nu s-a ridicat la nivelul așteptării cetățenilor în ultimele două decenii, începând cu guvernarea comunistă (s-a declarat în anii 2001–2009 pentru o „nouă politică de stat”) și terminând cu ultimele șase coaliții de guvernare din a doua jumătate a anului 2009 până

în prezent (declarate „pro-democratice” și „pro-europene” prin proiectul paradigmei noi de guvernare democratică, inclusiv „Alianța pentru Integrare Europeană”, 2009–2010; „Alianța pentru Integrare Europeană-2”, 2011–2013; „Coaliția Pro-Europeană de Guvernare”, 2013–2014; „Alianța Politică pentru Moldova Europeană”, prima jumătate a anului 2015; „Alianța pentru Integrare Europeană-3”, a doua jumătate a anului 2015, precum și majoritatea parlamentară formată din PDM și PPEM, 2016–2019).

Aprobarea și aplicarea, mai mult sau mai puțin reușită, a unor reforme modernizatoare de către „pragmaticii” din a doua jumătate a anului 2009 a condus la apariția unei paradigme noi asupra guvernării. Confruntându-se cu probleme și dificultăți de ordin obiectiv și subiectiv, dar fiind susținute de oficialitățile europene, guvernările „pro-europene” au căutat să facă față problemelor moștenite de la guvernarea comunistă, precum și celor noi. Republica Moldova, fiind însă măcinată de probleme noi apărute (atacuri *raider*, acte de corupție, delapidări de fonduri, reglări de conturi, crime tănuite, contrabandă de tot soiul, „furtul secolului”, lipsa transparenței în actul guvernamental și a comunicării dintre putere și societate și multe altele), se împotmolește în promovarea reformelor consistente după formă și conținut conform angajamentelor asumate față de UE: reforma justiției, reforma poliției, reforma anticorupție, reforma administrației publice (centrale și locale), reforma electorală etc., care sunt principalele provocări pentru dezvoltarea democratică a Republicii Moldova. Acestea și alte probleme sunt generate chiar de guvernării care ar trebui să le rezolve afectează imaginea țării pe plan extern și șansele ei reale de aderare într-un viitor previzibil la spațiul unic european.

Poziția guvernanților noștri amintește de situația descrisă la mijlocul sec. XIX de gânditorul politic liberal J.St. Mill, în eseu *Despre libertate* (1859): „Nicio cârmuire realizată prin democrație sau prin mijlocirea unei numeroase aristocrații nu a reușit sau nu putea reuși, nici în actele sale politice, nici în opiniile, calitățile sau în turnura spirituală pe care le încurajează, să se ridice asupra mediocrității” [42, p. 135]. În tradiția liberală clasică, Mill era convins că opinia publică, societatea în ansamblu, poate stăvili lipsa de moderație, de chibzuială în acțiunile guvernanților. Iar neoliberalul Fr. Hayek, în capitolul „De ce ajung în frunte cei mai răi” al lucrării *Drumul către servitute* (1944), sublinia că la putere acced nu chiar cei mai buni [43, p. 155-174].

Mai nou, specialiștii în științe sociale, economice și umanistice propun o grilă de analiză, formată din șase indicatori, ai buneii guvernării: 1) participarea – gradul de implicare a decidenților politici; 2) decența – gradul în care crearea

și implementarea legilor ține cont de demnitatea umană; 3) corectitudinea – gradul în care regulile se aplică tuturor la fel, indiferent de statusul social; 4) responsabilitatea – gradul în care oficialii publici, aleși sau numiți, își asumă responsabilitatea pentru acțiunile lor și răspund cerințelor formulate de public; 5) transparența – gradul în care deciziile luate de oficialii publici sunt clare și deschise votului cetățenilor sau reprezentanților acestora și 6) eficiența – gradul în care regulile și mecanismele democratice facilitează procesul decizional rapid și la timp [44, p. 19-20].

Aceștia și alți indicatori sunt utilizați de unele organisme internaționale în analizele empirice ale democrației în țările lumii. Indicatorii elaborați de către organizația internațională neguvernamentală *Freedom House* (autoritatea organelor legislative, gradul de descentralizare, responsabilitățile, procedurile de alegere și activitatea autorităților locale, gradul de respectare a drepturilor și libertăților individuale, precum și transparența legislativă și executivă), indicatorii propuși de către experții *Băncii Mondiale* (posibilitatea de exprimare și responsabilitatea, stabilitatea politică, eficiența guvernului, calitatea reglementărilor, supremația legii, controlul asupra corupției) și de alte organisme analitice internaționale (*Transparency International*, *Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare*, *Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică* etc.) demonstrează care este responsabilitatea guvernărilor în activitatea instituțiilor puterii de stat, participarea cetățenilor în procesul decizional, echitatea și incluziunea socială, nivelul domniei legii, gradul transparenței etc., astfel încât ar fi evidentă eficiența din punct de vedere al rezultatelor instituțiilor și proceselor democratice într-o țară sau alta.

Unii dintre acești indicatori ai bunei guvernări sunt specificați și în *Acordul de Asociere între Republica Moldova și UE*. Astfel, în art. 27, pct. 1(c) din acest *Acord* se menționează despre „dezvoltarea în continuare a politicii în materie de guvernare corporativă în conformitate cu standardele internaționale, precum și apropierea treptată între normele Republicii Moldova și normele și recomandările UE în acest domeniu” [45]. Art. 4 „Reforma internă” este orientat spre asigurarea unei bune guvernări prin: (a) dezvoltarea, consolidarea și creșterea stabilității și a eficacității instituțiilor democratice și a statului de drept; (b) asigurarea respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale; (c) realizarea de noi progrese în ceea ce privește reforma sistemului judiciar și a legislației, astfel încât să se asigure independența sistemului judiciar, să se consolideze capacitatea administrativă a acestuia și să se garanteze imparțialitatea și eficacitatea organismelor de asigurare a respectării legii; (d) continuarea refor-

mei administrației publice și crearea unui corp al funcționarilor publici responsabil, eficient, transparent și profesionist, precum și (e) asigurarea eficacității în lupta împotriva corupției, îndeosebi în vederea îmbunătățirii cooperării internaționale privind combaterea corupției, precum și a asigurării unei puneri în aplicare eficace a instrumentelor juridice internaționale relevante, cum ar fi Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva corupției din 2003. De aceea modelul (de acțiuni) care s-ar potrivi pentru ca Republica Moldova să ajungă la standardele de bună guvernare este modelul de acțiuni și de instrumente de politici publice promovate de statele din spațiul comunitar. Astăzi însă implementarea agendei de apropiere de UE în țara noastră avansează cu rezultate modeste: în timp ce se constată progrese pe dimensiunea de legislație și politici, implementarea acestora este neuniformă și lentă.

Totuși, apare dilema referitoare la ceea ce ar trebui ales în calitate de „proiect de țară” pentru toate forțele social-politice sănătoase, pentru o implicare activă a structurilor puterii de stat, a sectorului asociativ și a sectorului privat în vederea promovării unei guvernări „bune” și a unei democrații „bune”. Puțini sunt cei care pun la îndoială faptul că acest „proiect de țară” este integrarea europeană a Republicii Moldova. Aceasta ar putea fi asimilată cu ideea națională și ar consta în promovarea neabătută a vectorului integraționist european conjugată cu îmbunătățirea performanțelor unei bune guvernări, astfel încât funcționalitatea unei guvernări eficiente să se manifeste într-un succes instituțional și unul administrativ, o calitate a vieții și o securitate națională durabilă a statului Republica Moldova. Or, modernizarea politică și economico-socială poate fi asigurată doar în baza *Acordului de Asociere între Republica Moldova și UE*. Cu alte cuvinte, acest „proiect de țară”, care este integrarea europeană, este unul existențial pentru Republica Moldova în raport cu alt proiect regional – Uniunea Economică Eurasiatică, promovat de către forțele politice de stânga.

Cât privește trăsăturile distincte ale unei guvernări eficiente, democratice și stimulative pentru dezvoltarea durabilă a societății, acestea sunt mai multe, dar principala trăsătură a bunei guvernări constă în creșterea capacității instituționale a statului care ar spori legitimitatea celor care dețin puterea, a guvernanților. Buna guvernare, ca problemă complexă ce ține de legitimarea și funcționalitatea puterii politice pentru destinul cetățenilor și al societății în ansamblu, depinde, în mod firesc, de eficacitatea utilizării de către actorii politici a anumitor mecanisme și pârghii în scopul atingerii unei performanțe instituționale și capacități administrative. În același timp, eficacitatea socială rămâne a fi un aspect fundamental al oricărei guvernări de succes, necesitând eforturi sustenabile pentru soluționarea multiplelor nevoi de ordin social și

economic în vederea îmbunătățirii condițiilor de viață ale populației și a nivelului de trai. Or, regenerarea elitei politice guvernante prin semnarea la 8 iunie 2019 de către deputații din PSRM și de membrii Blocului politic „ACUM” a „Înțelegerii politice temporare în vederea dezoligarhizării și readucerii statului Republica Moldova în albia constituționalității” [46], pe lângă însușirea în activitatea sa politică a normelor democrației contemporane și a principiilor unei bune guvernări, noii decidenții politici ajunși la cârma țării trebuie să răspundă prompt la cererea socială, altminteri problema proastei guvernări de către actorii politici proaspeți instalați la putere poate fi rezolvată fie de sus (prin moțiunea de cenzură a Guvernului de către opoziția politică parlamentară), fie de jos (prin penalizarea oamenilor politici de către electorat).

Concluzia mai generală care se poate desprinde din analiza de mai sus este că buna guvernare cere instituții bune, care s-ar ghida de un set de reguli în funcționalitatea lor și ar ține cont de implicarea cetățenilor în procesul decizional, de nevoile și de cerințele acestora. Dezvoltarea democratică a Republicii Moldova și guvernarea eficientă, performantă și receptivă la necesitățile cetățenilor, aflându-se într-o relație de reciprocitate, depind în etapa actuală de revoluționarea mecanismului de guvernare, care este un proces mult mai complex de reformă instituțională și mai prevede pe deasupra și o rezistență din interior. De aceea, în opinia unor analiști politici, liderii Blocului politic „ACUM” nu ar trebui, odată ajunși la putere, pe fundalul marilor așteptări sociale, „să domolească spiritele pe care tot ei le-au încins” când se aflau în opoziție.

Se va ține cont că factorii care influențează creșterea capacității instituționale și administrative a statului sunt: identificarea problemelor și formularea soluțiilor de rezolvare, inclusiv prin stabilirea și mobilizarea resurselor necesare; reglementarea conflictelor sociale prin intermediul mecanismelor instituționale durabile și al unui cadru pentru deliberări, dialog, consens și compromisuri; recunoașterea politicilor susceptibile capabile să fortifice procesele de modernizare politică sub auspiciile democratizării societății; capacitatea instituțională și administrativă de a transpune ideile și deciziile guvernamentale în acțiuni concrete (individuale și colective) și reducerea discrepanțelor dintre ele.

Crearea unui sistem de guvernare funcțional și democratic care să servească interesul public este în desfășurare. Acesta trebuie strâns legat de extinderea și aprofundarea principiilor bunei guvernări (participare și orientarea spre succes, responsabilitate și receptivitate, respectarea legii și transparență, eficiență și eficacitate, echitatea și incluziunea socială etc.), care să devină, în ultima instanță, și activități strategice în actul guvernării majorității parlamentare și guvernamentale aflate la putere.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Filosofia politică a lui Platon. Antologie de texte / Volum coordonat de V. Muscă, Al. Baumgarten. Iași: Ed. Polirom, 2006. 332 p. [on-line] https://www.academia.edu/19604730/Filosofia_politic%C4%83_a_lui_Platon (vizitat 13.05.2019).
2. Aristotel. Politica. Oradea, 1996. 286 p. [on-line] <https://www.scribd.com/doc/25315388/Aristotel-Politica> (vizitat 19.09.2015).
3. Nay O. Istoria ideilor politice. Iași: Ed. Polirom, 2008. 671 p.
4. Thos L. De ce avem nevoie de guvernare? [on-line] <https://lorelaithos.wordpress.com/2010/01/13/de-ce-avem-nevoie-de-guvernare/> (vizitat 13.01.2010).
5. Augustin A. Despre Cetatea lui Dumnezeu. București: Ed. Științifică, 1998. 355 p. [on-line] <https://www.scribd.com/doc/156701928/Fericitul-Augustin-Despre-Cetatea-Lui-Dumnezeu> (vizitat 13.05.2019).
6. Adela Cr. Istoria ideilor politice. București, 2013. 79 p. [on-line] (vizitat 17.10.2018).
7. Ciocău Iu. Scopul scuză mijloacele. [on-line] <https://socioumane.wordpress.com/2013/07/26/scopul-scuza-mijloacele-iulia-ciocau/> (vizitat 16.10.2015).
8. Fundamentele gândirii politice moderne (Antologie comentată) / Coord. A.-P. Iliescu, E.-M. Socaciu. Iași: Ed. Polirom, 1999. 294 p.
9. Machiavelli N. Principele. București: Ed. Tiparul Universitar, 1944. 178 p. [on-line] http://www.biblicad.ro/UPC_Personalitati/principele.pdf (vizitat 27.02.2016).
10. Varzari P. Relația dintre guvernanți și guvernați în concepția lui N. Machiavelli. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), 2016, nr. 2 (LXXIII), p. 30-42.
11. Locke J. Al doilea tratat despre cărmuire. Scrisoare despre toleranță. București: Ed. Nemira, 1999. 324 p. [on-line] <https://www.scribd.com/document/259596529/John-Locke-Al-Doilea-Tratat-Despre-Carmuire-Nemira-1999> (vizitat 19.05.2019).
12. Federalist Papers. [on-line] <https://quizlet.com/170132167/federalist-papers-flash-cards/> (vizitat 21.09.2018).
13. Michels R. Political Parties. A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy. Kitchener: Batoche Books, 2001. 266 p. [on-line] <https://socialsciences.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/michels/polipart.pdf> (vizitat 13.05.2019).
14. Varzari P., Arhip S., Dubcovețchi A. Democrația ca fenomen social: repere conceptual-teoretice. În: Revista de Studii Interdisciplinare „C. Stere” (psihologie, sociologie, studii juridice, economie, religie, științe politice, relații internaționale). Iași, 2016, an. 3, nr. 1 (9), p. 60-80.
15. Niou E.M.S., Ordeshook P.C. Cum se construiește o guvernare coerentă? În: Cum se consolidează democrația / Coord. L. Diamond, M.F. Plattner, Yun-han Chu, Hung-mao Tien. Iași: Ed. Polirom, 2004. 352 p.
16. Guvernare efectivă. [on-line] <http://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/effective-governance.html> (vizitat 11.04.2019).
17. Gabor Al. Principiile de „bună guvernare”. [on-line] <http://www.contributors.ro/administratie/principiile-de-%E2%80%9Ebuna-guvernare%E2%80%9D/> (vizitat 13.09.2017).

18. Pleșca V. Democrația liberală. În: *Concepte și teorii social-politice* / Coord. E. Huzum. Iași: Institutul European, 2011, p. 39-58.
19. Popescu L.G. *Politici publice și guvernanta europeană (Suport de curs)*. București: SNSPA, 2009. 91 p.
20. *Managementul birocratic*. [on-line] <http://mises.ro/127/2-managementul-birocratic> (vizitat 17.02.2018).
21. *Guvernare responsabilă pentru dezvoltarea umană. Raportul Național al Dezvoltării Umane*. Republica Moldova, 2003. 163 p. [on-line] <http://ipp.md/old/doc.php?l=ro&idc=165&id=78> (vizitat 23.04.2011).
22. Huntington: „Ordinea politica a societăților în schimbare”. [on-line] <http://politeia.org.ro/magazin-politic/huntington-ordinea-politica-a-societatilor-in-schimbare/15453/> (vizitat 12.07.2013).
23. Toffler A. *Șocul viitorului*. București: Ed. Z, 1995. 448 p.
24. Toffler A. *Al treilea val*. București: Ed. Politică, 1983. 682 p.
25. *A Short Definition of Democracy*. [on-line] <http://www.democracy-building.info/definition-democracy.html> (vizitat 25.11.2018).
26. Pavel D. *Criza democrației temperate. Studii instituționale*. Iași: Ed. Polirom, 2010. 200 p.
27. *Raport referitor la punerea în aplicare a Acordului de Asociere UE-Moldova (2017/2281(INI))*. [on-line] http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2018-0322_RO.html (vizitat 15.10.2018).
28. *Rezoluția Parlamentului European din 14 noiembrie 2018 referitoare la punerea în aplicare a Acordului de Asociere UE-Moldova (2017/2281(INI))*. [on-line] (vizitat 14.11.2018).
29. *Prim-ministra Sandu și comisarul Hahn au semnat trei acorduri de finanțare la Bruxelles pentru Republica Moldova*. [on-line] https://www.realitatea.md/prim-ministra-sandu-si-comisarul-hahn-au-semnat-trei-acorduri-de-finantare-la-bruxelles-pentru-republica-moldova_97522.html (vizitat 24.07.2019).
30. Gabor Al. *Principiile de „bună guvernare”*. [on-line] <https://revista22.ro/opinii/alexandru-gabor/principiile-de-bun-guvernare> (vizitat 12.09.2017).
31. Diamond L. În *căutarea democrației*. În: *Cum se consolidează democrația* / Coord. L. Diamond, M.F. Plattner, Yun-han Chu, Hung-mao Tien. Iași: Ed. Polirom, 2004. 352 p.
32. Carothers Th. *Sfârșitul paradigmei tranziției*. În: *Revista Română de Științe Politice (PolSci)*, București, 2002, vol. 2, nr. 1, p. 168-186. [on-line] <https://www.scribd.com/document/46831888/Revista-Romana-de-Stiinte-Politice-Vol-2-Nr-1> (vizitat 13.05.2013).
33. Pleșca V. *Resetarea sistemului politic al Republicii Moldova*. [on-line] <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2010/docs/valeriu-plesca/201011041/> (vizitat 04.11.2010).
34. Varzari P. *Construcțiile politice postelectorale de guvernare și conotațiile lor în Republica Moldova*. În: *Conferința națională cu participare internațională „Știința în nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective”*, Bălți, 21-22 iunie 2019 /

- Col. red.: V. Capcelea (coord.) [et al.]. Bălți: S. n., 2019 (Tipogr. „Indigou Color”), p. 377-382.
35. Nazare V. Paradoxuri sociale și politice. În: Sfera Politicii. Revistă de Științe Politice, București, 2007, nr. 128, p. 20-31. [on-line] <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/128/art02-nazare.html> (vizitat 13.07.2013).
36. Tănăsescu G. Legitimitatea și paradoxul supunerii voluntare: virtuțile unei abordări psihanalitice. În: Revista de Științe Politice și Relații Internaționale, București, 2012, vol. IX, nr. 4, p. 80–91. [on-line] <http://revista.ispri.ro/wp-content/uploads/2012/12/80-91-Gabriela-Tanasescu.pdf> (vizitat 13.02.2017).
37. Dahl R.A. Democrația și criticii ei. Iași: Institutul European, 2002. 289 p.
38. Dahl R.A. Despre democrație. Iași: Instit. European, 2003. 189 p.
39. Capcelea V. Tranziția moldovenească: fazele, elementele structurale, dimensiunile, paradoxurile, eșecurile și avatarurile. Chișinău: Ed. Arc, 2012. 190 p.
40. Capcelea V. Paradoxul statului în condițiile tranziției postcomuniste (cazul Republicii Moldova). În: Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, XI, Series HUMANISTICA, Cluj-Napoca, 2013, p. 343-350. [on-line] http://www.humanistica.ro/anuare/2013/Continut/YGBCJHUMOct2013_All.pdf (vizitat 09.05.2017).
41. Varzari P. Elita politică și birocrăția în contextul realizării reformelor democratice (cazul Republicii Moldova) / Referatul științific al tezei de doctor habilitat în politologie (în baza lucrărilor publicate). Chișinău, 2014. 67 p.
42. Mill J.St. Despre libertate / Ed-a a 3-a. București: Ed. Humanitas, 2005. 214 p.
43. Hayek Fr.A. Drumul către servitute. București: Ed. Humanitas, 1993. 315 p.
44. Sarcinschi A. Dimensiunile nonmilitare ale securității. București: Ed. Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2005. 42 p.
45. Legea Parlamentului Republicii Moldova Nr. 112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. [on-line] <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=353829> (vizitat 04.11.2014).
46. Înțelegerea politică temporară în vederea dezoligarhizării și readucerii statului Republica Moldova în albia constituționalității. [on-line] http://alegeri.md/w/Parlamentul_Republicii_Moldova_de_legislatura_a_X-a (vizitat 13.06.2019).

**Pantelimon VARZARI, *doctor habilitat în științe politice,
cercetător științific principal***

АВТОРИТАРНЫЙ ТРЕНД РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

THE AUTHORITARIAN TREND OF REPUBLIC OF MOLDOVA

Summary

The article deals with the problems of the authoritarian trends in the modern world. The author comes to conclusion about the objective nature of the “new authoritarianism”, based on data from international monitoring organizations and other reseach literature. The author believes that the “new authoritarianism” is conditioned by the global processes of democracy crisis, being a product of the modern age development. The author pays a special attention to the study of the symptoms of the “new authoritarianism” in the Republic of Moldova. The author concludes that the “slipping unto authoritarianism” of the Republic of Moldova is an integral part of the global processes of the modern social development.

Общественно-политические процессы, происходящие в настоящее время в Республике Молдова, принято идентифицировать как демократическую модернизацию, разворачивающуюся в контексте реализации евроинтеграционных устремлений нашей страны. Цели развития государства четко обозначены в Конституции Республики Молдова, где указывается, что Республика Молдова является демократическим правовым государством, в котором достоинство человека, его права и свободы, свободное развитие человеческой личности, справедливость и политический плюрализм являются высшими ценностями и гарантируются (Ст. 1(3)) [1, с. 19].

Ориентируясь в своем развитии на демократические, европейские ценности, принципы и цели, Республика Молдова движется уже более четверти века. За этот период, крайне малый в историческом плане, в стране произошли радикальные изменения как в институциональном, так и в политико-культурном отношении, которые привели к формированию нового общественно-политического климата, существенно отличающегося от предшествующего ему тоталитарного прошлого. Сегодня, подводя некоторые итоги, сложно уйти от ключевого вопроса: отмежевавшись от исторического прошлого, к чему Республика Молдова пришла в настоящем и удалось ли нашей стране достигнуть тех целей развития, которые так амбициозно были выдвинуты ею в начале 90-х годов минувшего столетия?

Анализируя ту общественно-политическую реальность, которая сложилась в Молдове к настоящему времени, приходится констатировать, что не все в стране «идет по плану» и что, как в этом убеждено более 80% на-

селения, «страна развивается не в том направлении» [2]. Все более очевидным становится разрыв между декларативными идейными установками и целями – с одной стороны, и формирующейся в стране политической действительностью – с другой. На данный момент Республика Молдова продолжает оставаться «переходной страной», т.е. обществом, вовлеченным в процессы демократического реформирования политической сферы. Вместе с тем, наметившиеся в развитии страны тенденции сигнализируют об укреплении авторитарного начала в управлении ее общественно-политической жизнью. В специализированной аналитической литературе констатация данного факта, как правило, носит обвинительный характер, концентрирующий внимание преимущественно на субъективном контексте развития политических процессов. В этой связи, крайне важно разобраться в источниках развития указанного выше политического феномена, в то же время, идентифицировать те важнейшие маркеры, которые с очевидностью свидетельствуют об актуальном «авторитарном сдвиге» нашей страны.

Прежде всего, вопрос заключается в том, является ли наметившийся в Республике Молдова «авторитарный сдвиг» результатом, обусловленным исключительно национальной спецификой страны, либо особой национальной формой проявления неких глобальных тенденций актуального развития человеческого сообщества. Отвечая на данный вопрос, следует отметить, что политологи уже сравнительно давно обратили внимание на следующий факт: современные глобальные трансформации существенно диверсифицировали структуры институционального дизайна, породив в различных странах весьма разнородную архитектуру правления и власти, что порой создает впечатление, будто тенденции эволюции политического порядка утрачивают свое универсальное значение [3, с. 5].

Некоторые исследователи на Западе еще на исходе XX века стали бить тревогу, указывая на снижение качества демократии во всем мире, заставляющее усомниться в том, «работает ли демократия» сегодня [4]. Одни исследователи объяснили данный факт глобального снижения качества демократии «демократическим откатом» (*Diamond, 2008*). Другие расценили «демократические неудачи» ряда стран третьей волны как «сход с рельс» (*Fish, 2005*), сопровождающий любую демократическую волну [5, с. 19]. Однако появились и такие авторы, которые попытались связать современные издержки в глобальном процессе демократизации с доминирующими тенденциями развития современного мира, такими как глобализация, деиндустриализация, информатизация, миграция и т.п. В частности, английский социолог Колин Крауч не только попытался проанализировать объектив-

ные предпосылки глобального снижения качества демократии в современном мире, но и разработал оригинальную теорию «постдемократии» (*Crouch Colin, 2004*). Согласно его теории, демократия как специфическая система политического управления, пройдя свой пик развития в XX веке, в настоящее время все больше утрачивает свои экономические и социальные основания и потому вступила на «нисходящую ветвь параболы». Энергия и жизненная сила политики, по мысли автора, сегодня возвращается туда, где она находилась в эпоху, предшествующую демократии – к немногочисленной элите и состоятельным группам, концентрирующимся вокруг властных центров и стремящимся получить от них привилегии [6, с. 9].

В настоящее время многие западные аналитики вынуждены признать, что демократия, как система политического устройства общества, вступила в полосу кризиса и это существенным образом сказывается на ее качестве в глобальном измерении, тем более, что очевидность подобного феномена убедительно демонстрируют результаты международного мониторинга состояния демократии в современном мире. В частности, Отчет *Freedom House*, представленный американской неправительственной мониторинговой организацией в феврале 2019 года и получивший название «Демократия отстает», однозначно указал на усиление глобальной тенденции неуклонного снижения качества демократии, существенно сказывающееся на состоянии свободы в демократическом мире. Доклад указывает на то, что соблюдение демократических принципов ухудшается во всем мире, как в переходных странах, так и в странах старой демократии. Снижение уровня глобальных свобод затрагивает все регионы мира: от устоявшихся демократий, каковой являются Соединенные Штаты Америки, до консолидированных авторитарных режимов, таких, как Россия и регистрируется аналитиками *Freedom House* уже на протяжении последних 13 лет. Указанная тенденция сохраняет последовательность, из чего аналитики *Freedom House* заключают, что «демократия в мире находится в процессе отступления» [7].

Если согласиться с приведенной выше точкой зрения и принять за аксиому вступление демократического мира в некое состояние «постдемократии», то закономерно возникает вопрос: что же в реальности находится за «демократическим фасадом» и, по существу, «грозит» прийти на смену тому политическому устройству общества, на которое человечество привыкло ориентироваться как на глобальную культурную цель? Ответ на данный вопрос, если судить по тем характерным тенденциям, которые набирают все большую силу в самых различных странах мира, может быть лишь один – это «новый авторитаризм». Во всяком случае, подоб-

ной точки зрения придерживаются сегодня немало аналитиков, включая экспертов *Freedom House*, которые, опираясь на данные мониторинга, констатируют глобальное усиление авторитарных тенденций, включая страны старой демократии [8].

Безусловно, развитие тенденций к авторитаризму обладает различной динамикой в различных странах, включенных в процессы демократизации. В странах старой демократии, где демократические институты достаточно глубоко и прочно укоренены в жизни общества, симптомы авторитаризма более слабы и менее выражены. Что же касается новых демократий, где функционирование формирующихся демократических институтов осложнено отсутствием либо слабостью демократических традиций, тенденции к авторитаризму не встречают серьезного сопротивления общества. Подобным образом дела обстоят, в частности, в таких странах, как Беларусь, Российская Федерация, Казахстан, Азербайджан, Туркменистан, Таджикистан. Указанный ряд стран входит в категорию консолидированных автократических режимов. В то же время, такие страны, как Республика Молдова, Украина, Грузия, будучи включенными в категорию стран с гибридными режимами, движутся по пути «соскальзывания к авторитаризму» [9].

Тенденции к авторитаризму, сопутствующие демократической деградации, по-разному могут менять структуры национального институционального дизайна, порождая разнородную архитектуру правления и власти [3, с. 5]. Однако, если страны старой демократии, несмотря на развитие феномена «демократической энтропии» (*Crouch C., 2004*), тем не менее, и сегодня сохраняют свой международный статус оплота демократии, то значительная часть новых демократий переходит к состоянию «постдемократии», выстраивая различные вариации неоавторитарного правления, по существу, минуя стадию демократического развития.

Является ли «новый авторитаризм» лишь одной из современных тенденций и закономерностей эволюции процессов демократизации либо это реальное лицо наступающей новой эпохи человеческого развития – покажет время. Пока что речь идет о реальных, специфических для авторитарного устройства, симптомах общественно-исторической эволюции, на эмоциональном уровне внушающих аналитикам тревогу за будущие судьбы человечества. В частности, особо отмечается угроза, которую несут себе авторитарные режимы с их специфическими методами общественно-политического управления, «подвергающими эрозии международные правила и стандарты, выработанные демократиями за десятилетия» [10].

Особую тональность дискуссиям о «новом авторитаризме» придал Доклад «Авторитаризм 2.0», опубликованный в США в 2009 году, в котором были обобщены исследования таких известных демократических организаций как *Freedom House*, *Radio Free Europe/Radio Liberty*, и *Radio Free Asia*. Доклад, в частности, подчеркнул двойственный характер рассматриваемого политического феномена: с одной стороны, его повторяющуюся природу, с другой – формирование в инновационном информационном обществе. Однако, констатируя усиление авторитарных тенденций развития в современном мире, авторы Доклада, придавшие ему обвинительный характер, на наш взгляд, остаются в плену установок современного глобального геополитического противостояния и потому воспринимают «новый авторитаризм», прежде всего, как режим, несущий угрозу демократическим традициям [11].

Однако существует и другая позиция, согласно которой формирование «нового авторитаризма» рассматривается преимущественно как объективно-исторический процесс развития человеческой цивилизации, процесс, обусловленный самой логикой и характером ее эволюции и потому стоящий вне его эмоциональной оценки. Примером такого подхода может, в частности, служить публикация польского исследователя Михала Кузь (*Michał Kuź*) «Новый авторитарный мир» [12]. В указанной публикации автор не только предсказывает наступление эпохи «нового авторитаризма» как результата глобального кризиса демократии, но и, опираясь на работы таких известных американских исследователей как Джошуа Курланцик (*Joshua Kurlantzick*), Фарид Закария (*Fareed Zakaria*), Поль Рей (*Paul Rahe*), Марцин Круль (*Marcin Król*), пытается объяснить его объективно-историческую природу. С точки зрения автора, распространение авторитаризма в современном мире обусловлено, по крайней мере, тремя группами причин: крахом демократии в странах Третьего мира, усилением евразийских авторитарных режимов и кризисом доверия к демократии в ее колыбели - на Западе. Польский исследователь полагает, что в условиях, когда саморазрушительные тенденции массовой демократии нарастают, крайне вероятно, что в итоге в нашей цивилизации закрепится более или менее олигархическая система – власть «новых феодалов», которую автор называет «Средневековьем 2.0».

Любопытную попытку осмыслить вопрос о том, почему в современном мире происходит переход от «либерализма» к «нелиберализму», выражаясь в нарастании тенденций к авторитаризму во многих странах мира, включая государства со старыми демократическими традициями, представляет

собой, на наш взгляд, и публикация румынского исследователя Даниэля Дэяну (*Daniel Dăianu*) [13]. Автор, опираясь на накопленные в научном мире результаты исследований указанной выше проблематики, предлагает своего рода систематизацию тех объективных факторов, которые способствуют укреплению авторитаризма в современном мире.

Во-первых, это усиление вызовов современного мира, таких, как экономическая безопасность, международный терроризм, миграция, информационная безопасность, защита границ, изменения климата и т.п., которые все больше обуславливают необходимость использования средств прямого контроля над экономикой и обществом, в целом, находящихся «по ту сторону» институционального демократического управления. Во-вторых, экономический рост новых мировых игроков авторитарного типа, таких как Китай, Индия, которые в условиях глобализации оказывают возрастающее влияние на развитие социально-экономических процессов в мире. В-третьих, процессы демократического развития быстрее и легче сворачиваются там, где авторитарные традиции тесно увязаны с особенностями национальной и религиозной самоидентификации. В-четвертых, ориентации масс на авторитаризм коренятся в особых психологических установках людей, опасующихся непрогнозируемых изменений, а также стремящихся, как правило, к стабильности общественных связей и отношений, к сохранению привычного образа жизни в рамках сообщества, члены которого обладают той же национально-культурной идентичностью. В-пятых, такие проявления глобализации, как социальная фрагментация населения и появление новых информационных технологий, которые значительно усиливают способность различных структур оказывать влияние на людей, вынуждают общество требовать у государства социальной защиты, что сопряжено с укреплением политики регламентации и ограничения, более свойственной авторитарному стилю правления. В-шестых, известен пример целого ряда успешных в экономическом отношении стран, главным образом азиатского региона (Тайвань, Китай, Южная Корея), которые добились экономического прогресса в сочетании с отсутствием политического плюрализма, когда институциональные образования представлены одной правящей партией. В-седьмых, в современном мире все более очевидным становится дисбаланс между экономическим развитием, с одной стороны, и общественно-политическим настроением общества, характеризующимся ненавистью и протестом по отношению к политическому истеблишменту. В-восьмых, тенденции к авторитаризму подпитывает отчаянное стремление к власти политических элит и их желание сохранить свое

статус-кво, позволяющее предоставлять привилегии определенным заинтересованным группам.

В числе особых симптомов времени автор также указывает реакцию общественного отторжения традиционных партий в странах либеральной демократии, обусловленную рядом причин: провальной общественной политикой последних лет, приведшей к усилению социального раскола; определенным «институциональным склерозом», поражающим не только менее развитые в экономическом отношении страны; своеобразием текущего исторического периода, в условиях которого новая индустриальная революция привела к соответствующему трансформированию политических элит, интересы которых далеко отстоят от интересов широких социальных групп.

Изучение процессов политического развития общества сквозь призму идеи «глобального движения к демократии» привело к тому, что авторитаризм стал рассматриваться как архаичная форма общественно-политического устройства, изжившая свой век, способная все еще функционировать лишь в наиболее отсталых в социально-экономическом и политическом отношениях странах. Однако современные тенденции глобального развития доказывают не только живучесть подобной системы общественно-политического управления, но и ее функциональность в новом общественно-историческом контексте. Вместе с тем, следует понимать, что новые цивилизационные условия, обусловленные новыми глобальными тенденциями эволюции современного человечества, накладывают свой отпечаток на развитие политической сферы, превращая хрестоматийный вариант авторитаризма в «новый авторитаризм», под которым, по сути, понимают «авторитарный капитализм», более гибкий, многослойный и эклектичный.

Склонность к авторитаризму представляет собой одну из наиболее выраженных тенденцией современного глобального общественно-политического развития, в той или иной мере свойственную всему демократизирующемуся миру. Однако, если в странах старой демократии «новый авторитаризм» обнаруживает себя именно как «склонность», выраженная в отдельных субъективных проявлениях, то в так называемых «неоавторитарных режимах» тенденция к авторитаризму складывается в специфическую политическую систему, опирающуюся на неоавторитарные принципы правления. Поэтому специфические особенности «нового авторитаризма», безусловно, наиболее рельефно проступают в функционировании неоавторитарных режимов.

К числу неоавторитарных режимов, появление которых на карте мира относится к рубежу XX-XXI столетия, сегодня принадлежит целый ряд

стран мира, расположенных в различных частях света (Евразия, Латинская Америка, Африка), попавших под глобальное влияние «волн демократизации», но со временем «сошедших с рельс». Наибольший интерес для нас, разумеется, представляет группа неоавторитарных режимов, образовавшихся из числа постсоветских стран. К указанной группе причисляют 9 стран постсоветского пространства, среди которых Белоруссия, Россия, Казахстан, Киргизстан, Узбекистан, Таджикистан, Туркменистан, Азербайджан и Армения. Имея, после развала союзного государства, одинаковые с другими постсоветскими странами стартовые условия, отмеченные выше государства достаточно быстро перенаправили начавшийся на рубеже тысячелетий процесс демократизации на формирование и укрепление новых неоавторитарных режимов.

С точки зрения институциональной основы, механизмов функционирования, поддержания и воспроизводства, неоавторитарные режимы в большинстве своем представляют собой режимы «электорального авторитаризма» (*Schedler, 2006; Levistky, Way, 2010; Morse, 2012*). Отличаясь от классического авторитаризма, электоральный авторитаризм отличается и от режимов электоральной демократии, т.е. режимов, удовлетворяющих минимальным критериям демократичности [5, с. 531]. Своеобразие электорального авторитаризма по отношению к электоральной демократии состоит в том, что неоавторитарные режимы, допуская конкурентные выборы, задают для электоральных конкурентов заведомо неравные «правила игры» формального и неформального характера, позволяющие обеспечивать победу представителей правящей власти, независимо от предпочтений избирателей: высокие входные барьеры, заведомо неравный доступ конкурентов к различного рода ресурсам, от медийных, до финансовых, систематическое использование административного ресурса на всех стадиях выборов, включая подсчет голосов.

Дистанция, отделяющая электоральную демократию от электорального авторитаризма, в «один шаг». По мере укрепления авторитарных тенденций развития, разделяющие их границы становятся все более размытыми. Тому пример большинство постсоветских стран, вступивших после победы демократических революций на второй путь демократизации, предполагающий движение от новой демократии к электоральной демократии, но в результате выраженных автократических тенденций пришедших к различным национальным вариантам электорального авторитаризма. К одному из таких вариантов в последние годы вплотную приблизилась и Республика Молдова, тем самым доказывая, что наша страна не стоит в стороне

от глобальных тенденций развития, но являет собой один из примеров, отражающих свойственные современному миру объективные процессы рождения нового типа авторитаризма.

Демократическая деградация в Республике Молдова проявила себя целым рядом специфических маркеров, учитывая которые можно говорить о процессе постепенного установления в стране национального варианта полуавторитарного правления. Подобные маркеры рельефно обнаружили себя как в сфере институционального правления, так и в области идеологических установок политического режима, функционировавшего в Республике Молдова до парламентских выборов 2019 года.

В Республике Молдова, согласно Конституции, «никакая идеология не может устанавливаться в качестве официальной государственной идеологии» (Ст. 5) [1, с. 21]. Вместе с тем, осуществление политического управления в нашей стране, как и в других странах демократизации, с необходимостью опирается на определенную совокупность ценностей и установок. Республика Молдова, будучи, согласно Конституции [1, с. 19], демократическим правовым государством (Ст. 1), официально является приверженцем концепции прав и свобод человека, составляющей идейно-ценностную основу современных западных обществ. Однако режим «соскальзывания к авторитаризму», реально сложившийся в стране в последнее десятилетие как результат властвования кланово-олигархических сил, сформировал и соответствующее ценностно-мировоззренческое обеспечение.

Подобно известным вариантам полуавторитарных режимов, функционирующим на постсоветском пространстве [14], властвовавший в Республике Молдова до парламентских выборов 2019 года кланово-олигархический режим сформировал своеобразную идеологическую триаду. Указанный идеологический конструкт, с одной стороны, включает латентную систему установок, с другой - идеологию, распадающуюся на два блока идейно-ценностных представлений: один - для внутреннего, другой - для внешнего потребления. Международное признание действовавшему режиму власти все эти годы обеспечивала декларативная приверженность страны демократическим ценностям и соблюдению прав человека.

Цель другой идейно-ценностной компоненты, будучи рассчитанной на использование внутри страны, сводится к обеспечению мобилизации масс на поддержку правящего режима. Указанная конструкция обладает двояким характером: с одной стороны - опирается на идею демократического развития и модернизации, с другой - призывает к национально-культурному возрождению страны. Развертывание политической жизни в Республике

Молдова уже около 30 лет идет под флагом демократического реформирования, что обеспечивает декларативную идеологическую поддержку со стороны широких масс, как правило, ассоциирующих демократию с благосостоянием и процветанием. Другой мощный идеологический конструкт, направленный на обеспечение широкой политической мобилизации масс, опирается на проблему национально-культурной/геополитической идентичности населения Республики Молдова и связанное с ней видение путей дальнейшего развития страны.

Вместе с тем, помимо публично демонстрируемых политическими элитами идеологических установок, в современном молдавском обществе прочно пустила корни такая ценностно-мировоззренческая система взглядов, как идеология коррупции, которая, изначально получив свое распространение в латентной форме, в последние годы стала все больше вырываться на поверхность, оформляясь в виде идеологии менеджмента и меритократии. Согласно данным *Transparency International*, Республика Молдова в 2018 году в рейтинге Индекса восприятия коррупции (от 0 – «всеобщая коррупция» до 100 баллов – «полное отсутствие») получила 33 балла, заняв 117-е место среди 180 стран, свидетельствующее о том, что идеология коррупции глубоко проникла в сознание молдавского общества. В результате страна была отнесена к категории «гибридных режимов с авторитарными тенденциями», где коррупция широко распространена как на бытовом, так и на самом высоком, государственном уровне. Особое внимание эксперты обращают на феномен политической коррупции, свидетельствующий о подчинённости государственных учреждений узкой группе интересов [15].

Идеология коррупции, будучи реальной идеологией неоавторитарного режима, направленной на использование полномочий и административных ресурсов власти для собственного материального обогащения, глубоко проникла и на другие этажи социального конструкта, охватив собой все самые важные сферы общественной жизни, включая медицину, образование, судебную систему и прочие. Тому, в частности, свидетельство такие факты общественно-политической жизни последних лет, как: «кража миллиарда» из банковской системы Республики Молдова, расследование которой приняло вялотекущий и, по сути, безуспешный характер; принятие в 2017 году закона об амнистии капиталов, позволяющего легализовать средства мошеннического происхождения; изменение в 2018 году положения о предоставлении гражданства Республики Молдова в обмен на инвестиции, что увеличило риски отмывания денег на международном уровне

и др. В данном контексте весьма показательно то, что «кража миллиарда» не вызвала большого общественного резонанса. Напротив, в молдавском обществе к настоящему времени сложился специфический моральный настрой, который позволяет прощать вороватым политикам подобные «проступки», более того, оказывать им поддержку в борьбе за власть, если те, в свою очередь, обещают делиться с народом награбленным, что сигнализирует о проникновении идеологии коррупции на самые нижние этажи социальной лестницы.

Отсутствие неприятия коррупции на уровне общественного сознания, и более того, готовность и даже желание широких масс быть коррумпируемыми со стороны власти способствуют оформлению латентной идеологии коррупции в публично заявленную идеологию меритократии и менеджмента. Наиболее отчетливо подобные идеологические установки молдавского политического класса проявили себя в контексте предвыборной кампании 2019 года, которая, как никогда прежде, вывела идеологию коррупции на поверхность. В частности, бизнесмен и политик И. Шор, председатель Политической партии «Шор», известный своей вовлеченностью в коррупционные скандалы и, в связи с этим, находящийся под следствием, призывал в своих обращениях к народу поддержать его кандидатуру как «удачливого менеджера», продемонстрировавшего свои управленческие способности в должности мэра г. Оргеев и свою «заботу о людях», материализовавшуюся в сети открывшихся в некоторых городах страны социальных магазинах и аптеках. В случае победы, политик обещал повторить накопленный управленческий опыт уже в масштабах всей страны, а также и далее щедро делиться полученными доходами с народом [16].

Идея «успешности» и «благонамеренности» стала играть ключевую роль в системе установок, навязываемых властвующими политическими элитами широким слоям общества, будучи призванной убедить электорат в «выгодности сделки» в случае их сохранения у кормила власти. При этом, как показали Парламентские выборы 2019 года, идея демократического реформирования, а также идея национально-культурного возрождения ушли на второй план общественного внимания, в частности, не позволив представителям влиятельного ранее унионистского крыла пройти избирательный барьер. Идеология деолигархизации страны, принесшая пропагандирующим ее политическим силам четверть голосов избирателей, также выглядит в глазах обнищавшего населения несколько менее привлекательной, нежели идеология коррупции, сулящая и простым людям определенные дивиденды от удачно «вложенных» голосов. По всей видимости,

молдавское общество в сложившихся политических условиях окончательно адаптирует идеологию патрон-клиентских отношений, в соответствии с которой избиратели рассматривают актуальных/потенциальных представителей власти как своих патронов, которым они доверяют собственную защиту, под покровительство которых они готовы встать.

Преимущественная ориентация масс на патрон-клиентские отношения хорошо видна на примере Парламентских выборов 2019 года, когда Демократическая Партия Молдовы, возглавлявшаяся политической личностью с самым высоким антирейтингом в стране, сумела в короткий электоральный период благодаря «социально ориентированной» политике переломить общественное мнение таким образом, чтобы не только получить около трети «голосов» избирателей, но и обойти в электоральном состязании своих оппонентов, сделавших главную ставку на борьбу с укрепившимся у власти олигархатом. Таким образом, можно утверждать, что в Республике Молдова отношения между различными политическими субъектами являются демократическими лишь по форме, однако по сути – это патрон-клиентские, этатистские отношения, которые плохо укладываются в рамки общества, опирающегося на демократические нормы и принципы и больше соответствуют неоавторитарному режиму управления.

Если говорить об институциональном дизайне, то на сегодняшний день Республика Молдова являет собой один из национальных вариантов, так называемой, «фасадной» или «урезанной демократии» - системы власти, особенно характерной для стран молодой демократии «третьей волны» [17, с. 75-89]. В странах «урезанной демократии» выстроенная политическая система включает в себя все основные демократические институты, тем самым, создавая своего рода «демократический фасад» общества. Проблема заключается в том, что подобные институты оказываются слабо функциональными с точки зрения демократического развития.

На начальном этапе политического реформирования общества демократическая составляющая переходного режима власти Республики Молдова являлась преобладающей, что позволяло на международном уровне преподносить «молдавский пример» как «историю успеха» [5, с. 530]. Однако со временем, по мере формирования нового политического класса, политические элиты, лишённые в создавшихся общественных условиях сколько-нибудь серьёзного контроля и давления со стороны широких масс общества, сравнительно быстро научились манипулировать демократическими институтами в собственных интересах, что привело к установлению в стране системы власти, идентифицируемой как кланово-олигархический

режим внутриэлитной конкуренции. Таким образом, в результате процессов демократического реформирования, осуществлявшихся в Республике Молдова, как и в большинстве стран постсоветского пространства, «сверху», укоренилась политическая система гибридного типа, формально отвечающая демократическим принципам, но, по существу, способствующая, прежде всего, продвижению интересов элит за счет укрепления авторитарных методов и приемов государственного управления.

Авторитарные тенденции присутствовали в управлении страной, преимущественно в латентной форме, с самого начала демократического реформирования, по мере укрепления новой системы власти лишь усиливаясь и нарастая. Представляется, что изначально тяготение политического руководства страны к авторитаризму было обусловлено теми навыками, которые ответственные лица вновь формирующейся системы власти приобрели еще в период тоталитарного прошлого. С приходом во власть нового поколения политиков, сформировавшихся уже в контексте развития процессов социально-политического реформирования общества, склонность к авторитаризму не только не пошла на спад, но, напротив, оформилась в качестве отчетливой устойчивой тенденции.

Авторитаризм в политической жизни Республики Молдова не является ни случайным феноменом субъективной природы, связанным исключительно с личностью политического лидера, ни «издержкой» политического развития, обусловленной трудностями демократического реформирования. В действительности, авторитаризм в Республике Молдова продуцирует и репродуцирует сама, установившаяся в стране, система «урезанной демократии», в конечном итоге эволюционировавшая в кланово-олигархический режим, который позволяет представителям власти использовать демократические институты для продвижения и защиты личных и групповых интересов.

Следует признать, что сегодня имеют место и более жесткие оценки политической ситуации в Молдове, как со стороны международных, так и отечественных аналитиков. Одни признают факт установления в стране олигархического режима [18]. Другие полагают, что Республика Молдова в настоящее время представляет собой «обанкротившееся государство» [19, 20]. Третьи идут еще далее, утверждая, что Республика Молдова является «захваченным государством» [21]. Подобные характеристики указывают на то, что авторитарные тенденции, укреплявшиеся в стране год от года, привели Республику Молдова в новое качественное состояние, мало соответствующее статусу электоральной демократии.

Впервые в истории независимости Республики Молдова тенденции к авторитаризму приобрели ярко выраженный характер еще в начале 2000-х гг., когда в результате демократических выборов к власти пришла Партия Коммунистов. Это нашло свое проявление, прежде всего, в концентрации власти в руках правящей партии посредством маргинализации оппозиции и возрождения административно-командных методов политического руководства [22]. Крутые перемены в политической жизни страны, последовавшие за Парламентскими выборами 2009 года, не только не смогли нивелировать влияние авторитарных тенденций, но, напротив, способствовали их дальнейшему усилению и укоренению, что хорошо видно из ежегодных Отчетов международной мониторинговой организации *Freedom House*.

Согласно международному рейтингу демократизирующихся стран, Республика Молдова на сегодняшний день представляет собой одну из «частично свободных» переходных стран из разряда электоральных демократий. *Freedom House*, в то же время, идентифицирует политический режим, сложившийся в Республике Молдова как «гибридный режим», сочетающий в себе и черты демократии, и черты авторитаризма [23]. Причисляя Молдову к категории электоральных демократий, Отчеты *Freedom House*, вместе с тем, с каждым годом стабильно отмечают сужение «поля демократии» и разрастание «поля авторитаризма» в нашей стране. В частности, Отчет «*Freedom in the World 2019*», зафиксировав общий регресс свободы в современном мире, отметил, что Республика Молдова на сегодняшний день представляет собой одну из стран мира, наряду с другими 18 странами, где состояние демократии и показатели свободы ухудшаются самыми быстрыми темпами [24]. Так, только за 2018 год Республика Молдова потеряла в международном рейтинге свобод 3 балла по сравнению с 2017 годом, когда страна, соответственно, не досчиталась 4 баллов по сравнению с предыдущим, 2016 годом, получив в целом 58 пунктов из 100 возможных. Указанные показатели позволили *Freedom House* сохранить Молдову в категории полусвободных стран, в то же время, расположив ее на самой границе между электоральной демократией и полуавторитарными режимами [25].

В стране, как можно судить по результатам мониторинга, стремительно снижается общий уровень демократичности. Согласно методологии *Freedom House*, рейтинг демократичности в 2018 году составил 4,93 пункта из 7 возможных пунктов, превратив Республику Молдова в страну с «наиболее высоким риском соскальзывания к авторитаризму» [26]. Удерживаться в категории гибридных стран Республике Молдова, согласно оценкам *Freedom House*, пока позволяет соревновательный характер элек-

торальной системы, а также относительное соблюдение основных гражданских прав и свобод. В отчете «Страны переходного периода – 2018» наиболее высокие показатели Республика Молдова продемонстрировала в области развития гражданского общества (3,25) и электорального процесса (4). В то же время, в таких важных областях, как борьба с коррупцией (6), демократическое управление на национальном (5,75) и местном уровнях (5,50) Молдова показала наихудшие результаты. Не лучше дела обстоят и с независимостью средств массовой информации (5,00), деятельность которых в условиях Республики Молдова обусловлена высокой степенью монополизации, а также с независимостью судебной системы, функционирование которой значительным образом подчинено интересам власти (5) [26]. При этом главной причиной снижения уровня демократии в Молдове эксперты считают ухудшение показателей «эффективность и независимость судебной системы», равно как и высокий уровень коррупции на государственном уровне, а также усиление связей между политическими партиями и экономическими интересами, что разъедает основы демократической системы изнутри [27].

Таким образом, как можно видеть, демократическая деградация существенно затронула все основные политические институты страны, включая другие важнейшие инструменты демократического управления. Однако главным симптомом того, что Республика Молдова вплотную подошла к некой «красной черте», отделяющей ее от ряда неавторитарных режимов, стала заметная деградация института выборов в системе политического управления. Эволюция политических процессов в сторону усиления авторитарных составляющих властвовавшего политического режима, в итоге с необходимостью отразилась и на значимости выборов, существенно ограничив их роль как фактора политического развития [28, с. 126-153].

Главными симптомами установления контроля над институтом выборов со стороны правящих элит стали такие очевидные факторы политической жизни страны, как: усиление административного давления на электоральный процесс, использование административного ресурса власти на всех стадиях выборов; ограничение возможностей участия в выборах многих политических конкурентов/оппозиции за счет установления заведомо неравных «правил игры» формального и неформального характера (высокие входные барьеры, неравный доступ конкурентов к различного рода ресурсам, в первую очередь, медийным и финансовым), позволяющих обеспечить более выигрышное положение представителям власти; формирование феномена доминантной «партии власти» и т.п. [28, с. 133-138].

Однако наиболее явной попыткой установления политического контроля над институтом выборов стало принятие в 2017 году, по инициативе правившей на тот момент Демократической Партии, новой избирательной системы смешанного типа, призванной обеспечить реализацию интересов властных структур по сохранению власти. Настоящим испытанием электорального процесса на его демократичность стали также местные выборы, прошедшие в г. Кишинэу в 2017 году и принесшие победу в электоральном состязании на должность примара представителю оппозиционных сил А. Нэстасе. Впервые в истории независимой Молдовы результаты имевших место демократических выборов, признанных международными наблюдателями в целом корректными и свободными, не были признаны судебной инстанцией в силу имевших место в день выборов незначительных нарушений электорального законодательства со стороны кандидата, которые не могли иметь решающего значения для конечных результатов. Подобный инцидент был воспринят многими аналитиками как доказательство глубокой деградации режима демократии в Республике Молдова и окончательного впадения страны в авторитаризм, сигнализирующий о «сворачивании» в стране демократических процессов и ее выходе из зоны электоральной демократии [29, 30].

В создавшихся условиях осуществление принципа свободных демократических выборов в Республике Молдова стало весьма проблематичным. А это значит, что несмотря на допущение в стране конкурентных многопартийных выборов, в действительности институт демократических выборов в последние годы существенно деградировал, утратив существенное значение для определения политического курса страны и, тем самым, трансформировав политический режим, формирующийся в Республике Молдова, в, так называемый, режим электорального авторитаризма.

Подводя некоторые итоги, в целом, приходится согласиться с мнением международных экспертов *Atlantic Council*, высказанным в докладе «Стратегия для Молдовы», представленного в Вашингтоне в рамках дискуссионной платформы, посвященной обсуждению хода реформ в нашей стране: в Республике Молдова на современном этапе все более контурируется модель государственного управления, характерная для подавляющего большинства стран постсоветского пространства, которая, уводя страну в сторону от демократического пути развития, по существу, ведет ее к установлению квази-авторитарного режима, управляемого олигархами [31].

Может показаться, что результаты Парламентских выборов, прошедших в Республике Молдова в 2019 году, опровергают этот вывод, поскольку

последовавшие за ними изменения в политической жизни страны привели к падению предшествующего режима власти. О том, к чему приведет смена политического правления в Республике Молдова, произошедшая после Парламентских выборов 2019 года под лозунгом деолигархизации страны, безусловно, говорить еще рано. Тем не менее, трудно поверить, что создававшаяся на сегодняшний день в стране политическая ситуация сможет повернуть вспять те общественные процессы, которые являются лишь частью современного глобального развития человеческого сообщества. В этих условиях остается лишь надеяться на то, что эволюция указанных процессов в нашей стране не примет крайне жесткий, репрессивный характер.

Выводы

1. В Республике Молдова в настоящее время отмечается очевидное смещение политических процессов в сторону укрепления авторитарных тенденций в управлении страной.

2. Авторитарные тенденции в развитии политической жизни Республики Молдова являются проявлением в специфическом национальном контексте глобального объективно-исторического процесса демократической деградации, набирающего силу в современном мире и способствующего формированию систем «нового авторитаризма».

3. Неоавторитаризм в политической жизни Республики Молдова проявляет себя как посредством формирования соответствующей идеологии (идеологии коррупции и патрон-клиентских отношений), так и специфического характера функционирования институциональной сферы (подчинения политических институтов интересам кланово-олигархических структур).

4. В условиях усиления неоавторитарных тенденций развития в глобальном масштабе перспектива осуществления радикальных изменений в сложившемся в Республике Молдова мире политики является проблематичной. Вместе с тем, политический активизм как массовое явление, направленное на осуществление контроля за деятельностью политиков, облеченных властью, мог бы придать актуальному развитию политических процессов более цивилизованный характер.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Конституция Республики Молдова. Декларация о независимости. Постановление КС №36 от 5 декабря 2013 г.: Конституционный блок/ Конституционный суд Республики Молдова. Chişinău: ARC, 2016. 164 с.
2. Barometrul Opiniei Publice. Republica Moldova. Ianuarie-februarie 2019.

3. Власть и политика: институциональные вызовы XXI века. Политическая наука. Ежегодник 2012. Москва: РОССПЭН, 2012. 446 с.
4. Ирхин Ю. В. Всемирный Конгресс политологов в Японии. Работает ли демократия? В: Полития, 2006, №2, с. 32-50.
5. Демократизация /Под ред. Харпфера К., Бернхагена П., Инглхарта Р., Вельцеля К. Москва: Издательский дом высшей школы экономики, 2015. 708 с.
6. Крауч К. Постдемократия. Москва: Издательский дом Госуниверситета – Высшей школы экономики, 2010. 192 с.
7. <http://tv8.md/2019/02/06/freedom-house-democratia-din-lume-in-declin-cumsta-moldova-la-acest-capitol/> (10.05.2019)
8. <https://rubic.us/otchet-freedom-house-pokazal-rost-avtoritarizma-v-evrazii/> (13.02.2019)
9. <http://infoprut.ro/49810-freedom-house-rep-moldova-risc-de-alunecare-in-autoritarism-coruptia-ramane-marea-problema.html> (02.02.2019)
10. Новый авторитаризм в современном мире // <http://www.polit.psu.ru/190909.htm> (02.02.2019)
11. Авторитаризм 2.0. Исследование Freedom House нашло в России новый тип авторитаризма // https://www.gazeta.ru/politics/2009/06/04_a_3206755.shtml (21.01.2019)
12. Кузь, М. Новый авторитарный мир// <https://inosmi.ru/world/20140322/218865194.html> (21.01.2019)
13. Dăianu D. / “Democrație liberală” vs. “democrație iliberală”. De ce cresc înclinațiile autoritariste? // <http://cursdeguvernare.ro/daniel-daianu-democratie-liberala-vs-democratie-iliberala-de-ce-cresc-inclinatiile-autoritariste.html> (21.01.2019)
14. Нисевич Ю. А., Рябов А.В. Современный авторитаризм и политическая идеология// <https://www.hse.ru/data/2016/07/27/1118895500/Полис%20Современный%20авторитаризм%20и%20политическая%20идеология.pdf> (21.01.2019)
15. Молдова – на 117 месте из 180 в рейтинге Индекса восприятия коррупции. <http://www.vedomosti.md/news/moldova-na-117-m-meste-iz-180-v-rejtinge-indeksa-vospriyatii> (10.08.2019)
16. Илан Шор: Молдове необходим капитальный ремонт. Из блиц-интервью И. Шора, агитационной газете партии «Шор», от 4 марта 2019 года.
17. Брага Л. Модель «урезанной демократии» в электоральном измерении. В: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2017, nr.1 (173), p. 75-89.
18. <http://jurnal.md/ro/politic/2015/8/11/secretarul-general-al-coe-despre-republica-moldova-in-new-york-times-acest-stat-capturat-de-oligarhi-trebuie-sa-fie-intors-cetatenilor/> (15.09.2017)
19. <http://jurnal.md/ro/politic/2015/8/14/rm-tot-mai-des-in-vizorul-intregii-lumi-global-research-despre-dictatura-oligarhilor-in-frunte-cu-plahotniuc-si-transformarea-moldovei-in-stat-feudal/> (15.09.2017)

20. <http://jurnal.md/ro/politic/2015/9/28/socor-democratia-a-esuat-in-republica-moldova-avem-de-a-face-cu-un-proces-de-prabusire-a-statului/> (15.09.2017)
21. <http://www.jurnal.md/ro/politic/2015/8/12/republica-moldova-stat-capturat-deja-oficial/> (15.09.2017)
22. The Economist: Moldova e o Republică prezidențială tipic birocratică și autoritară. <http://www.interlic.md/2007-05-17/739-739.html> (23.01.2019)
23. <http://tv8.md/2019/02/06/freedom-house-democratia-din-lume-in-declin-cum-sta-moldova-la-acest-capitol/> (21.02.2019)
24. Moldova losing ground in civil freedom rating – Freedom House. <http://www.infotag.md/populis-en/272155/> (15.03.2019)
25. <http://www.jurnaltv.md/news/31285001ea14d9cb/freedom-house-moldova-minus-3-pozitii.html> (12.03.2019)
26. <http://infoprut.ro/49810-freedom-house-rep-moldova-risc-de-alunecare-in-autoritarism-coruptia-ramane-marea-problema.html> (21.01.2019)
27. <https://www.zdg.md/stiri/stiri-sociale/raport-freedom-house-r-moldova-in-continuare-o-tara-partial-libera/comment-page-1> (22.02.2019)
28. Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european. Chișinău: ÎS FEP Tipografia Centrală, 2018. 512 c.
29. <http://www.ld.md/ro/stiri/presedintele-ppe-josef-daul-numai-intr-o-tare-autoritara-puterea-judecatoreasca-poatignora-fara-motiv-vointa-poporului> (23.01.2019)
30. <http://www.jurnal.md/ro/politic/2017/6/20/oazu-nantoi-daca-acest-proces-cinic-de-schimbare-a-sistemului-electoral-nu-va-fi-oprit-vom-face-un-pas-ireversibil-spre-un-> (23.01.2019)
31. <https://radiochisinau.md/experti-atlantic-council-in-rmoldova-persista-riscul-instaurarii-unui-regim-autoritar-condus-de-oligarhi---75022.html?fbrefresh=1537337555> (23.01.2019)

Lilia BRAGA, *doctor în filosofie,*
cercetător științific coordonator

МОДЕРНИЗАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА В СОВРЕМЕННЫХ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ

MODERNIZATION'S ASPECTS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA DEVELOPMENT WITHIN CONTEMPORARY SOCIO-POLITICAL CONDITIONS

Summary

Nowadays in the Republic of Moldova is a remarkable situation of a wide political inter-party consensus that was not possible for almost 30 years. In June 2019, political forces, which during the election campaign were political opponents and expressed various geopolitical preferences, formed a post electoral coalition. In such conditions, new coalition is capable to realizing a historic chance for the Republic of Moldova to become one of the states considered sustainable, civilized, where laws are successfully functioning, the human rights and freedoms respected. Such transformations in Moldova have an importance within the current global uncertainty and in Europe, in particular. This situation enforces the Republic of Moldova to build a harmonious balanced foreign policy, to strengthen its status of permanent neutrality proclaimed by the Moldovan Constitution, and to seek its recognition at the international level following the example of such countries like Switzerland, Finland, Austria, Ireland, Malta, Turkmenistan and others. Moreover, the constitutional status of permanent neutrality is an important factor for the peaceful resolution of the existing Transnistrian conflict. In this context, the Republic of Moldova needs to elaborate a program for the development and modernization of the country's economic potential for the next fifteen-twenty years. Among the main priorities – the creation of a unified legal democratic neutral multinational state, in which every resident would have guarantees for decent living and confidence in the future.

В 2020-е годы Республика Молдова столкнётся с целым рядом серьёзных вызовов и рисков, как политического, социально-экономического, так и гуманитарного характера. Такое положение вещей, безусловно, потребует большей концентрации усилий государственных структур и общественных объединений при решении возникающих угроз и преодолении вызовов таким образом, чтобы обеспечить развитие страны для следующего поколения молдавских граждан.

Наблюдаемая перманентная политическая нестабильность, демографический переход в более неустойчивую возрастную модель, кризис эконо-

мического развития, высокий уровень коррупции в своей совокупности демонстрируют, что модернизация государственных учреждений и общественных отношений выходят на первый план среди тех задач, которые будут стоять перед Республикой Молдова в следующем десятилетии. Данная необходимость детального изучения, анализа и прогнозирования происходящих процессов ставит перед органами публичного управления и институтами гражданского общества, включая академическое сообщество, новые задачи.

Для того, чтобы эффективно решать стоящие перед страной и обществом социально-экономические проблемы и способствовать модернизации Республики Молдова, необходима консолидация усилий государственных и гражданских учреждений в вопросах разработки новой программы развития страны в кратко-, средне- и долгосрочной перспективе. Одним из направлений подобного взаимодействия может стать совместная разработка документа «Концепция социально-политической модернизации Республики Молдова – 2040».

Цель этого исследования - изучить и проанализировать основные аспекты социополитической модернизации Республики Молдова в контексте расширения европейского интеграционного процесса.

Сегодня в Республике Молдова сложилась уникальная ситуация широкого политического межпартийного консенсуса, который не имел места за все почти 30 лет существования современного независимого молдавского государства. В июне 2019 года была сформирована коалиция из политических сил, которые в период предвыборной кампании являлись оппонентами и выражали различные геополитические предпочтения.

Тем не менее, в результате очередной мирной передачи власти, которая является одним из главных достоинств демократических преобразований в Республике Молдова, сформировано функциональное парламентское большинство, которое способно реализовать исторический шанс для страны войти в число государств, которые принято считать устойчивыми, цивилизованными, где успешно функционируют законы, соблюдаются права и свободы человека и гражданина. Формирование коалиции на данном этапе вернуло доверие граждан к процессу укрепления верховенства закона путем реформирования судебной системы, работы со СМИ, установления честного диалога с организациями гражданского общества и создания институтов для борьбы с коррупцией.

Такие преобразования приобретают большое значение в условиях существующей неопределённости в мире в целом и Европе в частности,

учитывая заинтересованность Республики Молдова выстраивать гармоничную, сбалансированную внешнюю политику, укреплять свой статус постоянного нейтралитета, который провозглашён Конституцией Республики Молдова, и добиваться его признания на международном уровне по примеру таких стран, как Швейцария, Финляндия, Австрия, Ирландия, Мальта, Туркмения и другие. Более того, конституционный статус постоянного нейтралитета является важным фактором мирного разрешения существующего приднестровского конфликта. Политические переговоры по урегулированию данного конфликта длятся уже более 25 лет.

Сегодня Республика Молдова нуждается в разработке программы развития и модернизации экономического потенциала страны на последующие пятнадцать-двадцать лет. Среди основных приоритетов – создание единого правового демократического нейтрального многонационального государства, в котором каждому жителю будет гарантировано достойное проживание и уверенность в завтрашнем дне.

В этом контексте, для дальнейшей эффективной и успешной реализации задач по социо-политической модернизации Республики Молдова, необходимо переосмыслить определение понятия институтов гражданского общества таким образом, чтобы стало возможным на платформе гражданских инициатив объединить представителей различных политических, социальных, культурных и языковых групп и общественных движений, для защиты своих прав и свобод [1]. Такой подход станет гарантом устойчивого развития и модернизации Республики Молдова и эффективного решения задач по преодолению политических, экономических и социальных противоречий. В 2017 году в Республике Молдова зарегистрировано более 7950 организаций гражданского общества, включающих в себя фонды, общественные объединения, частные институты и религиозные организации, что является достаточно серьёзной основой для решения задач в масштабах страны [2].

В марте 2018 года Парламент принял Закон №51 от 23.03.2018 «Об утверждении Стратегии развития гражданского общества на 2018–2020 годы и Плана действий по реализации Стратегии развития гражданского общества на 2018–2020 годы». Данная Стратегия является продолжением ранее принятых Стратегий: «Стратегия развития гражданского общества на 2018–2020 годы (далее – Стратегия) отражает обязательство Республики Молдова систематически укреплять условия для динамичного развития гражданского общества. Основанная на принципах взаимного доверия, партнерства, прозрачности, участия, отсутствия политической привер-

женности, Стратегия продолжает усилия, начатые в рамках предыдущих стратегий развития гражданского общества (на 2009–2011 годы и на 2012–2015 годы), и ориентируется на те же приоритеты».

Вместе с тем в тексте документа подчеркивается, что «Стратегия развития гражданского общества на 2018–2020 годы разработана с учетом предыдущих упущений, накопленного опыта и нацелена на реализацию оставшихся невыполненных обязательств предыдущего документа, с переоценкой уровня вмешательства и с включением новых необходимых действий и мер, но в пределах приоритетов, установленных общими и специфическими задачами Стратегии 2012–2015 гг. Также акцент делается на мониторинг и оценку достижений, на включение дополнительных показателей прогресса как с точки зрения количества, так и качества» [2].

Главной особенностью новой Стратегии является акцент «в стимулировании населения и частного сектора к поддержке гражданского общества. Намечены совершенствование механизма перенаправления двух процентов доходов физических лиц и обеспечение его функционирования; повышение эффективности механизма вычитания пожертвований; регулирование и стимулирование развития социального предпринимательства» [2]. Данное положение указывает на тот факт, что рекомендации, касающиеся поиска источников финансирования общественно-гражданской активности внутри страны, были приняты к сведению. Необходимо подчеркнуть, что данные предложения на протяжении многих лет были изложены и в работах молдавских специалистов в области правовых и политических исследований.

Ключевыми компонентами гражданского общества и субъектами гражданских инициатив являются следующие: индивид, обладающий правами, свободами и обязанностями; частная собственность; семья (род, племя); церковь (включая секты, различные религиозные организации); социальные группы; добровольные объединения граждан; общественные организации; политические формирования. Таким образом, гражданское общество представляет собой важное измерение, обеспечивающее гражданам альтернативные возможности добиться того, чтобы их голос был услышан. В утверждённой Стратегии подчёркивается, что важным результатом её реализации станет показатель того, что организации гражданского общества «активно участвуют в процессах принятия решений, инициированных органами публичной власти всех уровней в результате мероприятий по продвижению и стимулированию».

Принятый документ ещё раз подтвердил, что молдавское общество, начавшее самостоятельный путь развития после 1991 года, оказалось перед

чередой непростых решений и выборов, что было обусловлено проникновением в общественное сознание новых веяний и факторов влияния. И, как оказалось ясным для широких масс населения в последствии, свобода – это не просто голосование за одного из понравившихся кандидатов. Это скорее внутреннее ощущение свободы воли, которое формируется на базе широкого набора демократических ценностей и процедур, построение которых в Республике Молдова было по-разному понято и реализовывается до настоящего времени. Такое разночтение необходимых изменений среди молдавских граждан, политических и общественных деятелей, породило массу политических конфликтов, как на уровне всей республики, так и на локальном и региональном уровне.

Одним из малоизученных факторов, влияющих на развитие молдавского гражданского общества во всем его многообразии (ассоциативный сектор, политические партии и движения, церковь, культурные и этнокультурные организации и т.д.), является внешнее влияние, которому оно очень часто оказывается подвержено в силу различных причин. Речь, прежде всего, идет о том, что сфера гражданской активности финансируется преимущественно, а главное системно, из-за пределов нашей страны. Главная ответственность, на наш взгляд, здесь лежит на государстве, которое не стимулирует местных предпринимателей в финансировании различных фондов по поддержке гражданских инициатив, исследований, деятельности в целом. Среди неправительственных организаций часто называются точные цифры о программах финансирования со стороны иностранных посольств, международных фондов, однако, когда дело касается внутренних доноров, то здесь нет ясной и прогнозируемой ситуации [5].

Чтобы неправительственные организации работали эффективнее и надежнее, их должно финансировать главным образом государство, а не доноры. Сейчас неправительственный сектор почти полностью зависим от иностранных доноров, и в случае прекращения финансирования местные организации практически сразу прекращают свою деятельность. Одним из предлагаемых способов финансирования неправительственных организаций являются государственные гранты, но в действующем законодательстве пока не проработан подобный механизм поддержки общественных и гражданских инициатив. Другим путем финансирования организаций гражданского общества могут стать взносы налогоплательщиков, такая практика успешно используется в Чехии, Польше и других странах. С 2016 года решением Правительства данная практика – известная как «Закон о 2%» – утверждена и в Республике Молдова [6].

Развитие ситуации демонстрирует сразу два важных аспекта. Введение подобного механизма даёт существенный толчок гражданской активности внутри Республики Молдова. Вместе с тем необходимо осознавать ограниченность данного вида ресурсов. Речь может идти о нескольких миллионах лей, что несопоставимо с программами иностранного финансирования. Тем не менее, развитие механизма «2%» является важным шагом в вопросе социально-политической модернизации Республики Молдова.

В целом можно сказать, что в результате процессов трансформации за прошедшие 30 лет в Молдове сложились несовершенные, не всегда эффективно действующие, экономические предпосылки для деятельности гражданского общества: реальностью стало многообразие форм собственности и многоукладная экономика, возник и имеет немалый потенциал роста частный сектор экономики; появился реальный выбор товаров и услуг. Либерализация экономики во многом способствовала появлению нового типа экономического поведения, чертами которого являются конкуренция, рационализм, прагматизм, инициативность, предприимчивость.

По этой причине, гражданское общество имеет право и даже обязано влиять на политические решения, защищая свои разнообразные интересы. Реагирование общественных и гражданских институтов на административные или экономические политики, которые противоречат интересам граждан, может проявляться по-разному: демонстрации, информационные кампании в СМИ, протесты, обращения и т.д. Однако такие действия трудно организовать, и они часто имеют краткосрочное воздействие.

Поэтому необходимо создавать другие структуры, которые могут проводить свою деятельность, способствуя преодолению возникающих конфликтов с интересами государства: неправительственные организации, профессиональные ассоциации, профсоюзы, работодатели и т.д. Данные формы гражданской ассоциации необходимы прежде всего для того, чтобы контролировать деятельность государственных учреждений. Они также способны поддерживать постоянное давление на государственных чиновников и других лиц, принимающих решения. Они должны сотрудничать с учреждениями, участвующими в управлении, чтобы найти правильные решения в очевидных противоречиях и постоянно улучшать качество общественной жизни.

По мнению некоторых исследователей «каждое общество, чтобы эффективно и успешно функционировать для достижения своих целей, таких как экономический рост, научно-технический и социальный прогресс, культурное, духовное, человеческое развитие, и т.д., нуждается в хорошем социальном порядке, который в первую очередь зависит от политической

власти. Политическая власть, во всех её проявлениях означает установление в обществе определённых правил, норм сосуществования и использование различных способов их соблюдения» [7, с.5]. Здесь необходимо подчеркнуть, что общепринятыми правилами становятся лишь тогда, когда они исполняются на всех уровнях общественных отношений.

Длительный переходный период Республики Молдова во многом обусловлен неразвитостью гражданского общества. Можно выделить ряд механизмов, при помощи которых общество как функционирующий организм будет действовать на благо живущих в нем людей.

Во-первых, на наш взгляд, в Республике Молдова, несмотря на целый ряд принятых и действующих законодательных актов, до сих пор в большой степени не вызывают доверия механизмы защиты частной собственности.

Во-вторых, остаётся непонятным отношение к институту семьи как основной ячейке молдавского общества. Государство на деле не оказывает существенной поддержки семейным отношениям, что приводит к ухудшению ситуации, разрушению семейных отношений и общей неустойчивости гражданских ценностей.

В-третьих, неопределённым является отношение к молдавской православной церкви как к одной из основ молдавского общества. Ведь в переломный момент для страны церковь может не оказаться той опорой, на которую рассчитывают. Не стоит забывать, что церковные институты сыграли свою миротворческую роль в недопущении эскалации конфликта на Днестре и в разрешении противоречий на Юге республики.

В-четвёртых, политические партии, как важный инструмент коммуникации между широкими массами и политической властью, так и не устоялись в качестве полноценных представителей общественных интересов. На данном этапе, принятие закона о финансировании политических партий видится положительным действием, хотя такой законодательный акт было необходимо принять ещё в начале пути построения партийно-политической системы.

В-пятых, угрозой формирования гражданского самосознания представляет продолжающаяся деградация системы образования. За десять лет (с 2009 по 2019) в Молдове количество детей школьного возраста (от 7 до 18 лет) уменьшилось примерно на треть. Тенденция сохраняется. В ближайшие годы количество школьников будет продолжать уменьшаться – часть сегодняшних школьников родились в 2010-х годах, когда рождаемость продолжила снижаться. И миграционные процессы, и уменьшение рождаемости – следствие сложной экономической ситуации, которая в обозримом будущем останется тяжёлой. Более того, ситуация усугубляет-

ся тем, что дети ещё и не ходят в школу как следствие безответственности властей и апатичности общества в целом [8].

В-шестых, такой инструмент социальной мобилизации как профессиональные союзы, так и не стал движущей силой преобразований в нашей стране. Потенциал профсоюзов до сих пор не реализован даже в приближённом объёме, который бы позволил совершить переход от патриархального, традиционного общества к современному, где формируется современная, высоко эффективная экономика, устойчивые политические и гражданские связи.

В-седьмых, немаловажным фактором развития гражданского общества является городская культура. Главной целью городского самоуправления является сам процесс выстраивания отношений между городскими сообществами, властью и бизнесом. В развитых странах бизнесмены заинтересованы давать деньги на общественно значимые проекты, так как фиксируется связь между благотворительностью, меценатством и повышением репутации, качества бизнеса. Местные власти заинтересованы в контакте с общественными группами, потому что взаимодействие с активистами позволяет местному политику существенно повысить свой статус. В таких условиях любой городской активизм – залог развития города и городской общины, а, следовательно, и гражданского общества [5].

Поэтому в контексте проблем социально-политической модернизации Республики Молдова, укрепление институтов гражданского общества путем увеличения влияния профсоюзов, создание неправительственных организаций, охватывающих широкий спектр социальных вопросов, необходимо дополнить заботой о семье, этическом воспитании молодёжи, а также защитой информационной среды. Структурные изменения предусмотренные в Стратегии развития гражданского общества 2018-2020 должны быть тесно связаны с развитием или, по крайней мере, сохранением существующего межкультурного диалога. Основной целью структурной трансформации должно быть создание автономного гражданского общества с учётом культурных различий [12].

Платформа гражданских инициатив должна стать гарантом устойчивого развития, которое объединит представителей различных групп и социальных движений на основе равных прав и свобод для всех граждан, независимо от их социальной принадлежности, которые необходимы для эффективного противодействия процессам нетерпимости и насилия.

Таким образом, гражданское общество продолжит своё формирование, представляя собой целую систему учреждений и демократических процедур, где оно действует в качестве механизма хранения, получения и регули-

рования интересов и потребностей демократического общества. Важную роль играет транспарентность, доступность для граждан информации о целях, решениях и действиях политической системы в ответ на требования гражданского общества. Активное гражданское общество часто рассматривается в качестве ключа к успеху передовых демократий, но в то же время акцентируется внимание на поддерживающей роли государства в становлении и функционировании гражданского общества.

Взаимодействие между государством и гражданским обществом в Республике Молдова мы рассмотрим на примере деятельности политических партий, способов принятия решений, постаравшись определить специфику молдавских государственных отношений. По мнению В. Аникина, объединительные функции политических партий в консолидации интересов различных групп и слоев общества, их роль как основных несущих конструкций во взаимодействии государственных и общественных структур, а также их способность реально координировать и контролировать процесс принятия решений на государственном уровне позволит еще больше стабилизировать существующую партийную систему и повысить ее консенсусно-консолидирующую составляющую, а значит эффективность. Одной из актуальных задач является консолидация усилий политических партий в укреплении молдавской государственности и, в том числе, благоприятном разрешении проблемы территориальной разобщенности страны. [8, с.37].

Хотя Конституция Республики Молдова провозглашает широкие статусные права и свободы личности, последняя не в состоянии продемонстрировать свою автономность, своё социо-политическое самоутверждение, так как реально она не пользуется этими правами и свободами. Причиной тому является как материальная, социальная, духовно-культурная необеспеченность прав, так и дефицит индивидуальных способностей, гражданской и политической культуры. Проблема проблем, с которой сталкивается посткоммунистическая личность, и в особенности *Homo postsoveticus*, это социально-психологическая и моральная дезориентация, превращение в раба обстоятельств вследствие отклонений от процессов реформирования, краха государственно-патерналистских механизмов социального обеспечения, обесценивания коллективно-патерналистской культуры. Единственные правила и принципы, навязанные индивидууму как необходимые, – это индивидуальная выживаемость, конкуренция, инициатива, то есть то, что относится к индивидуализму, ставшему в своём роде стратегией жизни [9, с.455]. Данные правила и принципы лежат в сфере развития экономических отношений внутри общества и государства, являясь неотъемлемой частью процесса модернизации страны в целом.

На современном этапе молдавская экономика имеет ярко выраженный характер сервисной экономики. Работники сферы обслуживания, врачи, педагоги, чиновники оказывают услуги. Студенты, домохозяйки, пенсионеры, безработные ничего не производят. И только (частично) предприниматели, фермеры и квалифицированные рабочие имеют отношение к производству. Суммарно это менее одной пятой части от общего числа жителей Республики Молдова. Казалось бы, с такими показателями образованности в Молдове и высокой открытостью молдавского общества, когда большинство семей посылают своих членов работать за рубеж, общество должно стать менее традиционным. Но структура занятости показывает, что в Молдове слабо развит «двигатель» социальных изменений – производство. В этих условиях традиционные, семейные отношения и ценности подменяют собой взаимосвязь «гражданин-общество-государство», существенно усложняя трансформационные и модернизационные возможности для страны в целом.

Становление открытого гражданского общества, продолжение демократических реформ должно опираться на широкую общественную поддержку, консолидацию общества. Конструктивное взаимодействие социальных групп с различными ценностями, этническими, религиозными и политическими ориентирами может быть достигнуто на платформе общих социальных норм толерантного поведения и навыков межкультурного взаимодействия. Формирование установок толерантного поведения, веротерпимости, миролюбия имеет большое значение для отдельного государства, так и для европейского континента в целом.

Данное явление было подтверждено и результатами проведенного в феврале 2013 года исследования общественного мнения при поддержке ПРООН в Молдове.

Таблица 1. Оценка наиболее приемлемого варианта развития страны

Какой из вариантов развития государства для Вас наиболее приемлемый	Республика Молдова, %	Приднестровский регион, %
Укрепление демократических институтов, расширение свободы СМИ, свобода предпринимательства, равенство всех перед законом	71,1	71,3
Укрепление государства, введение цензуры, ужесточение законодательства	24,1	24,1
Затрудняюсь ответить / Нет ответа	4,8	4,6

Иными словами, общество должно развиваться как в горизонтальной плоскости, где все ветви социального управления измеряют состояние конкретной социально-культурной среды, так и по вертикали, с привлечением местных и региональных структур и учреждений, которые, как правило, слабее в организационном плане, но более устойчивы в вопросах базовых установок и предпочтений.

Большое значение приобретает развитие социальной сферы, способной определять и осуществлять модернизацию общественных отношений в соответствии с запросами рядовых жителей. Как показали данные опроса, доминирующим в стремлении жителей молдавских регионов можно считать принцип «социальной стабильности»: соблюдение баланса интересов различных социальных сил, регионов и центральной власти. Невыполнение властями предписанных полномочий в полной мере обуславливает заметную зависимость элит от социальных потребностей населения, а также заниженную оценку способности последнего адаптироваться к социально-экономическим условиям.

В сложившихся условиях необходимость гражданского участия в процессе принятия политических решений выглядит очевидной. Принятие политических решений – центральный элемент преобразования политических требований граждан и групп в приемлемые для всего общества средства и методы регулирования социальных отношений. Политические решения и действия, направленные на их реализацию – основной фактор, характеризующий взаимоотношения политической системы с внешней средой, результат ее деятельности, по которому оценивается эффективность функционирования основных политических институтов.

Для нашего исследования представляет интерес модель американского ученого Г. Лассуэлла включает три уровня политического процесса. На макрополитическом уровне происходит распределение между людьми ключевых «ценностей» (ресурсов) посредством государственных институтов. Микроуровень – это индивидуальное поведение человека, на которое влияют психологические качества личности. Указанные качества неизбежно сказываются на любом решении, разрабатываемом, принимаемом или осуществляемом «человеком политическим». Что же касается мезоуровня, то он обеспечивает соединение «частных мотивов» с общественным интересом. Главным инструментом такого соединения выступают институты, связанные с властью, образованием, благосостоянием и т.д., которые распределяют важнейшие ценности. Именно под их воздействием лицо, при-

нимающее политическое решение, постепенно замещает частные мотивы общественным интересом [11, с.105-107].

Каким образом гражданское общество и органы государственной власти могут взаимодействовать в процессе принятия решений? Граждане, общественные объединения и государство могут взаимодействовать на каждом из них. Необходимо создание институциональных условий и стимулирование практик, обеспечивающих развитие активного и ответственного гражданского общества. Роль сильного гражданского общества имеет здесь решающее значение, так как оно может оказывать давление на власть таким образом, чтобы правящие круги выполняли взятые на себя обязательства и не отклонялись от намеченного курса в зависимости от политических интересов. Необходима смена парадигмы деятельности институтов государства, в которой гражданская активность, экспертиза, контроль станут неотъемлемой частью всех процессов и этапов формирования государственных решений, что означает переход к партнерской модели взаимодействия государства и гражданского общества. Надо отметить, что данные установки зафиксированы в Стратегии развития гражданского общества 2018-2020.

Ещё одним важным аспектом взаимодействия в современном молдавском обществе является проблема толерантности как в юридическом, так и в моральном и политическом смыслах. Исторически территория Республики Молдова является пространством сосуществования и смешивания разнообразных народов, культур. Территория, на которой располагается современная Республика Молдова, всегда была пространством смешения миров, империй, эпох. Историческое значение такого расположения обусловило в определенной степени ментальность людей, проживающих на этой земле и взаимоотношения друг с другом, а также с внешним миром. В мировом сознании не существует такой характеристики молдавского общества как «агрессивное». Сегодня, когда произошло стремительное расширение возможности общения, возникла историческая необходимость в целенаправленном диалоге и культурном развитии.

В современном мире можно наблюдать проблемы, связанные с ростом ксенофобии и нетерпимости к представителям других культур и мировоззрений. Молдавское общество традиционно рассматривается как комфортное в плане этнической, культурной терпимости. Республика Молдова является многонациональной страной и необходимо беречь, и развивать то разнообразие культур и традиций, существующих в нашем обществе, со-

вершенствуя законодательство, социальные практики на всех уровнях: от высокого государственного уровня до жилищно-бытового уровня. Молдавской модели необходимо обеспечивать два важных принципа: поддержание межкультурного диалога и защиту многообразия культур, с одной стороны; обеспечение прав большинства и целостности общества – с другой.

Сегодня в Республике Молдова по-прежнему существуют трудности, связанные с затянувшейся проблемой приднестровского конфликта, а также конфликтные ситуации между элитами. Консолидация политической, общественной и материально-финансовой поддержки для социально уязвимых слоев населения, воспитание и проявление чувства терпимости в обществе, становятся приоритетными задачами для гармоничного развития молдавского общества: «Много трагических событий в мире связано с неразумным и неоправданным насилием в отношении сообществ и людей. Поэтому толерантность сейчас, как никогда ранее, является необходимым условием для выживания — как людей и общества, так и человеческой цивилизации. Государствам и гражданскому обществу, региональным и международным организациям необходимо работать вместе, чтобы создать открытое, толерантное и предоставляющее возможности общество, которое ценит разнообразие» [4].

Сложность современного этапа развития Молдовы состоит в том, что полученный опыт натолкнулся на смену поколений и накопление взаимных претензий и упреков. С одной стороны, жители Республики Молдова недовольны поверхностной поддержкой международных структур преобразований в стране, которые так и не привели к присоединению к Европейскому союзу по примеру прибалтийских стран, Румынии и Болгарии. С другой стороны, европейские и другие международные представители все чаще высказывают свои претензии к слабой политической воле молдавских деятелей и низкой активности молдавских граждан. Сложность взаимоотношений между ЕС и Молдовой были не раз рассмотрены на примере опыта проекта «Восточное партнерство» [4].

В этой связи, задачи, которые стоят перед обществом и государством в кратко- и среднесрочной перспективе является определение основных демографических показателей в Республике Молдова для того, чтобы проанализировать, дать адекватную оценку и разработать соответствующую Программу поддержки населения в условиях имеющего место демографического перехода, когда количество людей молодого и среднего возраста неуклонно снижается, а людей пожилого возраста – возрастает.

Выводы

1. В условиях новой политической реальности, которая складывается к началу 2020-х годов, в публичном дискурсе молдавских политических партий и гражданских активистов, а также в принимаемых решениях на уровне молдавских государственных институтов власти, стал проследиваться критический анализ прошедшего периода, требующий определения новых задач с учётом накопленного опыта в процессе модернизации Республики Молдова.

2. Практически любая декларация, любое действие или решение опирается, или ориентируется, на мнение внешних партнёров, что подтверждают значительную интернационализацию молдавского социально-политического и информационного пространства.

3. По итогам политических событий в Республике Молдова на протяжении 2019 года наблюдается уменьшение существующего разрыва между запросами молдавских граждан и социально-политической и экономической повесткой, предлагаемой со стороны органов публичного управления Республики Молдова.

4. К завершению 2010-х годов стали очевидны контуры нового состояния демографической структуры молдавского общества, которое оказывает серьёзное влияние на основы государственной политики в политической, экономической и социальной областях, что в свою очередь требует новых подходов в планировании государственного и гражданского развития, когда количество активного населения практически сравнялось с представителями так называемых социально-уязвимых слоёв населения Республики Молдова.

Рекомендации

1. Органам центрального публичного управления необходимо в ближайший год составить Программу социально-экономического развития страны на период до 2030 года с учётом имеющихся запросов населения страны в политической, экономической и социальной сферах.

2. Институтам гражданского общества, включая учреждения академического сообщества, необходимо детально изучить, проанализировать, дать оценку и реалистичный прогноз происходящих социально-политических и экономических изменений в Республике Молдова, чтобы повысить эффективность интеграционных процессов на период до 2040 года.

3. В сфере образования необходимо уделить серьёзное внимание подготовке и повышению квалификации кадров в области социо-гуманитарных

наук с учётом передового опыта коллег из европейских стран и других регионов мира. Также важным является разработка и актуализация методических материалов, которые будут отвечать требованиям нового технологического уклада, который формируется на всём европейском пространстве.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Lege Nr. 837 din 17.05.1996 cu privire la asociațiile obștești. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=327295&lang=1>
2. Strategia de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2018–2020. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=375430>
3. Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european. Chișinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2018, p. 509.
4. Цвятков Н. Динамика социально-политической модернизации Молдовы в контексте «Восточного партнерства». В: Switzerland, Geneva, International trade and sustainable development, 2018, vol. 11. <http://www.ictsd.org/bridges-news>
5. Цвятков Н. Гражданское общество Республики Молдова: социальные и политические аспекты развития. Кишинев: Intellect Group (Tipogr. «Aberton Prim») 2017. 322 с.
6. Regulamentul cu privire la mecanismul desemnării procentuale, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr. 1286/2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 416–422, art. 1382 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=367801>
7. Roșca A. Puterea politică și ordinea socială: interacțiune și echilibru dinamic. В: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2007, №1, p.143.
8. Аникин В.И. Углубление взаимодействия институтов государства и гражданского общества: реальность и перспективы. В: Материалы международной научно-практической конференции «Гражданское общество Молдовы: проблемы и перспективы». Кишинёв, 2011.
9. Политология. Учебник по специальности «международные отношения». В 2-х томах. Том 1 / Коорд. Мошняга В., Руснак Г., Сака В., Сакович В. Кишинёв: СЕР USM, 2008. 520 с.
10. Цвятков Н. Голос Приднестровья. Эхо великой страны. Кишинев: Intellect Group (Tipogr. «Aberton Prim»), 2016, 100 с.
11. Lasswell H., Power and Personality. New-York, 1948, p. 105-107.
12. Светличный Р. Государство и гражданское общество в Республике Молдова: дефицит диалога. В: Georgia and Moldova: Experience of Building Democratic State. International Scientific Conference. 26 February. 2016. Tbilisi, 2016. с.81-89.

Nicolai ȚVEATCOV, *doctor în științe politice,*
cercetător științific superior

CAPITOLUL II
IMPACTUL FACTORILOR ELECTORALI
ȘI MEDIATICI ASUPRA EVOLUȚIEI VIEȚII POLITICE
DIN REPUBLICA MOLDOVA

CHAPTER II
THE IMPACT OF ELECTORAL AND MEDIA FACTORS
ON EVOLUTION OF POLITICAL LIFE
IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

PUTEREA ȘI OPOZIȚIA POLITICĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA:
DIMENSIUNI ȘTIINȚIFICE ȘI POSTELECTORALE
THE POLITICAL POWER AND OPPOSITION
IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA:
SCIENTIFIC AND POSTELECTORAL DIMENSIONS

Summary

The article analyzes the approaches regarding the essence of the opposition and its relations with the governing power. Based on the analysis of the factual and theoretic material, the author pleads for the institutionalization of the opposition through the elaboration of a law which would guarantee the functionality of the opposition.

Opoziția politică este unul dintre importantele fenomene care au apărut în procesul politic moldovenesc la sfârșitul sec. XX odată cu prăbușirea/destărmarea URSS. Începând cu anul 1991, în Republica Moldova se constituie noi interacțiuni între stat, societate și individ în cadrul sistemului politic, care sunt orientate spre valorile democratice. Un element esențial al acestui proces de interacțiune sociopolitică îl constituie formarea și funcționarea opoziției politice.

Actualmente, necesitatea cercetării fenomenului opoziția politică este determinată de derularea evenimentelor care au loc în procesul politic actual și care confirmă faptul că opoziția politică, fiind un institut arhinecesar democrației, prezintă prin sine o întreagă entitate complexă, contradictorie, devenind forța motrice alături de putere pentru modernizarea țării.

În termeni kanto-hegelieni, opoziția politică este exprimarea „spiritului critic” în politică. Opoziția poate fi percepută ca reacție la procesele reale sociale, ca împotrivire, care nu este una dominantă în realitățile din societate, dar, în anumite condiții, poate deveni una dominantă.

Deși noțiunea „opoziția politică” se află în rândul acelor noțiuni care au devenit atât de uzuale încât conținutul și sensul lor în discursul și textele științifice sunt percepute ca ceva de la sine înțeles, în literatura de specialitate lipsește însă un consens în ceea ce privește o definiție comună a „opoziției politice”.

Un aport major cu privire la analiza fenomenului opoziția politică și raportului ei cu puterea l-au adus cunoscuții politologi M.Duverger, R.Dahl, G.Sartori, D.Easton, G.Almond, S.Verba ș.a. În literatura contemporană de specialitate autohtonă, fenomenului opoziția politică i se acordă, în opinia noastră, o atenție minoră. Din autorii autohtoni îi vom menționa pe C.Solomon, V. Moșneaga, I.Nicolaev, I. Bucătaru ș.a. [1].

Opoziția nu poate exista în afara puterii, ea este „conectată” la putere prin contrapunerea sa față de putere. Trebuie să constatăm că aici problema nu rezidă în opoziționalitate (nemulțumiți sunt mulți sub diferite aspecte și probleme personale), ci în faptul că opoziția se caracterizează printr-un indiciu foarte important, și anume lupta pentru acapararea puterii.

Puterea și opoziția sunt părțile unui conflict politic, fiecare dintre care pretinde la dreptul de a reprezenta interesele majorității și să formuleze noțiunea de binele comun prin utilizarea statusului public înalt de guvernanță. Opoziția se tratează, de obicei, în sens restrâns și în sens larg. În sens larg, noțiunea în cauză se referă la aproape toate manifestările directe și indirecte de disidență și a nemulțumirilor față de regimul existent. În sens restrâns, sub opoziție se subînțelege un partid sau o coalitție de partide care speră să câștige la următoarele alegeri generale [2]. La modul general, noțiunea opoziție definește un grup de persoane în societate, organizație, partid care duc politica opunerii, contrapunerii, rezistenței majorității. În aspect politic, existența opoziției înseamnă imposibilitatea intransigentă principală a unei atitudini perene față de scopurile pe care le urmărește puterea politică. În diferite sisteme politice opoziția joacă roluri diferite. Astfel, în sistemul totalitar, puterea politică curma orice încercare a opoziției de a se organiza, dat fiind faptul că puterea politică vede în opoziție o primejdie pentru sine și un fenomen antistatal, iar în condițiile democrației opoziția este o componentă iminentă a vieții politice și sociale necesare pentru rotația la putere a partidelor la guvernare. Opoziția se caracterizează prin scopurile și mijloacele pe care le utilizează. Scopul major al oricărei opoziții este accesarea la putere, la guvernare. Când este vorba despre

mijloacele opoziției, se indică diferențierea lor în cele loiale și neloiale. Loială este acea opoziție care nu depășește cadrul legal în procesul luptelor politice și detestă violența în cazul dat. Neloială este acea opoziție care mizează pe metodele violente sau amenință cu aplicarea lor.

Conform accepțiunii pe care o dă Gh. Ionescu noțiunii de „opoziție”, aceasta acoperă întreaga gamă de motive și manifestări ale conflictului politic în orice societate, ce se regăsesc „fie sub forma conflictului de interese care își are originea în fricțiunea și rivalitatea dintre grupuri în cadrul unei comunități (aceste activități se află la originea conceptului de *checks and balance* - Montesquieu le-a denumit *contre-pouvoirs*), folosite în cadrul unui regim politic democratic de opoziție împotriva partidului/alianței de partide aflate la guvernare, fie sub forma conflictului de valori”, definit de autor ca „dezacordul care își are originea logică în incompatibilitatea de opinii, viziune și credințe împărtășite de oamenii care trăiesc împreună în aceeași comunitate” [3].

Reputatul politolog definește, în continuare, și opoziția politică drept instituție și parte a unei proceduri politice co-instituționale. Opoziția politică înseamnă, în accepțiunea sa, „un partid sau mai multe, sau o coaliție de partide politice, care pe baza unui set de valori proclamate public se prezintă în fața alegătorilor drept competitor ai puterii executive stabilite și care nu reușesc să adune destule voturi în cadrul unei consultări instituționalizate care să-i îndreptățescă să solicite voința poporului suveran” [3].

În ceea ce ne privește, considerăm că explicarea noțiunii „opoziție politică” urmează să întrunească următoarele elemente definitorii:

- constă din totalitatea persoanelor, partidelor, organizațiilor social-politice și fracțiunilor care se opun majorității de guvernare constituite la nivel de stat, unitate teritorial-administrativă, sat sau comună;
- activitatea acestora implică critica, controlul și alternativa guvernării;
- are, de regulă, ca scop substituirea guvernării.

Opoziția reprezintă unul sau mai multe grupuri politice organizate care se opun guvernării la nivel central sau local, activitatea cărora implică critica, controlul și alternativa guvernării, având, de regulă, ca scop substituirea acesteia. Deci, opoziția politică ia naștere atunci când ea și puterea se confruntă în atingerea scopurilor sale majore: prima să obțină puterea politică, iar a doua să o mențină cât mai mult posibil. Delegarea posibilității pentru opoziția politică de a-și expune punctul de vedere, diferit de cel al puterii, de a concura cu guvernarea ca părți egale în procesul politic – pentru voturile alegătorilor, pentru reprezentarea opoziției în organele legislative ale puterii ș.a., după cum

arată experiența democrațiilor consolidate, constituie un factor de stabilitate pentru întregul sistem politic.

De aici și funcțiile opoziției politice, care sunt:

- analiza și critica puterii guvernării întru schimbarea cursului dezvoltării politice, economice și sociale a țării;
- elaborarea și promovarea programelor de alternativă ale dezvoltării societății și ale parcursului ei internațional;
- asigurarea schimbării elitei politice și a promovării noilor lideri politici.

Condițiile și factorii care determină esența și caracteristicile opoziției politice sunt particularitățile regimurilor politice și ale instituțiilor politice dominante, maturitatea elitelor politice și cultura politică a populației/ electoratului. Toate acestea determină diversitatea tipurilor de opoziție politică. Cunoaștem că statul Republica Moldova este definit în diferite moduri – stat eșuat, stat captiv etc., care evidențiază diferite aspecte cu privire la imposibilitatea dezvoltării economice, sociale, democratice ș.a.m.d. În opinia noastră, avem de aface cu un fenomen care poate fi numit „stat hibrid”, dat fiind faptul că pe lângă toate atribuțiile/ instituțiile statale cu tentă democratică persistă și alte elemente care compromit esența dezvoltării democratice a statului, elementele sale instituționale aflându-se sub autoritarism amplificat de o oligarhizare crasă.

În acest context, Blocul Electoral ACUM, unul dintre componentele Parlamentului nou ales în urma alegerilor din 24 februarie 2019, și-a programat activitatea post-electorală pentru lichidarea autoritarismului și a oligarhiei înrădăcinate în toate domeniile economiei țării.

Unul dintre documentele/realizările importante ale coaliției dualiste (Blocul ACUM - PSRM) este Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova din 8 iunie 2019 cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului Republica Moldova.

Menționăm că formele de asociere opoziționistă pot fi diferite, însă printre cele mai răspândite/ tipice sunt partidele politice. Partidele apar în cadrul unui proces de autorealizare a indivizilor, devenind în condițiile actuale institut eficient în lupta pentru putere. Partidele politice sunt cel mai eficient instrument democratic al forțelor opoziționiste, prin intermediul cărora ele își rezolvă problemele lor. Vom menționa că și circa 70% din populația țării, potrivit unui sondaj realizat de Date Inteligente, consideră că trăiesc într-un stat captiv. [4]

În viziunea constituționalistului V. Popa, în competiția pentru cucerirea puterii de stat „partidele politice sunt autorii principali, deoarece această intenție a partidului l-a și adus de fapt pe scena politică, justificându-i apariția”

[5]. Acest adevăr a fost remarcat în studiile constituționale încă în anii '30 ai sec. XX, deoarece candidații la funcția de deputați „sunt înglobați în partide ale căror programe s-au dezbătut pe larg ajungând să fi cunoscute de toată lumea în valoarea lor generală și în posibilitatea lor de realizare în momentul dat, și a căror activitate anterioară la guvern și în opoziție s-a desfășurat sub ochii țării întregi, putând fi cântărită de toți cetățenii atât în părțile ei bune, cât și rele” [6]. Conceptul enunțat își regăsește confirmarea și în literatura contemporană. Spre exemplu, I. Muraru menționează, candidații la funcția de deputați „fiind propuși de partidele politice reprezintă pentru alegători mai multe garanții și opțiuni clare” [7]. În acest sens, poporul, în viziunea lui I. Deleanu, reprezintă colectivitatea indivizilor care au calitatea de cetățeni și, prin aceasta - aptitudinea de a participa la exprimarea voinței naționale. Partidelor politice le revin, în opinia aceluiași autor, opinie pe care o împărtășim, următoarele funcții: „a) Constituind un corp intermediar între popor și putere ele contribuie la cristalizarea voinței generale și la valorizarea acesteia ca impuls față de putere; b) Ele tind la realizarea funcției de conducere a societății prin cucerirea puterii și transformarea programelor politice în programe de guvernământ; c) Partidele contribuie la informarea și educarea politică a cetățenilor și la formarea exigențelor și aprecierilor acestora față de putere” [8]. Așadar, exprimarea voinței naționale aparține poporului, și nu partidelor politice. Problema care se pune este aceea de a identifica formele și metodele adecvate pentru o veritabilă legitimitate a acestui proces. Totodată, este foarte important faptul că alegătorii/ poporul își aleg acei candidați/ elită în care ei se recunosc pe sine. Conform doctrinei constituționale franceze, „poporul nu are ce face cu o elită în care el nu se recunoaște și pe care, oricât de inteligentă ar fi, nu o înțelege” [7]. Mai mult ca atât, deciziile în Parlament se adoptă cu majoritatea voturilor pentru care se poartă răspundere, inclusiv politică. În afară de partidele existente mai sunt și alte forme de asociere prin care opoziția își promovează ideile și activitățile sale: blocurile politice/ platformele fracțiunii, diferite organizații ale societății civile etc.

În prezent, în Republica Moldova sunt înregistrate 46 de partide, dintre care: 5 parlamentare, 20 extraparlamentare și 21 inactive. Din punct de vedere organizațional și a participării permanente în viața politică a societății, putem constata o degradare a sistemului de partide, dat fiind faptul că majoritatea partidelor nu exprimă interesele societății și a cetățenilor. Excepție fac partidele unioniste. La cele 8 partide cu tentă unionistă li s-au adăugat în ultimul timp încă trei: Partidul Unității Naționale (președinte Anatol Șalaru), Partidul

Popular Românesc (Președinte Vlad Țurcanu) și Partidul Uniunea Salvați Basarabia (Președinte Valeriu Munteanu) fondat în august 2019.

Comisia Electorală Centrală a constatat recent că președinții a 25 de partide au mandatele expirate și doar 32 de partide au prezentat în termenele stabilite rapoartele financiare și ca rezultat 13 partide au fost amendate pentru nedeplinirea rapoartelor respective. Cel mai firesc și esențial moment în care se reflectă cu plenitudine esența, scopul și formele opoziției politice sunt alegerile, dat fiind faptul că procesul electoral din „oficiu” este un proces concurențial, adică presupune lupta între actori politici pentru o influență efectivă asupra cetățenilor și a diferitor grupuri sociale. Menținerea la guvernare sau accederea la guvernare nu este cu puțință fără a atrage electoratul după sine fără a-i schimba convingerile și opinia. Anume prin aceste elemente se manifestă participarea/activitatea opoziției politice în procesul electoral.

Un moment crucial în mobilizarea propriilor forțe pentru opoziție sunt alegerile. Opinem că alegerile sunt prin sine un element primordial al democrației reprezentative, iar organizarea lor permanent se află în centrul politicului, dat fiind faptul că alegerile prin esența lor legitimează puterea în stat.

Analiza Declarației Universale a Drepturilor Omului (ianuarie 1948), Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice (ianuarie 1966), Declarația despre criteriile alegerilor libere și oneste (martie 1994) constată că alegerile trebuie să se bazeze pe astfel de principii cum ar fi alegerile generale, egale, directe și prin vot secret.

Anume atunci când sunt asigurate alegeri libere și corecte se poate afirma că voința poporului ca unic izvor al puterii și rezultatele scrutinului electoral coincid în totalmente.

Patrick Merloe subliniază că alegerile nu sunt un simplu exercițiu, ci una din componentele principale ale procesului care în linii mari este prin esență politic și încrederea societății în procesul electoral este o condiție sine qua non a alegerilor libere și corecte.[9]

Alegerile parlamentare din 24 februarie 2019 s-au desfășurat în baza sistemului electoral mixt, care în opinia legiuitorului precedent (PDM) trebuia să ducă la o schimbare radicală a sistemului politic și a structurii noului Parlament. Rezultatele alegerilor însă nu au schimbat esențial raportul de forțe politice în noul Parlament, deoarece nici un partid nu a acumulat majoritatea mandatelor, ceea ce a adus la o dificultate în ceea ce privește începutul activității noului Parlament. Astfel, conform rezultatelor alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019, în Parlamentul de legislatura a X-a au acces 3 partide politice,

un bloc electoral și 3 candidați independenți. În urma acestor alegeri, PSRM a obținut 35 mandate, PDM – 30 mandate, Blocul Electoral ACUM – 26 și Partidul ȘOR – 7 mandate. În perioada post-electorală, februarie-iunie 2019, partidele politice care au acces în noul Parlament au demarat discuțiile privind formarea majorității parlamentare. Vom menționa că prin intern nu s-au găsit soluții cu privire la viitoarele componente ale majorității parlamentare și decisiv, în opinia noastră, au fost factorii externi (UE, SUA și Rusia), care au forțat formarea unei coaliții „anormale” între PSRM și Blocul Electoral ACUM, ambele entități ferindu-se de o alianță cu PDM, care anterior a supus captivității întregul sistem statal.

Ca urmare a negocierilor s-a ajuns la constituirea unui consens politic situativ cu privire la primii pași electorali: abolirea regimului autoritar al PDM, lupta cu corupția, întoarcerea miliardului furat, ș.a.m.d.

În acest context, în opinia noastră, este necesar de a elabora un program realist care nu ar dezamăgi așteptările/ speranțele alegătorilor, populației în întregime. Pentru opoziția de dreapta sunt două priorități: a) deromantizarea vectorului proestic (citește nostalgia după regimul sovietic); b) promovarea integrării europene (în linii mari prin/ cu România).

O consecință a alegerilor din ultimii ani (2010-2019) îl constituie faptul că PDM lipsește totalmente din arealul politic al municipiului Chișinău. Astfel, din cele 11 mandate puse „în joc” în cadrul scrutinului din 24 februarie din municipiul Chișinău – au revenit blocului electoral ACUM și partidului Socialiștilor, deci PDM rămânând fără niciun deputat ales în circumscriptiile uninominale din cadrul municipiului Chișinău.

În pofida faptului că partidele politice au venit în fața alegătorilor cu mesaje electorale pe placul alegătorilor cu tente social-economice, cu o luptă fără compromis în fața corupției cu demolarea regimului autoritar etc., dar majoritatea cetățenilor iarăși a ignorat alegerile. Totodată vom menționa că unicul electorat atașat participării la alegeri îl constituie cel din Gagauz Eri. Astfel, în „bunele” tradiții sovietice Bașcanul a acumulat peste 91% dintre voturi.

Acest fenomen al absenteismului are la bază repere economice: veniturile populației scad, sărăcia nu scade, reforma pensiei nu a sporit bunăstarea celor pensionați. Aici vom menționa că decizia cu privire la alocațiile de 600 de lei pensionarilor cu ocazia sărbătorilor de Paști vor fi un as în mâna PDM-iștilor la alegerile locale din 20 octombrie 2019.

În urma alegerilor menționate, după două scrutine anterioare (2010, 2014) s-au produs, în opinia noastră, schimbări esențiale în câmpul politic din

Republica Moldova. La guvernare au acces 2 entități politice din cadrul opoziției față de guvernarea precedentă, autoritară a PDM-ului. Avem în vedere partidul socialiștilor din Republica Moldova, care în mare parte a fost o opoziție parlamentară loială regimului autoritar condus de liderul Partidului Democrat, Vladimir Plahotniuc. Exemplu elocvent în acest aspect îl constituie adoptarea sistemului electoral mixt votat de PDM cu concursul PSRM-ului. Alt învingător al scrutinului din 24 februarie 2019 a devenit Blocul Electoral ACUM, alcătuit din 2 partide de opoziție populară, fiind totodată orientat pro-occidental. Aici vom menționa că o altă realizare politică a coaliției actuale la solicitarea Blocului Electoral ACUM îl constituie anularea sistemului electoral mixt și revenirea la sistemul proporțional pe liste de partid. Modificările legislative în acest aspect vizează îmbunătățirea sistemului electoral proporțional care a existat până în 2017, transparența finanțării partidelor și a campaniei electorale etc. Totodată au fost excluse certificatele de integritate, exclusă și prevederea cu privire la agitația electorală, avându-se în vedere neadmiterea agitației electorale în ziua alegerilor și în cea precedentă a alegerilor.

Componentele constituante ale majorității parlamentare situative au, în opinia noastră, diferite scopuri în ceea ce privește redresarea situației politice din țară. În timp ce Blocul ACUM încearcă să curățe sistemul politic de captivitate, demarând totodată și procesul de deoligarhizare, Partidul Socialiștilor și în speță Președintele Igor Dodon își întăresc pozițiile pentru a intra în alegerile prezidențiale din 2020 și posibil cele parlamentare anticipate pentru a obține majoritatea confortabilă pentru guvernarea ulterioară. Tot aici vom menționa și acele tendințe care se manifestă în activitatea Președintelui Igor Dodon, care, având un anumit și concret set de prerogative/împuterniciri, se comportă de parcă ar fi șef de țară într-o republică prezidențială. Vom remarca faptul că astfel de libertate Președintele Igor Dodon nu a avut-o pe timpul când PD se afla la guvernare. Menționăm că interesul/scopul personal pe care și l-a propus Președintele Igor Dodon de a avea sub „oblăduirea” sa instituțiile statale de forță a fost atins cu sprijinul Blocului ACUM, căruia îi revine responsabilitatea (cea mai vulnerabilă) cu privire la problemele sociale. Astfel, următorul scop major îl constituie pentru sine re alegerea în funcția de președinte al țării.

O consecință politică majoră cu privire la rezultatele alegerilor îl constituie factorul ce invocă faptul în mâinile cărui partid se află factorul administrativ. Anume perspectiva obținerii victoriei/ puterii de către PSRM în viitoarele alegeri prezidențiale probabil și cele parlamentare vor diminua vectorul prointegrare europeană și stimularea vectorului proestic.

În ajunul alegerilor locale se va intensifica „turismul” politic al liderilor locali cu apartenența anterioară la PDM. În opinia noastră, vor profita de acest fenomen socialiștii, dat fiind faptul că Blocul ACUM a declarat că nu-i va ancora în rândurile sale pe transfugii politici, având în vedere plecarea primarilor din raionul Dondușeni aleși pe listele PDM. În acest context, problema unui nou acord între Blocul ACUM și PSRM devine subiect de discuție după cele 3 luni de la încheierea primului acord și experiența care nu dă rezultate vizibile pentru societate și cetățeni, ci duce la favorizarea creșterii ratingului PSRM și în mod special al Președintelui Igor Dodon. Dacă va fi semnat, el va avea o altă structură a părților implicate și va viza nu atât partidele din coalitie, ci instituțiile statale pe care le reprezintă. Procesul actual de guvernare este bivectorial: pe de o parte se impune deoligarhizarea statului, stoparea înstrăinării bunurilor publice, iar pe de altă parte se impune consolidarea democratică a instituțiilor statului și reîntoarcerea încrederii cetățenilor față de ele.

Constatăm că scena politică a Republicii Moldova a fost bulversată profund în urma unor evenimente majore. În primul rând, este vorba despre cedarea pașnică (impusă din interiorul și exteriorul țării) și în al doilea rând, de forma duală a guvernării alcătuită din două componente opoziționiste atât față de guvernarea PDM-istă, cât și dintre ele: Blocul ACUM cu orientarea sa proeuropeană și PSRM cu vectorul său prorus.

În ceea ce privește opoziția parlamentară actuală alcătuită din fracțiunile PDM și a Partidului „ȘOR”, se poate deduce din analiza experienței activității lor că acele intervenții/demersuri întrunesc în sine acuzații similare pe care le înainta opoziția parlamentară precedentă (PLDM și în ultimele luni PL) față de guvernarea PDM-istă, conform căreia le sunt ignorate drepturile prin activitatea lor în cadrul Parlamentului.

Analiza experienței participării la guvernare în decurs de câteva luni a Blocului ACUM, soldată, în opinia noastră, cu rezultate pe departe aspirate de cetățeni, a dus la faptul că PD își revine după șocul parvenit în urma trecerii de la dominarea absolută pe toate domeniile sociale, economice, instituționale etc. în opoziție față de noua guvernare a Blocului ACUM și PSRM. Această constatare are la bază și faptul atacului masiv al mass-mediei PD-istă asupra guvernării actuale și, în mod special, asupra liderilor Blocului ACUM – Maia Sandu și Andrei Năstase.

Menționăm, lipsa unei opoziții veritabile se răsfrânge negativ asupra bunei funcționări a sistemului politic. Opoziția nesistemică, reprezentată de partide extraparlamentare, nici pe departe nu își are cuvântul nici în perioada pos-

telectuală, nici în perioada alegerilor, fiind mai degrabă un suport pentru a deveni niște spoileri politici, pentru a diminua mai degrabă partidele politice de dreapta, sau a servi ca un fel de paravan fumigen având și un scop de a imita concurența electorală sporită.

Reieșind din cele expuse, într-o democrație fragilă, guvernarea autoritară, în lipsa unei opoziții politice susținute de cetățeni, utilizează sistemul politic pentru a obține profituri prin sustragerea bunurilor țării prin diferite scheme criminale, soldată în ultima instanță cu furtul miliardului. În acest context, vom menționa că deoligarhizarea și decriminalizarea sunt procese diferite și necesită abordări diferite în vederea ritmului și procedeeleor de implementare a deșrădăcinării acestor procese.

Concluzii

O concluzie care reiese din analiza relațiilor dintre putere și opoziția politică ține de faptul că partidul de guvernământ/ majoritatea parlamentară nu și-a format o strategie „civilizațională” democratică cu privire la opoziția politică din țară, care ar atrage opoziția politică pe orbita conlucrării pentru realizarea reformelor atât de necesare țării în toate domeniile, dar, mai cu seamă, în justiție.

În același timp și opoziția ar trebui să-și formeze noi abordări față de putere, nu neapărat pedalând numai pe critică și nu arareori pe populism. Până în prezent opoziția politică din Republica Moldova nu a devenit încă un mediator între societate și putere, ce ar contribui la realizarea intereselor majore comune ale cetățenilor. Populația țării nu prea are încredere în partidele politice, lucru demonstrat de alegerile parlamentare din 2014, dovadă fiind rata mare de absenteiști.

Constatăm că relațiile dintre putere și opoziție nu au devenit până la ora actuală stabile și clare. Anume această instabilitate duce mereu la creșterea dispoziției de protest în țară. Considerăm oportun de a instituționaliza juridic opoziția (parlamentară și extraparlamentară), adică de a elabora și adopta o lege specială care ar confirma statutul său legitim - lege în care vor fi definite esența și rolul opoziției și garanțiile legale ce vor asigura activitatea ei.

Unul dintre factorii majori care indică „slăbiciunile” opoziției politice (mai cu seamă cea de dreapta) constă în lipsa unor structuri organizaționale mature la nivel local, baza electorală insuficientă, concurența neloială din partea partidului/partidelor de guvernământ. Tot aici vom menționa că și sistemul electoral cu pragurile înalte de accedea în parlament, de exemplu, a partidelor politice, nu favorizează opoziția, care este nevoită să se descurce în cadrul

jocului impus de partidul/partidele de guvernământ.

Vom menționa că opoziția politică este un element important în cadrul sistemului politico-juridic democrat, ea fiind garantul dezvoltării și modernizării procesului politic. Opoziția parlamentară își are legitimitatea în votul exprimat de cetățeni, în condiții absolut legale cu care a fost investită și majoritatea parlamentară. Or opoziția parlamentară este parte integrantă a Parlamentului în calitate de organ reprezentativ suprem al poporului, rezultat din voința liber exprimată.

În opinia noastră, factorii principali care au un impact nefavorabil asupra instituției opoziției politice în condițiile tranziției spre o democrație durabilă sunt următorii:

- ▶ legătura insuficientă și slabă dintre partide și societate, dintre opoziție și societate, care denotă neconcordanța intereselor acestor binomuri;
- ▶ nivelul scăzut al culturii politice a populației;
- ▶ lipsa liderilor marcanți în rândurile opoziționarilor.

Considerăm că Legea nr.154 care a introdus „votul mixt” și „votul uninominal pe circumscripții” este neadecvat pentru Republica Moldova, deoarece încalcă în mod direct principiul onestității, precum și principiile universalității votului, votului egal, direct, secret și liber exprimat. În aceste circumstanțe este imposibil de a constitui un stat de drept și democratic în care drepturile omului, libera dezvoltare a personalității umane ca valori supreme și garantate adoptând legi cu care tocmai contravin acestui deziderat, și subminează legitimitatea puterii de stat.

Rezultatele alegerilor parlamentare au dus la o „rocadă” politică în ceea ce privește majoritatea parlamentară, ce a fost constituită dintre componentele PSRM și Blocul ACUM, care, urmare a reformei din domeniul justiției, a dus la disensiuni politice, soldându-se cu formarea unei noi coaliții situative dintre PSRM și PDM.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Solomon Constantin, Enea Viorel. Vezi: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/6. PutereasiopozitiainalegerileparlamentaredinRepublicaMoldovasi-dinRomania.pdf Mosneaga V., Nicolaev I., Bucataru I: Interacțiunea dintre puterea politică și opoziția în contextul transformărilor democratice: dimensiuni teoretico-metodologice. În: Moldoscopie (probleme de analiză politică), 2013, nr.2(LXI), p.139-147.

2. Бромхед П. Эволюция британской конституции. Москва: Юридическая литература, 1978.332 с.
3. Popa I., Ionescu Gh. Deschizător de drumuri în teoria politică a opoziției. Vezi: <http://www.punctulcritic.ro/ilie-popa-ghita-ionescu-deschizator-de-drumuri-in-teoria-politica-a-opozitiei.html>
4. point.md/ru/novosti/obcstvo/opros-pochti-70-grazhdan-schitaiut-cto-zhivut-v-zachvachennom-gosudarstve (vizitat: 03.09.2019)
5. Popa V. Drept public. Chișinău: AAP,1998, p.144.
6. Negulescu Pierre P. Partidele politice. București: Garamond, 1924, p.46.
7. Aubert J-F. Traité de droit constitutionnel Suisse. Ides et Calendes. Neuchâtel, 1967, p.430.
8. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Tratat. București: Europa Nova, 1996, vol.2, p.206, 208-209.
9. https://www.civisbook.ru/files/file/1995_4_Merlo.pdf (vizitat: 03.09.2019).

Ion RUSANDU, *doctor în filosofie,*
cercetător științific coordonator

ONORAREA PROMISIUNILOR ÎN MARKETINGUL POLITIC: EXPERIENȚA PLATFORMEI „ACUM”

HONORING PROMISES IN POLITICAL MARKETING: THE „NOW” PLATFORM EXPERIENCE

Summary

This article is dedicated to a crucial element of political marketing: the analysis of the proportionality of the commitments of a political force to the actual delivery of the results, once this force takes over the government. The recent political reality of the Republic of Moldova has offered us a valuable case study: the commitments of the “NOW” Platform which it assumed through the governance program for the first 100 days. This classic political time horizon is comfortable enough for the analysis of a political commitment, since the leadership style (whether individual or collective) is still perceived by the audience as a new and revitalizing one, whilst the energy and influence of this leadership are indeed at their best. The fact of it being a coalition government adds up to the idea that a political party needs a rigorous approach to the electoral message in order to produce credible commitments when taking over the offices. The approach we have chosen is that of analyzing the government activity program through 3 blocks of issues, presented against the general political backdrop, just to avoid a dry theoretical landscape, where the political marketing formulas would stand out as excessive. At the same time, wherever deemed necessary, we have tried to outline the property paradigms of political marketing, which overlap with the events analyzed.

1. PRELIMINARII

1.1. Marketingul politic

Deși inițial marketingul politic s-a concentrat pe promovarea și comunicarea partidelor, în special în perioada preelectorală, de mulți ani acum accentul a fost pus pe strategie. Un partid care dorește să-și „vândă” programul electoratului trebuie să elaboreze o strategie axată pe doi piloni. Primul – obținerea celor mai multe voturi posibile și câștigarea alegerilor prin a calcula nevoile și dorințele alegătorilor din diferite grupuri sociale. Al doilea – după alegeri, atunci când partidul formează un guvern, trebuie să fie posibilă onorarea promisiunilor făcute. În realitatea politică, presiunea de a câștiga la urne poate fi atât de mare încât livrarea poate fi ignorată. Totuși, anume acest al doilea pilon are o importanță esențială, deoarece anume prin onorarea angajamentelor se atinge scopul marketingului politic: (a) satisfacția cetățenilor, (b) bunăstarea statului și a societății și (c) puterea pe termen lung pentru partidul câștigător.

Așa cum se cunoaște, marketingul politic contemporan deosebește trei tipuri de partide. *Partidul orientat spre produs* (*product oriented party*) este unul, care își canalizează eforturile asupra a ceea ce reprezintă și în ce crede, presupunând că alegătorii își vor da seama că ideile promovate sunt corecte și, prin urmare, vor vota pentru ele. Acest tip de partid refuză să-și schimbe ideile sau produsul chiar dacă nu reușește să obțină sprijin electoral. Un *partid orientat spre vânzări* (*sales-oriented party*) se concentrează asupra vânzării argumentelor către alegători, pentru ca aceștia, în cele din urmă, să-i voteze produsul elaborat anticipat. Designul produsului politic este predeterminat, riscul fiind ca alegătorii ar putea să nu-l perceapă ca dezirabil. Folosind cercetarea pieței pentru a înțelege reacția alegătorilor la comportamentul său, partidul folosește cele mai recente tehnologii de publicitate și comunicare pentru a convinge alegătorii să-i accepte produsul. Un astfel de partid nu-și schimbă comportamentul pentru a se potrivi cu ceea ce vrea alegătorul: de fapt, el încearcă să-i facă pe alegători să-și dorească ceea ce are de oferit. În sfârșit, un *partid orientat spre piață* (*market-oriented party*) își elaborează comportamentul pentru a oferi satisfacție alegătorilor. Utilizează informații de piață pentru a identifica cerințele alegătorilor, apoi modelează produsul pentru a-și potrivi oferta. Nu încearcă să schimbe modul de gândire al clienților, ci caută să le ofere ceea ce au nevoie și ce-și doresc. Un astfel de partid nu doar le oferă alegătorilor ceea ce-și doresc, nu doar transpune în viață năzuințele cristalizate prin sondaje de opinie, dar și se asigură că poate livra produsul solicitat (respectiv, onora promisiunile electorale).

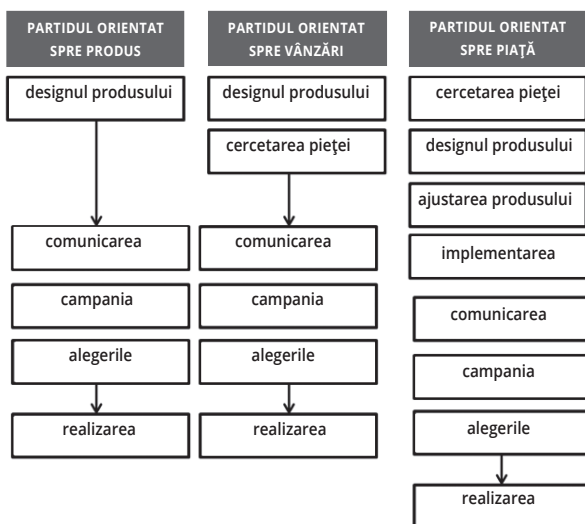

Fig. 1. Trei tipuri de partide din perspectiva marketingului politic

Sursa: Lees-Marshment, J. (n.d.). *The Marriage of Politics and Marketing*. Political Studies, p. 697.

1.2. Demersul de cercetare

Demersul nostru presupune aici mai ales concentrare eforturilor pe etapa, care se numește „realizarea” (onorarea angajamentelor), ceea ce implică o explicație categorică. De foarte multe ori conceptul de „piață”, care pentru partidele politice se compune din alegători, ai căror susținere este necesară obținerii succesului electoral, este ermetizat anume în hotarele unei campanii electorale. Or, în sensul marketingului politic avem de fapt trei „piețe” de schimb politic și interacțiune: o piață electorală, o piață guvernamentală și o piață a activismului politic. Piața electorală este un sine qua non. Piața guvernamentală este una, care permite „realizarea/livrarea”. În sfârșit, piața activismului politic presupune schimb și interacțiuni, care exced, de multe ori, propriul „consumator”, mai ales în ipostaza de aflare la guvernare a unui partid: persoanele cu poziție civică activă, minorii etc.

Un partid important, mai ales atunci, când își asumă responsabilitatea guvernării, nu poate să urmărească îndelung o strategie bazată continuu pe dorințele alegătorilor săi (un astfel de comportament, în teoria marketingului politic, s-ar numi *voter-led behaviour* [1, p. 69], și uneori ar sinonimiza cu populismul). Teoretic, există un punct ideal în care un guvern alternează rolurile de adept, monitorizând nevoile și dorințele alegătorilor, și acela de lider, propunând agenda cu problemele de soluționat și direcționând publicul către acceptarea deciziilor luate. Această strategie, însă, poate fi pusă în aplicare cu succes doar atunci, când nevoile și dorințele electoratului coincid cu cele ale guvernului sau atunci, când alegătorii au atât cunoștințele, cât și voința necesare pentru a accepta binele public, mai cu seamă atunci, când acest lucru contrazice propriile interese. În interesele marketingului politic merită analizat cazul opus, atunci când nevoile și dorințele oamenilor (deși acceptate în perioada electorală) contravin interesului imediat al țării, de exemplu în perioadele de criză economică/politică.

Orizontul de timp pe care ne concentrăm aici este acela de 100 zile de guvernare. Fără îndoială, «100 de zile» mai armonic se pretează analizei succesului guvernării unui președinte. Or, istoria acestei abordări începe în 1933, când administrația lui F.D. Roosevelt a trecut prin Congres cincisprezece proiecte de legi cruciale pentru o națiune paralizată de criza economică. Din perspectivă relațiilor publice și a marketingului, 100 zile este un termen confortabil pentru analiza unui angajament politic, din moment ce stilul conducerii (individuale sau colective) mai este perceput de public ca unul nou, revitalizant, iar energia și influența acestei conduceri sunt la punctul maxim.

Am încercat în acest studiu de caz să prezentăm maxim posibil contextul general, care a premers sau a acompaniat realizarea angajamentelor asumate, pentru a evita un peisaj sec, în care ar figura exclusiv formulele marketingului politic. În același timp, oriunde a fost necesar, am încercat să deliniem paradigmele marketingului politic, care se suprapun evenimentelor analizate.

1.3. Coaliția temporară în vederea dezoligarhizării și readucerii statului Republica Moldova în albia constituționalității

„Înțelegerea politică temporară în vederea dezoligarhizării și readucerii statului Republica Moldova în albia constituționalității» a fost încheiată la 8 iunie 2019, în contextul amenințător al blocajului legislativ și imposibilității de formare a Guvernului timp de 3 luni din data validării alegerilor (9 martie 2019). Conform Curții Constituționale, care a echivalat 3 luni cu 90 de zile, termenul a expirat la 7 iunie 2019, ora 00.00. Prin urmare, președintele ar fi fost obligat, în opinia Curții, să dizolve Parlamentul și să stabilească data alegerilor anticipate.

«Înțelegerea politică temporară de deoligarhizare a statului» a presupus, între altele, votarea Zinaidei Greceanîi la funcția de președintă a Parlamentului, votarea vicepreședinților și a comisiilor permanente, votarea Maiei Sandu în fruntea Guvernului, declararea instituțiilor de stat drept capturate, demiterea șefilor SIS și CNA, revenirea la sistemul electoral proporțional și îmbunătățirea procesului electoral în conformitate cu recomandările Comisiei de la Veneția, modificarea Codului Electoral în vederea creării circumstanțelor pentru demiterea membrilor Comisiei Electorale Centrale, modificarea legii cetățeniei în vederea anulării prevederilor privind acordarea cetățeniei contra investițiilor etc. Au existat și prevederi de natură social-economică, precum cea a indexării pensiilor de două ori pe an și instituirea capitalului matern ca suport esențial pentru familiile din Republica Moldova. În fond, Platforma ACUM își asuma executivul, PSRM – președinția și conducerea legislativului.

Se remarcă aici angajamentul de semnare a «Declarației cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului Republica Moldova», care conținea patru prevederi esențiale: 1) denunțarea regimului oligarhic lui Vladimir Plahotniuc, vinovat de controlul ilegal și anti-constituțional exercitat asupra Procuraturii Generale, sistemului judecătoresc, CNA, ANI, CEC, SIS, BNM și asupra altor autorități; 2) constatarea că Partidul Democrat acționează permanent ca un partid de expresie totalitară, folosindu-se în mod ilegal de

resurse publice în promovarea proiectelor proprii; 3) condamnarea corupției endemice; 4) constatarea unei situații extrem de grave în domeniul justiției, a garantării și protejării drepturilor omului și atestarea unei profunde deteriorări a standardelor de bază la capitolul drepturi și libertăți civile. Astfel, două probleme cheie, ce și le propunea spre rezolvare coaliția temporară, unite în sintagma «dezoligarhizării», ar fi augmentarea justiției și eradicarea corupției (mai ales în organele de drept).

O asemenea coaliție părea improbabilă din perspectiva animozității dintre forțele politice implicate. Din perspectiva discursului politic recent al ACUM, Igor Dodon și PSRM ar fi fost, în cel mai bun caz, parte a «binomului corupt/mafiot». Or, în 2018 A. Năstase declara, că «Dodon este un simplu executor umil al ordinelor și al capriciilor criminale ale lui Plahotniuc» [2]. Dodon, de altă parte, a fost contracandidatul M. Sandu la prezidențiale, unde instrumentele sale de marketing politic au cuprins defăimarea, prin încorporarea în discursul său a «angajamentului» M. Sandu de a accepta 30 000 de refugiați sirieni în Moldova sau prin încercarea de compromitere a acesteia prin referințe la suportul din partea comunității LGBT, din care Sandu ar face parte. În platforma electorală a PSRM este indicat că «activitatea distructivă a tuturor miniștrilor educației, începînd cu anul 2009, care a dus la închiderea în masă a școlilor și la concedierea pedagogilor va fi subiect de cercetare penală», ceea ce este, retroactiv, un atac direct împotriva M. Sandu, fost ministru al educației între 2012-2015. Mai mult, în 2018, Dodon s-a pronunțat împotriva lui Năstase ca și concurent al socialistului Ceban la alegerile pentru primăria Chișinăului, considerînd, că Năstase a încălcat în mod voit legislația electorală în primul tur, pentru a se victimiza și a atrage atenția. [3]

1.4. Platformele electorale. Agenda pentru primele 100 zile

Oferta electorală a ACUM se reducea la 5 angajamente globale, structurate prioritar:

1) Justiție și anticorupție – eliminarea din sistem a tuturor judecătorilor și procurorilor corupți, investigarea abuzurilor clasei guvernante și confiscarea averilor provenite din surse frauduloase;

2) Venituri – creșterea salariului mediu până la 11.000 de lei în 4 ani de zile, acoperirea minimumului necesar de existență prin pensia minimă;

3) Educație – creșterea salariilor cadrelor didactice, alocare mai multor bani pentru școli, eliminarea plăților informale;

4) Sănătate – reducerea cu cel puțin 25% a prețului la medicamente și extinderea listei de medicamente compensate, distrugerea mafiei medicamentelor;

5) Moldova în EU – restabilirea relațiilor cu partenerii europeni și depunerea cererii de aderare la UE până în 2023.

Agenda pentru primele 100 de zile de guvernare ale Platformei ACUM prevedea șapte proiecte de legi „pentru a elibera statul de sub controlul regimului oligarhic și pentru a opri fărâdelegile comise de acesta», anume prin [4]:

1) evaluarea extraordinară a judecătorilor și procurorilor; 2) crearea Departamentului Național Anticorupție; 3) crearea Curții specializate Anticorupție; 4) modificarea Codului de procedură penală care ar facilita investigarea furtului miliardului (inclusiv care ar permite implicarea procurorilor străini în investigare); 5) legea Magnițchi; 6) abrogarea legii „cetățeniei prin investiție»; 7) anularea sistemului electoral mixt.

1. locuri de muncă, salarii și pensii decente
2. medicină gratuită
3. învățământ de stat gratuit
4. statalitate, neutralitate, republică prezidențială
5. punte între Est și Vest
6. dezvoltarea raioanelor. Nu reformei administrative!
7. mediu de trai confortabil
8. combaterea corupției
9. ecologie, mediu de viață confortabil
10. pace interetnică, apărarea ortodoxiei.

PSRM își centra oferta electorală pe «cele zece obiective prioritare»:

Platforma socialiștilor este elaborată, tradițional, într-un spirit mult mai optimist, abundând în promisiuni generoase, potențialul de succes al cărora nu este foarte bine documentat: „Cheltuielile pen-

tru învățământ în Moldova vor fi majorate pînă la 9% din PIB-ul țării/ Vom rezolva problema transnistreană împreună cu conducerea Transnistriei și a partenerilor străini» etc.

Platformele partenerilor de coaliție converg în punctele cruciale pentru populația țării, din moment ce Barometrul de opinie publică din ianuarie 2019 tradițional atesta ridicarea nivelului de trai, dezvoltarea economiei și lupta împotriva corupției drept cele mai importante trei probleme pentru guvernanți.

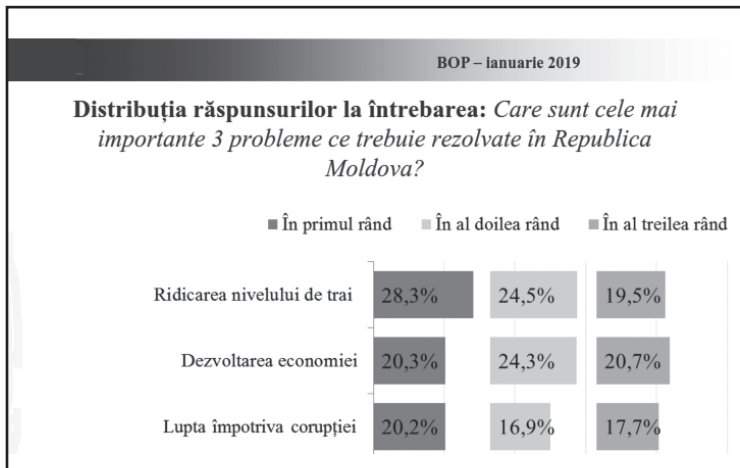

Fig. 2: Problemele prioritare pentru locuitorii țării, ianuarie 2019

Sursa: BOP, ianuarie 2019, p. 21.

Platforma electorală a socialiștilor este mai geopolitizată, cu introducerea unor prevederi dubioase pentru un partid socialist, liderul căruia este președintele unui stat, în care cultele religioase sunt separate de stat. În același timp, un lucru prioritar pentru un stat capturat, precum lupta împotriva corupției nu și-a găsit locul, decât pe poziția 8 din 10, ceea ce trezește nedumescă din moment ce platforma de semnată de Igor Dodon recunoștea sintagma «stat capturat».

Momentul de convergență maximă este atins la capitolul creșterii nivelului de trai, așa cum arată *Tabelul 1*.

Tabelul 1. Convergențele partenerilor de coaliție în punctele de maxim interes pentru electorat

	ridicarea nivelului de trai	dezvoltarea economiei	lupta împotriva corupției
PSRM	în 4 ani, salariul mediu = 600 de euro, pensia medie majorată pînă la 300 de euro; pensia medie va depăși de 2 ori minimul de existență;		eliminarea taxelor suplimentare percepute de la părinți în școli și grădinițe.
ACUM	creșterea salariului mediu pînă la 11.000 de lei în 4 ani de zile; acoperirea minimului necesar de existență prin pensia minimă;		eliminarea plăților informale

Merită subliniat, că unele angajamente ale ACUM pentru primele 100 de zile de guvernare au fost sortite să eșueze la momentul negocierii unei coaliții. Acesta ar fi cazul p. 5 – «legii Magnițki», care a fost respinsă de PSRM încă în aprilie 2019 [5]. Anterior acestui angajament, aprobarea «legii Magnițki» era parte componentă a celor *11 măsuri în domeniul justiției și luptei anticorupție* ale ACUM: „restricționarea intrării în Republica Moldova a persoanelor care au comis acte grave de corupție și violare a drepturilor omului, retragerea sau refuzul de acordare a cetățeniei Republicii Moldova persoanelor respective, interdicția de utilizare a sistemului bancar autohton și aplicarea măsurilor restrictive asupra bunurilor deținute de persoanele date pe teritoriul Republicii Moldova”.

2. ONORAREA PROMISIUNILOR

În acest compartiment ne-am propus să analizăm starea de livrare a promisiunilor, făcute de Platforma ACUM odată cu accederea la guvernare. Să reamintim, care sunt acestea (în ordinea originală): 1) evaluarea extraordinară a judecătorilor și procurorilor; 2) crearea DNA; 3) crearea CNA; 4) investigarea furtului miliardului (inclusiv prin implicarea procurorilor străini în investigare); 5) adoptarea legii Magnițchi; 6) abrogarea legii „cetățeniei prin investiție»; 7) anularea sistemului electoral mixt.

Atragem atenția asupra faptului, că analiza noastră urmează o ordine diametral opusă a prezentării, pentru că tocmai aceasta ar fi, de fapt, ierarhia stării de realizare a angajamentelor asumate. Pentru confortul abordării, am grupat promisiunile în trei grupuri: anularea sistemului electoral mixt (livrat), abrogarea Programului cetățeniei prin investiție (livrat parțial), reabilitarea statului de drept (nelivrat).

2.1 Anularea sistemului electoral mixt

Pentru alegerile din februarie 2019, ACUM și-a declarat drept scop principal eliberarea Republicii Moldova din „captivitate” prin „deoligarhizare”, instaurarea statului de drept, creșterea economică și readucerea în albia democrației europene. Anularea votului mixt s-a aflat mereu în lista priorităților blocului ACUM, din moment ce componenta uninominală a mixtului a fost mereu un simbol al menționatei „captivități”.

Din momentul trecerii țării la votul mixt, în variantele propuse de PDM și PSRM, opoziția, reprezentată de partidele DA și PAS au criticat sistematic schimbarea codului electoral, considerat o garanție a uzurpării puterii și perpetuității „statului capturat” [6], prin valorificarea instrumentelor administra-

tive și a masivului suport media și financiar. Maia Sandu, de exemplu, a punctat în 2017 că «introducerea votului uninominal este inițiativa unui partid disperat, care nu are sprijinul populației, dar care vrea în continuare să rămână la putere». Tot atunci A. Năstase se opunea votului mixt printr-o campanie a «Platformei Demnitate și Adevăr» de promovare a sistemului proporțional cu liste deschise (punctând asupra beneficiilor, precum diminuarea rolului șefului de partid, creșterea ponderii tinerilor și a femeilor, a diasporei prin mărirea numărului de secții de votare și implementarea votului prin corespondență etc). [7]

Renușarea la votul mixt a fost una dinre primele acțiuni concrete ale guvernului Sandu, format în rezultatul apogeului crizei politice de la începutul lui iunie, 2019. Proiectul de lege cu privire la revenirea la sistemul electoral proporțional a fost aprobat de Parlament în unanimitate, în prima lectură, pe 11.06.2019, pentru ca să fie definitiv aprobat două luni mai târziu. [8]

Același proiect prevede revenirea la interzicerea agitației în ziua alegerilor și cu o zi până la alegeri, votarea în străinătate cu pașapoarte expirate. Merită accentuat faptul, că partenerii coaliției temporare cu ACUM, socialiștii, au fost coautorii modificării sistemului electoral în 2017. Socialiștii s-au pronunțat constant pentru votul mixt începând cu Congresul partidului din 2011, apoi susținând în 2013 varianta mixtului în versiunea Alianței pentru Integrare Europeană, iar în aprilie 2017 Igor Dodon a lansat o nouă inițiativă legislativă de introducere a acestui sistem electoral (propunând ca dintre cei 50 de deputați aleși pe circumscripții, jumătate să fie din diaspora și din regiunea transnistreană, astfel ca să reprezinte cel puțin 25% din totalul deputaților în Parlament). În 2019, votând proiectului anulării mixtului, Dodon a ținut să accentueze, că este doar o chestiune de onorare a angajamentelor de coaliție, nicidecum o dezamăgire ținând de valoarea sistemului mixt.

Din perspectiva Platformei «ACUM» reînțoarcerea la votul proporțional este, fără dubii, un punct important în livrarea promisiunilor electorale. Este și mai important, dacă ținem cont că a fost atins în rezultatul unei guvernări de coaliție cu partidul, care a fost principalul promotor al acestui sistem electoral în Republica Moldova începând cu anul 2011 și care nu putea să fi uitat de retorica partenerilor în momentul adoptării mixtului, în 2017, atunci când A. Năstase, de exemplu, puncta: «...Trebuie să scăpăm [...] și de Dodon, și de Plahotniuc. Putem scăpa printr-un sistem proporțional. Iată de ce îndemn toți cetățenii să înțeleagă că aceasta este șansa noastră. Dacă vrem să scăpăm odată și odată de corupție, de fraudă, dacă vrem să scăpăm de sărăcie, trebuie să scăpăm și de Plahotniuc, și de Dodon» [9]

Fără a discuta aici particularitățile modificării codului electoral în 2017 sau plusurile și minusurile unui sau altui sistem electoral, se poate remarca că Platforma «ACUM» nu poate fi considerată, cantitativ, o victimă a sistemului electoral mixt. Nu a existat un clivaj enorm de rezultate, obținute în circumscripțiile uninominale, acolo, unde, în opinia Platformei «ACUM», dezavantajul de resurse (administrative și mediatice, mai ales) ale acesteia ar fi distorsionat dramatic rezultatul în favoarea celorlalți concurenți electorali. De acest lucru se poate convinge ușor din *Tabelul 2*. În particular, Platforma «ACUM» a obținut majoritatea mandatelor din capitală (6 din 11, celelalte fiind asumate de PSRM) și, predictibil, circumscripțiile 50 «la Vest de Republica Moldova» și 51 – «SUA și Canada».

Tabelul 2. Rezultatele alegerilor din 2019 desfășurate în baza sistemului mixt

Formațiunea politică	Mandate atribuite pe circumscripția națională	Mandate atribuite pe circumscripții uninominale
PSRM	18	17
PLATFORMA ACUM	14	12
PD	13	17
PP «ȘOR»	5	2
*candidați independenți	---	3

Analizată din perspectiva marketingului politic, anularea sistemului electoral mixt nu ar fi un exemplu de „voter-led behaviour”, al unei conduite de partid ce urmează agenda propusă de alegător. Din punctul de vedere al tipurilor de partide politice, nu se poate depista încadrarea în niciun alt model, decât acela al „partidului orientat spre produs”, dacă avem ca și punct de plecare presupuziția că produsul îl constituie reîntoarcerea la sistemul paralel cu liste închise. Nu avem, spre regret, rezultate focusate pe votanți ai anumitor partide, însă, la nivel general, niciun sondaj nu atesta, în 2019, o dorință certă a populației de a schimba sistemul electoral existent, exact așa, cum niciun alt sondaj, cu excepția celui comandat de PDM, nu confirma dezideratul masiv al populației de a renunța la votul proporțional în 2017. [10] Întoarcerea la votul proporțional s-a produs fără o valorificare a experienței și a dezbaterilor critice din partea societății experte din 2017, care recomanda alagarea în calitate de model sistemul proporțional cu liste deschise, cu principalul plus al acestuia de deierarhizare a listei de partid, identificabilitatea și responsabilizarea viitorilor reprezentanți. Anume aceasta era, de exemplu, principala recomandare

a studiului *Proiectarea sistemului electoral în Republica Moldova*: „O listă deschisă ar oferi alegătorilor mai multă putere de a influența cine ajunge în Parlament și ar reduce din puterea conducerilor partidelor politice. Votul în mai multe circumscripții electorale plurinomiale ar asigura o reprezentare geografică mai bună și o cunoaștere mai bună, de către alegători, a candidaților propuși de partide. Împreună, aceste două ajustări vor fortifica relațiile dintre alegători și deputați prin reducerea distanței dintre ei. Alegătorii ar putea singuri să numească persoanele care să-i reprezinte în Parlament și ar avea mai multă autoritate de a trage la răspundere deputații.” [11, p. 6] La nivelul intern al Platformei ACUM nu s-a mai resuscitat inițiativa Platformei „Demnitate și Adevăr” de a introduce proporționalul cu liste deschise, ceea ce ar fi consonant cu opiniile mai multor experți.

2.2 Abrogarea Programului de dobândire a cetățeniei prin investiție

Înainte de-a intra în „înțelegerea politică temporară în vederea dezoligarhizării și readucerii statului Republica Moldova în albia constituționalității”, abrogarea programului menționat era parte a celor «11 măsuri în domeniul justiției și luptei anticorupție»: «Vom anula legea care prevede acordarea cetățeniei contra cost (legea „cetățeniei prin investiție”) și vom desecretiza toți beneficiarii acesteia». [12] Apoi, abrogarea programului cetățeniei prin investiție era partea ofertei de „dezoligarhizare”, asupra căruia Blocul ACUM a insistat în încercările de coalizare cu socialiștii după alegerile din februarie. Votate în 2018 cu sprijinul PSRM (președintele Igor Dodon a semnat în aprilie 2019 un decret prin care a oferit prima cetățenie contra bani), amendamentele la legea cetățeniei prevedea că numele și prenumele persoanelor care ar deveni cetățeni ai Republicii Moldova nu ar mai fi publicate în Monitorul Oficial odată cu decretul de acordare a cetățeniei. În urma amendamentelor, a fost exclusă limitarea la 5000 de cetățenii acordate (limita ar ține de solicitanții propriu-ziși, nu și la membrii familiilor acestora). Secretizarea numelor strănilor care obține cetățenia moldovenească a fost o inițiativă a PDM, partidul care a și inițiat proiectul. Potrivit legii, pentru a obține cetățenia moldovenească un investitor străin trebuie să ransfere Fondului de Dezvoltare Durabilă o sumă nerambursabilă de minim 100 de mii de euro pentru o singură persoană. De asemenea, cetățenia Republicii Moldova poate fi obținută în urma unei investiții de cel puțin 250 de mii de euro într-un domeniu strategic de activitate.

Din start, ACUM și-a asumat poziția de critic vehement al acestui program, sinonimizându-l cu transformarea republicii într-o spălătorie a banilor mur-

dari și refugiu pentru exponenții crimei organizate sau al grupurilor teroriste. În sensul discursului «statului capturat» și «oligarhizării», ACUM promova ideea că rațiunea programului ar substitui investițiile și ajutorul partenerilor externi, sistat din motivul dezamăgirii acestora din urmă de potențialul guvernării PDM, prin banii de proveniență dubioasă vărsați de cei interesați de un pașaport ce ar permite călătorii fără vize mai ales în zona Schengen. Din această perspectivă ACUM avea și un argument forte: în ianuarie 2019, Comisia Europeană a prezentat un raport privind sistemele de acordare a cetățeniei și a dreptului de ședere pentru investitori, utilizate în Bulgaria, Cipru și Malta, unde investitorilor li se acordă cetățenia statului respectiv necondiționată de obligația de a avea un domiciliu fizic și nici alte legături reale cu țara în cauză. Raportul s-a referit și la «vizele de aur»: sistemele de acordare a dreptului de ședere pentru investitori (20 de state membre gestionează astfel de sisteme). «Un permis de ședere valabil îi oferă unui resortisant al unei țări terțe nu numai drept de ședere în statul membru în cauză, dar și dreptul de a călători liber în spațiul Schengen». [13] Raportul identifica pericole comune pentru aceste scheme, precum spălarea banilor, evaziunea fiscală, lipsa transparenței. Fără a se referi explicit la procedurile țărilor asociate, esența raportului oferea un plus de credibilitate poziției ACUM. Aleasă pe circumscripția „la Vest de Republica Moldova”, M. Sandu ar fi absolut obligată să țină cont de recomandările raportului și să exploateze la maxim scenariul potențial al „anulării regimului liberalizat de vize cu statele din care ar putea proveni riscuri la adresa securității blocului comunitar”. Unele surse mediatice din țară au speculat chiar, că Republica Moldova ar fi vizată direct de raport, ceea ce oferea un plus de credibilitate mesajului ACUM, livrat de M. Sandu: „Dacă acest lucru este periculos în țările europene unde instituțiile statului sunt puternice, independente, unde există capacitate pentru a monitoriza și preveni asemenea riscuri, imaginați-vă cât de mari sunt riscurile în cazul R. Moldova, unde instituțiile sunt slabe și nu sunt independente. Putem doar să presupunem că această lege a fost adoptată ca parte a strategiei regimului oligarhic de a transforma R. Moldova într-un paradis fiscal». [14] ACUM a organizat consultări publice cu experți, ignorate de celelalte fracțiuni parlamentare. Experții din Transparency Moldova au punctat, de exemplu, nu atât renunțarea la programul cetățeniei prin investiție, cât necesitatea stopării implementării lui până la o evaluare și coordonare a acesteia cu autoritățile europene specializate în combaterea spălării banilor și finanțării terorismului și neadmiterea promovării și implementării programelor caracteristice paradisurilor fiscale, care țin de interese înguste de grup și pun în pericol interesul public. [15, p.3]

Anularea Programului cetățeniei prin investiție în prima lectură (18.06.2019) ar putea fi un exemplu de livrare a promisiunilor, conferind câștig de imagine Platformei ACUM, în corespundere cu angajamentele de program (p. 6 – abrogarea legii „cetățeniei prin investiție»). Însă costurile acestei abrogări, cifrate la milioane de euro de către ministrul Economiei din cabinetul M. Sandu, au atras diluarea mesajului inițial în spiritul avansării spre un proiect «corect, transparent, care să respecte legislația cu privire la spălarea banilor». Într-adevăr, programul avea deja suficientă vizibilitate la nivel internațional, din moment ce varianta online Forbes povestea, la mijlocul lui iunie 2019, despre dezvoltatorii din Dubai ai imobilelor de lux, ce ofereau cetățenia Republicii Moldova drept bonus pentru locuințele procurate. [16]

Moratoriul aplicat Programului la 31.07.2019 prevede o pauză de 4 luni, care a fost prelungită până în decembrie 2019, asupra recepționării cererilor noi de dobândire a cetățeniei Republicii Moldova și procesarea în totalitate a tuturor cererilor de dobândire a cetățeniei depuse până la data de 1.07. 2019. În asemenea condiții, Platformei ACUM, din perspectiva angajamentelor electoral, i se poate reproșa livrarea jumătăților de măsuri promise (până la 1.12.2019 – moratoriu în loc de abrogare). În cele din urmă, vedem cum un proiect promovat ca o măsură de «dezoligarhizare» își reduce treptat radicalitatea, și de la prezumția riscului iminent pentru țară și a unei încercări de compensare a fraudei diluează mesajul politic în sensul respectării angajamentelor economice și a transparentizării legislației. Nu este foarte clar, de ce acest lucru nu era promovat ca atare din start. În situația existentă la moment, se poate imputa un populism voit al anumitor măsuri de dezoligarhizare, asumat în deplină conștientizare a imposibilității onorării angajamentelor în forma promisă. În cazul că o asemenea conștientizare lipsea, se pot arunca dubii justificate asupra nivelului de informare a echipei, care și-ar fi propus anume abrogarea, și nu modificarea Programului de dobândire a cetățeniei prin investiție din prisma corectitudinii, transparenței și securității sistemului de acordare a cetățeniei. În plus, este cert că una din promisiunile celor *11 măsuri în domeniul justiției și luptei anticorupție* nu va fi transpusă în realitatea politică până la expirarea moratoriului (implicit, a celor 100 de zile de guvernare): desecretizarea tuturor beneficiarilor Programului.

2.3 Restabilirea supremației legii

În acest bloc am decis să analizăm cele patru promisiuni rămase ale Platformei ACUM din agenda pentru „100 zile”: 1) evaluarea extraordinară a judecătorilor și procurorilor; 2) crearea Departamentului Național Anticorupție;

3) crearea Curții specializate Anticorupție; 4) modificarea Codului de Procedură Penală care ar facilita investigarea furtului miliardului (inclusiv care ar permite implicarea procurorilor străini în investigare). Acestea, în mod deja tradițional, sunt consonante cu prevederile cruciale din *11 măsuri în domeniul justiției și luptei anticorupție*:

- aprobarea unei legi speciale privind evaluarea extraordinară a integrității și profesionalismului tuturor judecătorilor și procurorilor, inclusiv sub aspectul emiterii actelor ilegale, precum și prin verificarea averilor acestora raportate la veniturile oficiale. Crearea unei Comisii, constituite din experți străini în drept împreună cu reprezentanți ai societății civile. Rezultatele comisiei ar fi obligatorii pentru Consiliul Superior al Magistraturii (CSM), Consiliul Superior al Procurorilor (CSP) și pentru președintele țării;
- Crearea cu sprijinul partenerilor externi a unui Departament Național Anticorupție și a Curții Specializate Anticorupție pentru examinarea cazurilor de mare corupție. Coaptarea în aceste comisii inclusiv a procurorilor și judecătorilor din alte țări;
- Investigarea reală a furtului miliardului (inclusiv publicarea Raportului Kroll 2), efectuată cu implicarea procurorilor străini.

Sondajul BOP din ianuarie 2019 atestă, repetat, că peste 70% din populația țării nu are (deloc) încredere în instituții, precum Procuratura Generală, Centrul Național Anticorupție sau justiție în general. [17, p. 43] Un total de 75% din populație consideră, că în sistemul judecătoresc din Republica Moldova corupția este mult sau foarte mult prezentă. În rândurile persoanelor care au interacționat cu instanțele de judecată, 83% dintre respondenți au afirmat că aceasta este foarte mult sau mult prezentă în sistem. Peste 73% din populație nu cred, de exemplu, că un judecător va găsi nevinovată o persoană simplă, care nu a comis vreo ilegalitate. În schimb, 80% au încredere în mică măsură sau nu au deloc încredere în faptul că orice judecător din țară va declara vinovată o persoană cu bani care a comis o ilegalitate. [18, p. 11-13]

Cu certitudine, asemenea circumstanțe fac așteptările populației țării vizavi de reformele în justiție să fie maxim sincere și avansate, din moment ce forțele politice, ce se autoetichetează ca forțe ce aduc schimbarea, promet componentele esențiale ale redresării statului de drept «la pachet». La nivel de act legislativ, Republica Moldova nu a dus lipsă de «legi bune», cel puțin începând cu *Strategia de Reformare a Sectorului Justiției 2011-2016* (Legea nr. 231 din 25 noiembrie 2011), menită să asigure „un sector al justiției echitabil, calitativ, responsabil, cu zero toleranță față de corupție, care ar asigura dezvoltarea

durabilă a țării și ar răspunde nevoilor justițiabililor». La moment se lucrează la un nou document care să asigure o dezvoltare și continuitate a prevederilor Strategiei 2011-2016, anume *Strategia de Dezvoltare a Sectorului Justiției 2019-2022*. Însă eforturile de reformare a justiției nu au produs neapărat și efecte corespunzătoare. Transpunerea în practica statului de drept autentic a activităților prevăzute de reformă se lasă așteptată. Așteptările justițiabililor sunt în continuare zădărnice, dacă se pune în discuție dezvoltarea unui sistem judecătoresc realmente independent.

Din perspectiva marketingului politic, a promite un bloc de acțiuni dedicate asanării sistemului de justiție din țară pare a fi o abordare cu risc minim, din moment ce solicitarea pieței politice (în sensul cel mai larg al acesteia) pentru un asemenea produs este certă. Chiar și cu accepțiunea că ACUM, tipologic, ar fi o forță politică orientată spre produs, dacă produsul este reabilitarea statului de drept, se poate spune că nu ar avea de ce să depășească acest stadiu modest din perspectiva marketingului: corupția este atât de endemică, iar neîncrederea pentru actul justiției – atât de înrădăcinată, încât unele stadii avansate de tipul studierii pieței par inutile. „Ajustarea produsului”, de cele mai multe ori, se întâmplă nu prin implicarea pieței politice, dar prin feedback din partea partenerilor externi de dezvoltare. Ceea ce trezește nedumerire este stadiul comunicării, și anume ambiția de a coprima promisiuni din zona justiției pe cât de tentante, pe atât de intangibile într-un interval de timp ridicol în comparație cu acela al încetățenirii problemei. Nu este deloc clar, cum un mandat de 100 zile putea fi suficient pentru orice altceva, decât tradiționala „votare a unor legi bune” (ca în punctul „aprobarea unei legi speciale privind evaluarea extraordinară a integrității și profesionalismului tuturor judecătorilor și procurorilor”, care nu s-a produs nici ea). Problema constă în lacune grave ale sistemului de justiție din țară, precum lipsa cu desăvârșire a tradiției unui sistem judecătoresc puternic și independent, capabil să asigure o contrabalansă veritabilă celorlalte puteri ale statului, fiind de multe ori aservit de puterea executivă, în general, și lipsa independenței la nivelul intern al sistemului, fiind viciat de subordonarea judecătorilor în exercitarea activităților jurisdicționale (de exemplu, din cauza culturii de obediență și deferență față de CSM și Curtea Supremă de Justiție). [19] În plus, sistemul se caracterizează printr-o tendință pro-acuzatorială vădită (demonstrată prin rata scăzută a achitărilor), un deficit grav de criterii prestabilite, obiective și transparență în privința numirilor și promovărilor, lipsa de pluralism și opinie liberă în exprimarea părerilor judecătorilor. Este cert, că eradicarea acestor probleme este incompatibilă cu un orizont de timp scurt și angajamente extravagante.

Însă și în acest orizont de timp simbolic demersul de reabilitare a justiției a prejudiciat grav de probleme de procedură în desemnarea conducătorilor organelor cruciale de justiție: numirea fostului consilier prezidențial în funcția de director al CNA printr-un concurs controversat și numirea socialistului V. Țurcan judecător în Curtea Constituțională din partea legislativului și votarea acestuia drept președinte al CC din Republica Moldova, ceea ce nu se pretează în niciun fel cu angajamentul asumat de noua guvernare de a scoate instituțiile statului de sub influență politică. Și mai grav este că mesajul de „reparare al erorilor”, care în asemenea condiții are priză la audiență, comportă pericolul influențării din partea altor puteri, ceea ce aduce situația într-un cerc vicios. Astfel, solicitarea prim-ministrei ca «ca fiecare judecător să spună public pentru cine și-a dat votul» este incompatibilă cu Legea privind Curtea Constituțională, care susține că judecătorii sunt obligați să păstreze secretul deliberărilor și al voturilor (art. 17, p. b).

În concluzie, se poate spune că acest prim bloc de angajamente de primă importanță pentru un stat capturat, pe calea dezoligarhizării, a fost, în cea mai mare măsură, compromis. Așa cum am încercat să arătăm aici, așteptările exagerate ar fi nimic altceva decât naivitate, dată fiind gravitatea problemei. Însă din punctul de vedere al marketingului greșeala de a se lansa în angajamente pe probleme extrem de sensibile comportă un risc uriaș, ceea ce a fost demonstrat de primul val de dezamăgire de noua guvernare.

Concluzii

În cazul angajamentelor pentru primele 100 de zile ale Platformei „ACUM” se constată o situație neunivocă. Într-adevăr, anumite promisiuni din cele șapte, au fost, cel puțin parțial, livrate, așa cum o vedem în *Tabelul 3*.

Tabelul 3. Starea de realizare a angajamentelor „ACUM” primele 100 de zile de guvernare

LIVRAT	LIVRAT PARȚIAL	NEREALIZAT
anularea sistemului electoral mixt	abrogarea Programului cetățeniei prin investiție	reabilitarea statului de drept

Problema este nu doar cea a lipsei realizării unor promisiuni, dar și consonanței celor livrate cu prioritățile pieței politice. Cu toată importanța acestora pentru pachetul „deoligarhizării”, schimbarea sistemului de vot și abrogarea pașapoartelor prin investiție comportă riscul de a nu se afla în lista prioritară a votantului unei forțe, ce-și propune o schimbare radicală a „statului capturat”. În ajunul alegerilor din februarie 2019, multiple surse de in-

formare atestau, că alegătorii nu știu ce înseamnă sistemul mixt peste un an de adoptare a acestuia. [20] Cu o doză mare de certitudine se poate presupune că majoritatea celor, care consideră că ținta eforturilor de guvernare trebuie să fie creșterea standardului de trai, dezvoltarea economiei și lupta cu corupția, nu consideră că abrogarea cetățeniei prin investiții ajută imediat la atingerea acestora. O asemenea presupuziție reclamă o doză mult mai mare de expertiză și informare. În schimb, blocul de promisiuni legat de statul de drept, unde livrarea eșuează, este aproape de idealurile oricărui cetățean, care leagă corupția cu incapacitatea organelor de drept, ceea ce duce la rate catastrofale de neîncredere în actul justiției. Nu este clar, de ce a fost nevoie de a include promisiuni (obiectiv) nerealizabile, dar extrem de importante, într-un orizont de timp minim. Dacă este o strategie, atunci e una riscantă. Într-adevăr, prin universalitatea lor, raportarea la interesele pieței politice în sens larg, este o strategie care poate aduce câștig în alegeri și sprijinul electoratului. Însă aceste angajamente limitează în mod sever partidul atunci, când accede la putere, prin necesitatea coraportării la așteptările exagerate ale electoratului. Adesea, explicațiile partidului (de exemplu, necesitatea concesiilor pentru partenerii de coaliție) nu reușesc să satisfacă alegătorii, care, de altfel, tocmai din cauza promisiunilor excesive, au așteptări mari de la guvern și judecă îndeplinirea acestora într-un mod sever. Astfel, strategia preferabilă în acest caz este una a promisiunilor ținând de aspecte cruciale, însă formulate cu un grad mai mare de precauție și moderare, chiar dacă acestea pot costa partidului o parte din voturile pe care altfel le-ar fi atras. În schimb, matematica votanților pierduți prin a nu promite poate fi pozitivă, în schimbul acelora, pierduți (de multe ori – definitiv) prin a nu livra produsul așteptat (în cazul analizat – realizări cruciale de asanare a sistemului de justiție).

Recomandări

Continuarea eforturilor de implementare a angajamentelor ce nu și-au găsit transpunerea în practica politică a primelor 100 de zile de guvernare, mai ales din moment ce acestea se regăseau în documentele de program pe termen lung din *11 măsuri în domeniul justiției și luptei anticorupție*: aprobarea „legii Magnițki”, promovarea meritocrației în cariera judecătorilor și procurorilor, crearea cu sprijinul partenerilor externi a unui Departament Național Anticorupție și a Curții Specializate Anticorupție, reformarea Consiliului Superior al Magistraturii, curățarea organelor de justiție de oameni corupți și vulnerabili.

În termenii marketingului politic și electoral, concluzia ține de necesitatea asumării promisiunilor electorale în condițiile unui orizont de timp real pen-

tru livrarea produsului și, mai ales, adoptarea unei strategii a ceea ce s-ar numi angajamente credibile: ținând nemijlocit de interesele pieței politice, însă formulate cu un grad sporit de precauție și moderare, chiar dacă acestea pot costa partidului o parte din voturile pe care altfel le-ar fi atras.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Ormrod R. P., Henneberg S. C. M. & O'Shaughnessy N. J. (2013). *Political Marketing: Theory and Concepts*. SAGE Publications, p. 69
2. Andrei Năstase: În RM nu există deja niciun fel de binom; Dodon e un executor umil al ordinelor criminale ale lui Plahotniuc // <http://www.jurnaltv.md/news/ed6d7f5f8e19e9a1/andrei-nastase-in-rm-nu-exista-deja-niciun-fel-de-binom-dodon-e-un-executor-umil-al-ordinelor-criminale-ale-lui-plahotniuc.html>
3. Игорь Додон жестко раскритиковал лидера Платформы „ДА” Андрея Нэтрэсе // <https://www.vesti.md/?mod=news&id=97021>
4. <https://acum.md/wp-content/uploads/2019/02/Program-ACUM-pentru-publicare-A.pdf>
5. „NU” legii Magnițki, Greceanii - speaker și punct; PSRM cheamă iar blocul ACUM la discuții, dar nu renunță la condițiile lor // <http://www.jurnal.md/ro/news/f371d05fcfa27942/nu-legii-magnitki-greceanai-speaker-si-punct-psrm-cheama-iar-blocul-acum-la-discutii-dar-nu-renunta-la-conditiile-lor.html>
6. Moldova trece la sistemul electoral mixt. Maia Sandu: „Moldova pornește spre dictatură!” // <https://www.dw.com/ro/moldova-trece-la-sistemul-electoral-mixt-maia-sandu-moldova-porne%C8%99te-spre-dictatur%C4%83/a-39769687>
7. Detalii neștiute despre campania de promovare a sistemului de vot proporțional pe liste deschise lansată de Andrei Năstase // <http://www.jurnal.md/ro/politic/2017/7/18/detalii-nestiute-despre-campania-de-promovare-a-sistemului-de-vot-proportional-pe-liste-deschise-lansata-de-andrei-nastase/>
8. <https://www.dw.com/ro/sistemul-electoral-mixt-a-fost-anulat-ilan-%C8%99or-r%C4%83m%C3%A2ne-f%C4%83r%C4%83-imunitate/a-50044180>
9. <https://moldova.europalibera.org/a/interviu-andrei-nastase/28587450.html>
10. Vezi: Percepția publică despre guvernare, partide politice și sistemul electoral din Moldova // http://imas.md/pic/archives/3/Perceptia%20publica%20despre%20Guvernare_Partide%20Politice_Sistem%20Electoral_Mai%202017_Romana.pdf
11. Bakken M., Sorescu A. Proiectarea sistemului electoral în Republica Moldova. USAID, PROMO-LEX, Chisinau, 2017, p. 6 // https://promolex.md/wp-content/uploads/2017/05/sistem_electoral_RO_web.pdf
12. <https://acum.md/acum-11-masuri-in-domeniul-justitiei-si-luptei-anticoruptie/>
13. Comisia prezintă un raport privind riscurile sistemelor din UE de acordare a cetățeniei și a dreptului de ședere pentru investitori și măsuri de combatere a acestor riscuri // https://europa.eu/rapid/press-release_IP-19-526_ro.htm
14. Blocul ACUM insistă pe abrogarea legii cetățeniei contra investiții // <https://moldova.europalibera.org/a/blocul-acum-insist%C4%83-pe-abrogarea-legii-cet%C4%83%C8%9Beniei-contra-investi%C8%9Bii/29929105.html>

15. „Observator de politici publice”. Transparency International Moldova// Nr. 8, aprilie 2018, p. 3.
16. Buy This House And Get A European Passport Thrown In For Free// <https://www.forbes.com/sites/oliverwilliams1/2019/06/12/buy-this-house-and-get-a-european-passport-thrown-in-for-free/#22e44fb21b83>
17. BOP, ianuarie 2019, p. 43.
18. Sondajul „Sporirea eficienței, responsabilității și transparenței în cadrul instanțelor judecătorești din Moldova», USAID, 2018, p. 11-13 // http://crim.om/wp-content/uploads/2018/02/Brosura_finala.compressed.pdf.
19. „Promisiunea neîndeplinită privind un sistem judecătoresc independent în Moldova”. Raport al Comisiei Internaționale a Juriștilor, 2019, p. 10 // http://crjm.org/wp-content/uploads/2019/03/2019-ICJ-Raport-Independenta-Justitiei-RM_RO.pdf
20. <https://agora.md/stiri/53499/voxpopuli-despre-votul-mixt-sau-nu-stiu--o-sa-vedem--cat-de-bine-cunosc-moldovenii-cum-sa-voteze-la-alegerile-parlamentare-video>

**Alexandru S. ROȘCA, doctor în științe politice,
cercetător științific coordonator**

**Alexandru N. ROȘCA, doctor habilitat în filosofie,
academician**

**PARADIGME MODERNE ALE PROPAGANDEI ELECTORALE,
PR ȘI „POST- ADEVĂR” ÎN ALEGERILE PARLAMENTARE
DIN 24 FEBRUARIE 2019**

**MODERN PARADIGMS OF ELECTION PROPAGANDA,
PR AND «AFTER -TRUTH» IN PARLIAMENTARY ELECTIONS
OF FEBRUARY 24, 2019**

Summary

In the present study we have elucidated the strategies and techniques of political PR used by the electoral actors in the parliamentary elections of February 24, 2019, which for the first time in the history of the Republic of Moldova were based on the mixed electoral system, with 50 deputies elected in a single national constituency and 51 deputies - in uninominal constituencies. Following the elections, in the Legislative there ascend: the PAS Electoral Platform DA (ACUM), PSRM, PDM and three independent candidates. The central themes in the electoral rhetoric were: the traditional cleavage of Moldova's politics - East-West, high-level corruption, the integrity of the political class, national security, and the block of social issues. For the first time, an electoral actor - the block ACUM (NOW) - focuses on rhetoric on the topic of „de-oligarchization” of the Moldovan state. Also, the study includes an evaluation of post-electoral actions and, implicitly, the „after-truth” phenomenon.

Scopul acestui studiu este de a analiza strategiile imagologice și discursive ale competitorilor electorali în alegerile parlamentare din Republica Moldova desfășurate în 24 februarie 2019, precum și fenomenul post-adevărului electoral, concluzionat în baza retoricii electorale și acțiunilor post-electorale. În acest sens, ne propunem următoarele obiective ale cercetării: analiza contextului desfășurării scrutinului; analiza strategiilor de PR politic și a instrumentelor de propagandă electorală și comunicare digitală în procesul de poziționare; identificarea strategiilor argumentative în elaborarea retoricii electorale și rezumarea temelor majore în dezbaterile electorale; analiza tehnicii de poziționare post-electorală.

Parlamentarele-2019: caracteristici inedite ale contextului

Pentru prima dată în istoria Republicii Moldova alegerile parlamentare s-au desfășurat în baza sistemului electoral mixt (paralel), 50 de deputați fiind aleși în cadrul unei singure circumscripții naționale și 51 de deputați - în circumscripții uninominale. În aceeași zi cu alegerile parlamentare a avut

loc și un referendum republican consultativ referitor la micșorarea numărului deputaților în Parlament (de la 101 la 61) și caracterul mandatului acestora. Pentru alegerile parlamentare din 24 februarie 2019 au fost create 51 de circumscripții uninominale, dintre care trei peste hotarele țării (Vest, Est, SUA) și două (47, 48) în regiunea transnistreană pe teritoriul Republicii Moldova aflat sub controlul autorităților constituționale. Totodată, în ajunul campaniei, a fost modificată legislația electorală în sensul renunțării la așa-zisa *zi a tăcerii*, stipulată în redacția veche a Codului Electoral. Astfel că agitația electorală a fost permisă și în ziua de 23 februarie, sâmbătă (anterior, „ziua tăcerii”) și chiar în ziua scrutinului, agitația electorală fiind interzisă doar în incinta secției de votare sau în raza a 100 de metri de la locul votării [19]. De asemenea, spre deosebire de alegerile precedente, în acest scrutin parlamentar a fost eliminat pragul de validare a alegerilor, a fost interzisă votarea cu acte de identitate expirate, a fost introdus certificatul de integritate obligatoriu pentru candidați, iar femeile trebuiau să constituie 40% pe listele partidelor.

În scrutinul parlamentar din 24 februarie din 2019 rata de participare la votare a cetățenilor a fost de doar 49.22%, fiind cea mai joasă de la declararea independenței Republicii Moldova. În condițiile Codului Electoral vechi acestea nu ar fi fost validate. Pentru comparație, la parlamentarele din 2014 rata de participare a constituit 57.28%. La scrutinul din 1994, în condițiile trecerii de la sisemul majoritar la cel proporțional, rata de participare la scrutin a constituit 79.31% [20].

Poziționarea electorală: strategiile și tehnici de PR politic

Teoriile marketingului disting între trei tipuri de poziționare, care își găsesc relevanța și în sfera politică. Poziționare *obiectivă*: în acest caz comunicarea este una informativă, mizându-se pe valoarea de utilizare a produsului, pe capacitatea acestuia de a răspunde cererii. Raportat la politică: ce probleme ale electoratului le-a rezolvat, le poate soluționa candidatul (programul electoral). De exemplu, așa cum predestinația săpunului este de a spăla, cea a unui partid (candidat) este de a „spăla „societatea de un viciu anume – sărăcie, șomaj, corupție etc. Poziționare *psihologică*: comunicarea este una sugestivă, fiind pusă în evidență nu atât valoarea de utilizare, cât cea ipotetică, imaginară. Raportat la politică: care sunt așteptările legate de accederea la putere a candidatului și, respectiv, care ar fi perspectivele votantului. Prin urmare, dacă am perpetua exemplul de mai sus, așa cum săpunul ajută femeii să aibă o piele îngrijită, catifelată, la fel este și politicianul care implementează politici anti-corupție, politici sociale, asigurând astfel bunăstarea electoratului.

În această orinde idei, poziționarea doctrinară nu este lipsită de importanță. Poziționare *simbolică*: în acest caz ne deplasăm spre domeniul consumului. Consumând, clientul se afirmă social, iar comunicarea va dezvolta valoarea-marcă a produsului, pentru a răspunde nevoii de afiliere sau de diferențiere socială a consumatorului [18]. Raportat la politică: aceasta presupune crearea de mituri politice, istorii PR, legende, propaganda politică și mediativă. Poziționarea și afirmarea mărcii politice sunt esențiale în orice strategie, fie ea de concurență sau de dezvoltare. În campaniile electorale, însă, se alege, de regulă, o strategie de concurență, iar strategia „spiralei” constituie una dintre ele. În ce constă ea?

Structura „spiralei”:

1. Fiind decepționat, electoratul intră în campania electorală intenționat să nu mai voteze mincinoși, egoiști și corupți.
2. Anume astfel percepe electoratul clasa politică aflată la guvernare – distantă, arogantă, coruptă.
3. Pentru a -i schimba percepția, actorii electorali vin cu oferte atractive pentru electorat (programul electoral).
4. Urmare a campaniei de promovare (strategia campaniei electorale) electoratul își schimbă percepția și, dec, decizia de vot [8].

Elemente vulnerabile ale imaginii principalilor competitori:

Acuzațiile despre conservarea unui sistem politic controlat, „edificarea” unui stat captiv, corupția politică de care este suspectată procedura de constituire a majorității parlamentare în 2016 care a legitimat guvernul Filip - toate au constituit principalele vulnerabilități pentru imaginea politică a PDM.

Chiar dacă Igor Dodon nu mai este liderul PSRM, imaginea acestui partid continuă să se asocieze cu imaginea președintelui Dodon. Reducerea atribuțiilor prezidențiale, sindromul suspendărilor periodice și efemere a Președintelui Republicii Moldova¹ au redus din autoritatea lui Igor Dodon. La fel și promisiunile electorale, că va lupta cu guvernarea, va aduce lumină în furtul miliardului și va deconspira schemele de corupție, au rămas fără acoperire pragmatică, reducându-se la tradiționala retorică electorală. Or, după alegeri, șeful statului spune că „este imposibil să distrugă schemele de corupție, fiindcă nu are împuterniciri” În pofida acestor constatări, Dodon, conform sondajelor de opinie, rămâne a fi perceput ca cel mai popular lider politic în Republica Moldova [21].

În cazul blocului ACUM ar fi de menționat absența din lista candidaților de pe circumscripția națională a unor personalități notorii din diferite do-

¹ Președintele Dodon a fost suspendat de cinci ori din funcție.

menii – medicină, mediul academic și de cercetare etc. Mai cu seamă, că Sandu a deținut funcția de ministru al Educației, culturii și cercetării. În acest caz, se cristalizează fenomenul *personalizării* blocului, în jurul a două nume - Sandu, Năstase [52].

O altă știre percepută neunivoc de către electoratul moldovean a fost cea despre sursele de venituri ale candidaților. Conform declarațiilor depuse la CEC, în perioada ianuarie 2017 - ianuarie 2018, președintele PAS, Maia Sandu, a câștigat 500 de roni, echivalentul a puțin peste 2.000 de lei, în urma unei conferințe susținute la Teatrul Național „I. L. Caragiale” de la București. Alți 500 de dolari i-a obținut din dobânda de la Bank-Fund Staff Federal Credit Union, din Washington, SUA, unde își ține în cont peste 38 de mii de dolari. În proprietate are un apartament de 74,5 m.p. și o Toyota RAV 4 produsă în 2007. Iar președintele PPDA, Andrei Năstase, indică în declarație salariul soției de aproape 68 de mii euro, obținut de la o companie germană. Acesta mai declară 35 de mii de euro din vânzarea unui Mercedes S-350, iar alți 14 mii de euro au venit în familie de pe urma indemnizațiilor primite de copii. Deține nouă terenuri, dintre care doar două sunt intravilane, un automobil Nissan Maxima, produs în 2004, un apartament de 32 m.p. și patru case de locuit [22].

În aceste condiții, în care liderii ACUM nu sunt angajați oficial în câmpul muncii, speakerul democrat A. Candu, într-un briefing de presă, etichetează, nu fără zeflema, blocul ACUM ca fiind „*blocul șomerilor*”. În aceeași zi, Publika TV (8 ianuarie 2019) titra cu referire la respectivele declarații „*săraci lipiți partidului*” -- o parafrază a frazeologismului „sărac lipit pământului”.

În perioada campaniei electorale, rețelele de socializare au devenit un adevărat laborator al etichetelor electorale cu impact negativ asupra percepției imaginii publice a concurenților electorali. În exemplele de mai jos vom demonstra prezența acestui fenomen politico-mediatic cu deosebit potențial manipulator. Expresia „bloc de șomeri” a fost utilizată în mai multe contexte pentru a discredita candidații ACUM. Astfel, într-o declarație post-electorală, președintele Partidului Democrat, Vladimir Plahotniuc, a comentat în mod ironic propunerea ACUM, care a anunțat că-și asumă guvernarea [23], declarând că „dacă vor să se pricopsească cu asistenți, mașină de serviciu, pază și salarii, pentru că am înțeles că nu au primit demult salarii, e cu totul altceva”. Sau, „integritatea *binomului* „Maia Năstase” s-a dovedit a fi încă o mare minciună, vorbe goale”. Maia Sandu și Andrei Năstase nu spun nimic de trustul de televiziune al criminalilor și alte instituții media finanțate din fraudă bancară și Landromat. Iar toate acestea se întâmplă într-o perioadă în care apar tot mai

multe dovezi în spațiul public despre legătura binomului Maia Sandu - Năstase cu Platon și finanțări ilegale pe care le-ar fi primit de la acesta în diferite forme mascate”, scrie Andrian Candu pe pagina sa Facebook.

De mai multe ori, analiștii politici au calificat-o pe lidera PAS ca fiind o “Albă -ca -Zăpada”. În contextul în care politiciană s-a distanțat de trecutul ei politic în PLDM, al cărui lider, ex-premierul V. Filat, acuzat pentru trafic de influență și corupție, a fost condamnat la 9 ani privațiune de libertate. Conceptului de partid “Albă - ca - Zăpada” a fost inventat de politologul român Sebastian Lăzăroiu pentru eurodeputata Monica Macovei acum vreo 5-6 ani în România și îmbrățișat supra-măsură de către PAS și Maia Sandu, care a dus conceptul la deplina sublimă reprezentare și acțiune publică, pe care am văzut-o deja” [24] - consemnează analistul Iulian Chifu.

O altă vulnerabilitate de imagine a liderilor blocului a fost cauzată și de lansarea unor suspiciuni vizavi de finanțarea unor deplasări de către fundația „Open Dialog”. În legătură cu acest caz – în context electoral – a fost constituită și o comisie parlamentară de anchetă care s-a ocupat de „elucidarea circumstanțelor de imixtiune în politica internă a Republicii Moldova a fundației „Open Dialog” și finanțarea de către aceasta a unor partide politice din Republica Moldova. În Raportul comisiei de anchetă, făcut public, se menționa, între altele, că „fundația „Open Dialog” condusă de Ludmila Kozłowska are angajamente și este dependentă de un șir de agenți ai serviciilor de inteligență ale Federației Ruse, devenind un instrument de intervenție de tip soft power, folosit de către serviciile speciale ale Federației Ruse în războiul hibrid declanșat împotriva statelor considerate de acestea adversare ale intereselor geopolitice ale Federației Ruse”[25]. În acest context, Președintele Parlamentului, Andrian Candu, declară că „astfel de acțiuni, dacă ele sunt conștiente, presupun infracțiunea de trădare de stat. Acum întrebarea este dacă politicienii noștri au știut ceea ce fac împotriva țării sau au făcut-o din necunoaștință de cauză” [26].

Atacurile împotriva opoziției extraparlamentare pro-europene vin și din spre flancul drept. Liderul Partidului Liberal, Dorin Chirtoacă, „spulberă mitul despre «investitorul» german de la «Air Moldova», publicând mai multe extrase potrivit cărora compania germană «German Aviation Capital» GMBH, care a privatizat Air Moldova în anul 2000, a fost de fapt fondată de Victor Țopa și soția sa nașii de cununie ai lui Andrei Năstase. Astfel, Chirtoacă trage concluzia că „cele 7 milioane de euro care au fost încasate prin intermediul CEDO au ajuns la nimeni alții decât la Victor Țopa și Andrei Năstase” [27].

Noi nstrumente de comunicare: *social media* în campanie și potențialul democrației digitale

Noile mijloace de comunicare nu sunt simple instrumente de comunicare utilizate de către indivizi și instituții, ci sunt producătoare de forme noi de cultură și de subiectivitate, este de părere Mark Poster [9]. Autorul vede un potențial pozitiv al *social media* datorită practicilor culturale și politice inovatoare pentru a promova valorile democrației și ale egalitarismului. Deși este accesibil oricărui utilizator, susține Matthew Hindman [5], Internetul a devenit, în timp, un spațiu dominat de un anumit public - *Online Social Elites*.

Autorități guvernamentale, politicieni și alți actori sociali se exprimă direct pe rețele sociale, în special pe Facebook. Ceea ce nu se poate spune într-un document oficial este transmis în mediul online, cu scopul ca mesajul să ajungă la mass-media. Se acceptă, pe Internet, orice atac *ad hominem* și postarea oricărei informații neverificate. Totul este posibil în lipsa reglementării utilizării spațiului virtual. Rețelele sociale au un rol mobilizator enorm datorită capacității de transmitere instantanee de mesaje în toate modalitățile: video, audio, text, a căror vizibilitate depășește cadrul local, încât se poate vorbi de globalizarea rapidă a oricărei informații online [1].

Confruntându-se cu o criză de încredere publică, partidele politice recurg tot mai des la tehnologii digitale pentru a obține loialitatea unui electorat din ce în ce mai volatil și mai abstenționist. În acest sens, rețelele sociale digitale sunt deseori prezentate de partidele politice drept noi instrumente de comunicare, care solicită implicarea și participarea cetățenilor în procesul electoral [10]. În aceste condiții, este de părere expertul român Atonio Momoc, Internetul, exprimarea online, interactivitatea pe rețele de socializare conduc la o formă de democrație digitală, directă [11].

Trebuie să luăm în considerație și faptul că media online, social media în special, au contribuit masiv la amplificarea și diseminarea informațiilor politice cu subiect electoral, stimulând interesul pentru acest exercițiu democratic, dar, totodată, au creat teren fertil pentru lansarea și redistribuirea informațiilor false, denigratoare la adresa concurenților electorali. Aceste realități mediatiche marchează competițiile electorale atât în statele cu democrații consolidate, cât și în statele cu democrații fragile. Spațiul mediatic al Republicii Moldova de asemenea a fost inundat de așa-numitele *fake news*.

Scandalul Facebook

În timpul campaniei electorale din R.Moldova, Facebook a anunțat oficial, printr-un comunicat de presă, că a șters 168 de profiluri și 28 de pagini Facebook, dar și 8 conturi de Instagram, care ar fi coordonat comportament

neautentic ce vizau persoane din Moldova. Compania scrie că au fost cheltuiți circa 20 de mii dolari (achitați în dolari, euro și lei românești) pentru publicitate pe Facebook și Instagram și mai adaugă că „o parte din această activitate era legată de angajați din cadrul Guvernului Moldovei” [28]. Administratorii paginilor și a profilurilor postau, de regulă, știri despre probleme politice locale, cum ar fi educația în limba rusă sau limba engleză și reunificarea cu România, postau fotografii manipulatorii, narațiuni divizate și satiră și au clonat o pagină care se ocupa de stoparea știrilor false. Compania a publicat și o serie de capturi ale paginilor șterse. Una dintre cele mai „agresive”, din punct de vedere a abordării imagologice, a fost un filmuleț fabricat și promovat în spațiul public virtual prin care se încearcă să se demonstreze că Sandu este lesbiană. Filmulețul și pozele au fost distribuite într-un grup din rețeaua Telegram. Deseori, actorii politici nu reacționează în nici un fel la atacurile din presă, pentru a nu contribui personal la distribuirea informației. În cazul evocat, co-președintele blocului ACUM, Maia Sandu, a decis (și considerăm potrivită această reacție) să vină, imediat, cu o reacție de răspuns într-o conferință de presă, declarând că „nu este lesbi și nu a fost niciodată, spre regretul trollilor și al stăpânilor lor.” Mai mult, potrivit protagonistei, e o minciună prost fabricată. Acest video fiind filmat în orașul Munchen, în care „eu nu am fost niciodată,” a declarat Maia Sandu [29].

Mass-media utilizată – instrument de aplicare a strategiei confuziei electorale

Titluri – „șoc” cu tentă electorală

Presa a devenit un actor activ în procesul electoral. Deseori, diseminând informații compromițătoare ce vizează concurenții electorali, aceasta, dacă nu reușește să schimbe viziunea receptorului, cel puțin reușește, în cele mai multe cazuri, să inducă o stare de confuzie în societate [17]. Astfel, putem invoca încă o strategie de marketing electoral - *strategia confuziei electorale*.

În timpul Parlamentarelor din 2019, mass-media autohtone au abundat în titluri – „șoc” și elemente de linșaj mediatic. Ion Novăcescu [16], definește astfel conceptul de linșaj mediatic: ”operațiune mediatică non-jurnalistică deosebit de agresivă, amplă și uneori de lungă durată, promovată de către una sau mai multe instituții media, coalizate sau nu, care acționează premeditat, ori reactiv, împotriva unui individ, de obicei cu statut de persoană publică, în scopul compromiterii și distrugerii credibilității și reputației sale. Scopul și motivația unui linșaj mediatic le reprezintă eliminarea de pe scena publică (sau pur și simplu dintr-o anumită funcție, structură etc) a unei persoane care împiedică sau deranjează satisfacerea unui anumit interes, fie acela privat sau de grup”.

În cele ce urmează am selectat cele mai scandaloase titluri din presa scrisă și online, conținutul cărora reflectă specificul și subiectele vulnerabile ale alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019:

1. *Linx: Fundația soției lui Igor Dodon, sponsorizată de fiul procurorului general al Rusiei.* [49].

2. *Ministerul de Interne al Federației Ruse a venit cu o confirmare video precum că Vlad Plahotniuc și Veaceslav Platon, ambii cu cetățenie rusă, au spălat 37 de miliarde de ruble* [30].

3. *Investigație bombă! Veaceslav Platon i-a asigurat Maiei Sandu consultanță politică la alegerile prezidențiale.*

4. *Președintele Parlamentului, Andrian Candu, dă de înțeles că liderii partidelor de opoziție PAS și PPDA ar putea fi anchetați pentru infracțiunea de trădare de patrie, dacă se va demonstra că cei doi în mod conștient au intrat în schemele pe care le-ar desfășura Fundația Open Dialog”* [26].

5. *Igor Dodon a adus în Republica Moldova 20 de milioane de dolari cu avionul de la Moscova”* [33].

Strategii de PR politic în Parlamentarele din 24 februarie 2019

Partidul de guvernământ dă start pre-electoralului. PDM s-a lansat în pre-electorală ca potențial învingător al scrutinului. Astfel, în conferința de presă din 18 ianuarie, premierul democrat Filip, numărul doi pe lista PDM, raporta în fața presei reușitele Guvernului său: reforma salarială în rezultatul căreia salariile au crescut în medie cu peste 50 de procente și urmează să crească în continuare, dacă cetățenii aleg Partidul Democrat ; programul Prima Casă (peste 1.117 persoane au beneficiat de împrumuturi); 110 ambulanțe noi; reabilitarea a circa 1164 km de drum în 2018; 900 gradinițe renovate, 26 mil. investiții etc.

Guvernul PD- mist a utilizat strategia suprapunerii imaginii instituționale a Guvernului cu imaginea partidului. Utilizarea în campanie a imaginii publice a primelor persoane în stat, care au figurat în topul listei electorale a PDM - președintele Parlamentului, Prim-ministrul, șase miniștri care au degrevat din funcție [34] – constituie și o componentă a resursei administrative. Electoralul, venind la întâlniri cu astfel de candidați, îi percep nu ca fiind competitori electorali, dar ca pe persoane publice deja bine cunoscute de ei. PDM a mai folosit și *strategia impresionării* în campania pre-electorală. Adunarea Națională „PDM pentru Moldova” din 21 octombrie 2018 a fost, de fapt, un miting pre-electoral al PDM care trebuia să demonstreze câți simpatizanți are partidul, că electoratul moldovean îl sprijină și are încredere în el. Presa invoca cifra de 100.000 de cetățeni prezenți la Adunarea Națională, care au votat *Angajamentul PDM pentru Moldova*.

„Angajamentul PDM pentru Moldova” conține și promisiuni ale Guvernului, cum ar fi „continuarea programelor de modernizare a Moldovei lansate sau anunțate în ultimul an de zile – în special, Programul Drumuri Bune pentru Moldova, Programul Prima Casă, Serviciul de Urgență 112, Programul de Renovare a Școlilor și Grădinițelor, Programul Apă Bună pentru Moldova, Programul Tichete de Masă, Ghișeul Unic și construcția Arenei Chișinău. Prin urmare, din textul *Angajamentului* se conturează o suprapunere a acțiunilor și promisiunilor PD cu cele ale Guvernului PD -ist. Pentru prima dată după mulți ani se încearcă eliminarea factorului geopolitic din retorica electorală. Astfel, liderul partidului V. Plahotniuc vorbește despre direcția a 4-a pentru Moldova”: „Timp de 27 de ani au existat 3 direcții, una este calea spre UE, altă cale e Uniunea Euroasiatică, cea de-a 3-a cale e a Unirii cu România. Noi credem că moldovenii sunt gata să-și făurească viitorul cu propriile mâini, de aceea ne-am adunat astăzi, aici, pentru a merge împreună pe a 4-a cale, pe care nimeni nu a avut curajul să pornească până acum. Este vorba de calea Pro-Moldova” [35]. În opinia noastră, aceasta a fost și o aluzie nepotrivită la adresa partenerilor occidentali.

La 25 ianuarie 2019, PDM se lansează oficial în campanie cu un alt document -*Manifestul electoral* [36]. Sloganul de campanie - „*PDM. Fapte, nu vorbe!*” Manifestul conține prioritățile programului de guvernare propus de democrați, având o structură specifică ofertelor electorale: grija față de familie, copii, tineri și pensionari; infrastructură modernă și dezvoltare regională; Sănătate pentru toți cetățenii; o societate educată și performantă; economie puternică, mediu de afaceri atractiv, locuri de muncă bine plătite; o agricultură dezvoltată și înalt tehnologizată; justiție echitabilă și stat de drept puternic; reforma clasei politice; un loc bun pentru Moldova în Europa și în lume. În retorica electorală PDM a fost poziționat ca „*singurul partid*” care „a pus și va pune pe primul plan principalele probleme ale cetățenilor”; care are capacitatea organizatorică și profesională să se ocupe de problemele din fiecare localitate; care poate menține stabilitatea economică, socială și politică în țară, cel mai echilibrat partid al Republicii Moldova, garantând tuturor cetățenilor, indiferent de etnie, drepturi egale și o voce reală în conducerea treburilor administrative la nivel central și local; un partid al faptelor, nu al vorbelor, partidul cu cei mai pricepuți și de nădejde activiști [37].

Democrații și-au păstrat tradiția din Parlamentarele- 2014 și au lansat în 26 ianuarie 2019 „*Caravana PD*”, intenționând astfel să parcurgă în 30 de zile întreaga țară [38]. Este o tehnologie modernizată a vechii tehnici de marketing electoral „din ușă în ușă”, care poate fi redenumită „din localitate în localitate.”

Caravana PDM a parcurs până la stația *terminus* o distanță „electorală” de 8000 km. Caravana PDM a ajuns „la ultima stație” la 23 februarie. Aceasta a fost Chișinăul. PDM a împărțit pe străzile Chișinăului trandafiri roșii și pli-ante. Potrivit democraților, în caravana electorală democrații au efectuat peste cinci mii de întâlniri în ultima lună.

Populismul electoral al PDM. În 22 ianuarie, în primul briefing susținut de PDM după sărbătorile de Crăciun, președintele partidului V. Pahotniuc vine cu o serie de oferte seducătoare pentru electorat. Pensionarii, care au venituri mai mici de 2000 de lei, vor mai primi un ajutor de 600 de lei cu prilejul sărbătorilor de Paști, identic celui de care au beneficiat în ajun de Anul Nou; majorarea compensațiilor pe care le oferă statul unor categorii sociale pentru căldură în sezonul rece de la 350 de lei la 700 de lei, 150 de mii de familii vor beneficia de o compensație mărită. O altă inițiativă atractivă este cea de a crește indemnizația pentru primul copil de la 6303 lei până la 10 mii de lei. Iar ultima inițiativă, inedită pentru Republica Moldova, este de a oferi o indemnizație de 200 de lei lunar pentru toți copiii până la 18 ani. Plahotniuc a declarat că bani în buget sunt pentru a acoperi aceste cheltuieli. Cu astfel de promisiuni seducătoare electoratul se transformă într-un „electorat captiv” [32].

Utilizarea resursei administrative în campanie. Pe durata campaniei, prim-ministrul Filip nu a degrevat din funcție. Dacă cadrul legal obligă un ministru să degreveză din funcție, atunci când este înscris în cursa electorală, atunci prim-ministrul are posibilitatea legală să participe în campania electorală fără să degreveză din funcție. Filip a figurat cu numărul 2 pe lista PDM pentru circumscripția națională, dar a candidat și pe circumscripția uninominală nr. 20 Strășeni. Astfel că celelalte șase „vizite de lucru” ale premierului în raionul său de baștină s-au întezit odată cu toamna lui 2018 [39]. Alte evenimente din agenda premierului au avut un context electoral evidențiat. La 18 februarie 2019, prim-ministrul Pavel Filip, împreună cu vicepremierul român, Ana Birchall, participă la demararea construcției gazoductului Ungheni- Chișinău, un proiect de interconectare energetică dintre Republica Moldova și România [40].

Scene de PR electoral: umanizarea imaginii candidatului

Pentru prima dată de când s-a lansat în politică, Vlad Plahotniuc apare în ziua de 23 februarie într-un reportaj Prime TV, care este unul electoral, la casa părintească din Grozești, unde-l așteptau mama și cele trei surori ale sale. La o masă aranjată împodobită în stil național, cu veselă din lut și cu bucate tradiționale, discută despre implicarea lui în politică. Iar candidatul PDM Sergiu Sîrbu, în cadrul caravanei electorale, care a ajuns la Călărași, l-a vizitat pe renumitul meșter popular Vasile Gonciar. Artistul a prezentat un master-

class, iar politicianul a încercat să facă un ulcior [41]. Anterior, în cadrul vizitelor prin localități, democratul Sergiu Sîrbu s-a plimbat cu motocultorul, tractorul și a urcat pe cal.

Blocul electoral ACUM

Blocul electoral ACUM se lansează oficial în campanie în ziua de 25 ianuarie 2019. Sloganul de campanie al blocului: „*Învingem ACUM pentru Dreptate și Viață bună!*” În cadrul evenimentului electoral de lansare, care a avut loc în fața Parlamentului Republicii Moldova, a fost dat citirii *Proclamația* ACUM: „Venim să facem Dreptate tuturor oamenilor cinstiți, care muncesc din greu pentru a se întreține pe ei și familiile lor, dar care sunt furați zilnic de o gașcă de hoți de la guvernare, care se ține cu dinții de putere.” Din textul *Proclamației* vedem că aceasta se adresează mai multor categorii de alegători. Astfel, semnatarii *Proclamației* se adresează către toate grupurile targetate cu fraza-cheie: „*Venim să facem Dreptate*”. Venim să facem Dreptate tuturor oamenilor cinstiți... Venim să facem Dreptate pentru sutele de mii de pensionari... cetățenilor din diasporă antreprenorilor... profesorilor, medicilor, inginerilor. Venim să facem Dreptate tinerilor... Venim să facem Dreptate tuturor cetățenilor Republicii Moldova care, indiferent de limba vorbită, credințele și viziunile lor, suferă de aceleași probleme generate de corupție, injustiție și inegalitate.

Blocul ACUM se poziționează psihologic în mentalul colectiv ca politicieni capabili să dezoligarhizeze statul: „Vom alunga această *clasă politică coruptă* care exploatează nemilos resursele țării și vom face ca instituțiile statului să lucreze pentru cetățeni, dar nu pentru *o gașcă de hoți*. Vom curăța justiția și vom confisca averile marilor corupți. Vom relansa economia și vom crește veniturile oamenilor. Vom investi mult în educație, adică în viitorul acestei țări. Vom reface relațiile cu partenerii europeni și vom îndeplini toate condițiile pentru a depune cererea de aderare la Uniunea Europeană, pentru a ne regăsi cu toții în familia națiunilor civilizate!” Totodată, autorii *Proclamației* invocă incompetența și corupția actualei guvernări din care motiv moldovenii trăiesc în sărăcie, iar cetățenii din diasporă „sunt batjocoriți de această guvernare.” Stafful ACUM a avut, prioritar, o retorică agresivă împotriva partidului puterii. Aceasta au fost o *strategie de atac*. În discursul electoral domină nu promovarea programului electoral, dar critica acerbă la adresa puterii, a actualei guvernări. Blocul electoral ACUM, în discursul său electoral, apelează la unele calificative simbolice, care au ca obiectiv crearea imaginii de ansamblu a actualei clase guvernatoare: *o gașcă de hoți, hoții miliardului, clasă politică coruptă, clica de oligarhi*.

Strategii de poziționare a PSRM

Partidul Socialiștilor din Republica Moldova s-a lansat în campania electorală în ziua de 25 ianuarie, promițând că vor învinge în aceste alegeri și vor pune capăt „*haosului instalat de guvernarea proeuropeană*”. Acțiunea a avut loc la Arcul de Triumf cu participarea tuturor candidaților socialiști din circumscripțiile uninominale din Chișinău. În perioada electorală, peste 15 mii de agitatori ai socialiștilor au activat pe tot teritoriul republicii [42]. PSRM s-a folosit de transferul de imagine al Președintelui Igor Dodon, care și după alegerile prezidențiale din 2016 continuă a fi perceput în societate și în mediul politic drept lider neformal al socialiștilor. Președintele s-a asociat, practic, cu un concurent electoral. În cadrul evenimentelor publice, Dodon declară sprijin partidului care l-a sprijinit în campania prezidențială, afirmând că e unicul partid capabil să guverneze. Astfel, în hotărârea sa din 11 februarie, CEC a avertizat Partidul Socialiștilor privind utilizarea *resurselor administrative* ale președinției în campania electorală și inadmisibilității implicării în campania electorală [43].

O opțiune a PRSM rămâne a fi, ca și în prezidențialele din 2016, consolidarea instituției prezidențiale în cadrul sistemului politic moldovenesc, extinderea competențelor constituționale ale șefului statului. Nu întâmplător, Igor Dodon, cu doar câteva zile în ajunul startului campaniei electorale, 22 ianuarie, anunță lansarea „Mișcării Populare Patriotice”, care își propune ca obiectiv menținerea statalității și susținerii instituției prezidențiale [44].

Sursele puterii „din exterior”. PSRM este un partid pro-rus, care simpatizează politicile Kremlinului și pe liderul rus V.Putin. Și Kremlinul nu a ezitat să acorde sprijin simbolic, electoral PSRM - 12 autocamioane „Kamaz”. Donația în cauză a fost promisă de Vladimir Putin încă în toamna anului 2018. Coincidență sau nu, dar lotul de autocamioane ajunge în plină campanie electorală pentru alegerile parlamentare din 24 februarie 2019. Momentul a fost comentat și de către președintele Dodon: „*Această donație a partenerilor noștri din Federația Rusă urmează să fie transmisă către raioane și municipalități pentru întreținerea drumurilor* [45]. Sunt convins că cetățenii moldoveni apreciază suportul pe care îl oferă poporul rus țării noastre”, a scris Igor Dodon pe contul său de Facebook.

PR „negru”: vulnerabilități de imagine electorală. Într-o conferință de presă, Ilan Șor, președintele Partidului „Șor”, alt concurent electoral, a declarat că președintele Igor Dodon îl amenință pe el și familia sa și consideră acest lucru „straniu”, întrucât, spune acesta, anterior Șor și Dodon au fost în „relații bune”. De asemenea, Șor a demonstrat o geantă de voiaj cu următorul comentariu: „Igor Nicolaevici, această geantă nu-ți amintește de nimic?” [46], s-a

adresat Șor către Dodon în fața presei. Iluzia ar însemna că Șor i-ar fi finanțat, în 2016, campania prezidențială a lui Dodon. În replică, Dodon a declarat prin mass-media că „Șor este un actor politic cu o responsabilitate socială mică, care nu merge la toaletă fără acordul Partidului Democrat a lui Plahotniuc. Lui i s-a dat un ordin, trebuie de atacat pe președinte, în speranța că ratingul PSRM-ului va cădea [47]. De asemenea, portalul linx.crji.org, scrie despre faptul că legăturile dintre președintele moldovean, Igor Dodon, și cel rus, Vladimir Putin, ar avea o componentă financiară directă. Astfel, potrivit linx.crji.org. Fundația Galinei Dodon „Din suflet” este sponsorizată de Igor Caika, fiul procurorului general al Rusiei [48].

Scandal diplomatico-electoral pe sfârșit de campanie. Probabil, acest scenariu trebuia să culmineze campania electorală a PSRM, dar a avut efectul invers așteptărilor, transformându-se într-un scandal diplomatico-electoral. Ne referim la eliberarea, în toiul campaniei electorale, a celor doi piloți moldoveni luați ostatici în Afganistan în noiembrie 2015.

Președintele Parlamentului, Andrian Candu, declară pentru presă că cei doi piloți moldoveni urmau să ajungă acasă încă acum 4 luni, când autoritățile din Republica Moldova au finalizat negocierile, însă, în ultimul moment, s-a blocat totul. Candu insistă că vinovat de reținerea eliberării lor s-ar face șeful statului, Igor Dodon, care „a dorit ca ei să revină acasă doar în timpul campaniei electorale și să se folosească de acest lucru în scopuri de PR” [49]. Toată presa favorabilă PDM a criticat dur „comportamentul instituției prezidențiale” în cazul eliberării piloților. Ulterior, și liderul Partidului Nostru, Renato Usatîi, a scris pe pagina sa facebook că „conășionalii noștri urmau să fie salvați mai devreme, însă cineva ar fi plătit ca piloții să fie ținuti captivi până în ajun de alegeri. Ei de 10 luni stau ostatici și anume Dodon i-a ținut acolo” [50]. Igor Dodon a anuțat solemn în cadrul unei conferințe de presă despre eliberarea poliților moldoveni. Președintele a făcut chiar puțin spectacol electoral, transmițând familiilor acestora, că în câteva ore vor fi contactate telefonic de protagoniști. S-a dorit un PR emoțional, un spectacol electoral, dar a eșuat prin spulberarea mitului salvatorului.

Rezultatele scrutinului din 24 februarie 2019

În urma scrutinului din 24 februarie, după validarea rezultatelor de către Curtea Constituțională, Partidul Socialiștilor obține 35 de mandate, Partidul Democrat – 30, blocul electoral ACUM a acces în legislativ cu 26 de mandate, iar Partidul „Șor” – cu 7 mandate de deputat. Pe circumscripția națională: PSRM a obținut 18 mandate, ACUM - 14 mandate, PD - 13, ȘOR - 5 man-

date. Pe circumscripțiile uninominale: PSRM – 17 mandate, PD – 17 mandate, ACUM – 12 mandate, ȘOR- 2 mandate. De asemenea, au trecut pragul electoral 3 deputați independenți în cele 2 circumscripții din stânga Nistrului: Viorel Melnic și Alexandr Oleinic de pe circumscripțiile din Stânga Nistrului; președintele Consiliului Raional Cahul, Ion Groza. Pragul electoral pentru partidele politice a fost de 6% din totalul de voturi, iar pentru blocurile electorale – 8%.

Cronologia unor decizii post-electorale, post-adevăr și ”transferul pașnic al puterii” în Republica Moldova

Timp de 90 de zile, după validarea rezultatelor scrutinului din 24 februarie, actorii electorali nu au reușit să se decidă asupra formării unei coaliții de guvernare. În data de 8 iulie Curtea Constituțională a decis că, dacă Parlamentul nu a reușit să formeze Guvernul în perioada celor 90 de zile, Președintele Republicii Moldova este obligat să dizolve Parlamentul și să stabilească data alegerilor anticipate. Curtea Constituțională a făcut, astfel, referire la Hotărârea nr. 30 din 1 octombrie 2013, prin care a fost dată o interpretare art. 85 din Constituție, potrivit căruia termenul de trei luni (90 de zile) reprezintă un termen limită de dizolvare a Parlamentului, comun pentru ambele cazuri în care intervine o situație de criză sau de conflict: imposibilitatea formării Guvernului sau blocarea procedurii de adoptare a legilor. Hotărârea Curții Constituționale a urmat la câteva minute după ce Președintele Igor Dodon a declarat că nu s-a reușit crearea unei coaliții de guvernământ și a noului Guvern în Republica Moldova [53]. Dar, cotitură imprevizibilă - sâmbătă, 8 iunie, deputații din fracțiunea Partidului Socialiștilor din Moldova (PSRM) și cei ai Blocului ACUM s-au întrunit într-o ședință a Parlamentului, anunțând, ulterior, opinia publică despre decizia de a forma o majoritate parlamentară concepută ca fiind o aplicare a „*Înțelegerii politice temporare*”.

Blocul ACUM și PSRM au apreciat deciziile CCM ca fiind neconstituționale și partizane, acuzând PDM de „uzurparea puterii în stat”. Astfel, în perioada 8-14 iunie, în Republica Moldova s-a produs o așa-numită „dualitate a puterii” în stat – pe de o parte, Guvernul Filip, pe de alta - Guvernul Sandu. În aceeași zi, 8 iunie, a fost investit Guvernul Maia Sandu. PSRM a cedat Executivul blocului ACUM, cu excepția a două portofolii strategice – cel de ministru al Apărării și cel de vicepremier pentru Integrare. Liderul PSRM, Zinaida Greceanii, votată de reprezentanții celor două formațiuni, a devenit președinte al Parlamentului Republicii Moldova. Aceasta, conform *înțelegerii politice*

temporale. Totodată, așa-numita *Înțelegere Politică Temporară* mai prevedea: o declarație comună privind caracterul capturat al instituțiilor statului; decizia privind stabilirea datei alegerilor locale generale; demiterea Directorului Serviciului de Informații și Securitate; revocarea Directorului Centrului Național Anticorupție; modificarea Legii Procuraturii nr. 3 din 25.02.2016 (crearea circumstanțelor legale pentru demiterea Procurorului General și desemnarea noului Procuror în baza unui concurs transparent); revenirea la sistemul electoral proporțional și îmbunătățirea procesului electoral în conformitate cu recomandările Comisiei de la Veneția; modificarea Codului Electoral în vederea creării circumstanțelor pentru demiterea membrilor Comisiei Electorale Centrale; modificarea legii cetățeniei în vederea anulării prevederilor privind acordarea cetățeniei contra investițiilor; instituirea Comisiei parlamentare de anchetă pentru elucidarea tuturor circumstanțelor care au dus la „spălătoria” banilor murdari în proporții deosebit de mari prin intermediul judecătorilor și instituțiilor financiar - bancare din Republica Moldova și investigării acestui proces; instituirea Comisiei parlamentare de anchetă pentru elucidarea tuturor circumstanțelor devalizării sistemului bancar din Republica Moldova și investigării acestui proces; instituirea Comisiei parlamentare de anchetă pentru elucidarea circumstanțelor unor privatizări și concesiuni a bunurilor proprietate publică [54].

La 14 iunie, Guvernul Pavel Filip își anunță demisia. Reprezentanți ai Partidul Democrat au anunțat, după Consiliul Politic al formațiunii, că au decis să se retragă de la guvernare pentru a debloca situația politică din țară. În aceeași zi liderul PDM V. Plahotniuc părăsește teritoriul Republicii Moldova, în condiții neelucidate. La sfârșitul lunii iulie fostul președinte al Partidului Democrat, Vladimir Plahotniuc, și-a depus mandatul de deputat. El a anunțat despre aceasta pe pagina sa de Facebook, motivându-și decizia prin faptul că nu își poate exercita mandatul primit de la alegătorii săi [55].

La 15 iunie, prim-ministrul Maia Sandu le cere judecătorilor de la Curtea Constituțională să-și revizuiască actele emise în perioada 7-9 iunie, ca fiind neconstituționale, și să-și dea demisia [56]. Totodată, s-a cerut demisia procurorului general Eduard Harujen. La 20 iunie, Mihai Poalelungi, președinte Curții Constituționale, își anunță demisia din funcția de judecător și președinte al CC. La 21 iunie, Comisia de la Veneția, analizând situația de la Chișinău, concluzionează că decizia Curții Constituționale de suspendare temporară a președintelui și numirea primului-ministru ca președinte interimar nu a fost fondată pe Constituția Republicii Moldova. Modul de calcul al Curții al termenului de trei luni pentru formarea unui guvern, începând cu data de 7 iunie

2019, Comisia de la Veneția consideră că este unul fără precedent. Potrivit calculului acceptat al limitei de trei luni, prevăzută în Codul Civil, care a fost aplicată anterior de Curtea Constituțională, termenul pentru formarea unui nou guvern a expirat la 9 iunie, trei luni calendaristice după confirmarea rezultatelor alegerilor. 9 iunie fiind o duminică, termenul aplicabil a fost, probabil, 10 iunie. Prin urmare, Comisia spune că investirea Maiei Sandu, la 8 iunie, a întrunit termenul legal», se arată în decizia Comisiei [57]. În felul acesta Comisia de la Veneția a pus capăt „dualității puterii”, alarmante și derutante pentru cetățeni și pentru partenerii strategici ai statului. La 26 iunie, ceilalți 5 judecători din Curtea Constituțională demisionează *in corpore*. Demisia judecătorilor Curții Constituționale vine la aproape trei săptămâni de la decizia Curții de a cere instanței dizolvarea Parlamentului și de la declararea drept ilegal a Guvernului format din Blocul ACUM și PSRM.

La 3 iulie, membrii Comisiei parlamentare cultură, educație, cercetare, tineret, sport și mass-media au cerut demisia *in corpore* a membrilor Consiliului Audiovizualului (CA). Se întâmplă după ce parlamentarii au dat aviz negativ și au respins raportul de activitate pentru anul 2018 al CA. La ședința CA din 29 iulie, Maia Sandu, de asemenea, cere demisia *in corpore* a membrilor Consiliului Audiovizualului, sugerându-le „să nu fie ultimii servitori ai fostului regim oligarhic care pleacă din funcții [58]. La fel, comisia parlamentară de resort, a cerut și demisia conducerii Companiei publice Teleradio- Moldova. Făcând referire la cadrul normativ, nimeni, însă, din cei vizați de noua putere, nu au demisionat. La 11 iulie, Eduard Harunjen, procuror general din ianuarie 2016, își anunță demisia de la șefia Procuraturii Generale. Se întâmplă după ce la 9 iulie, Parlamentul a adoptat o hotărâre, prin care a constatat că acesta a fost numit în funcție cu încălcări ale legii. La 16 iulie, Președintele Consiliului Superior al Magistraturii (CSM), Victor Micu, a fost demis din funcție. La 25 iulie, Guvernul adoptă o hotărâre prin care mai multe persoane, angajate în funcții înalte în Executiv, vor fi anunțate că locurile lor de muncă sunt lichidate. Pe listă sunt trecute 33 de persoane care dețin funcțiile de secretar general de stat și secretar de stat și 32 de șefi și șefi adjunct în cadrul oficiilor teritoriale ale Cancelariei de Stat [59]. La 26 iulie, Procuratura Anticorupție confirmă faptul că Ilan Șor, liderul partidului „ȘOR” a părăsit țara. Procurorii cer mandat de arestare și anunțarea în căutare a deputatului.

În *Tabelul 1* am reflectat procedura de transfer a puterii, urmare a formării coaliției de guvernare PSRM-ACUM în conformitate cu *Angajamentul politic temporar*, semnat în ziua de 8 iunie de către cei doi actori politici.

Tabelul 1. „Transferul puterii”

Demiterea conducerii Serviciului Informații și Securitate	la 14 iunie directorul SIS Vasile Botnari și-a dat demisia concomitent cu Guvernul Filip.
Demiterea membrilor Comisiei Electorale Centrale	La 18 iunie, prin votul majorității, este votată simplificarea procedurii de demitere a membrilor Comisiei Electorale Centrale. Aceștia vor putea fi demși doar prin votul deputaților, fără a fi necesară decizia magistraților. La 2 iulie, președintele CEC, Alina Russu, și-a dat demisia din funcție.
Demiterea conducerii Centrului Național Anticorupție	L 8 iunie, noua majoritatea parlamentară l-a demis din funcția de director al Centrului Național Anticorupție pe Bogdan Zumbreanu pe motiv că acesta nu ar fi fost numit în funcție în mod legal.
Demiterea membrilor Consiliului Audiovizualului	La 4 iulie, Parlamentul a respins Raportul de activitate a <i>Consiliului Audiovizualului</i> pentru anul 2018, și au propus <i>demiterea membrilor CCA</i> .
Revenirea la sistemul electoral proporțional. (Sistemul electoral a trecut de la cel proporțional la mixt pe 5 mai 2017, cu votul a 74 de deputați PD și PSRM)	La 15 august, Parlamentul a votat, în lectură finală, anularea sistemului electoral mixt și revenirea la cel proporțional, pe liste de partid. Pentru aprobarea proiectului de lege au votat 59 de deputați. Noile modificări prevăd un prag electoral de 5% pentru partide, de 7% pentru blocuri electorale și de 2% pentru candidații independenți. S-a aprobat, de asemenea, revenirea la „ziua tăcerii” în ziua alegerilor și în ziua precedentă alegerilor, eliminarea prezentării certificatelor de integritate pentru înregistrarea candidaților în alegeri.

Ca rezultat al „transferului pașnic al puterii”, putem constata consolidarea poziției șefului statului. Asta în condițiile unui regim parlamentar. Persoane din anturajul președintelui Dodon preiau conducerea unor instituții de importanță strategică în stat, întregul pachet de securitate și Curtea Constituțională: Serviciul de Informații și Securitate (Alexandru Esaulenco); Ministerul Apărării (Pavel Voicu); Președintele Parlamentului (Z. Greceanii, președinte PSRM); Centrul Național Anticorupție (R. Flocea, șeful Aparatului Președintelui Republicii Moldova); Curtea Constituțională (președinte - V.Țurcanu, deputat PSRM); Serviciul de Protecție și Pază de Stat revine în coordonarea Președintelui Republicii Moldova; Deciziile Consiliului Suprem de

Securitate de pe lângă Președinte devin obligatorii. În aceste condiții, analistul V. Ciobanu menționează că din coabitarea dintre Blocul ACUM și PSRM câștigă categoric segmentul pro-rus, nicidecum nobila cauză a dezoligarhizării și europenizării. Coabitarea celor două formațiuni a devenit tot mai toxică pentru țară și pentru identitatea Blocului ACUM, pentru obiectivele anunțate în campania electorală [60]. La rândul său, și deputatul ACUM, Octavian Țăcu consideră „o eroare faptul că nu au fost declanșate alegeri anticipate odată cu alegerile locale generale. „Cea mai mare greșeală a fost că nu s-a acționat în baza Declarației de stat capturat” [61].

Prezența și efectele „post-adevărului” în contextul alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019

Comparând retorica electorală și acțiunile post-electorale ale unor actori politici, vedem omniprezența fenomenului *post-adevăr* politic. La 21 februarie, candidații blocului ACUM - DA - PAS în circumscripția națională și în circumscripțiile uninominale au semnat „Angajamentul candidatului ACUM față de cetățenii Republicii Moldova”, care prevedea că fiecare candidat ACUM se angajează în fața poporului Republicii Moldova să nu participe la crearea unei coaliții de guvernare (formală sau informală) cu PD, PSRM, Partidul Șor, Partidul Nostru și alte formațiuni pro-oligarhice și anti-europene, în caz dacă acestea intră în Parlament. La 8 iunie se constituie coaliția ACUM-PSRM.

August 2017, într-un miting politic, Maia Sandu, liderul PAS, declara că „Dodon este plătit din exterior, pe căi obscure, prin offshor-uri, este trădător de țară, apără interesele Federației Ruse în detrimentul celor naționale și este vasalul președintelui Putin [62]. După formarea coaliției de guvernare, M. Sandu declară că Procuratura Generală trebuie să funcționeze și trebuie să-i investigheze pe toți cei care sunt suspectați de o ilegalitate sau alta. Asta după informațiile apărute în presa autohtonă despre finanțarea PSRM cu bani din Federația Rusă - 700-800 mii de dolari lunar.

În campania electorală, PAS a pledat pentru invitarea unui procuror general european. Declarația postelectorală a M. Sandu: „Dacă blocul ACUM avea 60 de mandate în Parlament, procurorul era European, Laura Kovesi sau altcineva. Avem partenerii din majoritate, pe cei din PSRM, care au spus că pentru ei este important să aibă cetățenia Republicii Moldova. Nu avem 60 de mandate” [63].

Numirea în funcții publice conform meritocrației. Vedem anularea rezultatelor concursului pentru funcția de judecător la Curtea Constituțională și „partajarea” netransparentă și politizată a funcțiilor publice.

Etichetarea politică în parlamentarele - 2019

În sfera mediatică etichetele (*Name Calling*) influențează cel mai eficient percepția actorilor politici. Astfel, în contextul alegerilor parlamentare, au fost utilizate multiple etichetări, preluate de mass-media chiar și în buletinele de știri: Plahotniuc este numit *păpușarul*, *oligarhul rău*, *criminalul*, *proxenetul*; Maia Sandu – *Albă - ca - Zăpada*; Năstase – *proștul satului*; „*nașul interlopilor fugari Țopa*”; „*Blocul șomerilor*” (ACUM); cu referire la alianța PSRM – ACUM: „*Alianța Cozac*”; „*așa-zisele partide europene*”; „*Acianța PSRM-ACUM - Calul Traian*”. Utilizarea etichetelor ca armă de linșaj mediatic în lupta politică nu este o noutate în comunicarea electorală. Am descoperit, astfel, afinități cu propaganda electorală brătienistă în dezbaterile dintre liberali și conservatori.

Propagandă, simbolism și etichete politice în practica politică brătienistă

În 1919, Ion I. C. Brătianu va acorda o atenție deosebită tehnicilor de comunicare cu opinia publică, revizuinđu-și atitudinea față de rolul și puterea presei în societate. La 8 iunie 1927 Ion I. C. Brătianu stabilea în fața Clubului PNL din București direcțiile principale de atac ale acțiunii și propagandei electorale ale PNL în campania electorală pentru alegerile din luna iulie același an: „În propaganda d-voastră veți avea în vedere legitimele nevoi pe care cetățenii le resimt. Veți fâgădui îndreptarea și ușurarea lor atât cât vom putea, și cred că vom putea mult, a nenumăratelor pagube și vătămări ce s-au făcut intereselor generale și locale. Vom examina cu toată sollicitudinea și cu toată priceperea pe care ne-o dă experiența noastră soluțiile cele mai eficiente.” [13]

În confruntare cu opoziția conservatoare, Brătianu a simțit pe pielea proprie adevăratul linșaj mediatic regizat de către avocatul, oratorul și omul politic Take Ionescu [14]. Viața politică românească, și implicit, Ion I. C. Brătianu, se confruntau cu o provocare politică inedită, cu acțiunea unui virus politic nou, extrem de distructiv la adresa imaginii publice a Partidului Liberal și a guvernului format de acesta (D. A. Sturdza), împotriva căruia liderii liberali nu aveau anticorpii necesari. Brătianu era șocat de puterea noii arme politice și de propagandă, folosită în special de ambițiosul și abilul om politic conservator Take Ionescu. Propaganda takistă îi definea aproape zilnic pe frații Brătianu ca: *tâlhari la drumul mare*, *bandiți*, *corupți etc.*, determinându-l pe liderul liberal să lupte și el cu aceleași arme, ba chiar să rafineze într-atât propaganda politică liberală, încât să a o ducă către tehnici revoluționare, copiate mai apoi și de către adversarii săi. Cea mai eficace invenție a lui Brătianu în domeniul propagandei și al comunicării publice a fost *eticheta politică*, pusă pe

fruntea adversarilor săi, prin intermediul căreia i-a compromis în ochii opiniei publice, dar și în mediile politice din străinătate. Liderului liberal i s-a părut că operațiunea de ștampilare a adversarilor săi cu eticheta de *trădători*, *bolșevici* ori *vânduți străinătății* este cea mai comodă, eficientă și mai ieftină metodă de compromitere și discredibilizare a adversarilor săi politici. Faptul cel mai remarcabil, însă, este înființarea în 1920, în sensul modernității unui partid românesc, a Serviciului Central de Propagandă al PNL, care a coordonat, sub supravegherea totală a fraților Brătianu, toată activitatea de propagandă și comunicare a partidului. SCP al PNL a preluat coordonarea politicii editoriale a ziarelor centrale ale partidului. S-a decis și fondarea unor ziare regionale. Astfel, la Chișinău apare ziarul *Dreptatea*) [15].

Conceptualizarea propagandei electorale

Propaganda electorală în abordarea lui R. Muchielli. Și R. Muchielli abordează așa-numita propagandă de discreditare. Metoda de discreditare, remarcă autorul, este folosită în permanență de către opoziție în regimurile democratice, mai cu seamă în perioada electorală, înviindu-se partidul de guvernământ de încălcarea drepturilor omului, de falsificarea alegerilor, de intimidarea jurnaliștilor ș.a. Puterea este prezentată ca opresivă, de tip polițienesc, iar statul - ca nelegitim. Are loc o discreditare a „stâlpilor” puterii prin atacul la persoană (pentru a demonstra imoralitatea, incompetența și ilegalitățile) [12].

Propaganda electorală în abordarea lui Călin Hentea. Istoricul militar Călin Hentea, propunând o altă definiție a propagandei electorale, în special, insistă pe faptul că cuvântul-cheie al definiției trebuie să fie „sistematic”. Simpla expunere a unei ideologii sau doctrine nu reprezintă propagandă. Pentru a deveni propagandă, ideologia și doctrina trebuie să fie răspândite printr-un sistem de comunicare, printr-o serie de evenimente organizate pe o perioadă lungă de timp, cu scopul de a face ca auditoriul să adopte un nou fel de a gândi [7].

Propaganda în viziunea lui Alexis de Tocqueville. În lucrarea sa *De la Démocratie en Amérique* (1835), Alexis de Tocqueville scie, de asemenea, că concepțiile simple pun stăpânire pe spiritul poporului. O idee falsă, dar exprimată clar și precis, va avea întotdeauna o putere mai mare în lume decât o idee adevărată, dar complexă. Prin urmare, partidele - care sunt un fel de mici națiuni în sânul uneia mari - se grăbesc mereu să adopte ca simbol un nume sau un principiu, care adesea reprezintă foarte imperfect scopul pe care și-l propun, și mijloacele pe care le folosesc, dar fără de care nu ar putea nici să subziste, nici să acționeze [2].

Propaganda electorală în abordarea lui Alexandre Dorna. Practic vorbind, propaganda nu are miros de sfințenie, chiar dacă originile sale au avut intenții

pozitive, scrie Al. Dorna. Conotația negativă a noțiunii de propagandă, chiar și astăzi, rezultă din amalgamarea atrocităților comise de regimurile totalitare din sec. XX și utilizarea masivă a mijloacelor de propagandă. Nu întâmplător S. Tchakhotine (1939) compara propaganda politică cu „violul mulțimii”. În mesajul propagandistic se amestecă raționalul cu intuitivul și adevărul cu falsul. În opinia aceluiași autor, misiunea propagandei poate fi divizată în următoarele patru componente: informația, persuasiunea, seducția și, nu se exclude, nici chiar coerciția. Dacă cheia democrației este informația, aceasta nu înseamnă că ea este inocentă și neutră. Acest lucru a permis unor dușmani ai democrației să afirme că dacă democrația presupune libertatea de expresie, atunci combaterea propagandei înseamnă violarea democrației. Prin urmare, informația reflectă o realitate și poate influența percepția sau opiniile unui anumit segment - țintă [5].

O formă modernă de manipulare electorală o constituie manipularea prin așa-numitul „*storytelling management*”, adică lansarea unei istorii seducătoare – o poveste. Prin apelul la emoții se ajunge mai ușor la publicul-țintă. De fapt, abordarea narativă este singura capabilă să ia în considerare complexitatea vieții și de a face conexiuni între lucruri pentru a incita spiritele. Emoțiile reprezintă pârgurile, însă cheia către publicul larg este o poveste, accentuează Dorna. Și mai multe avantaje în acest sens are un neam care trece prin perioada unei crize de identitate. „Irigarea” imaginației oamenilor cu povești este o formă subtilă de manipulare psihologică. Povestea este o formulă redutabilă pentru a arăta continuitatea în politică [6].

Concluzii

Studiul efectuat demonstrează că confruntarea electorală din februarie 2019 a fost una acerbă, manipulative, cu utilizarea resurselor administrative și a linșajului mediatic. Temele centrale în retorica competitorilor electorali au fost: clivajul tradițional politicului moldovenesc- Est-Vest, corupția la nivel înalt și integritatea clasei politice, devalizarea sistemului bancar („furtul miliardului”), securitatea națională și blocul de probleme sociale.

Mai mulți politologi din țară consideră că modificarea sistemului electoral și trecerea de la sistemul proporțional la unul mixt a avut ca scop menținerea la putere a actualei guvernări [51]. Vorbind în numele alegătorului simplu, PDM a promovat ideea că prin implementarea sistemului mixt se va produce apropierea deputatului de alegător, se va îmbunătăți calitatea legislativului moldovenesc. Totodată, deși pe durata acestui ciclu electoral s-a vorbit mult despre măsurile întreprinse de către autorități în vederea recuperării „miliardului furat”

și tragerea la răspundere a făptașilor, acest lucru nu s-a produs. Corupția la nivel înalt, arbitrariul și aroganța clasei politice rămânând a fi un viciu răspândit atât în Moldova, cât și în alte state din Europa Centrală și de Est. Astfel, nu este de mirare că în limbajul politic apare un nou concept, propus de bulgarul Venelin Ganev, *huliganismul politic*. Acesta se produce, în viziunea autorului, atunci când „vorbind în numele poporului suveran, promițând combaterea corupției, modernizare și consolidare instituțională, elitele politice afectează arhitectura instituțională în scopul consolidării puterii”[3]. Identificat de Ganev, cu precădere în Bulgaria și România [4], „huliganismul post-aderare” se manifestă prin arbitrariul puterii executive, extinderea corupției la nivel înalt.”

Încă un fenomen care merită a fi cercetat este extinderea fenomenului „oligarhizării” politicii în regiune. Chiar și victoria în alegerile prezidențiale din Ucraina a actorului V. Zelensky este comentată ca produs al oligarhului ucrainean Kolomoiski, emigrat în Israel. Formal sau informal, oligarhia a invadat politicul. În această ordine de idei, politologul moldovean B. Țârdea, deputat socialist, scrie în lucrarea *Oligarhiceskaia Moldova*, că grupurile oligarhice au „acaparât” în 2000 unele ministere și agenții de stat. În 2003 acestea și -au extins influența în cadrul PCRM, iar din 2007-2009 și în alte partide. Țârdea consideră că începând cu 2005, în Moldova, a fost creat un mecanism de funcționare a oligarhiei, iar din 2009 grupurile oligarhice și politicul au crescut, oligarhia ajungând la putere (2010). De altfel, absolut toți liderii partidelor parlamentare au avut în anturaj, pe listele de partid oameni din business, care, de cele mai multe ori, și-au majorat profiturile prin pârgii politice.

Recomandări

Definirea scopului lansării în campanie și identifică o ofertă politică concretă „unică”. Uneori, din cauza asemănării sau a irelevanței ofertelor politice, alegătorii își retrag suportul pentru candidat. Evită răspunsuri ambigue. La întrebarea : „Care sunt soluțiile propuse pentru a rezolva problema șomajului, securității etc. ?”candidații răspund frecvent cu propoziții generale, goale. Acest fapt generează reticență alegătorului.

Alegeți tema centrală pentru campanie. Mențineți-vă și remarcați-vă în fluxul comunicării. Nu dispăreți din vizorul mass-mediei. Impuneți și „înfiltrați” temele de campanie pe agenda mass-mediei, în buletinele de știri. În felul acesta reușiți să vă poziționați în spațiul public și să influențați opinia publică. Strategia de comunicare trebuie să reflecte personalitatea candidatului. Actualul Președinte al SUA, Donld Trump, este un exemplu elocvent de demarcație comunicațională.

Strategia sa de comunicare electorală „*anti-establishment*» a cântărit mai mult în victorie decât programul său. În plus, această strategie de comunicare se potrivea personalității sale ostile tradiției și neconformismului său.

Coordonați întotdeauna cu echipa (stafful electoral) aparițiile în media. Când reprezinți o formațiune politică, nu esti singurul care trebuie invitat în mass-media. Prin urmare, este deosebit de importantă coordonarea în echipă a strategiei de comunicare, astfel încât mesajul lansat să fie consecvent, să fie evitate și cele mai neînsemnate disensiuni între membrii echipei. Pentru a evita acest lucru, înainte de orice intervenție media trebuie să definești „*mesajele -cheie*”.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Aldrin Phillippe, Hubé Nicolas. Introduction à la communication politique. 2017, https://www.researchgate.net/publication/319551167_Introduction_a_la_communication_politique
2. De Tocqueville Alexis. Despre democrație în America, vol. I, București, Editura Humanitas, 1992.
3. Dragoman Dragoș. Schimbăm doar ca să câștigăm. Schimbarea regulilor electorale în România. În: Polis, ianuarie 2014, 2(4), p. 87-105.
4. Ganev I. Venelin. Post-Accession Hooliganism: Democratic Governance in Bulgaria and Romania after 2007”, East European Politics and Hooliganism: Societies. Vol. 27, nr. 1, 2013, pp. 26-40.
5. Dorna A. Discours de propagande et techniques de manipulation; https://www.fssp.uaic.ro/argumentum/numarul%207/03_Dorna_tehno_final.pdf
6. Dorna A. Matériaux pour l'étude du discours politique populiste. Argumentum n°3. Iasi, 2005.
7. Hentea Calin. Statul și propaganda. Iași : Editura Institutului European, 2014.
8. Marcenac Luc, Milon AL., Saint-Michel Serge-Henri. Strategii publicitare. De la studiul de marketing la alegerea diferitor media. Iași: Polirom, 2000, p.119.
9. Mark Poster. Postmodern Virtualities. În: Media and Cultural Studies: Keywords edited by Meenakshi Gigi Durham and Douglas M. Kellner, Oxford: Blackwell Publishing, 2006, p. 533.
10. Matthew Hindman. The Myth of Digital Democracy, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2009. p. 133.
11. Momoc Antonio. Comunicarea 2.0 Iași: Editura Adenium, 2014, p.151.
12. Mucchielli Alex R. Arta de a influența. Iași: Polirom, 2002, p.184
13. Novăcescu I. Ion I.C. Brătianu. Concepție și management politic. Cluj-Napoca Editura Eikon, 2011.
14. Ibidem., p.191-192.
15. Ibidem., p.190.
16. Novăcescu Ion. Linșalul mediatic în politică și mass-media românească. Definiție și scurte explicații. În: Sfera politicii nr.174, <http://revistasferapoliticii.ro/sfera/174/art14-Novacescu.php>

17. Schifirneț Constantin. Mass-Media. Modernitate tendențială și europenizare în era internetului. București: Editura TRITONIC, 2014, p.226.
18. Zappa Pierre-Olivier. Communication politique et réseaux socionumériques. Le cas de MyBarackObama.com, pe <https://archipel.uqam.ca/4833/1/M12480.pdf>, (accesat 2019, 03 martie).

Surse online

19. Codul Electoral al Republicii Moldova, art. 52. Agitația electorală pe: https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/1_PDFsam_Codul_Electoral_2018%20ROM_RUS_tipar.pdf, (accesat 1 aprilie 2019).
20. Alegerile parlamentare din R. Moldova, 1994, pe: <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/1994/> (accesat 23 februarie 2019).
21. Barometrul Opiniei Publice (BOP) din luna noiembrie 2018, pe: <http://ipp.md/2018-12/sondajul-sociologic-barometrul-opinii-publice-noiembrie-2018/> (accesat 23 februarie 2019).
22. Candidații fără salarii. Averea Maiei Sandu și a lui Andrei Năstase ; <https://agora.md/stiri/53296> (accesat 16 aprilie 2019).
23. <https://cotidianul.md/2019/03/26/video-plahotniuc-comenteaza-propunerea-acum-privind-preluarea-guvernarii-vor-sa-se-pricopseasca-cu-salarii/>, accesat 18 aprilie 2019.
24. <https://deschide.md/ro/stiri/editorial/45967/Iulian-CHIFU--Chinurile-facerii-alianțelor-si-tentația-găselnițelor-avocățești.htm> (accesat 19 martie 2019).
25. <https://www.zdg.md/stiri/stiri-politice/concluziile-raportului-privind-ancheta-open-dialog-elaborat-de-comisia-parlamentara> (accesat 1 martie 2019)
26. <https://agora.md/stiri/51690/andrian-candu-sugereaza-ca-maia-sandu-si-andrei-nastase-ar-putea-fi-anchetati-pentru-tradare-de-patrie--daca-in-mod-constient-au-acceptat-colaborarea-cu-open-dialog>, (accesat la 16 noiembrie 2019).
27. Chirtoacă publică probe cu afacerile necurate ale lui Andrei Năstase la „Air Moldova”; <https://deschide.md/ro/stiri/economic/> (accesat 20.01.19)
28. https://unimedia.info/ro/news/ea6f8a87c22318a7/comunicat-oficial-facebook-o-parte-din-conturile-si-paginile-blocate-recent-au-legatura-cu-angajati-din-cadrul-guvernului-republicii-moldova.html?fbclid=IwAR3U4lBzVBtD2mvezHeNROCpilLNMf4FyvR_MBB-GJGaSaVNnoA8HMYMQog (accesat 14 februarie 2019).
29. <https://agora.md/stiri/54413/maia-sandu-nu-sunt-lesbi-si-nu-am-fost-niciodata-spre-regretul-trollilor-si-al-stapanilor-lor> (accesat 22 februarie, 2019).
30. <https://unimedia.info/index.php/ro/news/1ee788bb906a395d/video-ministerul-de-externe-al-federatiei-ruse-a-venit-cu-o-confirmare-video-ca-precum-vlad-plahotniuc-si-veaceslav-platon-ambii-cu-cetatenie-rusa-au-spalat-37-de-miliarde-de-ruble.html> (accesat 22 februarie 2019).
31. <https://agora.md/stiri/51690/andrian-candu-sugereaza-ca-maia-sandu-si-andrei-nastase-ar-putea-fi-anchetati-pentru-tradare-de-patrie--daca-in-mod-constient-au-acceptat-colaborarea-cu-open-dialog> (accesat 16 noiembrie 2018).
32. „Plahotniuc anunță majorarea ajutorului pentru căldură //”. Timpul, 27 noiembrie 2018.

33. https://unimedia.info/ro/news/2e82a24559d9781e/live-prm-despre-ultima-vizita-a-sefului-statului-in-rusia-igor-dodon-a-adus-in-rm-20-de-milioane-de-dolari-cu-avionul-de-la-moscova.html?utm_source=Site%20Widgets&utm_medium=Article%20Tab%20Top%20Widget&utm_campaign=Article%20Tab%20Top%20Widget
34. <http://diez.md/2019/01/11/sase-membri-ai-guvernului-filip-au-degrevat-din-functie-cine-ii-va-inlocui-pe-gaburici-jizdan-babuc-radu-si-ciubuc/> (accesat 16 aprilie 2019).
35. <http://tribuna.md/2018/10/21/vlad-plahotniuc-in-pman-conceptul-pro-moldova-va-reprezenta-doctrina-nationala/> (accesat 17 .01.2019).
36. <http://pdm.md/ro/comunicat-de-presa/manifestul-electoral-al-partidului-democrat-din-moldova-pentru-alegerile-parlamentare-din-24-februarie-2019/> (accesat 24 februarie 2019).
37. <http://candidat.md/manifest.php> (accesat 2 martie 2019).
38. <http://www.pdm.md/ro/comunicat-de-presa/increzatori-in-victorie-candidatii-democrati-au-dat-startul-caravanei-electorale-a-pdm/> (accesat 2 aprilie 2019).
39. <https://agora.md/stiri/53770/campanie-de-deputat-din-functia-de-premier--filip-a-mers-la-straseni--unde-candideaza-pe-circumscripție--sa-discute-dezvoltarea-orasului> (accesat 2 aprilie 2019).
40. https://www.publika.md/prim-ministrul-pavel-filip-la-demararea-construcției-gazoductului-ungheni--chisinau-in-asa-mod-se-produce-simbolic-unirea_3034488.html (accesat 10 aprilie 2019).
41. https://www.publika.md/sergiu-sirbu-l-a-vizitat-pe-vasile-gonciar-democratul-a-invatat-arta-olaritului_3034648.html
42. PSRM s-a lansat oficial în campanie. Pe: <https://www.moldova.org/psrm-s-lansat-oficial-campania-electorala-la-arcul-de-triumf-din-chisinau-video/> (accesat 25 ianuarie 2019).
43. <https://unimedia.info/ro/news/20ea72d9279918f1/cec-avertizeaza-presedintia-privind-implicarea-sa-in-campania-electorala.html> (accesat 8 februarie 2019).
44. <http://dodon.md/astazi-au-fost-puse-bazele-crearii-miscarii-populare-patriotice-in-sprijinul-presedintelui-tarii/> (accesat 11 februarie 2019).
45. http://www.realitatea.md/primul-lot-de-kamaz-uri--promise-de-vladimir-putin-se-indreapta-spre-republica-moldova--video-_90669.html (accesat 22 februarie 2019).
46. <http://tv8.md/2019/02/04/video-sor-spune-ca-dodon-ii-ameninta-familia-acesa-ii-cere-scuze-publice-in-caz-contrar-va-demonstra-cum-presedintele-s-a-plimbat-cu-avionul-lui/> (accesat 4 februarie 2019).
47. <https://unimedia.info/ro/news/13f3aa6f71da3897/video-igor-dodon-ii-raspunde-lui-ilan-sor-este-un-actor-politic-care-nu-merge-la-toaleta-fara-acordul-pdului-a-lui-plahotniuc.html> (accesat 5 februarie 2019).
48. www.zdg.md/stiri/stiri-politice/fundatia-din-suflet-a-primei-doamne-sponsorizata-de-fiul-procurorului-general-al-rusiei-reactia-presedintiei (accesat 22 februarie 2019).

49. <https://www.zdg.md/stiri/stiri-politice/video-candu-despre-eliberarea-pilotilor-moldoveni-dodon-a-dorit-ca-ei-sa-revina-acasa-in-timpul-campaniei-electorale>,
50. <https://www.timpul.md/articol/usatii-dodon-va-face-pucarie--a-inut-piloii-ostatici-10-luni-pentru-campania-electorala-139799.html> (accesat 12 februarie 2019).
51. Analist politic: Noul sistem electoral duce confuzie în rândul cetățenilor. Pe: <https://agora.md/stiri/53627/analist-politic-noul-sistem-electoral-duce-confuzie-in-randul-cetatenilor--iar-functionalitatea-institutiilor-politice-nu-e-mai-buna-video> (accesat 12 februarie 2019).
52. <http://evzmd.md/politica/268-politic/84450-audio-analiza-ion-tabar%C8%9Ba%E2%80%9Emoscovei-ii-convine-cum-stau-acum-lucrurile-in-moldova,-de%C8%99i-e-evident-ca-i%C8%99i-dore%C8%99te-mai-mult%E2%80%9D.html>
53. <http://www.infotag.md/politics-ro/276382/> (accesat 16 iulie 2019).
54. <https://unimedia.info/ro/news/01611a25b88aa867/doc-acum-si-psrm-au-semnat-un-acord-temporar-documentul-prevede> (accesat 8 iunie 2019).
55. <https://anticoruptie.md/ro/stiri/vladimir-plahotniuc-renunta-la-mandatul-de-deputat> (accesat 30.07.2019).
56. <https://moldova.europalibera.org/a/30001153.html> (accesat 15 iunie 2019).
57. <http://www.ziare.com/europa/moldova/comisia-de-la-venetia-spune-ca-deciziile-curtii-constitutionale-moldovene-au-incalcat-constitutia-guvernul-sandu-e-legal-1566401> (accesat 22 iunie 2019).
58. <https://agora.md/stiri/59942/maia-sandu-a-venit-la-sedinta-ca-pentru-a-ceremisia-membrilor-institutiei-nu-cred-ca-va-face-placere-sa-fiti-ultimii-care-se-opun-vid>
59. <https://agora.md/stiri/59820/65-de-persoane--anuntate-de-guvern-ca-li-se-lichideaza-functiile--cine-sunt-acestea> (accesat 25 iulie 2019).
60. <https://www.timpul.md/articol/vitalie-ciobanu-azi-justiia-trece-sub-controlul-socialitilor-bucata-cu-bucata--diferena-dintre-ei-i-pd-e-ca-psrm-imprima-aviditaii-sale-de-putere-i-o-amprenta-straina-ruseasca-146043.html> (accesat 23 august 2019).
61. <https://agora.md/stiri/60943/octavian-ticu-blocul-acum-nu-este-functional--exista-cele-trei-centre-de-putere-psrm--platforma-da-si-pas> (accesat 28 august 2019).
62. <https://deschide.md/ro/stiri/politic/17134/Maia-Sandu-Dodon-este-tr%C4%83d%C4%83tor-de-%C8%9Bar%C4%83-pentru-c%C4%83-dezbin%C4%83-societatea-pe-criterii-etnice.htm> (accesat 27 august 2017).

**Aurelia PERU-BALAN, *doctor habilitat în științe politice,*
*cercetător științific coordinator***

DEZINFORMAREA CA INSTRUMENT DE PROPAGANDĂ: IMPACT ASUPRA REPUBLICII MOLDOVA

MISINFORMATION AS A PROPAGANDA TOOL: IMPACT ON THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Summary

In the last five years, the information war has been part of a new type of war known as the „hybrid” war. Misinformation is part of it. The Russian Federation has a disproportionate influence on its neighbors, including the Republic of Moldova, because Russian news channels and entertainment programs are often more popular than local ones. Today, the general public can be misinformed by fake photo or video montage or be misled by the deepfake phenomenon. Unfortunately, the legislation of the Republic of Moldova still has many gaps regarding the informational security and the online media is almost not regulated at all.

În ultimii cinci ani, războiul informațional a făcut parte dintr-un nou tip de război cunoscut sub numele de război „hibrid”, iar dezinformarea face parte din acest război. Obiectivele dezinformării sunt astăzi schimbate prin digitalizarea și dezvoltarea rețelelor de socializare. Confuzia, incertitudinea și deorientarea au devenit nucleul dezinformării. Drept urmare crește neîncrederea în principiile democratice și presa liberă, ceea ce a determinat propaganda și dezinformarea să devină provocări globale în ultimii ani. Țările cu trecut sovietic sunt considerate astăzi victime ale dezinformării, întrucât sunt adesea catalogate ca fiind în „zona de influență rusă”. În epoca sovietică, propaganda se afla la comanda statului și ca parte integrantă a unei ideologii a folosit produse culturale, cum ar fi literatura, filmele și muzica, pentru a manipula masele. Astăzi, dezinformarea rusească nu se preocupă de răspândirea unei ideologii, ci distribuie nesiguranță, descurajare și divizare socială.

Acest studiu își propune să răspundă la următoarele întrebări: Cum lucrează dezinformarea la etapa actuală? Care sunt grupurile sociale atinse de dezinformare și cum unele instituții media manipulează opinia publică? Cum diferă narațiunile, strategiile și metodele de dezinformare digitală? Cum se schimbă rolul mass-mediei tradiționale și noi? De ce se activează practicile de dezinformare în timpul campaniilor electorale în Republica Moldova? Cum se manifestă și ce impact are în dezinformarea în Republica Moldova pe rețelele de socializare?

La etapa actuală, dezinformarea în mass-media, atât tradițională, cât și on-line, este implementată sub mai multe forme – de la utilizarea imaginilor trucate, a titlurilor eronate, la tehnicile specifice social-media (comentarii, grupuri de discuții, spam-uri etc.). Dezinformarea este considerată ca fiind un fel de mesaj, mai mult sau mai puțin explicit, un fel de comunicare de tip special dintre dezinformator și ținta sa. Poate lua forma unei declarații, unui gest semnificativ sau a adoptării unei atitudini[1]. Din perspectiva definițiilor date dezinformării în literatura de specialitate [2], mai des se face apel la trei dintre ele:

1. Acțiune intermitentă sau continuă – prin folosirea oricărui mijloc – ce constă în inducerea în eroare a unui adversar, sau în favorizarea subversiunii în rândurile acestuia în scopul de a-l slăbi.

2. Ansamblul procedeelelor dialectice puse în joc, în mod intenționat, pentru a reuși manipularea perfectă a persoanelor, grupurilor sau a unei întregi societăți, în scopul de a devia conduitele politice, de a le domina gândirea sau chiar de a le subjugă. Presupune disimularea surselor și scopurilor reale, precum și intenția de a face rău, printr-o reprezentare deformată sau printr-o interpretare tendențioasă a realității. Este o formă de agresiune care caută să treacă neobservată. Se înscrie în rândul acțiunilor psihologice subversive.

3. Dezinformarea este o manipulare a opiniei publice, în scopuri politice, folosind informații tratate cu mijloace deturnate. Ea presupune trei elemente: - o manipulare a opiniei publice; - mijloace deturnate; - scopuri politice, (interne sau externe).

Conform definiției date de Comisia Europeană, ”prin dezinformare se subînțelege o serie de informații în mod verificabil false sau înșelătoare, care sunt create, prezentate și diseminate pentru a obține un câștig economic sau pentru a induce publicul în eroare în mod deliberat și care pot provoca un prejudiciu public. Prejudiciul public include amenințări legate de procesele democratice, precum și de bunurile publice cum ar fi sănătatea, mediul sau securitatea cetățenilor Uniunii. Dezinformarea nu include erorile neintenționate, satira, parodia sau știrile și comentariile partizane identificate în mod clar ca atare. Acțiunile cuprinse în prezentul plan de acțiune vizează numai conținutul cu caracter de dezinformare, care este legal în temeiul dreptului Uniunii sau al dreptului național. Acestea nu aduc atingere legislației Uniunii sau statelor membre care ar putea fi aplicabilă și nici normelor privind conținutul ilegal”[3]. (*Tabelul 1*).

Tabelul 1. Cum se practică dezinformarea

Există numeroase moduri de a trata o informație, în așa fel încât ea să devină aptă pentru o acțiune de dezinformare:

☐ Negarea faptelor (Nu este adevărat că X i-a furat banii lui Y).
☐ Inversarea faptelor (Nu X i-a furat banii lui Y, ci dimpotrivă, Y i-a furat banii lui X).
☐ Amestecul dintre adevăr și minciună (Este adevărat că X i-a luat banii lui Y, dar asta din cauza faptului că Y îi datora lui X acei bani, pe care refuză să-i mai dea înapoi).
☐ Modificarea motivului (Motivul pentru care banii lui Y au fost găsiți la X nu este furtul, ci faptul că X i-a găsit pe o alee în fața casei lui Y).
☐ Estomparea (Se face prea multă gălăgie pentru o sumă atât de mică; alții fură miliarde și nu pățesc nimic!).
☐ Generalizarea (Toată lumea fură; cum de l-ați găsit tocmai pe X țap ispășitor?).
☐ Utilizarea părților inegale (În cazul mediatizării furtului, se va acorda un spațiu restrâns faptului în sine, iar evidențierea calităților morale și ale faptelor bune ale lui Y va ocupa un spațiu mult mai mare).

Un studiu al centrului de cercetare britanic *Reuters Institute* din 2017 arăta că cetățenii nu au capacități exacte de a identifica știrile adevărate de știrile false, cele mai dese exemple oferite de cei care au participat la focus grupurile realizate în timpul studiului, fiind acelea de a cataloga acest fenomen mai degrabă cu jurnalismul de slabă calitate, propagandă sau anumite tipuri de reclamă, decât cu informațiile false ascunse în câmpul știrilor în scopul de a manipula percepția informației[4]. Trebuie să observăm că fake news este produsul dezvoltării new media (bloguri, site-uri de știri ce pot fi ușor construite acum) și a platformelor de socializare (de la Facebook la Vkontakte), ceea ce-i oferă o particularitate acestui fenomen. Nu în ultimul rând, încercarea de manipulare nu se realizează doar prin promovarea unor anumite informații / viziuni, ci și prin încercarea de a contracara informațiile reale prin comentariile articolelor postate pe site-urile de știri.

Uniunea Europeană a combătut în mod activ dezinformarea începând din anul 2015. Ca urmare a deciziei Consiliului European din martie 2015, în cadrul Serviciului European de Acțiune Externă (SEAE) a fost înființat grupul operativ *East StratCom*, pentru a „*contracara campaniile de dezinformare în curs ale Federației Ruse*”. În colaborare cu serviciile relevante din cadrul Comisiei, grupul operativ se concentrează asupra informării efective a țărilor din vecinătatea estică cu privire la politicile UE, asupra consolidării sectorului mediatic general din vecinătatea estică, inclusiv prin acordarea de sprijin pentru liber-

tatea mass-mediei și prin consolidarea independenței mass-mediei, precum și asupra îmbunătățirii capacității UE de a prevedea, a aborda și a sensibiliza publicul cu privire la activitățile de dezinformare pro-Kremlin.

Totuși, noile instrumente create cu scop de a dezinforma se mișcă mai repede decât strategiile europene. Aici ne referim la tehnologiile care realizează trucarea video-urilor prin înlocuirea foarte convingătoare a fețelor celebrităților americane, dar și ale politicienilor. Fenomenul a fost denumit *Deepfake* și îngrijorează tot mai mulți experți IT, fiindcă acum există aplicații care, ajutându-se de tehnici de *machine learning*, le permit și celor fără cunoștințe tehnice să pună pe Internet montaje video extrem de bine realizate[5]. Fenomenul a fost observat încă de la finalul anului 2017, și părea inofensiv, când un utilizator cu nickname-ul *Deepfakes* a pus pe website-ul pentru divertisment Reddit video-uri în care fețele erau înlocuite foarte convingător de cele ale unor actori celebri. Fenomenul devine mult mai grav din momentul în care vor fi trucate atât video, cât și audio declarațiile unor lideri politici, ceea ce ar putea duce la conflicte diplomatice reale. În acest sens, a devenit viral video-ul în care cancelarul Angela Merkel se transformă în Donald Trump, fapt însă care a fost perceput instant ca un *deepfake*. Totuși, un fals extrem de bine făcut poate duce la conflicte sau poate duce la panică în rândul populației, exemplul prezumtiv fiind un clip cu Donald Trump care declară că a lansat un atac împotriva Coreei de Nord.

Trucarea pozelor este, probabil, cea mai răspândită formă de dezinformare, dar și cea mai ușor de identificat. De obicei, este posibilă verificarea pozelor în câteva secunde, însă cei mai mulți preferă să o distribuie pe rețelele sociale fără o minimă verificare. La utilizarea browserul Google Chrome, se recomandă instalarea extensiei *TinEye Reverse Image Search*- disponibilă și pentru Firefox, Safari, IE și Opera. Programul poate oferi o listă întreagă de surse pe internet care au folosit aceeași poză. Prin această extensie pot fi verificate data publicării imaginii și ce reprezintă aceasta în realitate. De exemplu, este posibil de aflat dacă cineva a încercat să folosească imagini din războiul din regiunile estice ale Ucrainei în materiale jurnalistice de propagandă pentru a ilustra situația actuală din Transnistria.

Publicul larg poate fi dezinformat privind locația unei poze, astfel, vom descrie câteva metode de verificare. Una dintre cele mai simple metode de identificare a locației unde a fost făcută poza este utilizarea motoarelor de căutare *Google Images* sau *TinEye*. Dacă se reușește recunoașterea elementelor esențiale din imagine, aceasta va simplifica identificarea și locația acesteia pe hartă. Totuși, metoda nu funcționează întotdeauna, de aceea pot

fi utilizate și alte modalități de identificare a informațiilor ascunse. Orice poză digitală este până la urmă un fișier care conține informații despre ora și locul realizării fotografiei, precum și verificarea unei posibile prelucrări în Photoshop. Aname informația despre geolocație este cea mai importantă informație care ne poate răspunde la întrebarea dacă fotografia este trucată sau nu. Dacă însă fotografia este realizată de pe un smartphon, iar utilizatorul a preferat să închidă GPS-ul pentru protecția propriei intimități, sau dacă metadatele au fost șterse imediat după ce poza este încărcată pe rețele sociale, cum ar fi Twitter, Facebook sau Odnoklassniki, atunci va fi dificil de accesat geolocația fișierului. Astfel că doar pozele, încărcate pe rețele sociale, pot oferi informația privind locația obiectivului din imagine (precum contul utilizatorului care a distribuit poza), doar dacă acesta a activat serviciul GPS în timpul realizării fotografiei.

Identificarea înregistrărilor video truate este mai complicată decât în cazul imaginilor, deoarece nu pot fi identificate metode simple de căutare a filmulețelor pe YouTube sau Vimeo[6]. Tehnicile de falsificare a înregistrărilor video pot include: mărirea unei părți a înregistrării (metoda zoom), adăugarea unei date false (metoda datării false) și modificarea regimului de redare în alb-negru (metoda alb-negru). În plus, pentru a complica și mai mult căutările în regim revers pe platforma YouTube, înregistrărilor false le mai sunt adăugate și logo-uri de agenții de știri. Scopul este evident: dezinformarea și inducerea în eroare și descurajarea verificărilor.

Chiar dacă posibilitatea identificării filmulețelor truate este mai redusă, sunt câteva reguli care trebuie de urmat pentru a verifica autenticitatea video-ului:

1. Se verifică dacă același filmuleț este încărcat de mai multe ori pe YouTube de către mai mulți utilizatori într-un interval scurt de timp;
2. Dacă titlul conține data realizării filmulețului (evident că designerii dezinformărilor vor încerca să ne convingă că înregistrarea a fost realizată într-o anumită perioadă);
3. Vom analiza cu atenție comentariile, deoarece s-ar putea ca unii utilizatori să indice faptul că înregistrarea este modificată, postând link către filmulețul original;
4. Trebuie să fim foarte atenți la detaliile din filmulețe, cum ar fi: îmbrăcămintea, denumirile de străzi, numerele de pe plăcuțele de înmatriculare, ecusoane etc. - toate acestea ne pot oferi informații foarte prețioase despre veridicitatea înregistrării;
5. Se folosesc miniaturile înregistrării de pe YouTube și se caută imaginea pe Google Images folosind regimul revers. Această tehnică de verificare este utilă jurnaliști pentru a demasca dezinformarea.

Dezvoltatorii de softuri anti-fake video sunt totuși cu un pas în urmă față de designeri care produc conținut video dezinformativ. Prin urmare, dacă instrumentele digitale nu pot asigura limitarea suficientă a manipulărilor, atunci doar o abordare analitică, creativă și critică rămâne a fi soluția viabilă împotriva falsurilor din mediul on-line.

Republica Moldova este supusă propagandei externe și dezinformării din partea actorilor de stat, precum și a celor nestatali. Federația Rusă are o influență disproporționată asupra vecinilor săi, deoarece canalele rusești de știri și programele de divertisment sunt adesea mai populare decât cele locale. Datorită prezenței sale informaționale puternice, Federația Rusă a reușit în mod sistematic să manipuleze opinia publică și să slăbească coeziunea socială în Republica Moldova[7].

Conform unui studiu realizat în anul 2018 cu privire la măsurarea nivelului dezinformării, a fost analizat în ce măsură 14 state monitorizate, inclusiv Republica Moldova, sunt vulnerabile în fața propagandei ruse. Monitorizarea s-a evaluat după trei indicatori: gradul de expunere a populației la dezinformare și propagandă, acțiunile de contracarare din partea statului și vulnerabilitatea în fața unui potențial război digital. În baza acestei cercetări, avem concluzia că în Republica Moldova sunt trei grupuri mari susceptibile de a fi dezinformate prin intermediul mass-mediei mai mult decât restul populației: este vorba de minoritățile etnice, vorbitoare de limba rusă, care reprezintă aproape 20% din populație; unii enoriași activi ai Bisericii Ortodoxe din Moldova, care se supun Bisericii Ortodoxe Ruse și care pot fi influențați de biserică; și bătrânii, care reprezintă peste 700.000 și al căror nivel de educație media este mai scăzut decât al celorlalte categorii de populație[8]. La fel, cercetarea atestă faptul că majoritatea televiziunilor de top sunt cele care retransmit programe rusești, iar o bună parte din presa on-line favorizează Kremlinul. Măsurile de stopare a dezinformării mediatice luate în ultimul timp de autorități nu sunt suficiente, ba mai mult, sunt susceptibile de a favoriza anumite grupuri politice. Studiul *Rezistența față de dezinformare în Europa Centrală și de Est* a fost elaborat în urma cercetărilor efectuate în perioada mai 2017 – mai 2018 de către Consiliul pentru Politică Externă „Ukrainian Prism” și Centrul de cercetări Statele Europene în Tranziție (EAST Center)[9].

Dezinformarea nu se limitează doar la știrile false, a programelor analitice și a divertismentului din TV, dar mai recent a intrat în aria rețelelor de socializare. În timpul campaniei electorale a alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019, compania Facebook a anunțat, într-un comunicat, că a descoperit 168 de conturi false, 28 de pagini și alte 8 pagini de Instagram care răspândeau diverse

tipuri de informații eronate și făceau propagandă în folosul unor candidați politici[10]. La fel, Facebook informează că 54.000 de conturi urmăreau cel puțin una dintre paginile de pe Facebook și 1.300 urmăreau postările conturilor de Instagram eliminate acum. Activitatea conturilor s-a petrecut în Republica Moldova, unele dintre ele erau false, însă altele erau autentice, pentru ca oamenii să devină confuzi în legătură cu sursa informației. Cei care au răspândit informațiile au cheltuit 20.000 de dolari pe publicitate, în lei românești, euro și dolari. Prin urmare, în timpul campaniei electorale din 2019 s-au dus lupte politice nu doar prin canalele clasice de informare (TV/Radio), dar și pe rețelele de socializare, unde unii lideri politici au investit în retușarea imaginii lor politice și distrugerea imaginii oponentilor.

Ca reacție promptă de răspuns, este necesar de menționat efortul administratorului aplicației TROLLESS, care a luat legătura cu administrația Facebook și a raportat necesitatea de a șterge mai multe profiluri din Republica Moldova. Victor Spînu, administratorul aplicației TROLLESS, a descris situația din Republica Moldova și faptul că societatea se află în preajma alegerilor și le-a oferit toate datele adunate prin intermediul aplicației inclusiv dovezi reale cum că unele profile folosesc identități false, dar și despre cele reale care răspândesc falsuri și propagandă. Potrivit lui Spînu, cel mai îngrijorător este că unele profiluri „erau legate de angajați ai guvernului moldovean”, în sensul că trollii erau foarte activi în perioada electorală și pe paginile guvernului, și pe paginile autorităților publice. Guvernarea democrată nu a recunoscut implicarea sa în dezinformarea pe rețelele de socializare, ci dimpotrivă, a acuzat Facebook că se implică în politică internă a Republicii Moldova.

Mai mult de atât, în timpul alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 s-a descoperit o campanie de dezinformare electorală eficientă și plătită din surse externe. Pe 9 februarie este creată pagina „Правда о Молдове” [Adevărul despre Moldova]. Pe această pagină au fost urcate trei clipuri video scurte, de 6-7, și 2 minute, cu un conținut vădit propagandistic[11]. Două dintre filmulețe au fost create special pentru publicul – țintă de vorbitori de limbă rusă, proveniți din familii mixte și locuitori ai mediului urban. Cel de-al treilea video este adresat unui segment de electorat diferit, vorbitor de limbă română, indecis și profund nemulțumit de corupția guvernării Partidului Democrat, prezidat de Vladimir Plahotniuc. Tocmai de aceea este utilizat și sloganul electoral inversat al PD-ului: VORBE NU FAPTE.

Primul clip de limbă rusă îl prezintă pe liderul Partidului Democrat – Vlad Plahotniuc, drept un politician condus direct de Guvernul Statelor Unite. Sunt enumerate cele mai mari greșeli și fărâdelegi de care este acuzată guvernarea

democrată. Numai că acestea nu sunt atribuite caracterului corupt al acesteia, dar unor ”indicații de la curatorii de peste ocean”. Al doilea video se adresează la fel publicului vorbitor de limbă rusă și alegătorilor filoruși din Republica Moldova. Clipul povestește despre politica conștientă a Partidului Democrat pretins îndreptată contra intereselor cetățenilor vorbitori de rusă din Republica Moldova, dar și contra relației cu Federația Rusă. Toate aceste decizii sunt puse pe seama ”dictatului curatorilor americani”. Al treilea clip țintește publicul vorbitor de limbă română din Republica Moldova. Acesta se referă la politicile defectuoase și corupția masivă a guvernării moldovenești și îi îndeamnă pe cetățeni să nu voteze pentru reprezentanții Partidului Democrat. Acesta nu conține deloc mesaje geopolitice. În schimb, sunt aranjate diferite cadre video care asociază guvernarea cu toate problemele sociale și sărăcia din Republica Moldova. Reieșind din conținut, stil, calitatea înaltă a manipulărilor aranjate și narrative utilizate, presupunem că clipurile au fost produse în interesul Federației Ruse și posibil cu implicarea unor experți ruși.

La modul general, în toate cele trei filmulețe se desfășoară un colaj cu diverse reportaje jurnalistice, astfel încât să se sublinieze starea degradantă a societății în Republica Moldova adusă de guvernarea democrată de la Chișinău, iar muzica de fundal are rol de a accentua nota dramatică. Aceste video-uri au cumulate peste 850.000 de vizualizări. Cel mai viral clip a atins pragul de 500.000 de vizualizări, 20.000 de distribuiri și peste 900 de comentarii – cifre impresionante pentru spațiul digital din Republica Moldova, unde avem doar 910.000 de conturi pe Facebook (ianuarie 2018)[12]. Cifrele denotă o campanie publicitară de dezinformare foarte eficientă, dar și caracterul atractiv al video-urilor manipulative. Cele trei filmulețe au fost virale în rândul utilizatorilor moldoveni timp de mai bine de trei zile. Pe 15 februarie 2019, pagina a fost raportată de către activistul civic Valeriu Pașa de la think tank-ul *WatchDog.md*, iar ca reacție Facebook a șters pagina „Правда о Молдове” și astfel video-urile au devenit indisponibile.

Narativul acestei campanii de dezinformare nu este deloc nou. Din momentul preluării monopolului asupra guvernării de către Vlad Plahotniuc în 2016, presa rusă a avut un discurs unitar față de acesta. Acest narativ ar putea fi descris prin faptul că Vlad Plahotniuc este răul suprem și distruge Republica Moldova, însă nu o face independent, deoarece execută ordinele venite din Washington și Bruxelles. Acest mesaj rezonază foarte puternic cu opiniile absolutei majorității din populația Republicii Moldova, fapt care și a contribuit la pierderea puterii politice a Partidului Democrat.

Dezinformarea digitală promovată de Federația Rusă în Republica Moldova, prin exemplul alegerilor din 24 februarie 2019, demonstrează interesul rusesc sporit în politica internă din țara noastră. În rezultat, capacitățile mediatice rusești fortifică poziția electorală a PSRM prin producerea de conținut propagandistic anti-european distribuit masiv în Republica Moldova. Campaniile sponsorizate în rețelele de socializare vor continua, cel mai probabil, și în următoarele campanii electorale, și prin urmare instituțiile statale trebuie să se autosesizeze și să prevină cazurile de dezinformare digitală.

Dezinformarea în Republica Moldova a atins și aspectul identității jurnaliștilor care scriu și distribuie articole cu conținut manipulator. Portalul informativ *Sputnik Moldova* a fost identificat că publică materiale jurnalistice prin intermediul editorialiștilor cu identitate falsă. Spre exemplu, portalul publică periodic editoriale semnate de o persoană cu numele *Nicu Goncear*, care abordează diverse subiecte[13]. În realitate, această persoană nu există, chiar dacă este prezentat pe site-ul Sputnik Moldova ca autor de editoriale scrise în limbile română și rusă. Fotografia folosită pentru prezentarea acestui „jurnalist” nu este autentică, deoarece prim-planul și fundalul imaginii sunt adaptate artificial. Mai mult, caracteristicile faciale ale lui Goncear prezintă un hibrid de diferite fețe, fapt care poate fi dovedit că este un trucaj foto. O analiză detaliată a acestei fotografii arată că imaginea cu ochii așa-zisului editorialist este decupată de pe o altă imagine.

Aceeași situație o găsim în cazul editorialistei *Elena Komolova*, care nu există în realitate, dar cu toate acestea are publicate peste 100 de materiale jurnalistice pe Sputnik Moldova[14]. Platforma *StopFals* a stabilit că poza de pe Sputnik a Elenei Komolova este una fake, manipulată digital prin combinarea fotografiilor a două persoane. Ea a fost creată prin photoshoparea feței interpretei ruse Sati Kazanova, care a fost inclusă în poza modelului rus Elizaveta Moșonkina. Sarcina creării de editorialiști inexistenți este de a crea iluzia unei echipe mai mari de jurnaliști decât dispune în realitate Sputnik Moldova. Astfel, cititorii acestui portal nu pot cunoaște identitatea jurnalistului, locația acestuia și dacă un singur jurnalist real scrie sau nu pentru 3-4 editorialiști falși. Plus la aceasta, dacă editorialistul este inexistent, atunci nu putem vorbi de răspunderea acestuia față de materialele care se presupune că le scrie și respectiv șansa de a dezinforma cititorii este mult mai mare.

În Republica Moldova nu există reglementări referitoare la online. Practic, oricine poate crea un site ascunzându-se în spatele anonimatului, iar conținutul portalului poate fi chiar calomnios, indecent, situat dincolo de normele deontologiei jurnalistice. De asemenea, nu există vreo prevedere legală care să-i determine pe administratorii de conținut să-și facă publică identitatea.

Dezinformarea opiniei publice s-a dovedit eficientă prin site-urile de zvonuri, de multe ori absurde, dar care atrag atenție în mediul on-line. Spre exemplu, omul politic Andrei Năstase a fost vizat în timpul campaniei electorale pentru alegerea primarului de Chișinău din 2018 că ar deține 11 case. Acest fals este de fapt un pamflet al unui pretins blogger cu numele convențional Andrei Petru, prin urmare, identitate inexistentă, care ar fi publicat o fotografie ilustrând 30 de mii de euro, însoțită de afirmația că el este gata să ofere acești bani persoanei care îi va arăta nouă dintre cele 11 case ale lui Andrei Năstase[15]. Conform postării, a doua zi, Năstase ar fi recunoscut că este proprietarul tuturor caselor sale, ceea ce s-a dovedit a fi neadevărat. Această dezinformare a fost publicată pentru prima dată pe site-ul *Moldovandream.com*, care este un cunoscut site de zvonuri și satiră, însă informația a fost preluată ulterior de unele portaluri informative, precum Tribuna.md, Oficial.md sau Medianews.md, care au recepționat rapid postarea pretinsului blogger și au prezentat-o drept știre, fără a face minime verificări de rigoare. Astfel, zvonul și știrea falsă rămâne a fi un instrument eficient al manipulării informaționale, iar necesitatea fabricării lor va reveni, cu siguranță, și în următoarele campanii electorale.

„Site-ul fantomă” este un alt instrument on-line prin care se dezinformează și se manipulează internauții. Aceste site-uri preiau și adaptează abuziv nume cunoscute de organizații și instituții media pentru a părea cât mai credibili [16]. Pe aceste site-uri sunt publicate, între alte informații ușor digerabile, aceleași mesaje de promovare a partidului, a liderului de partid, sau de defăimare a oponentilor politici ai acestuia. Ulterior, informațiile sunt preluate și de posturile audiovizuale, cu trimitere la sursă sau cu mențiunea „după cum informează presa”.

Câteva dintre aceste site-uri sunt : PresaIndependenta.com, Telegraph.md, Jurnalul.md și Ziarul Națiunii. Niciunul dintre aceste site-uri nu afișează informații despre identitatea jurnaliștilor, adresa redacției, număr de telefon, secțiune de comentarii. Administratorul acestor portaluri nici nu este interesat de traficul online, sau de vizibilitatea pe rețelele sociale. Utilitatea lor constă în de a exista în calitate de sursă, cât mai obscură, pentru ca ulterior speculațiile, dezinformările publicate de această sursă să fie preluate de alte canale cu o mai mare expunere mediatică. Spre exemplu, site-u PresaIndependenta.com a fost creat în aprilie 2017 pe un server din California (SUA) de către un oarecare Vasile Popa din Chișinău, administrator al firmei Presa Independenta SRL. Pe același server din California sunt găzduite și site-urile GuraLumii.net și MoldovanDREAM (site-uri de pamflet). Ambele portaluri au contribuit la răspândirea falsului, din timpul campaniei prezidențiale din 2016, cu cei 30.000 de sirieni care vor fi invitați în Republica Moldova de Maia Sandu.

În Republica Moldova există numeroase inițiative de sensibilizare cu privire la problema dezinformării și manipulării mediatice, majoritatea dintre ele fiind conduse în principal de voluntari și de societatea civilă. Platforma “*StopFals*”, care urmărește scopul de a contracara efectele propagandei și de a le ajuta cetățenilor să analizeze critic informațiile, a fost lansată în 2015 de un consorțiu constituit din trei organizații mass-media. Totuși, eforturile de sensibilizare încă nu reușesc să ajungă la o masă critică de oameni, în special la acele comunități care au cel mai mult nevoie de ele. Studiile privind percepția publică denotă că, deși 50% dintre moldoveni sunt capabili să identifice manipularea prin intermediul mass-mediei, mult mai puțini recunosc conținutul produs în exterior, care are scopul de a influența consumatorul, în special din surse părtinitoare. Acest lucru este valabil mai ales în comunitățile etnice și culturale, multe dintre care trăiesc în ecosisteme informaționale separate, caracterizate printr-o preponderență a surselor mass-media rusești și puține surse alternative de informare[17].

Autoritățile din Republica Moldova au târăganat examinarea legislația mass-media și elaborarea unei strategii de securitate informațională. În cele din urmă, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat, în data de 22 ianuarie 2017, Legea pentru modificarea și completarea Codului Audiovizualului al RM, cunoscută ulterior ca *Legea antipropagandă*. Scopul acestei legi este de a securiza spațiul informațional al Republicii Moldova împotriva interferențelor străine (în special, rusești), prin restricționarea difuzării știrilor și programelor analitice rusești. Deși este important de a restricționa conținutul propagandistic evident, de a limita dezinformare, legea abordează într-o măsură foarte mică complexitatea mediului informațional. Acest lucru este valabil mai ales referitor la situația mass-mediei, care deseori acționează ca intermediari în activitățile interne și externe de propagandă și dezinformare.

Efectele “legii antipropagandă” nu au deranjat foarte mult structurile mediatice care se preocupă cu dezinformarea, iar amenzile nu au fost suficient de mari încât să limiteze propaganda rusească. Instituțiile media care transmit conținut produs în Federația Rusă au găsit o modalitate de diseminare a conținutului de propagandă fără a fi supuse amenzilor noilor dispoziții legale. Posturile de televiziune rusești din Republica Moldova au învățat să „reambaleze” tot conținutul care a fost declarat interzis. Cu alte cuvinte, programele de la NTV, Россия 24 sau Первый канал se adaptează astfel încât sunt prezentate ca produs propriu și, prin urmare, nu se consideră ca produs media rusec. Astfel, buletinele de știri sunt prezentate de reporterii locali, dar esența mesajelor au același caracter propagandistic.

Este important de menționat că, Consiliul Coordonator al Audiovizualului (CCA), care este agenția de reglementare în domeniul audiovizualului, a acordat amenzi televiziunilor care au fost surprinse că difuzează conținut rusesc. RTR Moldova a fost una din primele televiziuni care în data de 26 februarie 2018 a fost amendată cu 50.000 lei pentru încălcarea prevederilor de difuzare a producției media din Federația Rusă. RTR Moldova nu a fost de acord cu această decizie și a susținut că știrile respective au fost produse la Chișinău, folosind doar materialele oferite de televiziunea parteneră din Federația Rusă. În continuare, în aprilie 2018, CCA a amendat Prime TV cu suma de 70.000 lei. În cele din urmă, RTR Moldova a trebuit să plătească în mai 2018 o altă amendă, de 85.000 MD, pentru difuzarea „paradei victoriei din 9 mai de la Moscova” [18].

Dar aceste amenzi nu au avut nici un efect asupra posturilor de televiziune care retransmit conținut rusesc și nu împiedică difuzarea materialelor de propagandă. Bugetele televiziunilor penalizate au capacitatea de a plăti aceste amenzi și altele care ar apărea pentru că au sprijin financiar care provin direct din Federația Rusă. Importanța scopului propagandistic al difuzării „paradei victoriei din 9 mai de la Moscova” este mai mare decât amenda de 85.000 lei, care s-a dovedit că nu este un obstacol pentru o televiziune care retransmite conținut rusesc. CCA dispune capacitatea de a sancționa televiziunile mai drastic, cum ar fi oprirea dreptului de difuzare pentru o anumită perioadă. Cea mai dură sancțiune a fost înregistrată în iulie 2014, când CCA a sistat difuzarea canalului TV „Rossia 24” pe o perioadă de 6 luni, aceasta fiind unicul caz din ultimii ani de penalizare aspră pentru răspândirea propagandei rusești. Atâta timp cât nu vor exista măsuri mai drastice de sancționare a instituțiilor media care încalcă legislația audiovizuală, aceste instituții vor continua dezinformarea populației Republicii Moldova.

Concluzii

1. Instituțiile mass-media sunt deseori utilizate pentru propagandă și dezinformare, fapt care face vulnerabil spațiul informațional al Republicii Moldova. Această situație generează o problemă la două niveluri. La nivel intern, o mare parte din mass-media servesc intereselor private. Concentrarea proprietății în mâinile câtorva actori politici creează narative mediatice alternative, ce promovează agenda unor partide politice. Acest fapt, de asemenea, sporește polarizarea sociopolitică și neîncrederea între cetățeni și guvern, ceea ce subminează democrația reprezentativă. La nivel extern, prezența informațională a Federației Ruse rămâne puternică în Republica Moldova și deocamdată nu se consemnează o strategie eficientă și consolidată în combaterea dezinformării din partea autorităților Republicii Moldova.

2. Opinia publică din Republica Moldova este profund afectată de efectele nocive ale dezinformării și departe de etapa de recuperare. Încă nu se conștientizează suficient investiția în educația mediatică și gândirea critică care va aduce unele evoluții pozitive pe termen lung. Reziliența informațională și dezvoltarea sectorului tehnologiilor informaționale va aduce beneficii economice și va crește cultura digitală generală a populației, va constitui și o sursă de inovație și creativitate, care poate oferi noi soluții pentru combaterea știrilor false și a dezinformării.

3. Republica Moldova trebuie să învețe să lupte cu propaganda mediatică și dezinformarea de la vecinii săi care s-au confruntat cu aceleași probleme. Vom remarca practica pozitivă din Ucraina, care scoate în evidență cooperarea eficientă dintre guvern și societatea civilă. Astfel, *Centrul Media de Criză din Ucraina*, fiind creat în 2014, a devenit un centru de informare care oferă comunității globale informații exacte și actualizate cu privire la evenimentele din țară.

Recomandări

1. Crearea unui sistem de avertizare timpurie privind propaganda și dezinformarea care ar acoperi atât mass-media tradițională, cât și cele on-line. Sistemul ar trebui să includă mecanisme de monitorizare și raportare, care ar combina soluții umane și tehnologice.

2. Consolidarea capacităților Consiliului Coordonator al Audiovizualului din Republica Moldova de a reglementa comunicarea audiovizuală și de a exercita o autoritate credibilă în monitorizarea conținutului.

3. Acordarea de amnistii fiscale sau subvenții presei independente care respectă standardele legale, ceea ce ar duce la fortificarea lor și ar oferi o alternativă informativă puternică publicului larg împotriva canalelor de propagandă.

4. Actualizarea seturilor de instrumente de monitorizare, analiză și dezvoltarea abilităților mai puternice în domeniul criminalisticii digitale, informațiilor din sursă deschisă și macro-datelor în contextul combaterii dezinformării digitale.

5. Efectuarea unei evaluări la nivel național a educației mediatice și cooperarea expertizei internaționale pentru consultanță cu privire la implementarea acesteia.

6. Alocarea de buget de stat pentru mai multe cercetări privind comunitățile moldovenești online și modul în care acestea interacționează în mediul rețelelor de socializare. Cercetarea impactului RuNet-ului (adică a internetului rusesc) asupra comunităților online a vorbitorilor de limba rusă, asupra culturii internetului din Republica Moldova.

7. Încurajarea și finanțarea creării de știri și programe de divertisment locale echidistante, în special pentru vorbitorii de limbă rusă, dar și pentru vorbitorii de limbă română.

8. A se revedea „Legea pentru modificarea Codului Audiovizualului Republicii Moldova” (cunoscută sub denumirea de „legea antipropagandă”) în contextul înăsprii sancțiunilor împotriva instituțiilor mass-media care continuă să difuzeze conținut propagandistic.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Cathala Henri-Pierre. Epoca dezinformării. București: Editura Antet, 2004, p.20.
2. Volkoff Vladimir. Tratat de dezinformare. București: Editura Antet, 2009, p.25.
3. Comunicarea comună către Parlamentul European, Consiliul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor. Plan de acțiune împotriva dezinformării din 5 ianuarie 2018.
4. Nielsen Rasmus Kleis, Graves Lucas. “News you don’t believe”: Audience perspectives on fake news. Reuters Institute, FactSheet, October 2017, p. 1.
5. În: <http://mediacritica.md/ro/ce-este-deepfake-si-de-ce-explozia-acestui-fenomen-video-este-foarte-periculoasa/> (accesat 26.05.2019).
6. Țibrigan Nicolae, Munteanu Răzvan, Bârsan Mihai, Cupcea Radu. Fact-checking: ghid practic. București: Top Form, 2019, p.92.
7. Marin Danu. Cultivarea rezilienței informaționale în sectorul mass-media din Moldova . În: https://freedomhouse.org/sites/default/files/inline_images/Moldova_Policy_Brief_Information_Resilience_RO_2.pdf.(accesat 01.08.2019)
8. Studiu: Republica Moldova, cea mai vulnerabilă țară din Europa Centrală și de Est în fața propagandei străine. În: <http://media-azi.md/ro/stiri/studiu-republica-moldova-cea-mai-vulnerabil%C4%83-%C8%9B%C4%83-din-europa-central%C4%83-%C8%99i-de-est-%C3%AEn-fa%C8%9Ba> (accesat 15.08.2019)
9. Chyzhova Olga. Disinformation Resilience in Central and Eastern Europe. În: <https://www.stopfake.org/en/disinformation-resilience-in-central-and-eastern-europe/> (accesat 06.06.2019)
10. În: <https://newsroom.fb.com/news/2019/02/cib-from-moldova/> (accesat 06.06.2019)
11. Țibrigan Nicolae. Lecții de propagandă digitală ale Kremlinului în pragul alegerilor din Republica Moldova. În: <https://larics.ro/lectii-de-propaganda-digitala-ale-kremlinului-in-pragul-alegerilor-din-republica-moldova/> (accesat 17.04.2019)
12. Pașa Valeriu. De ce se implică Rusia în alegerile din 2019 din Republica Moldova ? În: <https://watchdog.md/wp-content/uploads/2019/02/De-ce-se-implic%C4%83-Rusia-%C3%AEn-alegerile-din-24-februarie.pdf> (accesat 15.07.2019)
13. În: <https://stopfals.md/ro/article/editorialist-cu-identitate-falsa-pe-site-ul-sputnik-de-la-chisinau-180194> (accesat 14.07.2019)

14. În: <https://stopfals.md/ro/article/editorialista-falsa-la-sputnik-md-care-si-a-creat-profilul-utilizand-pozele-a-doua-vedete-din-rusia-180197> (accesat 14.07.2019)
15. Sava Cristian. Manipularea manipulării. Casele lui Năstase, 30 000 € și un troll, rețeta unui fake-news. În: <https://deschide.md/ro/stiri/social/29556/Manipularea-manipul%C4%83rii-Casele-lui-N%C4%83stase-30-000-%E2%82%AC-%C8%99i-un-troll-re%C8%9Beta-unui-fake-news.htm> (accesat 10.08.2019)
16. „Site-urile fantomă” ca instrument de manipulare În:<https://www.moldova.org/site-urile-fantoma-ca-instrument-de-manipulare/> (accesat 10.08.2019)
17. Nantoi Oazu. Moldova între Est și Vest. Viziuni din Găgăuzia și Taraclia. Institutul de Politici Publice, 2016, p.70.
18. Gotișan Victor. „Lupta” cu propaganda externă a autorităților sau din nou despre ineficiența unei legi „anti”. În: <http://media-azi.md/ro/stiri/%E2%80%9Elupta%E2%80%9D-cu-propaganda-extern%C4%83-autorit%C4%83%C5%A3ilor-sau-din-nou-despre-ineficien%C5%A3a-unei-legi-%E2%80%9Eanti%E2%80%9D> (accesat 16.08.2019).

Vladislav ȘARAN, cercetător științific

CAPITOLUL III
ASPECTE CULTURAL-ORGANIZAȚIONALE
ȘI DE COMUNICARE ALE PROCESELOR
DE MODERNIZARE A REPUBLICII MOLDOVA

CHAPTER III
CULTURAL-ORGANIZATIONAL AND COMMUNICATION-
RELATED ASPECTS OF MODERNIZATION PROCESSES
IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

RAPORTUL ÎNTRE MERITOCRAȚIE
ȘI CULTURĂ ORGANIZAȚIONALĂ: REPERE CONCEPTUALE
THE RELATIONSHIP BETWEEN MERITOCRACY AND
ORGANIZATIONAL CULTURE: CONCEPTUAL LANDMARKS

Summary

This study research conceptually the relationship between meritocracy and organizational culture. The institutions with a strong organizational culture will always appreciate the merits of their employees. When the employees feel motivated, they will tend to demonstrate their abilities to successfully solve other tasks as well. Non-appreciation is the most important reason why employees quit their jobs. The meritocracy can amplify work results, which will allow the organization to develop in accordance with its objectives.

Meritocrația este o caracteristică de bază a unei organizații în care se pune accent pe cultură organizațională și dezvoltare instituțională. Atunci când meritul se regăsește alături de valorile sociale, mai ușor se poate observa impactul persoanei asupra activităților pe care le realizează. Este știut că valorile sociale nu se nasc odată cu individul. Formarea atitudinilor de valoare și a sistemelor de valoare reprezintă o parte organică a procesului de socializare, care poate fi definit, în ansamblul său, ca „transmitere și însușire a unor modele cultural-normative prin intermediul cărora indivizii dobândesc conduite socialmente dezirabile și își însușesc procedurile sau regulile necesare pentru a putea dezvolta acțiuni dezirabile „normale”, predictibile pentru așteptările colectivității” [1, p.154]. Deci, colectivitatea caută persoane profesioniste, care să le satisfacă nevoile. Adesea meritele unor persoane nu sunt luate în considerație, pentru

că la un anumit moment nu s-a reușit o compatibilitate între interesele manageriale cu cele ale persoanei care tinde să obțină o funcție care-i va oferi un anumit statut. La general vorbind, este imposibil ca interesele societății să fie compatibile cu interesele tuturor membrilor săi, dacă interesele lor sunt ele însele incompatibile între ele într-o măsură anume. Conservatorii au afirmat că ocuparea posturilor-cheie într-o societate este dovada unei abilități superioare și, prin urmare, acțiunile celor care le ocupă sunt spre binele tuturor. Totuși, criticii le răspund că nu este corect de a sili sau a înșela pe alții, în favoarea lor, chiar dacă, din păcate, acestea au fost adesea factori majori în dobândirea unor poziții-cheie [2, p.54-55]. Tendința de a obține funcții cât mai înalte în societate se bazează pe dorința de a avea cât mai multă putere, iar cauza imediată a localizării puterii este prestigiul, susține Robert Bierstedt, citat de Virgil Măgureanu. Prestigiul separă indivizii sau grupurile unele de altele, determinând un fel de stratificare. Totuși, nici unul dintre tipurile de autoritate sau de putere politică nu trebuie confundat cu ceea ce se numește prestigiu, căci acesta din urmă se referă la calitățile strict individuale ale unei persoane și nu la calitatea care derivă din investirea sa ca autoritate. Există în societate indivizi care se impun, fiind temuți sau iubiți, fără a putea însă impune altora o abdicare de la propria lor voință și gândire. În genere, prestigiul este lipsit de temeiul rațional al superiorității. Cel care are numai prestigiu nu este considerat ca o putere obiectivă, supraindividuală, nu este identificat cu o forță exterioară sau cu o normă de conduită, el având numai o superioritate momentană și spontană, căreia i se supune cineva ușor, dar de care se poate desface tot așa de repede. Distincția fundamentală între putere și prestigiu rămâne totuși domeniul de manifestare, eficacitatea influenței, precum și durata acestei influențe, care, în cazul puterii, sunt considerabil sporite. Prestigiul în sine nu este suficient pentru a crea putere, dar este un însoțitor firesc al puterii. Factorii care determină creșterea prestigiului – cunoștințele specifice, distincția, îndemânarea, competența – nu pot crea puterea, dar o pot însoți. Un mod aparte de interpretare a prestigiului realizează Jean-William Lapierre, citat de Virgil Măgureanu. Potrivit analizei sale referitoare la prestigiul individual, acesta este un fenomen de putere, determinând supunerea celor din jur față de persoana care-l posedă. Deseori, supunerea consimțită este efectul prestigiului celui care condamnă, adică unui fel de difuzie a statutului pe care-l ocupă pe una din scările valorilor recunoscute din punct de vedere social. Prestigiul apare ca o extrapolare a autorității, competenței sau avantajelor obținute într-un domeniu către alte domenii. Membrii unui grup social, recunoscând la unul dintre ei o reală supe-

rioritate pe scara aptitudinilor pentru succes la o categorie de activități sociale, au tendința să-i atribuie o poziție asemănătoare în alte direcții de activitate.

În viața politică, prestigiul, deși nu este determinant, are o mare importanță, pentru cucerirea, păstrarea și exercitarea puterii. Însuși Machiavelli preciza în *Principele* că trebuie să te ferești să fii urât și disprețuit. Prestigiul este un factor puternic în individualizarea puterii politice și un ingredient indispensabil pentru exercitarea acesteia, pentru a obține supunerea liber consimțită a cetățenilor [3, p.97-99].

Atunci când o funcție înaltă este ocupată prin principiul meritocrației, adesea caracteristicile persoanei sunt identificate cu ale unui lider, care va genera idei, viziuni noi ce vor motiva pe restul să-l urmeze în vederea realizării obiectivelor propuse, deoarece și-au creat imaginea de persoane charismatice, inspiratoare, care nu numai că fac lucrurile cum trebuie, dar fac exact lucrurile care trebuie, fără a ține cont de prestigiul pe care îl acordă funcția deținută. De la astfel de oameni se așteaptă soluții la problemele existente, indicarea de noi direcții, inițierea și implementarea de schimbări. Astfel de oameni se deosebesc mult de conducătorii obișnuiți, care, deși sunt muncitori, ascultători, cumiști, găsesc soluții la problemele arzătoare numai în câmpul vizibil, numai până la orizontul ce se deschide privirii imediat. Despre un lider care nu caută prestigiu, ci realizarea misiunii pe care o are, se spune că este persoana care știe să inspire și poate să influențeze membrii echipei sale, în măsura potențialului pe care îl posedă fiecare, să contribuie la realizarea viziunii proprii și obiectivelor lansate de echipă. Liderul, prin viziunea pe care o are și o promovează asupra lucrurilor, întotdeauna este un factor de schimbare. Anume el va motiva personalul care merită și va pune accent pe abilitățile acestora. Liderul, prin felul lui de a fi, este un inovator. El modelează viitorul, ținând cont de experiența trecutului. Tot el este cel care stabilește direcția ce trebuie urmată, gândește strategic, pe termen lung, are cutezanța să stabilească obiective ambițioase, are îndrăzneala să ceară mai mult decât toți ceilalți și să-și urmeze prioritățile, dar desigur va aștepta ca toate eforturile sale să fie apreciate. Oamenii obișnuiți gândesc pe termen scurt, nu vor să riște. Liderii - din contra, au viziuni de ansamblu, scurtează orizontul, acționează dinamic, își asumă riscuri, sunt permanent în mișcare și sunt foarte prompti în acțiuni [4, p.5]. Liderul își creează automat propria identitate, manifestându-se prin acțiuni concrete, tinzând să obțină pe bună dreptate statutul socioprofesional pe care îl merită.

Statutul socioprofesional este extrem de important din perspectiva identității, pentru că el reprezintă nucleul de bază în definirea identității sociale a indivizilor. Profesia nu exprimă numai performanța socială, competența și

eventual potențialitatea unui individ, dar și apartenența la un anumit grup, adoptarea unui anumit sistem de valori, asumarea unei identități sociale specific grupului profesional de apartenență, un anumit standard de viață și prestigiu social de care se bucură individul. Prin integrarea profesională are loc echilibrare a individului cu societatea. Profesia este importantă ca dimensiune identitară pentru că are, pe de o parte, o valoare în sine, definind valoarea socială a individului ca referent identitar distinct, dar mai are, pe de altă parte, o valoare instrumentală, prin faptul că permite, în raport de venit, accesul la alte bunuri simbolice care permit valorizarea individului în raport cu alți referenți identitari. Este vorba de ceea ce T.Veblen numea principiul emulației pecuniare în compararea socială „scopul pe care îl urmărește fiecare individ prin acumulare este acela de a se plasa pe o treaptă superioară în comparația individului cu ceilalți membri ai unei comunități; această comparație are un singur criteriu (puterea pecuniară) deoarece toate elementele prestigiului pot fi cumpărate; atât timp cât comparația cu ceilalți este defavorabilă individului obișnuit, el va trăi într-o stare de insatisfacție; când va ajunge la ceea ce poate fi numit un standart pecuniar mediu al comunității, individul nu va trece la o stare de satisfacție, ci va intra într-o lungă perioadă de zbatere pentru a crea un decalaj între propria putere pecuniară și cea medie a comunității, decalaj care să-i poată da certitudinea că el este deasupra liniei de mijloc”. Într-o societate de tip meritocratic cu o permeabilitate socială ridicată, individul are șansa de a-și defini fundamental identitatea în raport de poziția socio ocupațională pe care a dobândit-o pe baza potențialului și performanțelor proprii [5, p.90-91].

Adezea, așa-numitele merite ale unor oameni sunt invocate de abilitatea de a transmite și gestiona iluzii pentru ceilalți. Charles de Gaulle, care a fost unul dintre cei mai generoși și inteligenți oameni politici ai sec. XX, menționa: Oricât de importante ar fi problemele realității, probabil că le voi putea domina, întrucât am învățat, cum spunea, Chateaubriand, să-i încânt pe francezi cu vise. Descoperim că, deseori, importante pentru cei ce conduc nu sunt realitatea și transformarea ei, ci hrănirea audiențelor cu imagini flatante sau izbăvitoare care stârnesc adeziunea și mobilizează mulțimile înspre atingerea, fără știrea lor, a unor scopuri ce le sunt străine [6, p.173].

Un lider care ține cont de principiul meritocrației în tot ceea ce face începe cu o prezență totală și cu intrarea în sincronie. Odată ce el este implicat, întreaga panoplie a inteligenței sociale poate intra în joc, de la sesizarea sentimentelor și motivațiilor celorlalți până la interacționarea suficient de plăcută pentru a le transmite oamenilor o stare pozitivă. Nu există o rețetă magică care să spună ce e de făcut în fiecare situație [7, p.320] din contra, e greu de găsit dimensiunea

corectă și eficientă de gestionare a activităților pe care le are de realizat un lider aflat la conducere: dimensiunea democratic-autoritară are în vedere luarea de decizii; cea directiv-permisivă, se referă la intervenția liderului în efectuarea sarcinilor adoptate. În prima ipostază, șeful nu numai că urmărește îndeaproape, dar și dictează subalternilor cum să lucreze, pe când în cea de-a doua aceștia au libertatea de a lucra fiecare în modul în care dorește, important fiind să-și realizeze sarcina [8, p.184]. Concepția teoretică a acestor dimensiuni adesea nu coincide cu abordarea practică, ceea ce pune într-o situație mai dificilă liderul, care se ciocnește de o serie de baricade care-i opresc din entuziasm și scad din performanță. Ideea este că se cere multă muncă și dorință de a realiza cu succes ceea ce și-a propus pentru a culege laurii și a fi apreciat pentru meritele și efortul depus.

Atunci când persoana, indiferent că este lider sau un simplu angajat care dorește să se manifeste, își realizează sarcina într-un mod mai creativ decât o fac alții și obțin succes, sunt motivați să acționeze mai intens pentru a fi apreciat de către tot colectivul. Pentru orice persoană satisfacția la locul de muncă este un criteriu esențial de a realiza sarcinile cu entuziasm și perseverență. În cazul în care lucrătorul se simte apreciat, susținut și motivat performanța lui crește. Tendința de a-și demonstra abilitățile sporește și adesea aduce un plus valoare organizației în care își desfășoară activitatea. Și invers, atunci când nu este motivat, lăsat în umbră și neluat în seamă diminuează aportul său și productivitatea muncii. Cel mai rău este faptul că managerii de vârf adesea ignoră tinerii specialiști, considerând că nu au experiență și abilitățile necesare, ceea ce îi împiedică pe aceștia să se manifeste. De aici apare și fluctuația de cadre sau activitatea fără productivitate, atunci când angajații vin la serviciu și realizează sarcinile în mod automat fără a avea dorința de a efectua lucrul calitativ, de a dezvolta ceva inovativ și care ar spori productivitatea muncii. Când angajatul vine la serviciu și așteaptă ora de plecare, scade din calitatea serviciilor prestate. Motivarea personalului este o strategie foarte utilă, de care șefii ar trebui să țină cont. Meritele angajaților trebuie să fie văzute în organizație. Atunci când persoanei îi sunt recunoscute meritele i se atinge ego-ul acesteia și o poate face și mai abilă și dornică de a-și demonstra capacitățile. De asemenea, recunoașterea meritelor angajatului poate servi drept imbold și pentru ceilalți angajați. Îi poate stimula spre performanță. În afară de aceasta, poate fi un motiv de creștere a concurenței constructive, ceea ce va aduce și un mai mare aport organizației. Laudele și aprecierea din partea șefilor, dar și susținerea colegilor reprezintă un adevărat catalizator spre succes. Există mai multe tehnici de a motiva și mai mult angajații care obțin performanțe: transmiterea feedbackului motivațional, promovarea, recompensarea, aducerea la cunoștința tuturor a meritelor

acestui, dobândirea unor reponsabilități mai mari, acordarea posibilității de a fi creativ. Pentru a spori productivitatea muncii este necesar și de a descentraliza structura managementului, ceea ce ar atribui mai multă responsabilitate angajaților și ar elimina stresul, anxietatea și insatisfacția. Angajații vor simți libertatea de a alege cum să realizeze sarcinile, cu anumite limite impuse, fiind motivați de evidențierea meritelor fiecăruia, de aprecierea calității muncii, dar și de recompensarea eforturilor.

Conceptul de motivație pentru muncă s-a schimbat în timp, odată cu dezvoltarea diferitelor abordări ale managementului și organizațiilor. O scurtă incursiune, incompletă totuși, ne-ar ajuta la înțelegerea viziunii asupra motivației în muncă: concepția de motivație rațional-economică principalul ei reprezentant fiind Frederick Taylor, considera că angajații vor munci mai mult dacă vor obține salarii mari, iar performanța acestora ar fi limitată doar de oboseală; concepția socială a motivației - cercetătorii din abordarea relațiilor-umane, au demonstrat că oamenii muncesc pentru a-și satisface o paletă mai largă de nevoi, importante fiind nevoile sociale și de recunoaștere; concepția de auto-actualizare a motivației s-a focalizat pe conținutul și semnificația sarcinilor, subliniind importanța factorilor motivatori intrinseci; concepția complexității persoanei, se bazează pe adaptarea managerilor la situațiile particulare și la nevoile diferite ale angajaților [9]. Toate aceste concepții au o parte de adevăr, totuși noi susținem concepția socială a motivației, considerând-o esențială în secolul în care fiecare persoană are nevoie, pe lângă salariu decent, de a se simți satisfăcut la locul de muncă, prin faptul că îi sunt recunoscute meritele, munca și efortul. Managerii de top sunt interesați de sporirea productivității muncii, astfel țin cont și de meritele sau eșecurile fiecărui angajat. Ei știu că trebuie să pună accent pe resursele umane mai mult decât pe oricare alte resurse. Unele practici de motivare a personalului sunt învechite, de aceea trebuie să se țină cont de ritmul modernizării sectorului în care se activează. Un conducător trebuie să-și laude angajații și să fie întotdeauna o parte componentă a vieții lor profesionale. O felicitare trimisă unui angajat de ziua sa de naștere poate crește performanțele acestuia pentru luni întregi. Angajații ar trebui să muncească din plăcere și nu doar pentru salariul de la sfârșit de lună [10].

Porivit unei cercetări realizate de către Mental Health America și publicat în Workplace Health Survey, o problemă universală pe care organizațiile ar trebui să o rezolve poate fi rezumată într-o simplă frază: lipsa sprijinului și nerecunoașterea meritelor. Mai mult de 17.000 de angajați din 19 industrii americane au fost evaluați în privința culturii organizaționale, a stresului ocupațional și a sănătății mintale. Peste 70% dintre participanții la studiu au

afirmat că ”ori își caută în mod activ un nou loc de muncă, ori se gândesc la asta destul de des.” Câteva dintre cele mai interesante concluzii ale studiului sunt: doar 21% dintre respondenți au considerat că sunt plătiți pe măsura meritelor; 77% dintre respondenți cred că meritele angajaților de top nu sunt recunoscute; 65% dintre angajați au spus că se simt izolați la locul de muncă din cauza unui mediu ostil și rece [11].

Angajații care simt că meritele lor sunt trecute cu vederea, iar realizările și eforturile sunt zadarnice, își pierd interesul și climatul organizațional devine toxic. Deși salariul este cel mai important factor în alegerea locului de muncă, acesta nu mai reprezintă principalul motiv pentru care un angajat părăsește angajatorul actual. De fapt, lipsa aprecierii este cel mai important motiv pentru care angajații iau în calcul schimbarea locului de muncă. Aprecierea pe care o așteaptă nu vine doar de la manager sau nu înseamnă doar beneficii și compensații, ci trebuie să răspundă și la întrebarea: „Cât de valoros sunt eu aici?”, pe care și-o poate pune un angajat. Dacă nu se simte valorizat, acesta va fi tentat să caute un nou loc de muncă [12].

În cadrul organizațiilor a căror membri consideră că le sunt recunoscute pe drept toate meritele și efortul depus predomină și o cultură organizațională puternică, caracterizată prin elemente precum: colectiv prietenos, comunicare deschisă, colaborare, interes față de serviciile prestate, respectarea valorilor organizației, inovație, atmosferă amiabilă de lucru, comunicare liberă și deschisă între angajați, dar și între angajați și șefi. Managerii eficienți, de obicei, pun accent pe motivarea personalului, astfel în mod automat climatul organizațional devine unul democratic consultativ (permite comunicarea bilaterală, iar subordonații sunt responsabili de deciziile luate numai la nivelul de bază) sau democratic participativ (caracterizat prin descentralizare decizională, încredere, motivare, comunicare la toate nivelurile), deși mai rar, dar nu este exclus nici tipul autocratic binevoitor (subordonații participă la luarea deciziilor într-o măsură destul de mică și numai în anumite condiții) [13].

Un alt topic recent al aprecierii meritelor angajaților ar fi sustenabilitatea rezultatelor acestuia. Orice organizație tinde să devină cunoscută prin serviciile calitative prestate de către angajați, astfel se pune mare accent pe dezvoltarea angajaților. Sunt cazuri când organizațiile vor să ia parte la inițiative mondiale care vizează mediul sau probleme sociale, astfel sustenabilitatea trebuie să fie una din valorile centrale ale organizațiilor. În așa mod, se poate diferenția între organizații reactive și acomodante. Cele reactive nu iau în calcul aspecte ale sustenabilității, iar cele acomodante au un rol proactiv în răspunderea la probleme de sustenabilitate. La fel, se cere construirea unui climat și a unei culturi pentru inovație și tehnologie. Cu toate acestea, cultura și climatul pot avea și

implicații negative. Astfel, locurile de muncă sănătoase sunt asociate cu un climat afectiv pozitiv, definit de scopuri împărtășite și identificare cu organizația. În schimb, un climat caracterizat de cerințe foarte înalte de la manager poate avea efecte negative asupra performanței. De aceea, un manager care pune accent pe meritele angajaților va fi mereu susținut iar practicile organizaționale prezente în instituția pe care o conduce vor fi urmate de către angajații care depun efort și vor să fie în vizorul lor ca specialiști de performanță. Cu cât există mai multe practici organizaționale și de leadership, cu atât crește productivitatea. La rândul ei, aceasta duce la creșterea satisfacției clienților și performanță înaltă pe termen lung. Pentru a crește performanța e necesar a evalua climatul și cultura organizațională periodic. Utilizarea metodelor de măsurare și evaluare a climatului și a culturii pot sublinia existența unor arii de îmbunătățire. Organizațiile ar trebui să aibă ca principală preocupare nevoile clienților/cetățenilor, alături de nevoile angajaților. Mai mult, liderul are rolul de a dezvolta o viziune pentru organizație care să direcționeze organizația și angajații săi [14].

Rolul culturii organizaționale este important atunci când se vrea un echilibru în instituție. Fiecare idee contează, pentru că fiecare persoană are valorile și cultura sa individuală și caută o apreciere a meritelor. Astfel spus, apreciinduse meritul, se pune indirect accent pe cultura individuală, care reprezintă ecranul mental de cunoștințe care proiectează stimuli-mesaje primite din lumea exterioară, pentru a construi percepții, adică forme sesizate în ansamblul lor și susceptibile a fi simbolizate prin nume sau prin semne. Cultura individuală este un semn particular de eșantioane al culturii grupului social căruia îi aparține individul respectiv, în sens mai restrâns, al organizației în care activează. Ea nu este un microcosmos al culturii sociale, deși aceasta are o extindere mai mare decât cea individuală. Asociațiile creatoare ale individului depășesc pe cele ale grupului, organizației. De la grup, de la mediul social în care este integrat, individul primește în fiecare moment mesaje pe care le asimilează într-o percepție valorizată, pentru a le introduce apoi în memoria sa, unde ele constituie în fiecare clipă mobilierul creierului său. De la grup, sau de la organizație caută apreciere, depunând efort pentru a fi observat.

Cultura socială prin dimensiunile ei realizează corespondența între cele două ipostaze ale culturii, între tabloul sociocultural și cultura individuală. Există, așadar, pe de o parte, societatea-organizația, care tinde să-și codifice valorile și normele culturale într-un sistem ce vizează menținerea lor unitară și stabilă, ierarhizându-le într-o anumită ordine de proprietate, în funcție de un ideal cultural și social specific, și, pe de altă parte, individul uman, ca univers axiologic sui-generis, ca entitate originală, nerepetabilă a unor parametri biologici, psihici și sociali, marcată de interese, idealuri și aspirații proprii. Indivi-

dul uman este plasat, cu sau fără voința lui, simultan sau succesiv, într-o rețea de relații la nivelul diferitelor grupuri sociale, formale sau informale, marcate, la rândul lor, de valori și norme culturale particulare, care aproximează, traduc într-un mod specific, sau chiar neagă, în unele privințe, normele culturii sociale, organizaționale (globale). În raport cu grupurile sociale, implicit în raport cu sistemul global de valori și norme, indivizii se pot afla, din punctul de vedere al integrării culturale, în trei ipostaze: adaptați, asimilați, devianți, alternative determinate în esență de similitudinea sau neconcordanța între interesele, idealurile și aspirațiile culturale, individuale și cele comunitare. Dacă normele și valorile culturale funcționează în cadrul unor culturi relativ stabile, în care continuitatea și tradiția nu sunt brutal întrerupte, în care meritocrația se respectă și accentuează, se poate avansa presupoziția că procesul de integrare culturală a indivizilor este considerabil facilitat. Aici observăm impactul pe care îl are aprecierea meritelor asupra culturii organizaționale, căci oricare efort este răsplătit, iar satisfacția în muncă crește calitatea acesteia. O integrare culturală organizațională optimă necesită realizarea ei în cadrul păstrării unui echilibru, între autonomia și libertatea individuală și dependența indivizilor față de structurile sociale, precum și interesul față de statutul socioprofesional pe care îl dobândește în timp prin muncă și efort [15,p.167-168].

Totuși, este imposibil de păstrat acest echilibru intact, deoarece societatea se modernizează și este nevoie de a face schimbări la nivel organizațional pentru a crește productivitatea muncii salariaților. Este un proces complicat și plin de reponsabilitate. Schimbarea instituțională, spune D.C. North, citat de M. Vlăsceanu, modelează calea prin care societățile evoluează în timp, ca atare, este cheia înțelegerii schimbării istorice. Omul societății moderne este un „om organizațional”, adică aparține și lucrează în organizații, își determină cursurile propriilor acțiuni, prin mecanisme de organizare și conducere, se integrează, participă și beneficiază de funcționarea organizațiilor [16, p.377]. Oamenii sunt parte integră a organizațiilor, formează cultura organizațională, aduc beneficii, ori eșuează.

Adesea meritele angajaților sunt observate atât de manageri, cât și de colegi. Uneori este nevoie de a evolua performanța fiecăruia. Evaluările sunt instrumentul de bază pe care îl utilizează multe organizații pentru verificarea abilităților salariaților. De obicei, de această activitate sunt responsabili managerii pe resurse umane. Mai există și metoda evaluării prin subordonați sau colegi. Aceasta este o metodă foarte utilă folosită în tehnicile de motivare prin evaluarea meritului. Despre ea se discută în cercetările despre leadership, de exemplu în Leader Behavior Description Questionnaire al lui E. Fleishmann și S. Harris, citat de S. Moscovici [17, p.75].

Sunt cazuri când meritul angajatului nu este recunoscut din cauza că managerii sunt adepții idealismului și foarte greu acceptă schimbările sau performanțele cuiva. Ei găsesc lacune aproape în orice. Ei devin adepții anumitor ideologii și schimbarea organizațională sau anumite transformări pe care le pot propune angajații sunt considerate fără valoare, deși este viceversa. Managerii ideologi caută desăvârșirea și nu observă lucrurile mărunte care pot da un avânt organizației. La fel, sunt și angajați perfecționiști care caută mereu să se manifeste prin ceva nou și inedit. Sunt și angajați care mereu pot fi nemulțumiți de realizările lor, să fie în permanentă căutare, ceea ce adesea nu aduce valoare organizației. Ideologia poate deschide un câmp de bătaie permanent pentru cucerirea influenței, sau pentru agresarea și apărarea puterilor, pentru menținerea controlului și revolta împotriva controlului [18, p.169].

Termenul de meritocrație ne duce cu gândul la un subiect extrem de popular, tot mai discutat în societatea noastră - integritatea profesională. Potrivit Dicționarului Explicativ al Limbii Române, integritatea reprezintă însușirea de a fi sau de a rămâne intact, integru, onest, cinstit, corect, incoruptibil. Prin urmare, este genul de virtute, care înglobează o serie de trăsături morale ale unei persoane. Este percepută ca sentiment al demnității, dreptății și conștiinciozității, care servește drept călăuză în conduita omului. Astfel, integritatea reprezintă acțiunea bazată pe un set de principii consistente, solide. Poate fi considerată etalonul unei persoane, al unei organizații, instituții sau chiar al unei întregi națiuni. Este unitatea de măsură pentru încredere, competență și profesionalism. Elemente-cheie, pentru un nivel ridicat al integrității, sunt considerate a fi profunzimea acestor principii și adeziunea fiecărui om la acest set de principii. Prin urmare, o persoană nu poate fi „integră pe jumătate”, integritatea unei persoane se poate proba cu referire la întreaga sa activitate, și nu doar la anumite situații (perioade). Dacă persoana n-a avut un comportament corect și onest într-un anumit moment, el nu îl va dobândi nici în următoarea perioadă. Altfel spus: ori ești integru, ori nu ești; ori ai, ori nu ai această calitate. Integritatea se poate naște și poate crește doar într-un climat, în care se pune preț pe demnitatea umană, în care oamenii își pot afirma opțiunile și sunt lăsați liberi să facă alegeri, acolo unde adevărul, dreptatea și conștiinciozitatea sunt valorile morale unanim acceptate. În mod paradoxal, însă, integritatea se probează într-un mediu, în care valorile, la care ne-am referit, nu sunt recunoscute. În plus, doar în situații extreme angajații își dovedesc integritatea, alegând, în mod conștient, să sacrifice interesul propriu în interesul organizației în care activează. Reiese, precum constată mai mulți autori, că integritatea unei persoane poate fi testată în situații delicate, atunci când este pusă în fața unei alegeri, a unei „ispite”. În activitatea pe care o desfășoară, unii angajați,

uneori, încearcă să se abată de la „calea cea dreaptă” sau caută câștiguri imediate, obținute nu întotdeauna prin metode corecte și legale – un lucru riscant și nechibzuit din partea lor, întrucât reputația, pe care o construiești în ani, poate fi distrusă într-o secundă în urma unei decizii greșite [19].

M. Benjamin, doctor în filosofie și profesor la Universitatea de Stat din Michigan, identifică în lucrarea *Splitting the difference: compromise and integrity in ethics and politics* câteva tipuri psihologice de lipsă de integritate: 1. cameleonul moral-nerăbdător să facă pe plac celorlalți și temperamental indispus la controversă morală și dezacord, cameleonul moral își modifică sau abandonează rapid principiile declarate anterior. În afară de angajamentul său față de a-i satisface pe ceilalți, cameleonul moral are foarte puțin în sensul valorilor morale. Cameleonul moral suportă o supraveghere atentă. Dacă se află într-o situație în care abținerea de la principii necesită rezistență la presiunea socială, este foarte probabil ca acesta să i se trădeze nu numai pe ceilalți, dar și pe sine. 2. oportunistul moral este similar cameleonului moral prin aceea că valorile lui sunt într-o permanentă schimbare. Dar, în timp ce cameleonul moral încearcă să evite conflictul, oportunistul moral plasează ca principală valoare satisfacerea interesului său imediat. În timp ce un motto al cameleonului moral ar putea fi “înainte de toate înțelegerea cu ceilalți”, cel al oportunistului moral este “înainte de toate, reușește/câștigă”. 3. ipocritul moral pretinde că trăiește după anumite standarde, dar, în fapt, nu o face. Ipocritul are un set de virtuți morale pe care le afișează public și un alt set de valori ce constituie în fapt codul său moral. Lipsa de integritate constă tocmai în aceea că ipocritul pretinde că acest cod este diferit de ceea ce este în realitate. Caracterul lipsit de voință morală : are un set coerent de valori morale, dar, de regulă, îi lipsește curajul să acționeze conform acestor valori. Aceste tip este diferit de cameleonul moral, prin aceea că are cunoștința ce înseamnă conduita etică, dar îi lipsește curajul să-l înfăptuiască. 4. auto-amăgitorul moral are în sine sa o contradicție primară; gândește despre sine că acționează după un set de valori etice, dar, în fapt, nu o face. Pentru a rezolva acest conflict și, în același timp, pentru a-și păstra imaginea idealizată despre sine, se autoamăgește cu privire la ceea ce face. Aceste tipuri de caractere identificate de M. Benjamin reliefează ce nu este integritatea. Dar, la o analiză atentă, pot fi obținute câteva indicii pentru o înțelegere corectă a conceptului de integritate. În primul rând, o persoană integră are un set coerent și relativ stabil de valori și principii etice. Și, în al doilea rând, acțiunea, comportamentul, gândirea acestei persoane tind să reflecte aceste principii. De asemenea, integritatea individuală presupune că atât acțiunile, cât și gândurile unei persoane să fie unitare, iar acestea ar trebui să reflecte un set de virtuți etice, pe care acea persoană le-a îmbrățișat în mod liber și sincer [20].

Este cert că persoanele cu integritate profesională percep respectarea principiului meritocrației drept un element esențial al culturii oricărei organizații în care membrii se stimează, colaborează și susțin reciproc. Cu toate acestea, în Republica Moldova mai puțin se ține cont de acest aspect. Meritul persoanelor poate fi ignorant din diverse ipostaze. În special, când vorbim despre instituțiile publice sau politice, mai puțin întâlnim respectarea acestui principiu. Deși legislația prevede anumite norme, totuși ele nu sunt mereu acceptate și utilizate în practică. Cu regret, la funcțiile importante din stat mereu au fost avansați oameni influenți, prezenți printre primii în listele de partid sau mai grav este prezent așa numitul fenomen al „cumetrismului”. Persoanele competente, cu studii și experiență în domeniu, pot fi adesea evitate, iar persoane care nu au tangențe cu domeniul respective - angajați. Este inadmisibil, în cazul în care tindem spre modernizare și orientare spre valori europene, dar fenomen atât de caracteristic pentru Republica Moldova. De asemenea, nu este exclus nici faptul că în topul celor mai bune funcții sunt angajați mai mulți bărbați decât femei. În urma unui studiu referitor la descrierea pieței forței de muncă de conducere din Republica Moldova efectuat în anul 2012 de către Compania Magenta Consulting s-a constatat că în rândul angajaților de top din Moldova se regăsesc mai mulți bărbați decât femei. Cu toate acestea, atunci când se analizează durata medie de activitate într-o companie și sexul angajatului de top, aceste două variabile nu au demonstrat existența unei legături. Considerând vârsta top managerilor, a fost posibil de constatat faptul că persoanele tinere au o durată medie mai mică de stagnare în cadrul unei companii. În urma analizei datelor obținute pot fi profilate două categorii de persoane: cele care au o ascensiune mai anevoioasă, dar fermă, trecând prin toate nivelurile ierarhice și având o durată medie mai mare de angajare într-o companie și angajați care au o ascensiune furtunoasă, trecând peste anumite niveluri și având o durată medie de angajare mai redusă (în această categorie încadrându-se persoanele mai tinere). Cele mai fructuoase ascensiuni în carieră sunt în cazul migrării între 2-3 companii.

Totodată, pentru angajații de top încadrați actualmente în companiile mari și medii este caracteristică o ascensiune tradițională și mai dificilă pe scară ierarhică, comparativ cu managerii din companiile mici și micro. Pentru angajații de top din companiile mari este caracteristică într-o pondere mai mare experiența în companiile străine, dar și un număr mai mare de companii în care au activat [21]. Este regretabil că încă mai predomină stereotipul că femeile sunt mai mult angajate în realizarea treburilor casnice decât a celor profesionale. Paradoxal totuși este faptul că situația politică la moment demonstrează cu totul alte date. Este îmbucurător că Republica Moldova devine a doua țară de pe continentul european, după Estonia, în care numărul femeilor care stau la cârma ministe-

relor este mai mare decât al bărbaților. Potrivit Raportului pentru anul 2018 privind egalitatea dintre bărbați și femei elaborat de Comisia Europeană, Estonia se poziționează pe locul 1 în Uniunea Europeană, având 61,1% femei în fruntea ministerelor, urmată de Suedia cu 52,2% și Franța cu 48,6% ministre în Guvern [22]. Nu mai puțin importantă este aprobarea cotei minime în listele de candidați pentru alegerile locale de 40% pentru ambele sexe, adică minim 4 candidați la fiecare 10 locuri.

Tindem să credem că acest fapt va duce la transformări organizaționale eficiente, formarea unei culturi organizaționale atât a administrației publice centrale, cât și a celei locale mai puternice și înrădăcinarea unor valori precum: datorie morală, autoritate și deontologie, în adevăratul sens al acestor noțiuni, atât de necesare în procesele de modernizare a instituțiilor statului Republica Moldova.

Teoriile deontologice proclamă prioritatea Eului față de scopurile pe care ele le promovează. Dar acest raport presupune demnitatea individului indiferent de rolul pe care acesta îl îndeplinește. Cele mai cunoscute forme de deontologie afirmă că unele alegeri nu pot fi justificate prin efectele lor – că indiferent cât de bune moral sunt consecințele lor, unele alegeri sunt interzise moral. Pentru deontologie, ceea ce face ca o alegere să fie bună, este conformitatea sa cu o normă morală. Aceste norme trebuie să fie pur și simplu respectate de fiecare agent moral. În acest sens, ceea ce este corect trebuie să aibă prioritate față de ceea ce este bun. Dacă un act nu este în acord cu ceea ce este corect, nu poate să fie întreprins, indiferent cât de mult bine ar putea produce (inclusiv un bine constând în acte în concordanță cu ceea ce este corect).

Conceptul de „autoritate” poate de asemenea să fie definit diferit, depinzând de domeniul științific căruia îi aparține autorul. „Instituționalizarea și dreptul liderilor politici de a controla acțiunile indivizilor în societate, în tot ceea ce afectează atingerea țelurilor comune” și „puterea de a acționa în limite bine definite” sunt definiții formulate din perspectiva politicianilor sau din cea a managerilor. Literatura sociologică definește autoritatea ca „relația în care o persoană sau un grup care acceptă ca fiind legitime deciziile și acțiunile sale, ghidate de o instanță superioară”. În schimb, „puterea” este dreptul de a impune decizii personale ca garantate de liderii ierarhic superiori ai organizației. De aceea, puterea implică organizare, conducere, coordonare, control, evaluare, ținând ierarhia socială. Autoritatea și puterea nu se suprapun în toate situațiile, deoarece autoritatea este rezultatul unei investiții cu responsabilități și încredere, în timp ce puterea este numai dreptul de a dispune de o persoană sau de un grup. Un aspect important este legitimitatea autorității. Dacă încrederea celor care recunosc o autoritate este înșelată, legitimitatea devine nulă. Dacă autoritatea socială este imoral orientată spre interesul unui individ, neglijând

investitura de încredere, autoritatea își pierde componenta morală, înclinând spre autoritarism, tiranie și dictatură. Un alt aspect important al raportului dintre autoritate și deontologie se manifestă când purtătorul de autoritate nu este capabil să-și îndeplinească responsabilitățile. În acest caz, materializat prin incompetența purtătorului de autoritate, jurisdicția devine un act moral. Când vorbim despre tipurile de autoritate (politică, economică, legală sau profesională) aceasta este legitimă numai în măsura moralității ei. Astfel, autoritatea morală țintește comportamentul moral exemplar, aducând în câmpul profesional principiul care proclamă că promisiunile trebuie să fie onorate [23].

Promisiunile onorate direcționează angajatul spre performanță, iar aprecierea meritelor acestuia consolidează valorile culturii organizaționale, realizând misiunea organizației și valorificând potențialul uman. Meritocrația va amplifica rezultatele muncii ținând spre identificarea strategiilor necesare pentru dezvoltarea organizațională și spre examinarea perspectivelor de viitor.

Concluzii

1. Sub aspect ideologic, meritocrația ar reprezenta o valoare importantă a culturii organizaționale, care i-ar ajuta pe angajați să înțeleagă rostul lor în această entitate, modalitățile de acțiune, precum și ceea ce se consideră a fi util și important atât pentru cultura individuală, cât și pentru cea socială/de grup.

2. Meritocrația, ca componentă a unei culturi organizaționale puternice, poate avea impact asupra performanței organizaționale și asupra satisfacției la locul de muncă a angajaților.

3. Meritocrația poate fi primul pas în schimbarea organizațională, prin transformarea culturii negative în cultură pozitivă.

Recomandări

1. A se stabili prioritățile organizaționale, ținându-se cont de reursele umane și tendințele acestora referitor la dezvoltarea lor profesională.

2. A se evalua calitativ angajații, dar și cultura organizațională, fără implicații politice.

3. A se motiva personalul în vederea creșterii productivității muncii prin: recompense, laude, aprecieri, avansare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Capcelea Valeriu. Tranziția moldovenească: fazele, elementele structurale, dimensiunile, paradoxurile, eșecurile și avatarurile ei. Chișinău: ARC, 2012. 192 p.
2. Lenski Gerhard E. Putere și privilegii. O teorie a stratificării sociale. Timișoara: Amarcord, 2002. 423 p.
3. Măgureanu Virgil. Studii de sociologie politică. București: Albatros, 1997. 416 p.

4. Chiriac Liubomir. Liderul de succes - factor decisiv în promovarea schimbării. Chișinău: TIH, 2004. 36 p.
5. Jurcan Dan. Identitate și societate. Modele aspiraționale în tranziție. Cluj-Napoca: Eikon, 2005, 186 p.
6. Gavreliuc Alun. De la relațiile interpersonale la comunicarea socială. Iași: Polirom, 2006. 267 p.
7. Goleman Daniel. Inteligența socială. București: Curtea Veche Publishing, 2007. 460 p.
8. Iluț Petru. Valori, atitudini și comportamente sociale. Teme actuale de psihosociologie. Iași: Polirom, 2004. 256 p.
9. Motivația pentru muncă. <http://psihologie.tripod.com/motivatia.htm>. (vizitat 25.07.2019).
10. Recunoașterea meritelor crește performanța. . (vizitat 25.07.2019).
11. Studiu: Motivul pentru care 70% dintre angajați își caută în această perioadă un nou loc de muncă. <http://dorudima.ro/studiu-70-angajati-cauta-loc-nou-munca/>. (vizitat 25.07.2019).
12. Lipsa de apreciere: principalul motiv pentru care angajații părăsesc locul de muncă. <https://jobs.diez.md/articles/lipsa-de-apreciere-principalul-motiv-pentru-care-angajatii-parasesc-locul-de-munca>. (vizitat 26.07.2019).
13. Climatul organizațional-cauză sau effect al schimbării organizaționale. <http://www.filosofie.ugal.ro/anale%204/anghelache.doc>. (vizitat 26.07.2019)
14. Cultură organizațională și climat organizațional. <http://psihoteca.ro/cultura-organizationala-si-climat-organizational/>. (vizitat 26.07.2019).
15. Savu Dana-Victoria. Sociologie generală. București: Editura ASE, 2003. 198 p.
16. Vlăsceanu Mihaela. Instituții și organizații. Psihologie socială. Aspecte contemporane. Iași: Polirom, 1996. 479 p.
17. Moscovici Serge. Psihologia socială a relațiilor cu celălalt. Iași: Polirom, 1998. 245 p.
18. Giust-Desprairies Florence. Subiectul în reprezentarea social. În: Psihologia câmpului social. Reprezentările sociale. Iași: Polirom, 1997. 241 p.
19. Boguș Angela. Integritatea profesională a funcționarilor publici. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/138-144.pdf. vizitat 29.07.2019
20. Integritatea profesională. <https://andreivocila.wordpress.com/2010/05/24/integritatea-profesionala/>. (vizitat 29.07.2019)
21. Modele de ascensiune în carieră caracteristice pentru Republica Moldova. <http://consulting.md/rom/statistici-si-publicatii/modele-de-ascensiune-in-cariera-caracteristice-pentru-republica-moldova>. (vizitat 29.07.2019).
22. Moment istoric pentru Republica Moldova: Este a doua țară din Europa după numărul de femei în Guvern. <https://unimedia.info/ro/news/9b076f7026cee8cb/moment-istoric-pentru-r-moldova-este-prima-tara-din-spatiul-ex-sovetic-dupa-numarul-de-femei-in-guvern.html>. (vizitat 29.07.2019).
23. Gruber Gabriela. Generalități despre etică, morală și deontologie. Un scurt istoric. https://www.researchgate.net/publication/311406664_Generalitati_despre_etica_morala_si_deontologie_Un_scurt_istoric. (vizitat 29.07.2019).

**Irina CEACÎR, doctor în științe politice,
cercetător științific**

**ЗАДАЧИ И СРЕДСТВА ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ
ГРАЖДАНСТВЕННОСТИ У МОЛОДЕЖИ
В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА**

**OBJECTIVES AND INSTRUMENTS
OF FORMING CIVIC CULTURE AT YOUNG PEOPLE FROM
THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

Summary

In this article the author described urgent task of civic education of the younger generation of the Republic of Moldova. Provides data about the possibilities of education youth in institutions of civil society and the state educational. The author's conclusions are that the most successful civic education is carried out in the case of close cooperation of state institutions and public organizations.

Демократическое строительство в Республике Молдова, развитие институтов народовластия и формирование духовных основ общества демократии ставят во главу угла сопутствующие этим процессам задачи гражданского воспитания масс. Коренные преобразования социального бытия и культуры определяют также и серьезную трансформацию духовных основ общества демократии. В условиях демократии человек выступает как творец собственной гражданской платформы и активной позиции в отношениях с миром. Общество народовластия вызывает к жизни необходимость просвещения граждан в следующих направлениях: прав человека, политической культуры, развития граждан и взаимоотношений с миром на основе личного выбора и плюрализма.

В сфере отношений, связанных с индивидуальным выбором человека, с его культурными и политическими интересами и убеждениями, демократическое общество открывает перед индивидуумом гораздо больше возможностей по сравнению с социальной организацией прошлого. Каждый член демократического общества может (и осознает необходимость) обладать определенной гражданской культурой, отстаивать свои убеждения и, в целях достижения «блага для всех», участвовать в акциях, содействующих государственной политике или же ставящих цели ограничения, «умеренности» влияния (вмешательства) государства на экономику, политику и идеологию общества. Активная гражданская позиция индивидуума становится краеугольным камнем в социальных отношениях. Отношения в

демократическом обществе базируются на гражданских ценностях толерантности, солидарности, сотрудничества. Эти конструктивные ценности совершенствуют национальные, религиозные, правовые, гуманитарные и другие социальные отношения, интегрируя различные социальные группы в демократическое общество и воспитывая в них гражданские качества - «духовные и душевные качества, необходимые человеку», изживают гражданский индифферентизм, побуждают к демократически-диалогическому отношению человека к человеку, расы к расе, нации к нации, общности к общности, конфессии к конфессии, пола к полу, поколения к поколению.

Указанные ценности вырабатываются в процессе гражданского воспитания. Особенно это касается молодого поколения, которому предстоит развивать демократию в своей стране, быть патриотами своего государства в будущем. Важнейшим результатом гражданского воспитания молодежи является формирование ответственности за судьбы общности, общества, государства, солидарности и сотрудничества. В процессе сотрудничества и обмена опытом люди больше узнают себя и друг друга, учатся с пониманием относиться друг к другу, вырабатывают у себя гражданское сознание, активное поведение.

Ситуация в Республике Молдова показывает, что задачи гражданского воспитания молодежи в процессе демократических преобразований в государстве приобретает наибольшее значение. С одной стороны в Молдове, как в обществе переходного периода, все еще ощутимо присутствие черт тоталитарного экономического, политического и идеологического строя: неравного и несправедливого распределения собственности, внеэкономического принуждения и т.д.; отсутствие гармонического взаимодействия общества и государственных структур; живучи еще рудименты тоталитаризма в общественном сознании. С другой стороны, неправильно сформулированные ценности демократии: свободы и права человека, апеллирование к личной инициативе, индивидуальной ответственности, широта возможностей рыночной экономики и общества потребления, отрицательно сказываются на мировоззрении и гражданской позиции молодежи. Опрос показывает, что молодежь Республики Молдова сегодня «не любит никаких ограничений», «не хочет напрягаться, а хочет жить в удовольствии» и в их среде абсолютно непопулярен «труженик, хороший человек». В молодежной среде наблюдается низкий уровень политической активности – 7,8% а трудолюбия – 6,2% (по сравнению с эгоизмом – 52,0%, агрессивностью – 57,1%, аморальным поведением – 45,3%) [1, с. 127], Патриотом хотели видеть себя 1% молодых людей, авторитетным человеком – 19%,

справедливым, готовым посвятить себя другим людям – 16%. Многие установки и ценностные ориентации молодежь вынуждена вырабатывать самостоятельно, отрицая жизненный опыт, накопленный предыдущим поколением [1, с. 147]. Изменение ситуации видится исследователями в совершенствовании системы гражданского воспитания и образования, в формировании в обществе «заказа» на человека-труженика, человека-патриота своей страны [1, с. 147],

В демократически организованном государстве имеется возможность осуществления гражданского образования как средствами структур самого государства, так и институтов гражданского общества, что отличает его от тоталитарного государства, где преимущество бывает исключительно за государственными структурами, а общественные структуры (пионерские, комсомольские, профсоюзные и др.) обслуживают идейно-государственные интересы, выполняя задачу формирования законопослушного, конформного гражданина.

С начала демократических преобразований в Республике Молдова первыми на путь гражданского воспитания молодежи стали общественные организации, институты гражданского общества, осознавшие свое призвание привить новые гражданские ценности молодому поколению. Воспитанием гражданской культуры молодого поколения занялись как институции, объединяющие представителей старшего поколения, так и молодежные институции. Число общественных организаций, ориентированных на гражданское воспитание молодежи растет [1, с. 47-48].

В Республике Молдова ведутся активные поиски в области разработки концепций и программ развития гражданского воспитания и образования в условиях социально-политических трансформаций и консолидированной демократии. Ориентиром в процессе разработки концепций гражданского образования средствами гражданского общества служат рекомендации и программные документы международных организаций – ООН, ЮНЕСКО, Совета Европы, в которых подчеркивается ведущая роль гражданского образования как условия соблюдения прав человека, развития демократии и гражданского общества. Цели данного проекта - обеспечение граждан знаниями, умениями и навыками, необходимыми для активного участия в развитии демократического общества, создания возможностей для продуктивного диалога и разрешения конфликтов между людьми, достижения консенсуса, общения и взаимодействия; осознания прав и обязанностей человека, норм поведения и ценностей, общественных этических и моральных норм. Озабоченное оказанием помощи Ре-

спублике Молдова в развитии демократии международное сообщество активно участвует в гражданском образовании наших граждан страны, прежде всего оказывая бескорыстную помощь развивающемуся гражданскому обществу нашей страны, ведь известно, что гражданское общество Республики Молдова находится в стадии становления, и это становление происходит в контексте продолжающихся дискуссий о путях развития и взаимодействия государства и гражданского общества. Осознание и признание совпадений интересов государства и гражданского общества в сфере гражданского (демократического) образования граждан помогают найти аргументы в поддержку будущего устройства государства, призванного обеспечить не только политическое равенство, гражданские свободы, конституционную систему управления, но и господство справедливости, толерантности, солидарности и общей ответственности.

Институты гражданского общества, созданные в Республике Молдова в период демократических преобразований – неправительственные и некоммерческие организации, общества, центры, фонды и т.п. - с самого начала своей деятельности озаботились широким просветительством, гражданским воспитанием масс, направленным на повышение политической культуры, гражданской активности, социальной инициативы. Уже в первые годы демократизации общественной жизни Молдовы образовательные программы неправительственных организаций включали такие направления как развитие гражданского общества, учеба руководителей общественных организаций, основы лидерства, описание и аргументация проектов, компьютерная грамотность членов неправительственных объединений. Подобные занятия на протяжении 90-х годов проводились представительствами международных организаций *Fundația Soros-Moldova*, *Fundația Eurasia*, *UNISEF*, *TACIS*, *UNDP* и другими. К международным подключались продвинутые общественные организации Молдовы такие как Молдавский Хельсинский комитет за Права человека, Центр Плюрализма в Молдове, Институт развития и социальных инициатив (*IDIS*), Ассоциация за демократию через участие *ADEPT*, Центр «*Contact*», Центр ресурсов по правам человека, Институт публичных политик и т.д. - с таким же заданием гражданского обучения. Тренинги этих организаций брали на себя и осуществляли задачу не только обучить массы демократии, но и привить ценности демократии. Продвигая экономические реформы, институты гражданского общества прививают новую мораль, мораль личной инициативы, личной ответственности [2, с. 185].

Как известно, касаясь экономических реформ, гражданское образование принципиально сопротивляется загрязнению окружающей среды, борется за сохранение природных угодий, стоит на страже охраны здоровья конкретного человека и всего общества. Оно включает в себя систему охраны общественного труда, законодательное обеспечение благоприятных условий труда. Влияние гражданского образования связано с реформированием экономики «во благо человека». Достижение успешных результатов в демократическом строительстве становится возможным при построении гармоничных взаимоотношений работодателей и работников, учете интересов экономических агентов и остального общества. Принципы демократии утверждают новое отношение к труду – не только как к мерилу уровня жизни (в русле американской концепции «благополучие через труд»), но и как к залого независимости и личного достоинства. В сфере экономических отношений особенно важным является отстаивание в гражданском образовании права индивидуума на собственность [3, с. 126-131]. В условиях преодоления рудиментов тоталитаризма, отрицавшего частную собственность и ратовавшего за материальное обезличивание человека, демократическое общество априори становится на защиту собственности, ибо собственность влияет на развитие самосознания личности в сторону формирования персонального достоинства и гражданской ответственности. Наличие собственности выступает базисным, фундаментальным условием свободы личности в демократическом обществе [4, с. 58]. Этот посыл особенно охотно воспринимается молодежью, не сталкивавшейся с проявлением тоталитаризма, отрицающей ценности отцов и, главное, быстрее старшего поколения адаптировавшейся к рыночным отношениям [1, с. 47-48]. Наличие собственности выступает базисным фундаментальным условием свободы личности в демократическом обществе. Кроме задачи воспитания у молодежи личной ответственности за собственное материальное состояние и собственный социальный статус, гражданской ответственности за социально-экономическое положение государства, гражданское воспитание молодежи берет на себя и задачи воспитания гражданской морали. Ведь улучшение социально-экономического положения людей возможно при формировании в обществе «заказа» на морального человека [5, с. 177], при «культивировании человечности» как политической и моральной задачи [6, с. 26]. Нельзя выпускать из поля зрения то обстоятельство, что современная молодежь рациональна и прагматична. А значит, методы гражданского воспитания должны учитывать эти особенности и к ряду воспитательно-просветительских мер должны быть

добавлены ценности, обращенные к рассудку, знанию и прагматизму современной молодежи [7, с. 108-115).

Моральный аспект воспитания гражданской культуры у молодежи состоит в том, что в историческом развитии демократического общества экономические отношения проходили становление и заключались в справедливом распределении доходов. Ведь в идеале в экономических отношениях демократического общества уместны категории морали: справедливость, честность, порядочность, сочувствие. Эти качества призваны, в свою очередь, вытеснить из общества непорядочность, цинизм и следующие за ними бюрократию и коррупцию. Именно эти ценности прививаются молодежи в процессе гражданского образования и воспитания у них гражданской культуры и демократического мировоззрения.

Государственные структуры также активно включаются в гражданское образование. Это, прежде всего, относится к системе государственных учебных заведений. Опираясь на опыт развитых демократических государств Европы, школы, колледжи и вузы разрабатывают программы по воспитанию гражданской культуры у молодого поколения. В учебные программы, куррикулумы гимназий, лицеев, вузов вводятся предметы гражданского образования, задачами которого является формирование у молодежи активной гражданской позиции, воспитания чувства патриотизма, любви к родине, любви к труду на благо общества, приобщения к правовым знаниям, конституционным правам, правам человека, правам ребенка, экологическим правам. Все прививающиеся в системе гражданского образования знания и навыки содержат необходимый моральный аспект, сопровождаются расширением информационного поля знаний о нравственных коллизиях и моделях их решения, стимулируют у молодежи развитие собственного гражданско-нравственного опыта.

Большое место в образовательных программах институтов гражданского общества занимают следующие темы: «конституционные права личности», «права ребенка в обществе», «равные шансы для женщин в общественной жизни», «развитие персональной карьеры в условиях свободы», «продвижение гражданских инициатив через образование», «культура участия в выборах», «организация мониторингов выборов», - все эти и другие темы занятий направлены на приобретение молодежью основ гражданской культуры и ее повышение.

Курс Республики Молдова на европейскую интеграцию привлекает внимание систем гражданского воспитания к темам: «учимся толерантности», «предупреждение насилия в семье», «укрепление семейных ценностей», «женщина и демократия», «свобода вероисповеданий», «продвижение

культуры мира», «диалог цивилизаций», «этика производства и маркетинга товаров» и др., - свидетельствует о важности утверждения современных ценностей гражданской культуры в сфере межличностных, семейных, общественных, религиозных, межгосударственных отношений. Следует отметить, что данные ценности молодежь усваивает в практической деятельности, посредством практических акций: флэшмобов, демонстраций, пресс-конференций, информационных мероприятий. Воспитание культуры гражданственности понимается молодежью как приобщение к моральной зрелости и индивидуальной ответственности, что, в конечном итоге формирует патриотизм и активную гражданскую позицию.

Практика показывает, что наибольшего успеха гражданское воспитание молодежи достигает тогда, когда общественные организации и государственные структуры объединяют свои усилия, когда неправительственные организации проводят акции гражданского воспитания в рамках ВУЗов, институций власти, структур местного самоуправления, медийных учреждений. В конструктивном сотрудничестве институтов гражданского общества и государства Республики Молдова в области гражданского воспитания и образования, на наш взгляд, ценны моменты, когда и одна и другая сторона идут в одну сторону, поддерживая друг друга, и развиваясь вместе за счет друг друга, справедливо подвергая друг друга критике и объективной оценке [3, с. 26]. Подобное конструктивное сотрудничество может стать залогом успешного воспитания гражданской культуры у молодежи, подводящей духовный фундамент под развитое демократическое государство.

Национальная стратегия по делам молодежи на 2009–2013 годы также предусматривает участие молодежи в общественной жизни и продвижение активной гражданской позиции. В стратегии отмечено, что только активный, ответственный, информированный и образованный молодой человек может стать активным партнером органов публичной власти. Цель гражданского воспитания обусловлена социальным заказом современности. Ориентиром при целеполагании служит определение требований развитого гражданского общества. Конечный результат формирования гражданственности – личность, которой присуща высокая социальная активность. Воспитание гражданственности и уважения к правам человека представляет собой комплекс мероприятий по улучшению подготовки молодежи и взрослых к активному участию в демократической жизни через реализацию своих прав и исполнение обязанностей. Воспитание гражданственности охватывает такие смежные понятия, как защита мира и межкультурное взаимопонимание. Неотделимой частью гражданственности является осведомленность в области прав человека. Гражданское

воспитание не может сводиться к изучению прав и обязанностей. Использование гражданином прав и свобод должно быть связано с соблюдением им моральных норм. Учащихся необходимо побуждать к размышлению о смысле жизни, на приобщение их к системе духовных ценностей, народным традициям, основам традиционных религий, привлекая фрагменты разнообразных источников.

Гражданское воспитание может быть эффективным лишь при условии опоры на личный опыт учащихся, что предполагает обращение к реальной политической, экономической, социальной действительности, ее противоречиям и тенденциям. В отрыве от реальной жизни произойдет, в лучшем случае, формирование чисто академической системы знаний, рядом с которой в сознании учащихся будет существовать другая система представлений и отношений, влияющих на их практическую деятельность. В худшем – отторжение предлагаемого школой содержания как не совпадающего с жизненным опытом. Эффективное гражданское образование и воспитание предполагают целенаправленную организацию личного опыта учащихся на основе полученных знаний.

Компетентное выполнение функций гражданина требует умения применять полученные в школе знания. Весьма значим деятельностный компонент учебного процесса. Для формирования гражданственности используется весь свойственный обществознанию арсенал методических средств: семинары, практикумы, конференции, работа с документами, материалами СМИ, подготовка рефератов, персонификация проявлений гражданственности. Сегодня гражданское образование и воспитание немыслимы без моделирования и анализа на занятиях жизненных ситуаций – экономических, нравственных и иных, требующих соответствующих знаний и умений для поиска путей решения проблем, порожденных ситуацией, составления плана практических действий и т.п. В такую деятельность вовлекают учащихся и игровые формы занятий (ролевые игры и т.п.). В процессе учебных занятий учащиеся должны получить также опыт познавательной и практической деятельности, в которую входят: работа с источниками социальной информации (научными, правовыми, политическими).

В целях повышения вовлеченности и уровня участия каждый гражданин должен обладать необходимой информацией, а также необходимыми навыками и способностями. Гражданская компетентность может дать возможность каждому человеку в полной мере участвовать в общественной жизни. Основой этой возможности должны служить твердые принципы и обширные знания.

О состоянии культуры гражданственности в Республике Молдова, в том числе об уровне знаний населения о своих правах, можно судить по результатам исследования, которое провела компания «CBS-AXA» в 2016 году. Анкета для количественного этапа исследования была предварительно вынесена на экспертное обсуждение социологов и экспертов по правам человека. Также было проведено 15 тестовых интервью с представителями целевой группы в Кишинэу, городе Яловень и селе Рошкань. Опрос охватывал все регионы Молдовы, включая городское и сельское население. Использовался метод личных интервью по месту проживания респондента. Была разработана вероятностная многоступенчатая стратифицированная выборка, случайная на каждом этапе отбора. На первом этапе в каждой из 13 страт (регионов) отбирались населенные пункты, на втором — избирательные участки в каждом отобранном населенном пункте с использованием процедуры *PPS*.

На третьем этапе в каждом избирательном участке случайно выбирался начальный адрес, начиная с которого интервьюер последовательно проходил заданное количество домохозяйств, используя фиксированный шаг. В домохозяйстве опрашивался один респондент, отобранный случайным образом. Объем выборки — 400 человек, что обеспечивает погрешность для всей совокупности на уровне 1,6% для показателей, близких к 50% (с вероятностью 0,95 и дизайн-эффekten 2).

Всего было опрошено 162 мужчины (40%) и 248 женщин (60%). Среди них 66 (16%) человек относились к возрастной группе 18–29-летних, 78 человек (19%) — к группе 30–44-летних, 123 человека (30%) — к группе 45–59-летних, а 143 человека (35%) были в возрасте от 60 лет и старше. В муниципалитете Кишинев было проведено 77 интервью (19%), в

Центральном регионе — 129 интервью (32%), в Северном — 114 интервью (28%), в Южном — 90 интервью (22%). Для более точного соответствия половозрастной и географической структуре населения страны выборка была взвешена на основе данных Национального бюро статистики Республики Молдова.

Большинство граждан в Молдове знает, что основные права и свободы граждан прописаны в Конституции (65% опрошенных) [8, с. 10].

Права, наиболее часто называемые гражданами Республики Молдовы: жители Молдовы говорят о праве на труд (26%), свободе слова (21%), праве на жизнь (17%), на медицину, лечение и здоровье (16%) и на образование (16%), а также о избирательных правах (12%). Не более 7% респондентов называли также следующие права (по убыванию доли): право на отдых, на свободу, свободу вероисповедания, передвижения, право на выбор, на

достойную жизнь, на дом, на социальное обеспечение, на семью, пенсию, демократию [8, с. 12]

Что касается обязанностей гражданина, в Республике Молдова граждане считают своей обязанностью соблюдать закон и правопорядок и платить налоги (34% и 19% соответственно). Гораздо меньше называли обязанность трудиться (8%), быть честным и достойно вести себя в обществе (7%), не нарушать права других (5%). Кроме того, 4–5% респондентов упоминали обязанность голосовать, быть патриотом и любить страну, воспитывать детей и заботиться о семье, защищать страну, беречь окружающую среду и платить за коммунальные услуги.

Значительное число респондентов в стране ошибается или испытывает затруднения, отвечая на вопрос, кто является источником государственной власти и носителем суверенитета. Знают, что это - народ, 34% от числа опрошенных. Чаще всего ошибаются, называя источником власти и носителем суверенитета президента (30%). Граждане Молдовы сравнительно часто считают, что речь идет о парламенте (18%) [8, с. 16].

В целом, обобщая все вышеописанное, можно заключить, что в знаниях граждан Молдовы о государственном устройстве, законодательстве, своих правах и обязанностях существуют значительные пробелы. Вопросы, которые вызывают наибольшие затруднения у жителей Молдовы, — это знание своих представителей в местных органах власти и особенностей налогообложения физических лиц. Оставляет желать лучшего осведомленность об основных положениях конституции, принципах проведения мирных собраний, кроме того, есть проблемы с пониманием принципа разделения ветвей власти, и уровень медиаграмотности населения этой страны также может быть невысок, как показывают ответы.

Вовлечение в жизнь местного сообщества, участие в совместных с соседями мероприятиях для решения общих проблем и защиты интересов — важная составляющая гражданского поведения в демократическом обществе. Чтобы оценить декларативную готовность присоединиться к коллективным действиям с целью улучшения непосредственного физического окружения по месту проживания, респондентам были предложены две проективные ситуации. В первой рядом в населенном пункте респондента планировалось строительство вредного промышленного предприятия, во второй — возникла необходимость в облагораживании придомовой территории.

Уровень готовности присоединиться к мирной акции протеста, направленной против строительства вредного предприятия в Молдове

составляет 19%. Самый высокий процент личной готовности организовать такую акцию составляет в Молдове (38%) [8, с. 18].

В целом, исследования показывают, что в Молдове общий уровень гражданской активности, готовности к участию в общественных инициативах и уверенности в своем влиянии на жизнь в городе/стране сравнительно высок. В то же время большая доля жителей Молдовы (90% жителей Молдовы) согласны с тем, что граждане их страны должны более активно участвовать в общественной жизни. О необходимости более активного участия граждан в политической жизни страны сообщили 91%.

Респонденты Молдовы были согласны с утверждением: «В средствах массовой информации может быть представлено любое мнение» (больше 60%). Жители Республики Молдова считают, что церковь должна участвовать в определении и реализации государственной политики в разных сферах (30%), а 62% - что церковь должна быть отделена от государства. В то же время, в знаниях граждан Молдовы о государственном устройстве, законодательстве, своих правах и обязанностях существуют значительные пробелы.

Темы налогообложения, основ конституционного права, законодательства, регулирующего право на собрания, ассоциации Молдовы с ЕС также сложны для жителей Молдовы. Чуть больше половины жителей страны (52%) не смогли назвать ставку налогообложения для физических лиц. Кроме того, наблюдаются сложности с пониманием принципа разделения ветвей власти. Уровень медиаграмотности населения страны также преимущественно невысок. Только 33% жителей Молдовы сумели объяснить, что медиаграмотность — это умение воспринимать, анализировать и критически оценивать информацию из разных источников [8, с. 25].

На эти и другие пробелы в знаниях указывают в своих комментариях о том, каких знаний не хватает современному гражданину, и представители общественного сектора. К таким необходимым знаниям и компетенциям эксперты причисляют: социальную активность, понимание того, что не только власть, но и сами люди должны что-то делать, уважение к языку, культуре и истории, горизонтальные связи, минимальные знания о том, как функционирует государство, ответственность, политическую память, (ответственность за выбор депутата), толерантность, цифровую грамотность, критическое мышление, конструктивную критику власти, медиаграмотность, желание и умение брать на себя ответственность за процессы.

Среди своих основных прав граждане Республики Молдова называли право на труд, права на доступ к образованию, медицине, право на жизнь. Все эти права можно отнести к социально-экономическим, правам, которые

должны обеспечиваться государством. Граждане убеждены, что государство должно обеспечить их работой. Эта аксиома была усвоена людьми еще в СССР, где господствовала патерналистская идеология. Но сейчас времена изменились, и большинство рабочих мест обеспечивает для экономики бизнес, а поиск работы становится личной заботой каждого гражданина.

Что касается обязанностей, то их граждане называют с большим затруднением, чем права, так как требований к государству у них больше, чем к себе. Основными обязанностями оказались обязанность соблюдать законы (34% в Молдове) и платить налоги (19%).

Больше половины опрошенных граждан, так или иначе участвуют в жизни местного сообщества: облагораживают свой двор, объединяются с соседями для совместных мероприятий, ходят на собрания жильцов и т. п. Доля таких активных граждан, которые участвуют в жизни местного сообщества, составляет 62% жителей Молдовы. Большинство декларирует готовность присоединиться к акциям протеста против вредной промышленной застройки и в особенности к благоустройству своего двора. Люди отдают предпочтение участию в качестве рядового помощника, а не организатора, в роли которого готовы выступить только 7% жителей Молдовы. Что касается тех, кто не стал бы вовлекаться в подобные акции, основная их мотивация — нехватка времени, а отсутствие интереса — на втором месте [8, с. 42].

Жители в Республике Молдова склонны возлагать ответственность за свое здоровье, благополучие, образование и трудоустройство на себя самих, а не на государство. В то же время им свойственно оценивать свою способность повлиять на что-либо в их городе или селе, стране и за ее пределами довольно пессимистично: большинство людей не ощущают, что имеют рычаги влияния на ситуацию за пределами своего дома и семьи.

В Молдове общий уровень гражданской активности, готовности к участию в общественных инициативах и уверенности в своем влиянии на жизнь в городе/стране относительно высок, 28% жителей Молдовы считают, что могут повлиять на ситуацию в своем городе. В то же время большая доля жителей Молдовы считает, что общественно активным в их обществе быть трудно (70%).

Среди барьеров к участию в общественной жизни называют в первую очередь лень и незаинтересованность, отсутствие доверия к коллективному действию, неуверенность в собственных силах, разочарование в результатах протестов (апрельские протесты в Молдове) и неверие в то, что граждане собственными силами могут что-то изменить. Кроме того, есть две глобальные фундаментальные причины низкого уровня реальной общественной активности. Первая — это отсутствие лидеров, которые готовы

брать на себя ответственность, и неудовлетворенность базовых потребностей в выживании, что, в свою очередь, не позволяет людям переходить к удовлетворению потребностей более высокого порядка. Второе — высокий уровень патернализма. Кроме того, общественные организации ассоциируются у людей в первую очередь со сбором средств и их освоением. Граждане плохо понимают их реальные функции, часто считают, что только бездельники могут работать в общественных организациях. К волонтерам, наоборот, отношение хорошее, но у людей пока нет понимания, что общественные организации тоже занимаются волонтерством — то есть выполняют в некоторых аспектах функции государства. Также такое половинчатое понимание деятельности общественных организаций может быть связано и с тем, что последние недостаточно коммуницируют с обществом по поводу своей работы.

Жители Молдовы относительно больше вовлечены в глобальный контекст. Об этом свидетельствуют такие показатели, как знание иностранных языков, опыт поездок за границу, наличие личных связей за пределами страны, желание эмигрировать, отношение к международным событиям (47%) [8, с. 66].

Ценности, которые чаще всего разделяют жители Молдовы — уважение к человеческой жизни, права человека, социальная справедливость, законопослушность также считают важными характеристиками «хорошего гражданина» такие: всегда подчиняться правилам и законам, всегда платить налоги, хорошо знать свои обязанности, права и уметь их отстаивать.

Стоит отметить, что граждане склонны по-разному определять ценности, приоритетные для себя лично и для граждан своей страны. Так, для граждан лично чаще, чем для граждан страны в целом, оказывались важными законопослушность, права человека, порядок и безопасность, уважение к человеческой жизни. В то же время такие ценности, как демократичность, толерантность, уважительное отношение к культуре, были более важными ценностями для граждан страны в целом.

Хотя большинство молдаван считают, что все должны иметь равные права, меньше половины жителей Молдовы полагают, что ограничение прав и свобод граждан недопустимо в любом случае

Большинство жителей ожидает от государства более строгого наказания преступников, считает необходимым более активное участие граждан страны в экономической и политической жизни, а также считает более приоритетной защиту окружающей среды, а не экономический рост. Что касается выбора между свободно конкуренцией и государственным регулированием отдельных направлений экономики, однозначного приоритета

нет. Жители Молдовы чаще, соглашались с тем, что граждане их страны должны более активно участвовать в общественной и политической жизни, а также с тем, что лучшая гарантия экономического процветания — это государственное регулирование отдельных направлений в экономике (последний тезис поддержали 76% жителей страны). В целом желание передать государству больше функций, полномочий и ответственности достаточно распространено.

Доля потенциально заинтересованных в гражданском образовании людей (которые хотели бы получать гражданские знания, независимо от того, был уже у них такой опыт или нет) составляет 53% в Молдове.

Многие хотели бы повысить уровень своих знаний, — это права человека, иностранные языки, бизнес и предпринимательство. Желание людей неформально изучать языки и основы предпринимательства очевидно, но общественные организации могут, например, включать изучение языка в программы по толерантности и межэтническим отношениям, совмещая, таким образом, потребности граждан и необходимые гражданские знания.

А вот наиболее желаемые практические навыки — это умение защищать собственные права и интересы, критическое мышление, а также организация собственного бизнеса. Предпочитаемые способы получения желаемых знаний и навыков — дистанционно онлайн, а также стационарно путем посещения курсов и семинаров. Жители Молдовы предпочли бы получать такую информацию через государственные образовательные программы, а также самостоятельно. Люди, которые уже имеют более высокий уровень гражданских знаний, чем у соотечественников, больше заинтересованы в дальнейшем обучении.

Что касается гражданских знаний, то в них жители Молдовы в целом заинтересованы, так как чувствуют, что у них недостаточно знаний о том, как функционирует государство, как проходят реформы, как работают законы, какие права и обязанности у них есть как у граждан. Такое гражданское обучение должно быть бесплатным или финансироваться государством, которое должно, в свою очередь, быть заинтересовано в воспитании активных граждан. Оптимальная форма для неформального образования — семинары (до 10 человек) в будние дни после работы.

В представлении граждан гражданское образование должно быть интегрировано в формальное школьное и университетское образование (респонденты отмечали, что у них в системе высшего образования уже есть обязательные для всех курсы по правам человека). Дополнительно углублять свои знания, по этим темам у граждан желания нет. Также они не заинтересованы в получении какой-либо информации о работе обще-

ственных организаций. Они считают, что любые недостающие ведомости можно получить в интернете [8, с. 84].

Представители общественного сектора убеждены, что в рамках гражданского образования очень важно доносить до граждан механизмы формирования бюджета и тему публичных финансов в целом, чтобы у граждан было четкое понимание, куда идут их деньги. Кроме того, очень важно формировать представление о работниках государственной сферы не как о владельцах бюджетных денег, а как о нанятых менеджерах - распорядителях, а сами бюджетные деньги называть деньгами сообщества.

В программах гражданского образования следует использовать положительную коннотацию слова «волонтер» в контексте общественной деятельности, которая возникла в современном обществе, показывать преимущества общественной активности на собственных примерах и опыте, визуализировать его («делай как я»), акцентировать внимание на том, что многие социальные проблемы напрямую касаются граждан и последние могут принимать участие в их решении.

Общественные организации должны популяризировать гражданское образование в любой форме (лекции, семинары, тренинги). Гражданское образование не только дает знания, но и стимулирует вовлеченность, дает возможность познакомиться с разными людьми (что, в свою очередь, повышает уровень толерантности). Представители общественных организаций должны, грубо говоря, «ходить в народ», и чем больше, тем лучше, считают эксперты.

Эксперты отмечают, что вызовом для неформального (в том числе и гражданского) образования является отсутствие сертификации. Слушатели курсов или семинаров по окончании обучения хотят получить сертификат или любой документ, который подтверждал бы их знания для работодателей или других институций. Кроме того, отсутствие сертификации может быть барьером для тех, кто сомневается, получать неформальное гражданское образование или нет. Вопросом сертификации, который фактически также связан с вопросом собственно качества неформального гражданского образования, должны заняться представители общественного сектора совместно с министерством образования, несмотря на то, насколько сложным может оказаться этот процесс.

Культура гражданственности в Республике Молдова нуждается в дальнейшем развитии в соответствии с поставленными перед страной целями демократизации общественной жизни. Одним из важнейших средств на этом пути является воспитание как подрастающего поколения, так и всего обще-

ства в целом на принципах свободы и демократии, что связано с расширением прав и свобод личности, развитием демократии в обществе в целом. Воспитание подрастающего поколения на каждой новой ступени исторического развития общества ставит перед всеми социальными институтами все новые задачи. Ведь в обществе постоянно изменяется система социальных регуляторов поведения человека, формируется новый идеал личности.

Воспитание как процесс сознательного, целенаправленного и систематического формирования личности, должно осуществляться в рамках и под воздействием социальных институтов (семьи, воспитательных и учебных заведений, учреждений культуры, общественных организаций, средств массовой информации и др.) с целью ее подготовки к выполнению социальных функций и ролей, к жизнедеятельности в различных сферах социальной практики (профессионально-трудовой, общественно-политической, культурной, семейно-бытовой и др.) Целью воспитания ставится развитие у человека таких качеств, потребностей, целей в соответствии с которыми личность добровольно и сознательно, построит свою жизнь в соответствии с требованиями общества.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Блажко В. Молодежь Молдовы: особенности социализации в современном обществе. Докторская диссертация. Chişinău: Academia de Ştiinţe, 2003. 216 с.
2. Роговая Г. Морально-этическое образование как часть гражданского образования. В: Активные методы гражданского образования. Научно-практическая конференция. Комрат: Институт демократии, 2013. 259 с.
3. Петров В., Апостол К. Фундаментальные права граждан: право на собственность и его защита. В: Гражданское образование и права человека. Национальная научно-практическая конференция. Chişinău: Pontos, 2008. 229 с.
4. Mîndru V. Formarea societăţii civile în Republica Moldova: aspecte cantitative şi calitative. В: Revista de Filozofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice, 2010, nr.2, с.56 - 62.
5. Блажко В. Почему преступность молодеет? В: Criminalitatea în Republica Moldova şi starea actuală, tendinţele, măsurile de prevenire şi de combatere. Chişinău: Academia de Poliţie "Ştefan cel Mare", 2002. 260 с.
6. Даллмар Ф. Глобальная этика: преодоление дихотомии «универсализм»-«партикуляризм». В: Общественные науки, 1996, № 3, Москва, с.184-188.
7. Bujor N. Standarde privind cursul „Educaţia moral-spirituală”. Chişinău: Ministerul Educaţiei şi Tineretului, 2002, с.108-115.
8. Гражданственность в Украине, Молдове и Беларуси. Отчет по результатам исследования общественного мнения в трех странах. https://www.pactworld.org/sites/default/files/Civic_Literacy_BY-MD-UA_2017_ru.pdf (24. 10.2019)

Liudmila RUSTANOVICI, cercetător ştiinţific

**FACTORUL ETNIC ÎN CONTEXTUL REALIZĂRII
DEMERSULUI DEMOCRATIC
ȘI A OPȚIUNII EUROPENE A REPUBLICII MOLDOVA**

**THE ETHNIC FACTOR IN THE CONTEXT OF MAKING
THE DEMOCRATIC DEMERSE AND THE
EUROPEAN OPTION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

Summary

This compartment reveals the place and role of the ethnic factor in the conditions of the realization of the European option of the Republic of Moldova in the current stage. A special place in this process belongs to the interethnic relations, which together with such basic components of the ethnic factor, such as: ethnic consciousness, ethnic identity, ethnicity, ethnic culture, ethnic character, ethnic „I”, etc., determine considerably the social-political, economic and spiritual climate of the whole society.

În condițiile dificile și neordinare existente la etapa actuală este extrem de necesar de a căuta cu fermitate noi izvoare de formare la oameni a persistenței și fermității corespunzătoare, a unor noi principii morale, a conștiinței civice, care să contribuie la consolidarea întregii societăți în baza unei înalte culturi a comunicării interumane și interetnice, care reprezintă o impunătoare forță motrice a progresului general, o garanție sigură a ieșirii din criza generală social-economică, politică și spirituală adâncă.

Actualmente, când crește tot mai vădit năzuința popoarelor spre o suveranitate și independență reală, simultan se manifestă tot mai evident o altă tendință, la fel de firească, și anume – năzuința popoarelor spre integrare, către dezvoltarea dialogului și conlucrării multilaterale. Aceste două tendințe obiective universale se manifestă în mod deosebit la ora actuală pe fundalul renașterii naționale, al democratizării și reformării tuturor laturilor vieții popoarelor lumii întregi.

Cu toate acestea, procesele actuale de dezvoltare a relațiilor de piață în Republica Moldova, înfăptuirea noilor reforme și criza economică, socială și spirituală profundă condiționată pe ele, au cauzat, în cele din urmă, scăderea simțitoare a nivelului producției, creșterea apatiei sociale și a neîncrederii în ziua de mâine a unei părți considerabile a populației. Una din cauzele principale ale unei atare stări de lucruri a constituit-o ruperea relațiilor economice, de producție și culturale stabile care s-au constituit pe parcursul mai

multor ani, precum și tensionarea relațiilor interetnice, inactivitatea legilor, creșterea criminalității etc.

E de menționat aici, totuși, că unica verigă principală și criteriul fundamental al progresului general al societății, al renașterii naționale trebuie să devină toate comunitățile etnice din republică, fiecare personalitate în parte, indiferent de caracteristicile lor specific naționale și particularitățile activității lor sociale, cele ale modului de trai, ale activității de producție, ale trăsăturilor individuale psihologice, ale intereselor, obișnuințelor, tradițiilor, deprinderilor, convingerilor profesionale etc.

Luând în considerație faptul că reformarea și reorganizarea tuturor sferelor vieții societății în dezvoltare activează oamenii în mod obiectiv și deosebit, este evident că și procesele interetnice, în consecință, sunt expuse unei anumite influențe și transformări esențiale prin intermediul unei anumite direcții a activității indivizilor, altfel spus, sunt condiționate de orientarea evoluției întregii totalități a relațiilor sociale, de atmosfera generală și concretă a realității înconjurătoare.

Ținând cont de faptul că fiecare om este nu numai un purtător al particularităților naționale, dar și un participant nemijlocit la desfășurarea proceselor etnice, una din sarcinile cardinale ale politicii naționale este orientarea eforturilor în vederea creării condițiilor necesare pentru ca personalitatea să devină un subiect conștient al activității social-transformatoare, un creator activ al unui mediu etnic și interetnic calitativ nou în cadrul țării și în afara hotarelor ei. E cazul să menționăm, că o interacțiune, interpătrundere și interdependență deosebit de pronunțată persistă între două fenomene specifice pentru societatea contemporană în schimbare, și anume: fenomenal etnic și cel al democratizării și modernizării țării.

Este necesară nu numai fermitatea convingerilor, ci și capacitatea de a comunica și colabora, de „a ne auzi unii cu alții”, a respecta demnitatea fiecărui om în contextele multiple interetnice, pornind de la aspectele vitale ale cooperării sociale și solidarității umane. Cât privește, bunăoară, mecanismele de protecție a minorităților etnice și de asigurare a consolidării interetnice, ele presupun anumite premise psihosociale privind deschiderea și interesul către celălalt, considerat ca subiect de complementaritate umană și cooperare. Prin protecția celuilalt, orientată spre o deschidere reciprocă a etniilor spre colaborare și schimburi de valori, se pot genera atitudini pozitive de încredere și se previne ostilitatea față de alții. Este tot mai mult necesară conștientizarea faptului că, odată cu valorificarea culturii proprii, avem de învățat și dintr-o altă cultură, care ne poate îmbogăți chiar numai prin recunoașterea celuilalt ca fiind demn de respect, de a fi acceptat așa cum este. [1, 125]

Trecând peste tensiunile generate de diviziunea etnică și depășind lipsa unor reglementări politico-juridice, economice, sociale și spirituale mai eficiente, se impune necesitatea unor eforturi comune susținute pentru a obține un nivel calitativ nou al dezvoltării relațiilor interetnice în cadrul țării și în afara hotarelor ei, ca componentă a relațiilor sociale. Fără îndoială, evoluția procesului de înnoire a societății, a normalizării relațiilor interetnice, consolidării interumane depinde la modul direct de gradul de implicare a reprezentanților tuturor etniilor care locuiesc în Republica Moldova, de profunzimea conștientizării legităților acestui proces, de gradul de percepere a sarcinilor actuale și de perspectivă ale politicii sociale.

Experiența europeană și mondială a evoluției relațiilor interetnice (inclusiv în Republica Moldova) demonstrează că cea mai reală cale de soluționare a tuturor problemelor și controverselor în domeniul dat constă nu în dezmembrare, nu în neîncrederea reciprocă, ci în soluțiile democratice comunitare și colaborarea fructuoasă. Cu toate deosebirile de poziții, poate fi găsit un compromis, o soluție eficientă, o concepție a consolidării interetnice în pofida ambițiilor politice ale unor lideri sau grupări, excluzând confruntarea. Doar o analiză cumpătată a problemelor acumulate în acest domeniu atât de complex al relațiilor dintre oameni și căutarea permanentă a unor soluții fundamentate științific va putea permite ieșirea din unele situații de criză și ascensiunea la un nivel calitativ nou al relațiilor interetnice în Republica Moldova. Debarasându-ne de greșelile din trecut, trebuie să căutăm posibilități noi, corespunzătoare exigențelor timpului, pentru normalizarea și armonizarea acestor relații, în conceptele proprii unei lumi noi, și anume în contextul integrării europene.

Necesitatea obținerii unui nivel calitativ nou al relațiilor interetnice este dictată în etapa actuală nu doar de stringența problemei ca atare, ci și de faptul că soluționarea acestora se răsfrânge asupra tuturor domeniilor vieții societății, afectează interesele întregii populații și ale fiecărui cetățean în parte. Așadar, trebuie analizate minuțios toate circumstanțele de ordin obiectiv și subiectiv în geneza climatului social și moral optim în comunicarea interetnică atât la nivel intern, cât și la cel extern.

Concomitent, creșterea vertiginoasă a conștiinței etnice în ultimul timp, deși capătă uneori un caracter exploziv, ne demonstrează că unica și cea mai reală cale spre progresul economic, politic și spiritual al fiecărui popor este, nu aceea ce duce spre izolare etnică, separatism și înstrăinare deplină, dar aceea care este orientată spre consolidarea unității, bazată pe un dialog constructiv, conlucrare multilaterală, ajutor și încredere reciprocă. Crearea unor condiții optime în vederea stabilizării unor circumstanțe avantajoase în această direcție

va contribui la impulsivitatea dezvoltării ascendente a tuturor sferelor vieții sociale, a reformării și renovării societății contemporane.

Alături de necesitatea stringentă de ajustare a relațiilor de reciprocitate, întrerupte în ultimul timp, între diferite zone economice în cadrul țării, la fel de oportună este și căutarea neîntârziată a căilor optime de realizare a unui dialog permanent, de dezvoltare a relațiilor multilaterale de prietenie și conlucrare reciproc avantajoasă cu statele vecine și cele mai îndepărtate și popoarele lor, cu atât mai mult cu cât în unele țări învecinate cu Republica Moldova, bunăoară, în Ucraina, și nu numai, locuiesc din vremurile cele mai străvechi un număr considerabil de moldoveni, iar în Moldova – un număr considerabil de ucraineni, precum și reprezentanți ai altor etnii. Printre măsurile de rigoare privind ocrotirea drepturilor și libertăților democratice, crearea condițiilor favorabile pentru dezvoltarea multilaterală a tuturor laturilor activității sociale a reprezentanților tuturor etniilor din Republica Moldova, în cazul dat, locul central îl ocupă *aspectul spiritual-cultural*. Caracterul său prioritar reiese din majoritatea documentelor normative, care au menirea să contribuie la soluționarea optimă a problemelor legate de reglementarea proceselor etnice și interetnice.

Prin urmare, în linii generale, populația polietică în Moldova, ca, de altfel, și în alte state democratice cu componență polietică a populației, fiecare om se bucură de dreptul de a-și exprima, păstra și dezvolta liber originalitatea etnică, limba și religia, de a sprijini și a dezvolta cultura națională în toate aspectele ei, fără a fi expuși oricăror tentative de asimilare contrar propriei voințe. Cu atât mai mult, într-un șir de acte internaționale, inclusiv în documentul consfățuirii de la Copenhaga, se stipulează și faptul că toți cetățenii, fără nici o excepție, se bucură de dreptul de a stabili și a întreține legături nelimitate atât în interiorul țării, cât și în afara hotarelor ei, cu consăngenii, cu care aceeași obârșie etnică și moștenire culturală, precum și de a se deplasa în țările corespunzătoare, de a desfășura contacte multilaterale și schimburi de informații. [2, 152] Desigur, și în acest domeniu extrem de fragil și complicat al existenței umane apar noi și noi probleme, care își așteaptă rezolvarea neîntârziată, au loc abateri de la legile adoptate, lacune și neajunsuri de ordin obiectiv și subiectiv.

De aici reiese că este necesar de a sprijini prin toate mijloacele și a dezvolta în continuare pluralismul cultural ca un izvor nesecat al progresului societății contemporane. Semnificația susținerii multilaterale a diversității culturale constă în faptul că renunțarea la izvoare, marginalizarea sau neacceptarea valorilor cultural-spirituale ale altor popoare nicidecum nu înlesnește crearea unei atmosfere binefăcătoare de toleranță și colaborare interetnică fructuoasă. Fără îndoială, statul democratic reiese din faptul că problema națională se află în raport direct și nemijlocit nu numai cu politica lui internă, ci și cu cea externă.

Desigur, experiența dezvoltării proceselor etnice și interetnice în Republica Moldova, în statele vecine, dar și întreaga experiență a țărilor lumii, mărturisesc că unica modalitate reală care ar permite de a soluționa problemele și contradicțiile existente în acest domeniu este nu cea a confruntării și separării, a neîncrederii reciproce și a vrajbei, ci calea democratică, bazată pe egalitate în drepturi, legalitate, dialog și colaborare reciprocă între popoare. Așadar, cauza dezvoltării durabile și a colaborării interetnice depinde în mod direct de măsura includerii în acest proces complex a reprezentanților tuturor păturilor sociale, a tuturor etniilor conlocuitoare pentru dezvoltarea eficientă și rodnică a dialogului interetnic, în baza încrederii reciproce și a concilierii interetnice, de măsura percepției noilor fenomene și transformării din realitatea înconjurătoare în baza realizării demersului democratic al Republicii Moldova.

Astfel, în procesul de formare și stabilizare a noii mentalități social-economice, politice și spirituale, de schimbare a mecanismelor sociale care stau la baza modernizării și democratizării societății, luându-se în considerație aspirațiile tot mai insistente ale Republicii Moldova spre integrarea în comunitatea europeană, este de neconceput ocolirea sau neglijarea rolului factorului național, a stării de spirit din sfera relațiilor interetnice.

Transformările radicale ce au loc în Republica Moldova aduc pe ordinea de zi probleme și sarcini concrete principial noi, pentru soluționarea cărora se cer și oameni cu o formațiune morală și convingeri noi, o pregătire profesională și facultăți adecvate la nivelul standardelor europene. Modul de activitate socială și de comunicare reciprocă între indivizi și între etnii care determină relațiile interetnice propriu-zise poartă amprenta realităților concret-istorice ale societății, înzestrând individualitatea fiecărei personalități cu un colorit național specific. La rândul său, fiecare individ se manifestă ca un purtător și creator al condițiilor și al climatului social-economic, politic și spiritual în evoluția istorică a unei comunități umane.

Societatea contemporană nu poate prospera fără un climat favorabil, corespunzător noilor realități în cadrul relațiilor interetnice fără a facilita crearea de condiții optime pentru asanarea și armonizarea acestora, fără o atitudine atentă și responsabilă față de consolidarea în continuare a concordiei interetnice ca factor favorizant și condiție prioritară în dezvoltarea ascendentă a societății moldovenești. Mediul național, reflectând într-un mod specific realitatea înconjurătoare, exercită o influență permanentă, uneori decisivă, asupra conștiinței individuale și celei etnice a personalității, modulând într-un anumit fel albia evoluției relațiilor interetnice.

Întreaga totalitate de factori obiectivi și subiectivi, ce caracterizează specificul mediului național, purtând un caracter constant și concret-istoric, suportă o influență simțitoare a climatului din sfera relațiilor etnice și interetnice la o anumită etapă a dezvoltării societății, ce poate evolua mai lent sau mai rapid, poate suporta crize și cataclisme sau prospera. Concomitent, e necesar de a asigura o interconexiune permanentă a tuturor sferelor vieții sociale (economică, social-politică și spirituală), fără de care e de neconceput progresul național și dezvoltarea optimă a relațiilor interetnice care, în consecință, devin un factor al stabilității în întreaga societate.

Prin urmare, dezvoltarea relațiilor interetnice în Republica Moldova, ca și în întreaga lume contemporană, demonstrează în mod elocvent că singura cale reală de soluționare a problemelor și controverselor din acest domeniu este cea democratică, pacificatoare, de reformare a societății, bazată pe drept și pe principiile de bază a umanismului, ce promovează echitatea socială și egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor, indiferent de apartenența etnică și statutul lor social, în condițiile unei suveranități reale și de conlucrare fructuoasă între popoare.

Doar o analiză profundă și minuțioasă a problemelor și contradicțiilor din acest domeniu complex, iar uneori și dificil al existenței umane și căutarea în permanență a unor căi reale de soluționare eficientă a lor, conform rigorilor europene, ne va permite să ieșim din impas și să obținem un nivel calitativ nou de dezvoltare a relațiilor interetnice, eliberându-ne cu fermitate de rutina prejudecăților și a erorilor comise în trecut.

Particularitățile evoluției factorului etnic în Republica Moldova dictează actualmente necesitatea de a conștientiza, și a revedea atitudinea față de problematica relațiilor interetnice, cea a educației în spiritul concordiei, solidarității tuturor etniilor conlocuitoare din republică. Importanța și actualitatea problemelor educației cetățenilor în spiritul consensului și conlucrării pașnice, încrederii și întrajutorării reciproce, al responsabilității pentru destinele republicii și destinul fiecăruia dintre cetățenii ei capătă o importanță crescândă, deoarece aceasta (educația) se manifestă drept una dintre direcțiile fundamentale ale formării unei personalități cu o înaltă spiritualitate, precum și una dintre componentele indispensabile ale dirijării pe baze științifice și social-statale a relațiilor interetnice, un factor și un mecanism al asanării și perfecționării acestora.

Dacă însă valorile tradiționale și general umane ar fi debarasate de spoiala și declarativismul ideologic, acumulate cu anii până mai odinioară, ele ar putea să renască în spiritul și conștiința oamenilor cu o nouă vigoare. A devenit

imperioasă necesitatea de a le curăța de depunerile improprii, negative și chiar dăunătoare (inclusiv particularitățile de clasă, șovine, separatiste etc.) și a le reda esența firească de valori spirituale încercate de timp, pentru idealul căror au luptat cele mai luminate minți ale omenirii, punând la baza lor asemenea principii precum: dragostea, devotamentul pentru pământul strămoșesc, pentru Patrie, relațiile de prietenie, ajutor reciproc și conlucrare între popoare și țări. Aceste norme și principii ale conviețuirii umane urmează să-și extindă aria de acțiune, pentru a uni și consolida popoarele din toată lumea în numele supraviețuirii, progresului și evoluției în continuare a civilizației umane pe făgașul dezvoltării armonioase și a modernizării democratice.

Este de remarcat că noul peisaj politic a condus, pe de o parte, la o mișcare identitară majoră în țările componente ale fostei Uniuni Sovietice sau aflate în sfera de influență a acesteia, iar pe de altă parte, prin resuscitarea reînvierea și retensionarea relațiilor interetnice, se încearcă în bună măsură, resorbirea și convertirea, în limbaj etnic, a diverselor stări conflictuale și tensiuni sociale. Concomitent, evenimentele din ultimele decenii privind problematica integrării europene, renașterea spiritului național în țările postcomuniste, redimensionarea problemei minorităților etnice care devine o redutabilă miză politică în plan intern și extern, persistența și recrudescența conflictelor etnice, „trezirea minorităților” în Vestul Europei și nu numai au făcut necesară reconsiderarea acestor teme de cercetare, reclamându-se încercarea unor explicații coerente ale faptelor și fenomenelor etnice din perspectiva relațiilor lumii de astăzi”. [3, p. 481, 483]

Democratizarea și modernizarea societății devine perspectiva cea mai productivă atât pentru abordările teoretice, cât și pentru rezolvarea practică a problemelor etnice, începând chiar cu definirea lor, căci nu întotdeauna „interlocutorii” definesc la fel problemele supuse discuției. Într-un regim democratic divergențele se rezolvă, în general, prin dialog și negocieri. Numai în condiții de democrație reală, prin dezvoltarea spiritului critic, *a culturii și participării sociale*, prin voința de respectare de către toți actorii – indivizi, grupuri, colectivități – a unor legi și reglementări adecvate se poate ajunge la soluții de veritabilă pace interetnică. Toate acestea se învață social, deoarece democrația este o construcție mereu perfectibilă. Pe când problematica minorităților naționale, și în general noile fenomene etnosociale și etnopolitice s-au impus atenției comunității internaționale și cercetărilor în domeniu, mai întâi și în special, prin potențialul de conflict al acestora, prin caracterul lor de factor de risc al societății, prin capacitatea de a juca rolul de „dinamită umană”, ceea ce explică importanța ce li se acordă la nivelul organismelor internaționale. [4, p. 484]

Cunoscutul sociolog și politolog Anthoni D.Smith abordează dimensiunea națională ca pe cea mai incitantă dintre dimensiunile identității. În opinia autorului, există trei tipuri principale de comunități etnice: etno-lingvistică, etno-religioasă și etno-politică. Lumea de astăzi se caracterizează prin variate tipuri de comunități lingvistice, religioase și politice sau combinații ale acestora. Multe dintre comunități pretind a fi națiuni sau caută să formeze ele însele state. Autorul se întreabă, dacă se poate admite această pretenție, întrucât el nu consideră cei doi termeni (etnic și națiune, identitate națională) ca fiind sinonime, națiunile și identitățile naționale posedând în plus, față de etnii, o serie de componente, în special dimensiunea politică, delimitarea teritorială și standardizarea vieții sociale. [5, p. 129-155]

Sub un alt unghi de vedere privește starea de lucruri în evoluția factorului etnic în condițiile actuale cercetătoarea română Gabriela Stoltz, care consideră că dezbaterile politice din ultimul timp despre structurarea unor mari ansambluri sociopolitice și culturale ridică semnificative probleme privind raportul național – universal în cultură. În viziunea cercetătoarei, riscul pierderii specificului național al statelor naționale în procesul integrării în structurile suprastatale activează problematica identităților naționale. Conflictele ideologice și economice sunt însoțite în prezent și de conflicte culturale, opinează cercetătoarea, care își consolidează opiniile în acest context, apelând la viziunea politologului american Samuel R. Huntington, care susține că acest tip de conflicte va defini politica mondială în anii următori. Ideea de la care pornește politologul american este că, în viitorul apropiat, echilibrul internațional se va realiza nu după frontierele geografice actuale ale statelor, ci după granițele culturale dintre civilizații.

Soluția propusă de S.Huntington constă tocmai în recunoașterea și menținerea identităților naționale. Occidentul va trebui să ajungă la o mai bună înțelegere a convingerilor religioase și filosofice fundamentale care constituie substratul altor civilizații și, totodată, la o mai bună înțelegere a modului în care membrii acestor civilizații își concep propriile interese. Ceea ce viitorul ne rezervă, conchide S.Huntington, nu este o civilizație universală, ci o lume alcătuită din civilizații (entități culturale) diferite, în care fiecare trebuie să învețe să coexiste cu celelalte.[6, 299]

În acest caz e necesar de a se menține în permanență un echilibru al intereselor etniilor conlocuitoare, care ar conduce la obținerea unui model eficace de conlucrare constructivă a organelor puterii de stat de diferite niveluri, dintre care deosebit de favorabil se manifestă consensul situativ. Tendințele unitarismului, precum și manifestările separatismului sau cele ale autarhiei

sunt evident dăunătoare pentru păstrarea și consolidarea spațiului unic politic, economic și spiritual al țării, luându-se în considerație în mod obligatoriu variabilitatea și specificul potențialului economic, social și etnocultural al zonelor și etniilor conlocuitoare și respectându-se, astfel, cu strictețe *principiul unității în diversitate*. [7, p. 26-28] Este, deci, necesar ca întreaga societate să fie conștientă de necesitatea integrării populației țării în baza mecanismelor concordanței intereselor tuturor etniilor conlocuitoare, luându-se în cont specificul confesional, etnolingvistic, tradițiile, modul de trai etc. ale acestora, fapt, care va consolida realmente situația etnopolitică din țară, concordia interetnică în ansamblu.

În viziunea cercetătorului rus M.N.Guboglo, comunitatea etnică nu poate fi doar un scop în sine în cazul când „popoarele aspiră în mod firesc spre integrarea oamenilor de diferită apartenență etnică în cadrul unei cetățenii unice, care constituie temelia soluționării problemelor etnoconflictuale” [8, p. 712]. În aceeași ordine de idei cercetătoarea L.M. Drobijeva, vorbește despre manifestarea tot mai pronunțată, în condițiile actuale, a procesului de *integrare civică* în societatea polietnică contemporană, care include în sine nu numai loialitatea față de stat, dar presupune și identificarea individului cu ceilalți concetățeni, reprezentanți ai diferitor etnii conlocuitoare, purtând aceeași responsabilitate pentru destinele țării [9, p. 69]. Este necesar, ca direcția politicii naționale a statului să fie orientată spre o colaborare social-culturală, înțelegere reciprocă, concordie interetnică, însoțite în ansamblu de interese comune sociale și de consolidare civică. Astfel, este evident că sistemul social poate fi eficient doar numai în cazul când acesta nu este dominat de cultul etniilor și al forței, dar de cerințele democrației veritabile. [10, p. 39-40]

În altă ordine de idei, precum menționează, Alexandru N.Roșca, „cercetătorii contemporani ai vieții sociale au constatat în mai multe cazuri, că în societățile afectate se produce, de regulă, o mobilizare rapidă și pregnantă a factorului etnic, oamenii încep a se solidariza în baza apartenenței etnice, pentru a se pune la adăpost și a se proteja împotriva vitregiilor reale și ale celor virtuale”. [11, p. 149] *Actualmente, când în republică se desfășoară tot mai pronunțat procesele de democratizare și modernizare ale relațiilor sociale, reglementarea în continuare și armonizarea relațiilor interetnice devine un imperativ al zilei și o funcție de bază a statului de drept, un atribut indispensabil al aspirațiilor de integrare europeană a Republicii Moldova în comunitatea europeană a popoarelor de diferită apartenență etnică.* E cazul de accentuat în acest context că, pornind de la conștientizarea necesității obiective a conviețuirii în comun, în pace și colaborare a oamenilor de diferită apartenență etnică, totuși, realitatea

este multivalentă pentru a fi subsumată în întregime în conceptele „conviețuire în comun”, „unitatea poporului”, „coeziune interetnică” etc. Însă, cu tot caracterul complex și neunivoc al factorului etnic, totuși din ansamblul lor sunt detectate cele mai importante și supuse unei reglementări social-politice în scopul asigurării și consolidării unității interne a fiecărei etnii și a concordiei tuturor etniilor conlocuitoare din republică.

E lucru cert, că reglementarea relațiilor interetnice, armonizarea și asanarea întregului factor etnic poate avea sorți de izbândă doar în cazul când statul devine realmente instrument principal al unității în cadrul varietății etnice, constituind premisa fundamentală a soluționării efective a tuturor celorlalte probleme privind coexistența etniilor în cadrul societății în transformare. Perceperea statului ca promotor al intereselor tuturor etniilor conlocuitoare este condiția primordială a consolidării interetnice și afirmării libere a fiecărui individ uman. Atunci când statul este ancorat în limitele aspirațiilor unei singure comunități etnice situate deasupra întregii societăți, perspectiva dezvoltării durabile și democratice poate fi pusă la îndoială, sau chiar în pericol. [12, p. 153-154]

Concomitent, Convenția-cadru pentru protecția minorităților etnice, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 10 noiembrie 1994 și semnată la 1 februarie 1995 la Strasbourg, ratificată și de Parlamentul Republicii Moldova la 22 octombrie 1996, prevede în art.23 că persoana aparținând unei minorități naționale va respecta legislația națională și drepturile celorlalți, în special ale persoanelor aparținând majorității naționale, a contribuit mult la crearea și consolidarea cadrului legal de reglare a relațiilor interetnice din țările multinaționale ale Europei. Drept consecință a asigurării protecției minorităților naționale în Europa s-au amplificat relațiile transfrontaliere și de prietenie, conlucrare, colaborare multilaterală între țările din Europa și nu numai.

În cauza de desfășurare a colaborării multilaterale între etnii în cadrul țării și în afara hotarelor ei, de rând cu eforturile statului în crearea bazei social-politice a coexistenței și conlucrării etniilor, un rol aparte în desfășurarea proceselor interetnice, în soluționarea problemelor curente și de perspectivă pe acest fâgaș revine organizațiilor obștești, care își aduc aportul lor considerabil în crearea unei atmosfere favorabile de încredere reciprocă și colaborare interetnică în cadrul țării, cât și pe arena internațională. *Pornind de la obiectivele democratizării și modernizării societății, de la principiile edificării statului de drept și normele internaționale cu privire la drepturile omului, în îmbinare cu condițiile integrării în Comunitatea Europeană, în pofida caracterului complex și nevralgic al relațiilor interetnice, precum și în disonanță cu unele aberații*

național-radicaliste, pot fi găsite soluționări social-politice realiste și rezonabile ale disensiunilor apărute în domeniul dat.

Republica Moldova, ca stat independent și suveran, membru plenipotențiar al ONU, a declarat lumii întregi despre respectarea prevederilor documentelor internaționale cu privire la drepturile și libertățile omului, garantarea realizării depline a acestora fără nici un fel de discriminare în cadrul democratic și social-politic al statului.

Constituția Republicii Moldova prevede garantarea, asigurarea deplină a drepturilor tuturor cetățenilor săi, indiferent de apartenența lor etnică, rasială, fără deosebire de limbă, sex, opinie, apartenență politică, avere, origine și statut social, credință, tradiții, studii etc. Legea Fundamentală a țării asigură tuturor cetățenilor dreptul de a păstra, valorifica și exprima identitatea lor etnică, culturală, lingvistică și religioasă, de a alege limba de educare și instruire. Ea desfășoară și asigură egalitatea și responsabilitatea tuturor cetățenilor în fața legii și a autorităților publice. La cerințele noilor realități, viața cere aprofundarea și concretizarea, a cadrului social-politic privind reglementarea și armonizarea relațiilor interetnice în toate sferile și diversele niveluri de activitate socială, trai și aspirații ale populației republicii și ale fiecărui individ.

În conformitate cu necesitățile practicii sociale și rigorile timpului, în Republica Moldova au fost adoptate și se traduc în fapt o serie de legi orientate spre reglementarea și normalizarea relațiilor interetnice orientate spre consolidarea unității întregului popor în cadrul patriei comune și indivizibile pentru toți cetățenii Republicii Moldova. Un loc aparte în acest context îl ocupă elaborarea, perfectarea, diversificarea, detalizarea și aplicarea în practica socială a cadrului politic cu privire la minoritățile naționale care locuiesc și activează în Republica Moldova. În condițiile societății în dezvoltare, ale constituirii statului de drept și democratizării relațiilor sociale, elaborarea și aplicarea în practica socială a cadrului social-politic privind optimizarea și asanarea relațiilor interetnice devine un imperativ incontestabil.

În aceeași ordine de idei, e necesar de a se lua în considerație și faptul că unul din criteriile politice de bază și o condiție primordială în aspirațiile sale de integrare în comunitatea europeană este respectarea și asigurarea deplină a drepturilor omului, indiferent de apartenența sa etnică.

Deși factorul etnic se reflectă într-un fel sau altul în toate sferile vieții sociale, el se manifestă deosebit de pronunțat, se plasează în prim-plan și se politizează îndeosebi în perioadele de cotitură, în timpul cataclismelor social-politice, economice, spirituale etc., când se acutizează și se aprind spiritele

etnocentrismului exagerat, xenofobiei, rasismului, șovinismului și înstrăinării interetnice. Prin urmare, reglementarea în permanență a relațiilor interetnice, ameliorarea și armonizarea lor prin intermediul democratizării și modernizării societății în transformare, prin realizarea parcursului european al Republicii Moldova va contribui la prosperarea țării.

Concluzii

După obținerea și proclamarea suveranității sale, Republica Moldova și-a pus drept scop primordial reglementarea social-politică a relațiilor interetnice din țară și ajustarea acestora la rigorile democratice europene și universale prin adoptarea Constituției, elaborarea și aplicarea cadrului social-juridic și politic respectiv în acest domeniu, precum și prin aderarea la cele mai importante acte normative europene și universale, luându-se în considerație diversitatea etnică a Republicii Moldova, care persistă în acest spațiu de secole. Controversele interetnice, care în anumite împrejurări se pot transforma în conflicte propriu-zise, rămân a fi o realitate posibilă și în cadrul societății democratice actuale. Și totuși, ordinea democratică posedă astfel de modalități de dirijare a proceselor sociale ce permit de a depăși astfel de situații nefaste pentru întreaga societate. În atare circumstanțe devine extrem de oportună problema optimizării politicii statului de reglare a raporturilor interetnice și de consolidare a democratizării și modernizării țării.

Recomandări

Luându-se în considerare faptul că factorul etnic se reflectă într-un fel sau altul în toate sferele vieții sociale și se manifestă deosebit de pronunțat, se plasează în prim-plan, se politizează îndeosebi în perioadele de cotitură în timpul cataclismelor social-politice, economice, spirituale etc., când se acutizează confruntarea și înstrăinarea interetnică, statul democratic are menirea de a prevedea și a depăși situațiile de criză în acest domeniu prin politica sa națională eficientă, utilizând pârghiile necesare de dirijare și de soluționare a problemelor care pot apărea și să contribuie la depășirea crizelor posibile prin reglarea și armonizarea continuă a relațiilor interetnice din Republica Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Roșca Alexandru [N.]. Probleme privind protejarea diversității etno-culturale și asigurarea unității poporului Republicii Moldova. /Unitatea poporului Republicii Moldova și problema identității etnice. Chișinău, 2000. 215 p.
2. Documentele Consfătuirii de la Copenhaga (p. 32); ale Conferinței privind dimensiunea umană din 29 iunie 1980 la care Moldova a aderat la 10 septembrie 1991.

3. Bălașa Ana. Fenomenul etnic – obiect al cercetării sociale actuale. În: Starea societății românești după zece ani de tranziție. București, 2000, p. 481, 483.
4. A se vedea: Wolfe H.C. Human Dynamite. The story of Europe Minorities. New York, 1939, p. 484.
5. Smith Anthony D. The formation of identity. În: Harris Henri (cord.). Identity. Oxford. Clarendon Press, 1995, p. 129-155. [Citat din: Ana Bălașa. Fenomenul etnic – obiect al cercetării sociale actuale].
6. Hungtington R. Samuel. Șocul civilizațiilor. Citat din: Gabriela Stoltz. Etnotipurii în viziune relațională. Români – alte etnici. În: Revista română de sociologie. Serie nouă. Anul X, 1999, nr. 3-4, p. 299.
7. Дробижева Л.М. Завоевания демократии и этнонациональные проблемы России (Что может и чего не может дать демократия). În: Общественные науки и современность (ОНС). Москва: Наука, 2005, с. 26-28.
8. Guboglo M. Идентификация идентичности. În: Этносоциологические очерки. Москва: Наука, 2003, с. 712.
9. Дробижева Л.М. Процессы гражданской интеграции в полиэтническом российском обществе (Тенденции и проблемы). În: Общественные науки и современность (ОНС). Москва: Наука, 2015, с. 69.
10. Арутюнян Ю.В. О потенциале межэтнической интеграции в московском мегаполисе. În: Социологические исследования (СОЦИС). Москва: Наука, 2005, с. 39-40.
11. Roșca Alexandru. Algoritmi ai tranziției: aspecte social-filosofice. Chișinău: Tipogr. AȘM, 2007, p. 149.
12. Ibidem, p. 153-154.

*Elena BALAN, doctor în științe politice,
cercetător științific superior*

**ABORDĂRI CONCEPTUALE
PRIVIND POLITICA NAȚIONALĂ DE COMUNICARE
PENTRU DEZVOLTARE DIN PERSPECTIVĂ DIACRONICĂ**

**CONCEPTUAL APPROACHES
OF THE NATIONAL COMMUNICATION POLICY
FOR DEVELOPMENT FROM A DIACHRONIC PERSPECTIVE**

Summary

The definition of national communication policy for development is now on the agenda of a number of countries and is one of the important subjects of policy debate on date. The issues relate to how such policies can best reflect the development priorities, and what sort of national communication system encourages people's participation, as well as the sharing of knowledge and skills at all levels, and the coordination of efforts among all partners involved in the development process.

This paper examines the concept of the national communication policy for development and how national development can be improved through the effective application of the national communication policy.

For any nation to attain a desirable level of development there must be effective use of communication which has been severally identified as a major tool of mobilization. Any reasonable growth and desirable development may be an elusive fantasy without a good communication policy in place.

The development of a national communication policy can be seen as a mechanism for ensuring widespread public education and informed public participation in decision making on the future directions of development, particularly in countries like Republic of Moldova, where development problems are more pressing than in other regions.

The study reveals that the communication policy in the country if properly implemented is indeed suitable for empowering the growth and development of the state and recommends that the formulation of a viable development communication policy has become imperative.

Ideea de bază care subliniază esența comunicării pentru dezvoltare este arta și știința comunicării, infuzată din principiile științei sociale și orientată spre îmbunătățirea vieții oamenilor. Comunicarea pentru dezvoltare a fost promovată ca instrument de transformare a societăților tradiționale din țările în curs de dezvoltare începând cu anii '50 ai sec. XX, deși, abia la începutul sec. XXI câștigă recunoaștere internațională în sectorul de dezvoltare. Aceasta a fost privită ca răspuns la preocupările comunității internaționale legate de importanța acordată, îndeosebi a populației sărace și marginalizate din țările

în curs de dezvoltare. Problema fundamentală a regiunilor subdezvoltate a fost considerată, printre altele, problema lipsei de cunoștințe și de informații, dar și a lipsei de implicare și de participare a populației sărace și marginalizate la procesele naționale de dezvoltare, iar comunicarea a fost prezentată ca fiind instrumentul care are potențialul să rezolve această problemă [3, p. 11].

Potrivit unor studii realizate de Banca Mondială, istoria dezvoltării cunoaște eșecuri și dezamăgiri, multe dintre care au fost atribuite lipsei de participare a cetățenilor și lipsei de comunicare [12, p. 29]. Aceștia sunt doi factori esențiali care adesea determină succesul sau eșecul majorității proiectelor de dezvoltare. Indiferent de tipul de proiect și de domeniul în care este implementat - agricultură, infrastructură, salubritate, guvernare, sănătate - este întotdeauna important și, deseori, esențial să se stabilească un dialog eficient între comunități și factorii de decizie la nivel local, național sau regional. Comunicarea este elementul necesar în construirea încrederii, împărtășirea cunoștințelor și asigurarea înțelegerii reciproce. Chiar și un proiect care aparent se bucură de un larg consens poate avea anumite impedimente ce pot fi înlăturate printr-o comunicare eficientă între părțile implicate. Din aceste considerente, pentru a evita greșelile trecutului, este necesar ca practicile de comunicare să fie integrate în politicile și practicile de dezvoltare [12].

În raportul său din 2007, intitulat "Congresul Mondial privind Comunicarea pentru Dezvoltare: lecții și provocări", Banca Mondială menționa că practicile de comunicare pentru dezvoltare sunt esențiale pentru a răspunde celor mai presante provocări ale dezvoltării actuale și ar trebui integrate mai mult în politicile de dezvoltare [18]. În documentul final al Congresului, *Consensul de la Roma al Congresului Mondial privind Comunicarea pentru Dezvoltare*, pe lângă integrarea componentei comunicare pentru dezvoltare în politicile naționale de dezvoltare se regăsesc și alte recomandări importante care se referă la:

1. creșterea nivelului investițiilor pentru a asigura o finanțare adecvată și coordonată a comunicării pentru dezvoltare;
2. adoptarea și punerea în aplicare a politicilor și legislației care asigură un mediu favorabil comunicării pentru dezvoltare, inclusiv mass-media libere și pluraliste, asigurarea dreptului la informare și comunicare;
3. consolidarea parteneriatelor și a rețelelor la nivel internațional, național și local pentru a promova comunicarea pentru dezvoltare și pentru a îmbunătăți rezultatele dezvoltării;
4. includerea comunicării pentru dezvoltare ca element central în programele și proiectele de dezvoltare ale instituțiilor donatoare [16, p.4].

Prin urmare, contribuția comunicării la dezvoltarea și schimbarea socială depinde de măsura în care componenta comunicare va fi integrată sistematic și conștient în planificarea generală a dezvoltării naționale. O condiție prealabilă pentru o astfel de integrare este formularea unei politici naționale de comunicare pentru dezvoltare, care să traseze obiectivele și valorile sistemului național de comunicare și să fie orientată spre o exploatare coordonată și echitabilă a resurselor de comunicare și spre o contribuție mai eficientă a comunicării la procesul de dezvoltare

Plecând de la aceste reflecții, în cele ce urmează ne vom referi la necesitatea și oportunitatea elaborării unei politici de comunicare pentru dezvoltare, analizând retrospectiv cele mai importante momente care au contribuit la stabilirea cadrului conceptual al acesteia.

Analiza diacronică a politicii naționale de comunicare pentru dezvoltare

O primă descriere oficială a sintagmei *politica de comunicare* se regăsește într-un document al Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO), din 1972, intitulat *Raportul Reuniunii Experților în Politici de Comunicare și Planificare*, în care este stipulat că politicile de comunicare reprezintă un set de principii și norme stabilite pentru a ghida comportamentul sistemelor de comunicații [8, p.8]. Susținut de UNESCO, proiectul politicilor naționale de comunicare a fost prezentat ca un instrument de autonomie culturală, democratizare și dezvoltare pentru societățile în curs de dezvoltare [6, p.211]. De asemenea, UNESCO a sprijinit în mod activ formularea politicilor naționale de comunicare ca părți componente ale strategiilor de dezvoltare și modernizare a națiunilor.

Discuțiile în jurul sintagmei *politica de comunicare* și, în general, cele referitoare la rolul comunicării în societate, au fost precedate și condiționate de rezultatele, mai puțin satisfăcătoare, obținute de țările lumii a treia în domeniul comunicării pentru dezvoltare în anii '50-'60 ai sec. XX. Scena comunicării internaționale în acest interval de timp a fost caracterizată de o anumită euforie în ceea ce privește rolul și impactul sistemelor și resurselor de comunicare asupra dezvoltării statelor lumii a treia. Se preconiza că datorită rolului semnificativ al comunicării se va produce o transformare rapidă a statelor în curs de dezvoltare din Africa și din alte părți ale lumii. Mijloacele de comunicare și resursele acestora au fost considerate instrumente utile pentru schimbarea socială și se prevedea că dezvoltarea și „modernizarea” societăților „înapoiate” din lumea a treia (Sud) se va produce conco-

mitent cu transferul și utilizarea tehnologiilor de comunicare și cu difuzarea inovațiilor din lumea întâi (Nord). Comunicarea era considerată, într-un sens metaforic, „cheia care deschide ușa schimbării” [9, p.38].

Deceniile următoare (anii '60-'80) sunt caracterizate de disipația treptată a trendului euforic ce a marcat conceptualizările timpurii despre comunicare și dezvoltare. Numeroase studii având ca subiect „mass-media și modernizarea”, realizate în America Latină, Asia, Orientul Mijlociu și Africa, au adus un șir de dovezi empirice care indicau faptul că transferul de mesaje sau difuzarea inovațiilor nu pot să contribuie într-un mod adecvat la realizarea dezvoltării. Argumentul invocat era că dezvoltarea autentică în majoritatea societăților din lumea a treia necesită schimbări fundamentale în structurile politice, economice și sociale atât la nivel național, cât și la nivel regional și local, iar resursele de comunicare în sine au doar un impact minim asupra eforturilor de dezvoltare, dacă nu sunt integrate în politici, planuri și obiective naționale de dezvoltare [9, p. 40].

Perioada anilor '70 a fost deosebit de consistentă în privința dezbaterilor pe problemele comunicării, fapt pentru care a fost supranumită în literatura de specialitate „deceniul comunicării” [10, p. 3]. Din perspectiva UNESCO, așa-numitul ”deceniu al comunicării” a demarat la Montreal, în 1969, în cadrul primei întâlniri a experților pe problema rolului comunicării în societate. În cadrul întâlnirii de la Montreal a fost subliniată necesitatea cercetărilor, de o manieră mai intensă și mai aprofundată, în domeniul comunicării. De asemenea, a fost accentuată ideea ca viitoarele cercetări să fie orientate mai mult spre rezolvarea problemelor și elaborarea politicilor de comunicare.

În decursul acestei perioade, sub egida UNESCO, au fost organizate și alte întâlniri ale experților în probleme de comunicare, scopul cărora a fost să definească domeniul de aplicare și modalitățile specifice de implementare a politicilor naționale de comunicare. Datorită importanței lor, de remarcat sunt întâlnirile organizate în 1972 (Paris), 1974 (Bogota) și 1976 (San Jose) și, într-o măsură mai mică, conferințele organizate în 1979 (Kuala Lumpur) și 1980 (Yaounde), în cadrul cărora a fost evidențiat și rolul jucat de politicile naționale de comunicare ca instrumente de decolonizare.

În cadrul primei întâlniri a experților, în 1972, la Paris, a fost propus un cadru conceptual inițial pentru politicile de comunicare, acestea fiind definite drept seturi de principii și norme stabilite pentru a ghida comportamentul sistemelor de comunicații. De asemenea, în cadrul acestei întâlniri au fost propuse și câteva sugestii privind planificarea și implementarea politicilor naționale de comunicare.

O definiție mai cuprinzătoare a conceptului de politici de comunicare a fost propusă de Luis Ramiro Beltran la reuniunea experților din America Latină, organizată la Bogota în 1974. În formularea expertului latino-american, politicile de comunicare reprezintă un set integrat și sustenabil de acțiuni, organizate într-un cadru de principii și norme comportamentale care ghidează activitățile sau procesele de comunicare ale unei țări [6, p.215]. Accentul, în acest context, s-a pus pe faptul că politicile de comunicare ar trebui să fie corelate cu politicile de dezvoltare națională și regională, de unde și importanța statului în formularea și implementarea acestora.

În 1976, la San Jose, s-a desfășurat prima Conferință Interguvernamentală pe politici de comunicare. Aceasta a reunit miniștri responsabili de comunicare dintr-un șir de state din America Latină și Caraibe, scopul fiind de a realiza un schimb de experiență cu privire la abordarea sistemelor de comunicare în interconexiune cu dezvoltarea economică și cea socială. De asemenea, un punct aparte al dezbaterilor a fost ideea înființării la nivel național a unor infrastructuri guvernamentale, administrative, tehnice, de cercetare și formare responsabile de formularea, implementarea și evaluarea politicilor de comunicare. Trei ani mai târziu, în 1979, la Kuala Lumpur a avut loc cea de-a doua Conferință Interguvernamentală pe problema politicilor de comunicare, aceasta reunind țări în curs de dezvoltare din Oceania și Asia.

Discuțiile despre politicile naționale de comunicare au avut o importanță deosebită și în contextul lucrărilor Comisiei Internaționale pentru Studiul Problemelor de Comunicare, înființată la inițiativa UNESCO în 1977. Rezultatul activității respectivei Comisii a fost înglobat în celebrul Raport MacBride, oficial intitulat *Many Voices One World: Towards a New More Just and More Efficient World Information and Communication Order* [11, p.107]. Raportul, deși a produs o serie de dispute în rândul statelor membre UNESCO, este considerat unul dintre primele abordări comprehensive ale problematicii comunicării din perspectiva drepturilor omului și a fundamentelor democrației. În același timp, Raportul MacBride, observă mai mulți cercetători [11, p.112], s-a axat pe câteva principii fundamentale: dezvoltarea independentă de politici naționale în domeniul comunicării; consolidarea independenței și încrederii în sine; asigurarea identității culturale, inclusiv în sectorul media; democratizarea (acces/participare și dreptul de a comunica); cooperare internațională. De asemenea, Comisia MacBride a recomandat ca strategiile de dezvoltare a țărilor din lumea a treia să conțină în mod obligatoriu compartimente privind comunicarea.

Începând cu anii '80, UNESCO își canalizează activitatea în matricea de ajutorare pe domeniul comunicării a țărilor în curs de dezvoltare. În acest scop a fost creat Programul Internațional pentru Dezvoltarea Comunicării (IPDC), care a avut un impact remarcabil asupra mai multor aspecte ale activităților de comunicare în țările în curs de dezvoltare, printre care: promovarea libertății presei, a independenței și a pluralismului mass-mediei, dezvoltarea comunității media, dezvoltarea resurselor umane pentru mass-media, informatizarea agențiilor de știri naționale și regionale etc [7, p. 22]. De asemenea, la inițiativa UNESCO a fost lansată noțiunea de centre multimedia comunitare (CMC), scopul cărora era să combine beneficiile presei tradiționale comunitare cu noile tehnologii de informare și comunicare. CMC-urile aveau în vizor decalajul digital din țările subdezvoltate, încercând să se asigure că informațiile, comunicarea și cunoștințele devin instrumente de bază ale celor săraci în vederea îmbunătățirii propriilor condiții de viață. Printre acțiunile implementate ar fi de menționat: dezvoltarea centrelor multimedia în comunitățile sărace; reglementarea infrastructurii tehnice care să garanteze accesul la noile tehnologii de informare și comunicare; asigurarea unei legături necesare între operațiunile de dezvoltare locală și autoritățile regionale și naționale, acordarea de licențe nediscriminatorii radiodifuzorilor locali etc [7, p. 24].

Prin urmare, în intervalul sfârșitului de sec. XX și începutul sec. XXI, definirea politicii naționale de comunicare pentru dezvoltare (PNCD) se regăsește pe agenda mai multor țări în curs de dezvoltare, fiind considerată unul dintre subiectele importante ale dezbaterilor în sectorul de dezvoltare.

Repere conceptuale privind definirea și elaborarea politicii naționale de comunicare pentru dezvoltare

Discuțiile privind definirea și elaborarea PNCD se referă la descrierea modului în care aceasta ar putea reflecta cel mai bine prioritățile naționale de dezvoltare și modul în care ar trebui să fie structurat sistemul național de comunicare, astfel încât să încurajeze atât participarea cetățenilor, schimbul de cunoștințe și de abilități la toate nivelurile, cât și coordonarea eforturilor între toți partenerii implicați în procesul de dezvoltare [2, p.34].

Interesul instituțional pentru subiectul politicii de comunicare a crescut simțitor în ultimele decenii ale sec. XX [14, p.15]. La nivel internațional, UNESCO, Banca Mondială, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), Agenția pentru Alimentație și Agricultură (FAO) ș.a. au realizat și au publicat o serie de studii referitoare la acest subiect.

Definiția oficială a sintagmei *politica de comunicare* este formulată în documentul UNESCO *Raportul Reuniunii Experților în Politici de Comunicare și Planificare*, elaborat în 1972, în care se menționa că politicile de comunicare reprezintă un set de principii și norme stabilite pentru a ghida comportamentul sistemelor de comunicații [8, p.8]. Scopul acestora este să fundamenteze politicile de comunicare ale unei țări atât pe termen lung, cât și pe termen scurt. Ele sunt profilate în contextul abordării generale a comunicării societății, emanând din ideologii politice, condiții sociale și economice ale țării și valorile pe care se bazează, și se raportează la nevoile reale și la oportunitățile de comunicare ale acesteia. Ceea ce este important de menționat e că politicile de comunicare există în fiecare societate, deși ele pot fi adesea latente și incoerente, mai degrabă decât manifeste și clar articulate. Prin urmare, ceea ce se propune nu este ceva radical nou, ci mai degrabă o declarație explicită și o formulare în mod deliberat a practicilor deja stabilite în societate.

Definiția formulată de UNESCO a fost considerată de unii autori ca fiind generală și abstractă [1, p.23]. În context, se face referință la o altă definiție, formulată de cercetătorii americani H. Mowlana și L. Wilson, potrivit cărora politica de comunicare reprezintă un set de principii, norme și comportamente instituționalizate care se manifestă în baza unor proceduri legale cu scopul de a ghida formarea, distribuirea și controlul comunicării atât în dimensiunea sa umană, cât și în cea tehnologică [17, p. 32].

Aceste două definiții pot fi raportate la două abordări ale politicii de comunicare, care ilustrează o dezbatere continuă asupra rolului comunicării în dezvoltarea societății și consolidează distincția făcută de H. Mowlana între comunicare ca mijloc, care include în special aspectele tehnologice și mecanice ale fenomenului, și comunicarea ca proces, care evidențiază o aplicare mai individuală și mai umană în acord cu alte procese societale [14, p.96]. În primul caz, este vorba despre comunicații, care devin un scop în sine, scopul dezvoltării fiind achiziția și dezvoltarea de sisteme și de infrastructură de comunicații. În al doilea caz, comunicarea este un proces bine integrat cu alte procese ale societății pentru a atinge obiective de dezvoltare la un nivel mai individual. Prima abordare se referă la o perspectivă de dezvoltare în mare măsură la nivel macro, iar cea de-a doua vizează aplicarea comunicării în contextul eforturilor de dezvoltare la nivel micro.

Tendența actuală [14, p.6], în contextul abordării conexiunii dintre comunicare și dezvoltare și, mai cu seamă, cu referință la sintagma *politică de comunicare*, este de a privi comunicarea ca pe un întreg complex, în care dimen-

siunile umană și tehnologică trebuie analizate împreună. În acest sens, cum avea să remarce reprezentantul școlii de la Chicago, J. Dewey, comunicarea semnifică mai mult decât schimbul și răspândirea de informații, comunicarea creează și menține societatea [5, p. 102]. Comunicarea merge dincolo de informare: ea stabilește relații și creează un dialog cu cetățenii, implică o ascultare atentă și stabilește o legătură cu aceștia. Nu este un exercițiu neutru, lipsit de importanță, ci un element determinant al procesului de dezvoltare.

În acest sens, misiunea unei inițiative de politică națională de comunicare pentru dezvoltare este de a împuternici cetățenii și de a promova identitatea și coeziunea națională printr-un flux de informații în două sensuri, între guvern și diferitele sale publicuri, pentru a facilita accesul la informații publice, pentru a consolida implicarea în procesul de luare a deciziilor și integrarea comunicării în toate sectoarele de dezvoltare.

Cât privește planificarea comunicării pentru dezvoltare, unul dintre autorii volumului *Philosophy and dimensions of National Communication Policy*, Andrew Moemeka, susține că aceasta nu trebuie privită doar ca un instrument, un mecanism de susținere sau o variabilă independentă în dezvoltare. Comunicarea ar trebui privită ca o parte integrantă a planurilor de dezvoltare, unul dintre obiectivele majore ale căreia să fie crearea unor sisteme sau modele de comunicare care ar putea oferi oamenilor posibilitatea de acces la mijloacele de comunicare și utilizarea acestor mijloace pentru îmbunătățirea calității vieții lor [13, p.217].

În domeniul comunicării pentru dezvoltare, planificarea reprezintă un efort deliberat, sistematic și continuu ce vizează organizarea activității atât în scopul eficientizării utilizării resurselor de comunicare, cât și pentru realizarea politicilor de comunicare în contextul obiectivelor de dezvoltare ale unei țări anume. Planificarea comunicării pentru dezvoltare trebuie să țină cont de mediul specific de dezvoltare și de obiectivele țării în care are loc planificarea. În plus, mediul politic al țării, problemele sociale, facilitățile și sistemele de comunicare, precum și resursele disponibile trebuie să fie studiate în mod corespunzător înainte de planificarea politicii de comunicare, astfel încât să fie evitate problemele de discordanță între mediu și obiectivele planificate [13, p.217].

În acest sens, menționează autorul, este important ca în faza de început a planificării dezvoltării să se răspundă la un șir de întrebări relevante, cum ar fi:

1. Care sunt scopul și obiectivele de dezvoltare ale țării, îndeosebi în ceea ce privește raportarea la comunicare?
2. Care este starea sistemului de comunicare existent?
3. Este acesta în măsură să contribuie la atingerea obiectivelor naționale de dezvoltare?

4. Ce fel de tehnologii noi de comunicare pot fi utilizate pentru a eficientiza sistemul existent?

5. Există o concordanță între infrastructură și instituții?

6. Sunt consecvente obiectivele unui anume proiect de dezvoltare cu obiectivele naționale de dezvoltare [13, p.218]?

Nevoile de comunicare sunt strâns legate de obiectivele generale de dezvoltare și de statutul de dezvoltare existent al unei țări. De aceea este important ca întrebările să fie abordate într-un mod cât mai realist posibil, pentru că de aceasta va depinde măsura în care va corespunde realității planul de comunicare pentru dezvoltare, primul pas al căruia vizează anume identificarea nevoilor și resurselor de comunicare de care dispune un stat. De menționat, acesta este elementul crucial în planificarea comunicării pentru dezvoltare, din păcate, fiind și singurul element adesea neglijat, în opinia autorului citat [13, p.218]. În acest scop, este important să fie realizate cinci activități majore care ar contribui la identificarea nevoilor și resurselor de comunicare ale unei țări:

1. Crearea unei baze de date și analiza sistematică a țării pe baza unor indicatori, precum: densitatea populației, varietatea structurilor sociale, ecologie și agricultură, capacitate industrială, capacitatea forței de muncă etc;

2. Realizarea unui inventar al resurselor de comunicare prezente, inclusiv suporturi moderne și tradiționale și analiza varietății structurilor de comunicare actuale. Un astfel de inventar ar trebui să includă și studiul categoriilor de public, a modelelor sale de consum comunicațional etc;

3. Analiza critică a politicilor de comunicare a consumului (sau lipsa acestuia), inclusiv aspecte precum proprietatea, structurile, luarea deciziilor etc.;

4. Analiza critică a nevoilor de comunicare ale societății, în special în raport cu structurile sociale și de comunicare existente;

5. Analiza componentei de comunicare în toate aspectele planurilor și programelor naționale de dezvoltare pentru a stabili cerințele de comunicare ale acestora [13, p.219].

În același timp, esențială ar trebui să fie analiza unor factori fundamentali care sunt determinanți pentru elaborarea politicii naționale de comunicare pentru dezvoltare. Aceștia se referă la:

- ◆ conștientizarea interdependenței dintre comunicare și dezvoltarea națională;

- ◆ elaborarea unei abordări a comunicării pentru dezvoltare, care să vizeze implicarea unor categorii mai largi de cetățeni în procesul de dezvoltare a țării;

♦ proiectarea comunicării ca proces orizontal, bazat pe dialog, și asigurarea că aceasta nu este monopolizată de mass-media unidirecțională, dar este realizată de facilitatori comunitari, educatori, lucrători agricoli, agenți de sănătate, precum și de membri ai ONG-urilor;

♦ conștientizarea existenței unor situații specifice, precum și a realităților și nevoilor țărilor în cauză, în special în ceea ce privește mijloacele proprii și resursele umane, materiale și financiare de care dispun [15, p.7];

Odată stabilită importanța și necesitatea elaborării unei politici naționale de comunicare pentru dezvoltare, este important să fie determinate obiectivele care stau la baza acesteia. În primul rând, acestea vor viza sprijinirea inițiativelor și programelor naționale de dezvoltare pentru îmbunătățirea calității vieții oamenilor, prin facilitarea utilizării și coordonării sistematice și eficiente a strategiilor și activităților de comunicare și informare; în al doilea rând, vor ține de îmbunătățirea accesului la instrumente de informare și comunicare, inclusiv noi tehnologii, îndeosebi în comunitățile rurale; în al treilea rând, se vor referi la conservarea identității culturale naționale, promovarea patrimoniului cultural național și îmbunătățirea capacităților culturale și artistice, permițând totodată schimburi productive regionale și internaționale; și, nu în ultimul rând, vor viza raționalizarea investițiilor intersectoriale în informare și comunicare prin integrarea corespunzătoare a acestora în planurile naționale de dezvoltare și structurile de planificare, dar și promovarea dialogului național cu privire la problemele de dezvoltare [15, p.12].

Prin urmare, o politică de comunicare poate fi un instrument util pentru susținerea sistematică a planificării, dezvoltării și utilizării sistemului de comunicare, a resurselor și posibilităților sale în vederea asigurării funcționării eficiente a acestora și în scopul îmbunătățirii dezvoltării naționale.

În Republica Moldova, comunicarea pentru dezvoltare durabilă are o valoare de pionierat în aria de cercetare a domeniului comunicării, dat fiind că acest domeniu de studiu și de practică nu a existat înainte de 1990. Sintagma comunicare pentru dezvoltare durabilă nu cunoaște o utilizare *ad litteram* în contextul Republicii Moldova, deși, este important de menționat, elemente ale comunicării pentru dezvoltare sunt integrate în cadrul proiectelor susținute de partenerii de dezvoltare, fără însă ca o abordare a acesteia să fie specificată ca parte a strategiei proiectului.

În viziunea UNESCO, comunicarea pentru dezvoltare durabilă funcționează cel mai bine într-un context ce întrunește anumite condiții favorabile: un sistem mass-media liber, independent și pluralist, în care mass-media sunt

responsabile în fața publicului și care promovează un dialog deschis și dezbateri libere; o guvernare transparentă și responsabilă care încurajează discursul public; accesul publicului larg la o varietate de mijloace de comunicare; un mediu de reglementare ce permite promovarea licențelor nediscriminatorii pentru mass-media locale, acces la internet și servicii de telefonie în baza unor costuri reduse; societate deschisă în care toate grupurile sunt capabile să participe pe deplin la adoptarea și implementarea deciziilor de dezvoltare [4, p. 34]. În contextul Republicii Moldova este evidentă prezența acestor condiții favorabile, mai mult sau mai puțin, cu toate acestea, nu există deocamdată la nivelul administrației publice, atât centrale, cât și locale, o recunoaștere a importanței comunicării ca instrument al schimbării sociale și al dezvoltării durabile, or nici comunicarea pentru dezvoltare durabilă, nici dezvoltarea nu pot exista în vid și trebuie susținute de politici, strategii și planuri necesare pentru a se asigura că obiectivele de dezvoltare vor fi realizate.

Republica Moldova și-a asumat să atingă 106 ținte pentru o viață mai bună a cetățenilor până în anul 2030. Aceste ținte reprezintă rezultatul adaptării Agendei de Dezvoltare Durabilă 2030, pe care Republica Moldova s-a angajat să o pună în aplicare, împreună cu alte 192 de state membre ale ONU, prin adoptarea Declarației Summitului de la New-York privind Dezvoltarea Durabilă din septembrie 2015.

În acest context, una dintre provocările majore de pe agenda de dezvoltare a Republicii Moldova ar putea fi: cum utilizăm comunicarea pentru a atinge cele 106 obiective de dezvoltare? Un răspuns posibil ar fi printr-o politică națională de comunicare, care să stabilească direcțiile și să ghideze mecanismele de comunicare în procesul de dezvoltare națională.

Deocamdată, însă, nu putem vorbi despre existența unei tradiții de utilizare a comunicării în promovarea obiectivelor de dezvoltare. Nu există o structură careia să îi revină misiunea de a coordona comunicarea cu societatea pe segmentul dezvoltării. Acțiunile de comunicare sunt mai cu seamă de o manieră sporadică sau lipsesc, fără a fi integrate și sistematizate într-un document strategic de comunicare. Autoritățile merg mai degrabă pe principiul ”rezultatele vor vorbi de la sine”, greșind atunci când subestimează avantajele considerabile pe care utilizarea comunicării le oferă. Astăzi, o măsură bună a guvernului ar trebui să presupună în mod organic și strategia de comunicare a acelei măsuri. Altminteri, cum vom ști că măsura este bună? Bună, pentru cine? Și cum poate fi bună o măsură dacă nu este comunicată și apreciată de cei cărora se adresează? Cine stabilește dacă este bună, cel care o inițiază sau

beneficiarul? Și cum se poate spune că o măsură este bună dacă nu a ajuns la beneficiar? Din această perspectivă, oricum am privi lucrurile, comunicarea deține un rol din ce în ce mai important în orice sector de activitate, inclusiv în sectorul dezvoltării naționale.

Concluzii

1. Comunicarea pentru dezvoltare durabilă este un instrument de transformare ce presupune implicarea cetățenilor, în special a grupurilor dezavantajate, în procesul decizional al statului, al administrației publice centrale și locale prin influențarea directă a politicilor publice;

2. Nu există dezvoltare eficientă fără comunicare eficientă. Practic, comunicarea este un proces social care produce schimbări în atitudinile și comportamentele indivizilor și grupurilor, prin furnizarea de informații factuale și tehnice, prin mesaje motivaționale sau persuasive, prin facilitarea procesului de învățare socială;

3. Contribuția comunicării la dezvoltarea și schimbarea socială depinde de modul în care componenta comunicare va fi integrată sistematic în planificarea generală a dezvoltării naționale;

4. Politica de comunicare pentru dezvoltare este un instrument util pentru susținerea planificării, dezvoltării și utilizării sistemului de comunicare, a resurselor și posibilităților sale în vederea asigurării funcționării eficiente a acestora și în scopul îmbunătățirii dezvoltării naționale;

5. O politică funcțională de comunicare pentru dezvoltare poate contribui la încurajarea cooperării la toate nivelurile și la implicarea tuturor actorilor vizați, instituții și cetățeni.

Recomandări

1. Pentru a deveni într-adevăr o resursă importantă în procesul de dezvoltare națională, comunicarea necesită coordonare, precum și un mediu instituțional și legislativ favorabil;

2. Este necesară utilizarea comunicării pentru dezvoltare ca un mijloc care creează spații necesare dialogului dintre cetățeni și autoritățile locale, regionale sau naționale;

3. Comunicarea pentru dezvoltare ar trebui să depășească stadiul unor inițiative izolate, sporadice și să fie integrată într-un document strategic național;

4. Creșterea conștientizării și a gradului de înțelegere a contribuției comunicării în contextul dezvoltării naționale, a factorilor de decizie.

5. Comunicarea pentru dezvoltare ar trebui să devină o politică în sine, în serviciul cetățenilor, fundamentată pe un dialog veritabil între cetățeni și autorități, dar și între cetățenii înșiși și asigurarea faptului că opiniile și preocupările pe care le exprimă aceștia sunt auzite;

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Alhassan A. Development communication policy and economic fundamentalism in Ghana. Academic dissertation. University of Tampere, 2004.
2. Communication for development integration in national policies. In: Communication for Development: meeting today's agriculture and rural development challenges, Background Paper, FAO Expert Consultation on Communication for Rural Development, Rome, 2011 {on line }
3. Communication for Development. A glimpse at UNDP's practice. UNDP, 2009. [on-line] http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/civic_engagement/communication-for-development-a-glimpse-at-undps-practice-.html
4. Communication for Development. Strengthening the effectiveness of the United Nations. UNDP, 2011. [on-line] <https://undg.org/wp-content/uploads/2016/09/c4d-effectiveness-of-UN-EN.pdf>
5. Dobrescu P., Bârgăoanu A. Istoria comunicării. București: Comunicare.ro, 2007.
6. Fernandez Viso A. National Communication Policies: Genesis, reception and evolution of the concept in democratic Catalonia. În: Observatorio Journal. Vol.6, nr. 1, 2012. p. 211-233 [on-line] <https://core.ac.uk/download/pdf/18417606.pdf>
7. Fostering Information and Communication for Development UNESCO's follow-up to the World Summit on the Information Society. UNESCO, 2009 [on-line].
8. Hancock A. Communication planning for development: an operational framework. Papers of East-West Institute, Hanolulu, Hawaii, 1978.
9. Kwame Boafo S.T. Formulating Comprehensive National Communication Policy for Development in African Countries: A Framework. In: Africa Media Review, Vol. 1, Nr. 1, 1986. p. 35-47 [on-line] <http://pdfproc.lib.msu.edu/?file=/DMC/African%20Journals/pdfs/africa%20media%20review/vol1no1/jamr001001004.pdf>
10. Lee J. Towards realistic communication policies: recent trends and ideas compiled and analysed, UNESCO, 1976 [on-line]
11. Marin C. Comunicare internațională. Chișinău: CEP USM, 2017.
12. Mefalopulos P. Development communication sourcebook. Broadening the boundaries of communication. World Bank, 2008, Washington, D.C. [on-line] <http://siteresources.worldbank.org/EXTDEVCOMMENG/Resources/DevelopmentCommSourcebook.pdf>
13. Moemeka A. Perspectives on Development Communication. In: Philosophy and dimensions of National Communication Policy. Volume 1, pp. 204-222. On-line: <http://eprints.covenantuniversity.edu.ng/1227/1/Perspectives%20on%20Development%20Communication.pdf>
14. Mowlana H., Wilson L. J. Communication Technology and Development [on-line] <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000081109>

15. The Design and Implementation of National Information and Communication Policies for Sustainable Development in Africa: Issues and Approaches, Rome, FAO 2002. <http://www.fao.org/3/a-y4338e.pdf>
16. The Rome Consensus Communication for Development a Major Pillar for Development and Change. World Bank, 2007. [on-line]
17. Wilson Laurie. Alternative models of communication development: Bridging theory and praxis. Washington D.C., The American University, 1988
18. World Congress on Communication for Development: lessons, challenges, and the way forward / The Communication Initiative, Food and Agriculture Organization of the United Nations, The World Bank, 2007. [on-line] <http://www.fao.org/3/a-ai143e.pdf>

Lucia GROSU, cercetător științific

CAPITOLUL IV
REPUBLICA MOLDOVA
ÎN CONTEXTUL REGIONAL EUROPEAN:
ABORDĂRI SECTORIALE

CHAPTER IV
THE REPUBLIC OF MOLDOVA
IN REGIONAL CONTEXT:
SECTORAL APPROACHES

RELAȚIILE COMERCIALE ȘI BUGETARE ÎN CADRUL
UNIUNII EUROPENE: GENERAL ȘI PARTICULAR
COMMERCIAL AND BUDGETARY RELATIONS
OF THE EUROPEAN UNION: GENERAL AND PRIVATE

Summary:

The European Union which is now through its economic, political and social development is considered one among the three most influential global powers is the ultimate goal of effective economic development, raising people's living standards, ensuring national security and democratic functionalities of EU Member States. The development of the European Union is a living process, which is constantly being perfecting and adapting to the realities that parvin over time. During the development and various common European structures have been expanded and created, which have strengthened and fortified the European Union. After the collapse of the Communist bloc it was possible to return and admission the European States from the east into the European Union. The extension of the differentiated Member States in economic, political and social terms that take place in recent decades has caused interest in an analysis of developments in their financial activity. The research is revealed the external trade of the European Union Member States and analysed the financial contribution of each EU State common budget, including expenditure from the EU budget to the Member States.

După încetarea celor două războaie mondiale și a efectelor devastatoare ale conflictelor care s-au soldat cu imperii și state pierdute de către Europa a apărut necesitatea de modificare fundamentală a modului de funcționare a sistemului internațional mondial. Astfel, evoluțiile definitorii ale proceselor postbelice de dezvoltare sociale, politice și economice ale statelor europene a

fost integrarea interstatală. De fapt, ideea constituirii unei Europe unice a fost exprimată și propusă de a fi realizată de către Winston Churchill, care a contribuit cu tenacitate la „construcția a un fel de State Unite ale Europei”, care să garanteze o unitate a Europei și o dezvoltare a ei în pace, libertate și prosperitate. După al Doilea Război Mondial, când statele europene au fost împărțite în două influențe politice diametral opuse, crearea unor blocuri economice, politice, militare etc. a fost un remediu de a exista și a supraviețui.

Se consideră că punctul de plecare care marchează consolidarea politică a Europei de Vest pentru apărarea patrimoniului comun, principiilor democratice ale libertății, respectul legii etc. este considerat Tratatul semnat la 17 martie 1948 privind Uniunea Europei Occidentale. Ulterior, în dezvoltarea sa au fost extinse și create diferite structuri europene comune care au consolidat și fortificat Uniunea Europeană. După destrămarea blocului comunist a fost posibilă reîntoarcerea și admiterea statelor europene din Est în componența Uniunii Europene, dar e necesar să menționăm că, deși sunt europene din punct de vedere geografic, ele au o dinamică diferită de cea a Europei din Vest.

Dezvoltarea Uniunii Europene este în prezent în plin proces de reorganizare, care se află în continuă perfecționare și adaptare la realitățile care parvin în timp. V. Juc menționează că „lumea se află într-un proces de transformare profundă și unele forme tradiționale de organizare sunt nevoite să se adapteze la împrejurările noi pentru a-și asigura supraviețuirea, dar nici structurile nou create, cel puțin pentru moment și într-un viitor mediu nu pot pretinde la statutul de substituent sau alternativă eficientă”.[1,p.230] Cert este faptul că această comunitate a națiunilor de integrare internațională a înregistrat un progres în istoria mondială.

Actualmente, Uniunea Europeană, prin dezvoltarea sa economică, politică și socială, este considerată una printre cele mai influente trei puteri globale. În aceeași lucrare, V. Juc consideră că mai mulți factori au contribuit diferențiat la formarea configurației policentriste a ordinii mondiale: NAFTA, a cărei lider incontestabil sunt Statele Unite, CEAP, fără a avea un lider recunoscut, și UE, a cărei locomotivă este Germania. Replierile realizate au avut la bază aspirațiile de a participa activ la procesele de cooperare bilaterală și multilaterală într-o lume interdependentă marcată de globalizare, urmărindu-se în ultimă instanță dezvoltarea economică și ridicarea nivelului de trai al oamenilor, pentru țările europene mai fiind valabile opțiunile pentru asigurarea securității naționale și funcționalităților democratice.[1,p.229]

Procesul de extindere a statelor membre ale Uniunii Europene de la fondarea sa a avut loc în mai multe etape concomitent cu includerea și amplifica-

rea mai multor activități. Uniunea Europeană este în prezent una dintre cele mai deschise economii din lume. În același timp, UE reprezintă cea mai mare piață unică din lume. Liberul schimb între statele membre a fost unul dintre principiile care au stat la baza creării Uniunii Europene. Din complexitatea activităților statelor membre un loc important îi revine comerțului extern și relațiilor din cadrul bugetului comun al Uniunii Europene.

Bugetul anual al UE este de aproximativ 140 de miliarde de euro, ceea ce corespunde unui procent de aproximativ 1 % din venitul național brut al tuturor statelor membre ale UE sau unui procent de aproximativ 2 % din totalul cheltuielilor publice ale acestora.

Statele membre ale Uniunii Europene de la 1 ianuarie 1958 (6 state fondatoare)

Belgia – stat membru al zonei euro de la 26 martie 1995, membru al Spațiului Schengen de la 26 martie 1995, reprezintă o monarhie constituțională federală în care regele este șeful de stat, iar primul ministru este șeful de guvern într-un sistem pluripartit. Puterea decizională nu este centralizată, ci împărțită pe trei niveluri de guvernare: guvernul federal, guvernele celor 3 comunități lingvistice (flamandă, franceză și germană) și guvernele celor 3 regiuni (Flandra, Regiunea Bruxelles-Capitală și Valonia). Din punct de vedere juridic, aceste guverne sunt egale, dar fiecare are puteri și responsabilități în domenii diferite. În activitatea sa externă Belgia efectuează în UE circa 72 procente din exporturile sale și importă circa 63 procente. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,67 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Belgia au constituit 1,66 procente.

Franța – stat membru al zonei euro de la 1 ianuarie 1999, membru al Spațiului Schengen de la 26 martie 1995, este o republică semiprezidențială în care șeful de guvern (primul ministru) este numit de președintele ales direct ca șef de stat. Teritoriul Franței are 18 regiuni administrative – 13 regiuni metropolitane (teritoriul de pe continentul Europa) și 5 regiuni de peste mări. Toate cele 5 regiuni de peste mări, precum și Saint-Martin (teritoriu francez din Caraibe) sunt considerate parte din UE, cu statutul de regiuni ultraperiferice. Din exporturile Franței, circa 59 procente se efectuează în UE și 69 procente din importuri provin din aceste state. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,70 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Franța au constituit 0,58 procente.

Germania – stat membru al zonei euro de la 1 ianuarie 1999, membru al Spațiului Schengen de la 26 martie 1995, este o republică parlamentară federală cu un șef de guvern (cancelarul) și un șef de stat (președintele), ale cărui puteri

principale sunt în principiu de reprezentare. Țara este formată din 16 state. Fiecare dintre ele are propria constituție și este în mare parte autonom ca organizare internă. 3 dintre acestea sunt orașe-stat: Bremen, Berlin și Hamburg. Din exporturile Germaniei, circa 59 procente se efectuează în UE și 66 procente din importurile Germaniei provin din statele membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,59 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Germania au constituit 0,33 procente.

Italia – stat membru al zonei euro de la 1 ianuarie 1999, membru al Spațiului Schengen de la 26 octombrie 1997, este o republică parlamentară cu un șef de guvern (primul ministru numit de către președinte) și un șef de stat (președintele). Parlamentul are 2 Camere: Camera Deputaților și Senatul Republicii. Țara este împărțită în 20 de regiuni. 5 dintre ele au un statut autonom special, care le permite să adopte propria legislație pentru unele aspecte locale. Din exporturile Italiei se efectuează în UE 56 procente și din importurile Italiei 61 procente provin din statele membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,70 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Italia au constituit 0,57 procente.

Luxemburg - stat membru al zonei euro de la 1 ianuarie 1999, membru al Spațiului Schengen de la 26 martie 1995. Marele Ducat al Luxemburgului este o monarhie parlamentară constituțională (Marele Ducat) cu un șef de guvern (primul ministru) și un șef de stat (Marele Duce), care are doar drepturi formale. Guvernul deține puterea executivă. Alegerile generale au loc o dată la 5 ani. Se alege astfel 60 de membri ai organismului legislativ unicameral, Camera Deputaților. Țara este împărțită în 4 regiuni electorale, 12 cantoane administrative și 105 municipalități. 12 dintre municipalități au statutul de oraș, cel mai mare fiind însuși orașul Luxemburg.

Din exporturile Luxemburgului, 83 procente se efectuează în UE și din importuri 77 procente provin din statele membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,84 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Luxemburg au constituit 4,97 procente.

Țările de Jos – stat membru al zonei euro de la 1 ianuarie 1999, membru al Spațiului Schengen de la 26 martie 1995, reprezintă o monarhie parlamentară constituțională cu un șef de guvern (primul ministru) și un șef de stat (monarhul). Puterea executivă aparține unui consiliu de miniștri. Țara este formată din 12 provincii și 388 de municipalități. De asemenea, are 22 de districte hidrografice guvernate de un comitet executiv care ia deciziile legate de gestionarea apelor. Țările de Jos dețin, de asemenea, 6 țări și teritorii de peste mări, în Caraibe. Aceste teritorii nu fac parte din UE. Din exporturile Țărilor

de Jos se efectuează 76 procente în UE și din importuri 47 procente provin din statele membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,46 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Țările de Jos au constituit 0,33 procente.

Extinderea statelor membre al Uniunii Europene de la 1 ianuarie 1973 (3 state)

Danemarca a negociat o clauză de neparticipare la zona euro, membru al Spațiului Schengen de la 25 martie 2000 este reprezentată printr-o monarhie constituțională cu un sistem parlamentar reprezentativ. Țara are un șef de guvern (primul ministru) și un șef de stat (monarhul). Acesta din urmă păstrează oficial puterea executivă, dar îndatoririle sale sunt strict ceremoniale și de reprezentare. Regatul include 2 țări autonome în Oceanul Atlantic, care nu sunt membre ale UE: Insulele Feroe și Groenlanda. Din exporturile Danemarcei, 62 procente se efectuează în UE și din importuri 71 procente provin din state membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,65 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Danemarca au constituit 0,5 procente.

Irlanda – stat membru al zonei euro de la 1 ianuarie 1999, Irlanda a negociat o clauză de neparticipare la Spațiul Schengen și este o republică parlamentară formată din 26 de departamente. Șeful guvernului (primul ministru) este nominalizat de Camera Inferioară (Dail) și numit de președinte. El are putere executivă. Puterile șefului statului (președintele) sunt în mare parte ceremoniale. Parlamentul are 2 Camere (Camera Inferioară și Camera Superioară). Din exporturile Irlandei, 51 procente se efectuează în UE și din importuri 68 procente provin din statele membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,74 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Irlanda au constituit 0,75 procente.

Regatul Unit - a negociat o clauză de neparticipare la zona euro și o clauză de neparticipare la Spațiul Schengen. Regatul Unit este o monarhie constituțională și democrație parlamentară cu un șef de guvern (primul ministru) și un șef de stat (regele). Regatul Unit include 4 țări: Anglia, Scoția, Țara Galilor și Irlanda de Nord. Ultimele 3 au administrații descentralizate, cu puteri diferite. Regatul Unit are în același timp diferite grade de conectare cu 3 dependențe ale Coroanei Britanice: Insula Man, Guernsey și Jersey. Acestea nu fac parte din Regatul Unit, însă guvernul britanic răspunde de apărarea lor și de reprezentarea pe plan internațional. Statul are și 14 teritorii de peste mări. Acestea nu fac oficial parte din Regatul Unit și, cu excepția Gibraltarului, nici din UE. Din exporturile Regatului Unit, 47 procente se efectuează în UE și 51 procente din importurile

Regatului Unit provin din statele membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,46 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Regatul Unit au constituit 0,28 procente.

Regatul Unit se află la moment în stadiul soluționării Brexit-ului, care a intervenit în urma Referendumului din 23 iunie 2016, în care cetățenii Regatului Unit au decis ca statul lor să părăsească Uniunea Europeană. La 29 martie 2017, Regatul Unit a notificat oficial Consiliului European intenția sa de a părăsi UE, prin declanșarea procedurii prevăzute la art. 50 din Tratatul de la Lisabona.

Procedura ieșirii din Uniunea Europeană este negociată destul de complicat și anevoios atât pentru Regatul Unit, cât și pentru Uniunea Europeană. Au fost stabiliți mai mulți termeni, dar ulterior amânați. De la inițierea acestei proceduri, Acordul pentru Brexit a fost negociat cu mari dificultăți și încercări de a fi modificat. Prin acest Acord, atât Uniunea Europeană, cât și Marea Britanie încearcă de a minimaliza efectele negative provocate de această separare și care pot afecta îndeosebi libera circulație de mărfuri, libera circulație a capitalului uman și financiar, deteriorarea angajamentelor comerciale și a altor relații.

Extinderea statelor membre al Uniunii Europene de la 1 ianuarie 1981 (3 state)

Grecia – stat membru al zonei euro de la 1 ianuarie 2001, membru al Spațiului Schengen de la 1 ianuarie 2001, este o republică parlamentară cu un șef de guvern (primul ministru), care are cea mai mare putere politică, și un șef de stat (președintele), care are îndatoriri în mare parte ceremoniale. Puterea executivă aparține guvernului. Din exporturile Greciei, 56 procente se efectuează în UE și 55 procente din importurile Greciei provin din state membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,70 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Grecia au constituit 2,88 procente.

Portugalia – stat membru al zonei euro de la 1 ianuarie 1999, membru al Spațiului Schengen de la 26 martie 1995, este o republică semiprezidențială cu un șef de guvern (primul ministru) și un șef de stat (președintele). Acesta din urmă are sarcina de a numi primul ministru și pe ceilalți membri ai guvernului. Din punct de vedere administrativ, țara este împărțită în 308 municipalități, împărțite la rândul lor în 3 092 parohii civile. Din punct de vedere operațional, singurele unități administrative locale cu identitate juridică sunt municipalitățile, parohiile civile și guvernul național.

Din exporturile Portugaliei 75 procente se efectuează în UE și 78 procente din importurile Portugaliei provin din statele membre ale UE. Contribuția sa

financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,73 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Portugalia au constituit 2,11 procente.

Spania – stat membru al zonei euro de la 1 ianuarie 1999, membru al Spațiului Schengen de la 26 martie 1995, este o monarhie parlamentară democratică și constituțională cu un șef de guvern (primul ministru) și un șef de stat (regele). Consiliul Miniștrilor este brațul său executiv, prezidat de primul ministru. Spania este un stat unitar format din 17 comunități autonome și 2 orașe autonome cu diverse grade de autonomie.

Din exporturile Spaniei, 67 procente se efectuează în UE și 62 procente din importurile Spaniei provin din state membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,69 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Spania au constituit 0,83 procente.

Extinderea statelor membre ale UE de la 1 ianuarie 1995 (3 state)

Austria – stat membru al zonei euro de la 1 ianuarie 1999, membru al Spațiului Schengen de la 1 decembrie 2007, este o republică parlamentară federală cu un șef de guvern (cancelarul) și un șef de stat (președintele). Țara este formată din 9 state (Bundesländer). Puterea executivă este exercitată atât de guvernele regionale, cât și de cel federal. Parlamentul federal are 2 Camere: Camera Inferioară (Nationalrat), cu membri aleși prin vot direct, și Camera Superioară (Bundesrat), cu membri aleși de parlamentele regionale.

Din exporturile Austriei, 71 procente se efectuează în UE și 78 procente din importurile Austriei provin din statele membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,66 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Austria au constituit 0,47 procente.

Finlanda – stat membru al zonei euro de la 1 ianuarie 1999, membru al Spațiului Schengen de la 25 martie 2001, este o republică parlamentară cu un șef de guvern (primul ministru) și un șef de stat (președintele). Guvernul central este la Helsinki, iar guvernele locale în cele 311 municipalități (orașe). Țara este formată din 19 regiuni și 70 de subregiuni. Cea mai mică regiune, Åland, este un arhipelag autonom situat în sud-vest. Regiunea Lappi, situată în nordul țării, include ținutul Saami, unde locuiește aproape jumătate din populația indigenă saami a Finlandei. Membrii acestor comunități sunt cunoscuți și sub numele de laponi. Din exporturile Finlandei, 59 procente se efectuează în UE și 73 procente din importurile Finlandei provin din statele membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,70 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Finlanda au constituit 0,66 procente.

Suedia – s-a angajat să adopte moneda euro de îndată ce îndeplinește condițiile necesare, membru al Spațiului Schengen de la 25 martie 2001, este

o monarhie constituțională și democrație parlamentară cu un șef de guvern (primul ministru) și un șef de stat (președintele). Guvernul deține puterea executivă. Puterea legislativă aparține parlamentului unicameral. Suedia este un stat unitar, împărțit în 20 de județe și 290 de municipalități. Din exporturile Suediei, 59 procente se efectuează în UE și 71 procente din importurile Suediei provin din statele membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,54 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Suedia au constituit 0,31 procente.

Extinderea statelor membre ale Uniunii Europene de la 1 mai 2004 (10 state)

Cehia – se pregătește să adopte moneda euro, membru al Spațiului Schengen de la 21 decembrie 2007, este o republică parlamentară cu un șef de guvern (primul ministru) și un șef de stat (președintele). Țara s-a format în 1993, când Cehoslovacia s-a împărțit în Cehia și Slovacia. Este formată din 14 regiuni, dintre care regiunea capitalei - Praga. Din exporturile Cehiei, 84 procente se efectuează în UE și 79 procente din importurile Cehiei provin din statele membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,71 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Cehia au constituit 2,15 procente.

Cipru – stat membru al zonei euro de la 1 ianuarie 2008, se află în proces de aderare la Spațiul Schengen, este o republică prezidențială al cărei președinte este în același timp șef de stat și de guvern. Deși a aderat la UE ca insulă divizată de facto, întregul Cipru este teritoriul UE. Ciprioții turci care au documente de călătorie în spațiul UE (sau sunt eligibili să le obțină) sunt cetățeni ai UE. Legislația UE este suspendată în zonele în care guvernul cipriot (Guvernul Republicii) nu exercită control efectiv. În Cipru există două limbi oficiale: greaca și turca. Doar limba greacă este considerată limba oficială. Din exporturile Ciprului, 45 procente se efectuează în UE și 74 procente din importurile Ciprului provin din statele membre ale UE Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,73 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Cipru au constituit 1,10 procente.

Estonia – stat membru al zonei euro de la 1 ianuarie 2011, membru al spațiului Schengen de la 21 decembrie 2007, este o republică parlamentară al cărei șef de guvern, primul ministru, este desemnat de președinte și aprobat de parlament. Acesta răspunde de puterea executivă acordată guvernului. Șeful de stat, președintele, este ales de parlament sau de colegiul electoral cu un mandat de 5 ani. Parlamentul are 101 membri, aleși o dată la 4 ani. Țara este formată din 15 regiuni și 79 de municipalități. Din exporturile Estoniei, 74 procente se efectuează în UE și 82 procente din importurile Estoniei provin din statele

membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,68 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Estonia au constituit 2,87 procente.

Letonia – stat membru al zonei euro de la 1 ianuarie 2014, membru al spațiului Schengen de la 21 decembrie 2007, este o republică parlamentară cu un șef de guvern (primul ministru), care selectează membrii Consiliului de Miniștri și un șef de stat (președintele), care are îndatoriri în mare parte ceremoniale și îl nominalizează pe primul ministru. Guvernul rămâne supus aprobării Parlamentului pe toată durata mandatului. Țara este împărțită în 110 municipalități și 9 orașe. Acestea au propriile consilii locale și administrații municipale. Din exporturile Letoniei, 70 procente se efectuează în UE și 81 procente din importurile Letoniei provin din statele membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,69 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Letonia au constituit 2,76 procente.

Lituania – stat membru al zonei euro de la 1 ianuarie 2015, membru al Spațiului Schengen de la 21 decembrie 2007, este o republică parlamentară cu un șef de guvern (primul ministru) și un șef de stat (președintele), care numește primul ministru. Parlamentul este un organism legislativ unicameral. Țara este împărțită în 60 de municipalități cu primari aleși prin vot direct. Din exporturile Lituaniei, 61 procente se efectuează în UE și 70 procente din importurile Lituaniei provin din state membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,68 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Lituania au constituit 3,90 procente.

Malta – stat membru al zonei euro de la 1 ianuarie 2008, membru al spațiului Schengen de la 21 decembrie 2007, este o republică cu parlament unicameral, cu un șef de guvern (primul ministru) și un șef de stat (președintele), cu atribuții în principal ceremoniale. Țara este împărțită în 5 regiuni. Fiecare regiune are propriul comitet regional, un intermediar între guvernul național și autoritățile locale. Din exporturile Maltei 39 procente se efectuează în UE și 54 procente din importurile Maltei provin din statele membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,79 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Malta au constituit 1,93 procente.

Polonia – se pregătește de a deveni membru al zonei euro, este membru al Spațiului Schengen de la 21 decembrie 2007, este o republică parlamentară cu un șef de guvern (primul ministru) și un șef de stat (președintele). Structura guvernului este centrată pe Consiliul de Miniștri. Țara este formată din 16 provincii, bazate în mare parte pe regiunile sale istorice. Autoritatea administrativă la nivel provincial este partajată între un guvernator numit de guvern, o adunare regională aleasă și un executiv ales de adunarea regională. Din ex-

porturile Poloniei, 80 procente se efectuează în UE și 72 procente din importurile Poloniei provin din statele membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,68 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Polonia au constituit 2,67 procente.

Slovacia – stat membru al zonei euro de la 1 ianuarie 2009, membru al Spațiului Schengen de la 21 decembrie 2007, este o republică democratică parlamentară cu un șef de guvern (primul ministru), care deține cea mai mare parte din puterea executivă, și un șef de stat (președintele), care este șeful formal al executivului, dar cu puteri foarte limitate. Țara este împărțită în 8 regiuni, fiecare purtând numele principalului oraș de pe teritoriul său. Din 2002, regiunile au o oarecare autonomie. Din exporturile Slovaciei, 85 procente se efectuează în UE și 80 procente din importurile Slovaciei provin din statele membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,72 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Slovacia au constituit 1,97 procente.

Slovenia – stat membru al zonei euro de la 1 ianuarie 2007, membru al Spațiului Schengen de la 21 decembrie 2007, este o republică democratică parlamentară cu un șef de guvern (primul ministru) și un șef de stat (președintele), ales prin vot direct. Guvernul deține putere executivă și administrativă. Primul ministru și miniștrii sunt aleși de Parlament. Slovenia este împărțită în 212 municipalități. Din exporturile Sloveniei, 75 procente se efectuează în UE și 71 procente din importurile Sloveniei din statele membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,69 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Slovenia au constituit 1,12 procente.

Ungaria – se pregătește să devină membru al zonei euro, membru al spațiului Schengen de la 21 decembrie 2007, este o republică parlamentară cu un șef de guvern (primul ministru), care are putere executivă și un șef de stat (președintele), ale cărui puteri sunt în principal de reprezentare. Ungaria este împărțită în 19 județe, capitala Budapesta și 23 de orașe cu autoritate la nivel de județ. Din exporturile Ungariei, 81 procente se efectuează în UE și 78 procente din importurile Ungariei provin din statele membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,69 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Ungaria au constituit 3,43 procente.

Extinderea statelor membre ale Uniunii Europene de la 1 ianuarie 2007 (2 state)

Bulgaria – s-a angajat să adopte moneda euro de îndată ce îndeplinește condițiile necesare, în proces de aderare la Spațiul Schengen, este republică parlamentară. Șeful de guvern (primul ministru) ocupă poziția cu cea mai

mare putere executivă. Șeful de stat (președintele) are în principal puteri de reprezentare, dar și drepturi de veto limitate. Bulgaria este un stat unitar cu structură centralizată. Este împărțită în 27 de provincii și provincia metropolitană a capitalei, Sofia-Grad. Guvernatorii regionali sunt numiți de guvern. Din exporturile Bulgariei, 68% se efectuează în UE și 67 procente din importurile Bulgariei din statele membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,75 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Bulgaria au constituit 3,76 procente.

România – s-a angajat să adopte moneda euro de îndată ce îndeplinește condițiile necesare, în proces de aderare la Spațiul Schengen, este o republică semiprezidențială cu un șef de guvern (primul ministru) și un șef de stat (președintele). Atât guvernul, cât și președintele dețin puteri executive. Țara este formată din 41 de județe și municipiul București. Fiecare județ este administrat de un consiliu județean, care răspunde de aspectele locale, și de un prefect, care administrează aspectele naționale la nivel de județ. Din exporturile României 75 procente se efectuează în UE și 77 procente din importurile României provin din statele membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017 0,67 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în România au constituit 2,59 procente.

Extinderea statelor membre ale Uniunii Europene de la 1 iulie 2013 (1 stat)

Croația – s-a angajat să adopte moneda euro de îndată ce îndeplinește condițiile necesare, nu este membru la Spațiul Schengen, este o republică parlamentară în care șeful de guvern (primul ministru) și șeful de stat (președintele) reprezintă statul și puterea executivă pe plan intern și extern. Structura de guvernământ se bazează pe separarea puterilor legislativă, executivă și judecătorească. Parlamentul deține puterea legislativă și supraveghează activitatea executivului. Membrii săi sunt aleși pentru un mandat de 4 ani. Din exporturile Croației, 66 procente se efectuează în UE și 77 procente din importurile Croației provin din statele membre ale UE. Contribuția sa financiară la bugetul UE a constituit în 2017- 0,76 procente din venitul național brut, iar cheltuielile UE în Croația au constituit 1,41 procente. [2].

Analiza datelor statistice prezentate mai sus relevă că exportul țărilor membre în Uniunea Europeană sunt grupate în cinci categorii, și anume: cinci țări care exportă de la 80-85 procente, inclusiv cea mai mare cotă de export în acest grup îi revine Slovaciei, iar Polonia încheie acest grup. Opt țări care exportă 70-76 procente, inclusiv Țările de Jos cu cea mai mare cotă și Austria cu exporturi de 70 procente. Cinci țări cu exportul de 61-68 procente, inclusiv

Bulgaria cu cel mai mare procentaj și Lituania cu cel mai mic procentaj. Șapte țări cu o cotă de export între 51 – 59 procente, inclusiv Franța cu cea mai mare cotă și Irlanda cu cea mai mică. Trei țări au cea mai mică cotă de export, și anume 39 -47 procente, inclusiv Regatul Unit deschide acest grup, iar Malta exportă cea mai mică cantitate din produsele sale.

Importurile efectuate de către țări și care provin din statele membre ale Uniunii Europene sunt la fel grupate în cinci categorii. Astfel, trei țări- Slovacia, Letonia și Estonia importă din Uniunea Europeană 80 -82 procente. În paisprezece țări importul îl constituie 70 – 79 procente, inclusiv prima fiind Cehia cu 79 procente, iar ultima cu 70 procente fiind Lituania. Șapte țări efectuează importuri de 61 – 69 procente, inclusiv Italia cu cel mai mic procent din acest grup și Franța cu cel mai mare. Trei țări importă circa 51 – 55 procente, inclusiv Regatul Unit deschide acest grup, iar Grecia îl încheie. Din toate țările membre ale Uniunii Europene, Țările de Jos importă cel mai puțin din Uniunea Europeană, doar 47 procente.

În analiza politicii de export – import a oricărui stat cel mai important și semnificativ este proporția exportului și a importului din aceste țări. Or, ele reprezintă totalitatea bunurilor materiale ce fac obiectul schimbului între state și măresc sau micșorează resursele materiale ale statului în dependență de volumul intrării sau ieșirii acestora din țară.

Din cele 28 de state membre ale Uniunii Europene, în 18 state prevalează importul asupra exportului, variind între 2 și 29 procente, iar în 10 state importul este mai mic decât exportul, la fel între 1 și 29 procente. Astfel, Țările de Jos importă cel mai puțin dintre toate statele Uniunii Europene și exportul său față de import este mai mare cu 29 procente. La alt pol se situează Cipru – cu 29 procente, doar că în cazul dat importul prevalează asupra exportului. Cele mai active țări în comerțul exterior dintre statele membre ale Uniunii Europene pot fi considerate țările care au aderat relativ recent și au fost state din spațiul fost socialist (cu excepția Luxemburgului, care este printre statele fondatoare ale Uniunii Europene). Țările cu cel mai mare volum al exportului în statele Uniunii Europene sunt Slovacia, Cehia, Luxemburgul, Ungaria și Polonia, iar țările cu cel mai mare volum al importului din Uniunea Europeană sunt Estonia, Letonia, Slovacia, Cehia și Ungaria.

Un indicator nu mai puțin important în activitatea financiară a Uniunii Europene sunt contribuțiile financiare ale statelor la bugetul Uniunii Europene. Sursele de venit ale UE includ contribuțiile primite de la statele membre, taxele la import aplicate produselor provenind din afara UE și amenzile im-

pute întreprinderilor care nu respectă normele europene. Țările UE convin asupra mărimii bugetului și asupra modului în care va fi finanțat acesta în următorii ani. [3] Mărimea contribuțiilor financiare ale statelor membre la bugetul comun al Uniunii Europene se stabilește în dependență de mijloacele financiare ale fiecărui stat. Astfel, dacă statul membru are o situație social economică mai dezvoltată, mijloacele financiare vărsate în bugetul comun sunt mai mari comparativ cu statele membre cu o situație social economică mai puțin dezvoltată.

Analiza contribuțiilor financiare efectuate în anul 2017 permite clasificarea lor în trei grupuri mai semnificative. Astfel, douăsprezece state au contribuit la bugetul Uniunii Europene cu 0,70 -0,79 procente mijloace financiare din venitul național brut al fiecărui stat. Unsprezece state au avut o contribuție între 0,65 – 0,69 procente, iar două state – Germania și Suedia – au direcționat 0,59-0,54 procente din venitul național brut al țării. Este semnificativ faptul că cea mai mare contribuție de mijloace bănești a avut-o Luxemburgul – 0,84 procente, iar cea mai mică de 0,46 procente au venit din Țările de Jos și Regatul Unit. Referitor la ultimul stat, este o motivație obiectivă, dat fiind faptul că Regatul Unit este deja în curs de a părăsi Uniunea Europeană. Sumele financiare cu care contribuie oricare stat la bugetul Uniunii Europene sunt direcționate către finanțarea de programe și proiecte în toate țările Uniunii Europene. Bugetul UE sprijină creșterea economică și crearea de locuri de muncă. În baza politicii de coeziune, el finanțează investițiile menite să atenueze diferențele economice majore dintre țările și regiunile UE. De asemenea, contribuie la dezvoltarea zonelor rurale din Europa.[4] Volumul cheltuielilor mijloacelor financiare din bugetul comun al Uniunii Europene au fost direcționate către statele membre în mărimi diferite. Trei state – Lituania, Ungaria și Bulgaria – au beneficiat de mijloace financiare care au constituit 3,90 – 3,43 procente din bugetul țării. Șapte state au primit locații financiare în mărime de 2,88- 2,11 din bugetul său. Cinci state membre s-au ales cu mijloace financiare din bugetul comun cu 1,97 – 1,12 procente la bugetul fiecărui stat, iar șase țări au cheltuit bani bugetari comuni în mărimea de 0,83 – 0,50 procente. Cele mai mici cheltuieli de la bugetul Uniunii Europene – circa 0,31- 0,33 procente, au avut Suedia, Germania și Țările de Jos. Regatul Unit a primit 0,28 procente, dar după cum s-a menționat mai sus există factori obiectivi. În anul 2017, din bugetul Uniunii Europene cel mai mare procent la bugetul său de mijloace bănești a fost direcționat către Luxemburg.

Concluzii

1. Statele cel mai puternic dezvoltate în plan economic, politic și social au susținut preponderent statele care au aderat la Uniunea Europeană în patru extinderi din cele șase de la fondare: extinderea din 1 ianuarie 1981 (3 state), extinderea din 1 mai 2004 (10 state), extinderea din 1 ianuarie 2007 (2 state) și extinderea din 1 iulie 2013 (1 stat).

2. Estimarea mijloacelor financiare bugetare, inclusiv raportul contribuțiilor mijloacelor bănești distribuite în bugetul comun al Uniunii Europene vizavi de cheltuielile bugetului UE în statele membre relevă că suma cheltuielilor din bugetul Uniunii Europene a fost cu mult mai mare comparativ cu suma contribuțiilor financiare adusă în bugetul comun al Uniunii Europene de către statele membre.

3. În toate statele din cele patru extinderi menționate sumele mijloacelor financiare primite de la Uniunea Europeană au fost cu mult mai mari decât suma contribuțiilor a fiecărui stat la bugetul comun. În acest context menționăm, Polonia care a primit cu 8,873 miliarde mai mult decât a investit, Grecia cu 3,882 miliarde, România cu 3,513 miliarde, Ungaria cu 3,228 miliarde și mai departe în descreștere, dar toate țările din acest grup au fost cu sume pozitive.

4. Statele membre din celelalte trei extinderi, inclusiv fondatoare (6 state), extinderea din 1 ianuarie 1973 (3 state) și extinderea din 1 ianuarie 1995 (3 state) au contribuit cu sume consistente la bugetul Uniunii Europene, iar cheltuielile lor din bugetul comun au fost mai mici cu sume considerabile. Astfel, Germania a investit cu 8,660 miliarde mai mult decât a primit din bugetul comun, Regatul Unit cu 4,249 miliarde, Franța cu 2,729 miliarde.

5. În relațiile comerciale de export – import menționăm că, indiferent de marea diferențiere de dezvoltare a statelor primite recent vizavi de statele fondatoare, Uniunea Europeană a soluționat destul de reușit raportul dintre export – import, oferind acestor țări nișe pentru exportul mărfurilor sale în UE.

Totodată nu putem trece cu vederea la două mari provocări cu care se confruntă la etapa actuală Uniunea Europeană, care vor avea efecte negative de lungă durată, afectând tot spectrul de relații, inclusiv relațiile comerciale și cele bugetare.

1. Ieșirea Regatului Unit din cadrul Uniunii Europene este un eșec dureros pentru ambele părți, care se va solda cu o recesiune imediată și inevitabilă în plan economic, politic și social.

2. Migrația excesivă în Uniunea Europeană, care provoacă probleme mari statelor membre și poate duce cu timpul la o musulmanizare vădită a Europei.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Juc Victor. Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice Chișinău: Tipografia-Sirius, 2011.
2. Toate statele membre ale UE pe scurt / Uniunea Europeană. europa.eu/ european-union/ about-eu/ countries/ member- countries/ member- countries_ro
3. Bugetul UE/ Uniunea Europeană. europa.eu/ european-union/ about-eu/ countries/ member- countries/ member- countries_ro
4. Cum este finanțat bugetul UE/ Uniunea Europeană. europa.eu/ european-union/ about-eu/ countries/ member- countries/ member- countries_ro

Literatură suplimentară

1. Abtamovitz Janet, Bright Chris, Flavin Christopher, French Hilari F. Probleme globale ale omenirii (Starea lumii 1997), București. Editura: Tehnică, 1997.
2. Bache Ian, George Stephen. Politica în Uniunea Europeană. Chișinău: Tipografia Centrală, 2009.
3. Bari Ioan. Economia mondială. București: Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 1994.
4. Cooperare regională. Inițiativa Central Europeană. [http://www.mfa.gov.md//despre – ice / moldovas –involvement – in – ice/](http://www.mfa.gov.md//despre-ice/moldovas-involvement-in-ice/)
5. Dumitrescu Sterian (coordonator). Economie Mondială. Cluj-Napoca: Editura Microinformatică, 1992.
6. Golban Radu. România: alternative la corsetul UE. București: Editura Top Form, 2013.
7. Hlihor Constantin. Geopolitica și geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane. București: Editura Universității Naționale de Apărare Carol I, 2005.
8. Huntington S. P. Ordinea politică a societăților în schimbare. Iași: Editura Polirom, 1999.
9. Juc Victor. Dimensiuni ale relațiilor internaționale contemporane. Chișinău: ÎS FEP Tipografia Centrală, 2019.
10. Mayer T, Duesenberry J, Aliber R. Banii, activitatea bancară și economia. București: E.D.P., 1993.
11. Piketty Thomas. Capitalul In Secolul XXI. București: Editura Litera, 2015.
12. Rujan Ovidiu. Teorii și modele în relațiile economice internaționale. București: Editura ALL, 1994.

**Svetlana CIUMAC, *doctor în economie,*
*cercetător științific coordonator***

**ABORDĂRI INSTITUȚIONALE ȘI EVOLUTIVE
ALE POLITICII EUROPENE DE EDUCARE
ȘI FORMARE PROFESIONALĂ**

**INSTITUTIONAL AND EVOLUTIVE
APPROACHES OF THE EUROPEAN POLICIES
OF EDUCATION AND TRAINING**

Summary

The actions of the European institutions with responsibilities in the field of education, but especially of the European Commission in partnership with the governments of the Member States, are channeled towards improving the quality of vocational training, with reference to initial education and continuous development, streamlining the training of teachers, trainers and other professionals from this sector, as well as the adaptation of the training and specialization courses to the labor market. Education ministers from EU member states are continuously identifying the priority areas that need to become landmarks for the agenda of meetings at European level. And the European Parliament is constantly discussing reforms that contribute to improving the quality of education systems and the attractiveness of higher education in Europe. Also, opt for a more harmonized higher education, offering quality assurance systems for the recognition of diplomas.

Instituțiile europene acordă o atenție deosebită educației și formării profesionale, implicând activ toate statele membre, iar acestea, la rândul lor, devin responsabile de organizarea și conținutul sistemelor de edificare și formare, însă nu sunt negate nici avantajele cooperării la nivel comunitar. Educația și formarea profesională joacă un rol crucial în soluționarea multor provocări socioeconomice, demografice, de mediu și tehnologice cu care se confruntă Europa și cetățenii săi în prezent și în anii ce vor urma. Investiția eficientă în capitalul uman prin sisteme de educație și formare reprezintă o componentă esențială a strategiei Europei pentru a asigura niveluri înalte de creștere economică durabilă, bazată pe cunoaștere, și de ocupare a forței de muncă.

Acțiunea politicii educaționale și de formare profesională este concepută prin instituții separate – Comisia Europeană, Parlamentul European, Consiliul de Miniștri al Uniunii Europene, dar care cooperează în comun pentru a lansa cele mai aplicative și sustenabile politici și programe. Astfel, prevederile în domeniu pot fi valorificate de la etapa școlară spre învățământul superior, prin educația și formarea profesională, educația pentru adulți, finalizând cu cooperarea internațională prin dialogul politic și promovarea multilingvistului.

Pe dimensiunea executivă, în domeniul politicii educaționale și a formării profesionale, Comisia Europeană colaborează cu țările Uniunii Europene pentru dezvoltarea sistemelor de educație. Fiecare țară răspunde de organizarea și conținutul sistemelor sale de educație și formare, însă există avantaje în a colabora pe probleme de interes comun. În acest sens, Comisia Europeană sprijină eforturile depuse la nivel național prin două mijloace principale: în primul rând colaborează îndeaproape cu factorii de decizie de la nivel național pentru a-i ajuta să dezvolte politicile și sistemele de educație școlară. În acest sens, colectează și furnizează informații și analize și încurajează schimbul de bune practici în materie de politică prin grupuri de lucru tematice. În al doilea rând, Prin programul Erasmus+ investește anual milioane de euro în proiecte care promovează schimburile între școli și educația personalului prin stagii.

Comisia Europeană elaborează și promovează instrumente menite să încurajeze mobilitatea (de exemplu Sistemul european de credite transferabile și Suplimentul la Diplomă), să favorizeze recunoașterea competențelor și calificărilor și să amelioreze calitatea informațiilor privind învățământul superior din Europa. De asemenea, Comisia sprijină Procesul de la Bologna, care urmărește să promoveze reformarea învățământului superior în vederea creării unui Spațiu european al învățământului superior și schimbul de bune practici între diferite țări prin intermediul grupului de lucru pentru învățământul superior, creat în cadrul Strategiei pentru educație și formare 2020. Pe lângă gestionarea programului Erasmus+, care le oferă studenților multiple posibilități, Comisia sprijină și cooperarea internațională în materie de învățământ superior cu țări din afara Uniunii Europene [1, p. 172].

Cooperarea internațională prin dialogul politic și promovarea multilingvismului reprezintă o altă dimensiune a politicii educaționale a Uniunii Europene. Comisia Europeană este foarte interesată să promoveze învățarea limbilor străine și diversitatea lingvistică în întreaga Europă în vederea îmbunătățirii competențelor lingvistice de bază. În acest sens, autoritatea executivă a Uniunii Europene colaborează cu guvernele naționale pentru a realiza un obiectiv ambițios: cetățenii să poată comunica în alte două limbi, pe lângă limba lor maternă. Acest „obiectiv de la Barcelona” a fost convenit în 2002 de șefii de stat și de guvern din statele membre ale Uniunea Europeană.

În aspect evolutiv, vom reda prioritățile pe dimensiunea politicii europene de educare și formare profesională, indicând perioada 1999-2019. În context, vom sublinia că Romano Prodi a condus Comisia Europeană în perioada 17 septembrie 1999 – 22 noiembrie 2004. Prodi, un puternic susținător al integrării europene, a devenit președinte al Comisiei Europene datorită sprijinului

atât al Partidului Popular European, cât și al Partidului Socialiștilor Europeni din Parlamentul European. În timpul președinției lui Prodi, în 2002, unsprezece state membre ale UE și-au abandonat monedele naționale și au adoptat euro ca monedă unică. În timpul mandatului lui Prodi, Comisia a cunoscut o creștere a puterii și a influenței după Tratatul de la Amsterdam. În 2004, UE a fost extinsă pentru a admite mai multe națiuni membre, cele mai multe țări ale fostului bloc sovietic. De asemenea, în timpul Comisiei Prodi s-a semnat și s-a aplicat Tratatul de la Nisa și s-a semnat Constituția europeană. [2]

Comisar european pentru Educație, Cultură, Tineret, Mass-media și Sport, 1999–2004. în Comisia Prodi a fost nominalizată Viviane Reding, o politiciană luxemburgheză, membră a Partidului Popular Creștin-Social de orientare centru-dreapta. În primul mandat de comisar european, Viviane Reding a împins prin Erasmus Mundus extinderea cooperării între universități și studenți ai Uniunii Europene și restul lumii. Printre alte realizări, ea a jucat un rol-cheie în consolidarea programului Culture 2000 și a programului EU MEDIA. Inițiativele coordonate de Viviane Reding și-au regăsit reflectare în proiecte care au reușit în perioada 2000-2006 să dinamizeze rolul educației, culturii și comunicării în societatea contemporană. Din anul 2010 până în 2014 a fost comisar european pentru Justiție în Comisia Barroso și totodată vicepreședinte a Comisiei Europene. [3].

Programul Cultura 2000 a funcționat până în 2006, cu un buget de 236,4 milioane EUR, dedicat promovării unei zone culturale comune, caracterizată prin diversitatea culturală și patrimoniul cultural comun. Fondurile programului au fost utilizate pentru a oferi subvenții pentru proiecte de cooperare culturală în domeniile artistic și cultural, inclusiv: artele spectacolului, arte plastice/vizuale, literatură, moștenire, istorie culturală. Un grup de experți independenți oferă sprijin managementului programului pentru selectarea proiectelor. Proiectele se pot încadra în una dintre cele trei categorii principale: activități anuale specifice, activități multianuale, evenimente culturale speciale. Programul a susținut o mare varietate de proiecte și inițiative, precum cooperarea cu patrimoniul cultural cu țări terțe, moștenirea culturală, traducere literară, literatură, cărți și lectură, spectacole, cooperarea artelor spectacolului și artelor vizuale în domeniu cu țări terțe. [4]

Subprogramul MEDIA, care sprijină sectorul audiovizual și multimedia, oferă oportunități pentru inițiative care vizează promovarea distribuției lucrărilor și accesului la piețe, inițiative pentru dezvoltarea de proiecte sau un set de proiecte, sprijin pentru producția de programe de televiziune sau jocuri video, activități pentru creșterea interesului și îmbunătățirea accesului la lucrările au-

diovizuale, activități care promovează interesele pentru filme, precum rețele de cinema sau festivaluri de film, măsuri care facilitează coproducția internațională și consolidează circulația și distribuția lucrărilor, activități pentru a dezvolta abilitățile și capacitățile profesioniștilor din sectorul audiovizual.

Așa cum este prezentat în secțiunile privind sprijinul acordat sectorului media și industriilor culturale și creative, sectorul audiovizual se transformă odată cu creșterea tehnologiei digitale. Acest lucru creează probleme suplimentare, precum protecția proprietății intelectuale, asigurarea accesului la finanțare într-un sector relativ nou și în schimbare și asigurarea unei distribuții adecvate a lucrărilor. Ca atare, Creative Europe își propune să sprijine inițiativele care pot genera un impact real pentru sector în toată Europa, inclusiv sprijinirea lucrărilor individuale, inițiative care promovează noi abilități în sector și inițiative care promovează cooperarea internațională în acest sector. [5]

Evoluția domeniului educației, culturii, tineretului, mass-mediei și sportului s-a produs și în Comisia Europeană coordonată de José Manuel Barroso, (în perioada 22 noiembrie 2004 – 1 noiembrie 2014). În timpul primei sale președinții, pe agenda Comisiei s-au aflat următoarele priorități: Turcia care solicită aderarea la UE, reforma instituțiilor (Tratatul de la Lisabona), directiva Bolkestein, care vizează crearea unei piețe unice a serviciilor în cadrul UE, Strategia de la Lisabona, Sistemul de navigație Galileo, negocierile Agendei de dezvoltare de la Doha, Institutul European de Inovare și Tehnologie și un pachet UE privind schimbările climatice. În 2012 Barroso a cerut UE să se transforme într-o „fедераție a statelor-națiune” și a stabilit planuri pentru un singur mecanism de supraveghere pentru toate băncile din zona euro. [2]

În calitate de Comisar pentru Educație, Cultură, Multilingvism și Tineret, în Comisia Barosso, a fost nominalizată Androulla Vassiliou, care și-a trasat prioritățile pe domenii pentru a contribui la o Europă mai bună. Educația și formarea sunt în centrul strategiei „Europa 2020” a Comisiei pentru o economie competitivă, ecologică și durabilă. Prioritățile au urmat liniile directoare generale ale politicii și au prevăzut următoarele: îmbunătățirea abilităților și a accesului la educație și formare profesională, cu accent pe nevoile pieței, creșterea mobilității de învățare și a oportunităților pentru persoanele interesate în creșterea lor profesională, hrănind expresia culturală și creativitatea pentru toți.

Pentru a îmbunătăți substanțial aspectele formative ale educației, cercetării și inovării, programul Androulla Vassiliou prevedea măsuri de ajutorare a Europei să concureze la nivel global, echiparea tinerilor pentru piața de azi a muncii, abordarea și prevenirea consecințelor crizei economice. Îmbunătățirea trebuie să înceapă cu cei mai mici elevi, în special printr-o mai bună pregătire

a cadrelor didactice - profesorii sunt încă factorul numărul unu în succesul copilului în viață. Standardele mai ridicate urmează să sporească valoarea intrinsecă a educației copiilor. Obiectivele comisariatului au fost transpuse în cifre, reflectând reducerea numărului de tineri care părăsesc școala înainte de termen, a numărului de tineri care manifestă abilități reduse de citire și a numărului de persoane care supraviețuiesc cu abilități mici sau de bază. Au fost trasate obiective clare pentru reducerea părăsirii timpurii a școlii și consolidarea evaluărilor de referință pentru îmbunătățirea politicilor privind angajarea, mobilitatea învățării și învățarea limbilor străine.

Învățământul superior a fost perceput ca fiind vital pentru creșterea nivelului de abilități. În ciuda progreselor reale ale reformelor de învățământ superior de la Bologna, nu multe dintre universitățile noastre se potrivesc cu cele mai bune din lume. De aceea s-a convenit pe focusarea eforturilor pentru energizarea și modernizarea învățământului superior, făcând Europa o destinație de alegere pentru studenți și cercetători prin Institutul European de Inovare și Tehnologie (EIT) Acțiuni Marie Curie (sprijinirea mobilității pentru cercetători) și Program Erasmus (mobilitate de învățare pentru studenți și universitari).

Inovarea și tehnologia au fost percepute ca un pilot pentru viitorul bazat pe cunoaștere. Schema Marie Curie consolidează eforturile de reunire a ariilor europene de învățământ superior și de cercetare, astfel încât cunoștințele, cercetătorii și studenții care o generează să se deplaseze liber peste granițe, stimulând inovația în toată Europa. Programul Erasmus a fost un succes, dar în 2012 viza doar 3 milioane de studenți, iar participarea scădea în o treime din țările implicate. Erasmus a fost conceput ca o acțiune de susținere a schimburilor între instituțiile academice europene și cele internaționale și a devenit un steag pentru integrarea și construirea de poduri în întreaga lume, formând vizibilitatea globală a învățământului superior din UE. Pentru a implementa toate aceste acțiuni, au fost create grupuri de acțiune cu autoritățile naționale, identificând abordări comune ale provocărilor comune, bazate pe cele mai bune practici și evaluare comparativă.

Așa cum arată programele UE, mobilitatea de învățare este foarte eficientă în îmbunătățirea competențelor (inclusiv a limbilor), a capacităților de angajare și deschiderea minților oamenilor către alte culturi. Astfel a fost stabilit un cadru pentru inițiativa „Tineretul în mișcare” din vara anului 2010 și propus un program pentru stimularea diversității culturale, dialogul intercultural și învățarea limbilor străine. [6]

Jean-Claude Juncker coordonează activitățile Comisiei Europene în perioada 1 noiembrie 2014 – 31 octombrie 2019. Conform tratatelor de constituire

și funcționare, Președintele este șeful Comisiei Europene și decide asupra organizării Comisiei, alocă portofolii membrilor Comisiei și poate face schimbări în orice moment. Președintele stabilește, de asemenea, agenda politicii Comisiei, apărând interesul general european. El a fost ales de Parlamentul European pe baza orientărilor sale politice, care s-au format prin contactele sale cu comisiile parlamentare și a liniilor directoare strategice pentru Uniune prezentate de Consiliul European din 27 iunie 2014, care vizează în mod prioritar un nou impuls pentru locuri de muncă, creștere și investiții, o piață unică digitală conectată, o Uniune Energetică Resilientă, cu o Politică privind Schimbările Climatice, o piață internă mai profundă și mai faină, cu o bază industrială consolidată, o Uniune Economică și Monetară mai Profundă, o politică comercială echilibrată și progresivă pentru a valorifica globalizarea, o zonă a justiției și a drepturilor fundamentale bazate pe încredere reciprocă, o nouă politică privind migrația, un actor global mai puternic, o Uniune a Schimbărilor Democratice. [7]

În calitate de Comisar pentru Educație, Cultură, Tineret și Sport în Comisia Juncker a fost nominalizat Tibor Navracsics care și-a trasat ca obiectiv prioritar colaborarea cu statele membre pentru a reforma și moderniza sistemele de învățământ din Europa, în special prin construirea unui Spațiu European al Educației, pentru a permite oamenilor să găsească o muncă plină de satisfacții și să sprijine creșterea economică. De asemenea, s-a insistat pe dezvoltarea programului Erasmus + și extinderea atenției sale către oameni din toate mediile și pe crearea de oportunități pentru ca tinerii să participe pe deplin la viața civică și democratică, de exemplu prin intermediul Corpului European de Solidaritate, o inițiativă emblematică lansată de Comisia Juncker și DiscoverEU, o nouă schemă de călătorie ce permite tinerilor să experimenteze identitatea lor europeană. Jean-Claude Juncker a menționat „Promovarea diversității noastre culturale, ajutându-i pe creatorii Europei să ajungă la noi audiențe, promovarea culturii, precum și a patrimoniului cultural sunt catalizatori ai inovației, creșterii economice și relațiilor internaționale mai puternice.” În lista obiectivelor și acțiunilor practice prioritare urmează promovarea politicii bazate pe dovezi prin activitatea serviciului intern de știință și cunoștințe al Comisiei – Centrul Comun de Cercetare și continuarea dezvoltării educației și a dimensiunilor antreprenoriale ale inovației și cercetării prin intermediul Institutului European de Inovare și Tehnologie și a acțiunilor Marie Skłodowska-Curie (acțiuni demarate de Comisia precedentă). Un accent deosebit a fost plasat pe supravegherea Oficiului pentru Publicații responsabil de gestionarea bazei de date Eurlex, care oferă cetățenilor acces la legislația UE și pentru publicarea Jurnalului Oficial. [8]

Ursula von der Leyen va prelua conducerea Comisiei Europene începând cu data de 1 decembrie 2019. Ea mizează pe pregătirea cetățenilor pentru viitor prin educație și competențe. „Cea mai bună investiție în viitorul nostru este investiția în oameni. Competențele și educația sunt factori determinanți ai competitivității și inovării din Europa, dar Europa nu este încă pe deplin pregătită în acest sens. Mă voi asigura că folosim toate instrumentele și fondurile pe care le avem la dispoziție pentru a reduce acest dezechilibru.”

Liderul viitoarei Comisii se angajează ca până în 2025 să transforme în realitate spațiul european al educației, să elimine barierele din calea învățării și să îmbunătățească accesul la o educație de calitate. „Trebuie să le permitem tuturor celor care învață să se deplaseze mai ușor între sistemele de învățământ din diferite țări și trebuie să reorientăm cultura educației în direcția învățării pe tot parcursul vieții, din care avem cu toții de câștigat.” O prioritate majoră va fi modernizarea Europei în ceea ce privește competențele digitale atât pentru tineri, cât și pentru adulți, prin actualizarea Planului de Acțiune pentru educația digitală. Educația trebuie regândită prin utilizarea potențialului oferit de internet de a pune materialele educative la dispoziția tuturor, de exemplu prin utilizarea pe scară mai largă a cursurilor online deschise și de masă, iar alfabetizarea digitală trebuie să fie un fundament de care să beneficieze fiecare cetățean comunitar. Pentru a transforma aceste obiective în acțiuni concrete au fost angajate toate eforturile pentru a susține ideea Parlamentului European de a tripla bugetul programului Erasmus+ în cadrul următorului buget pe termen lung. [9, p. 15]

Pe dimensiunea legislativă, Parlamentul a sprijinit întotdeauna cooperarea strânsă dintre statele membre în domeniile educației și formării profesionale și lărgirea dimensiunii europene a politicilor educaționale. Parlamentul participă activ în cadrul ciclului de elaborare a politicilor legate de ET 2020 și răspunde rapoartelor elaborate în acest cadru, de exemplu prin Rezoluția sa din 23 iunie 2016 referitoare la măsurile întreprinse ca urmare a cadrului strategic pentru cooperarea europeană în domeniul educației și formării profesionale (ET 2020).

Parlamentul a contribuit la asigurarea unei creșteri a resurselor bugetare disponibile pentru Erasmus+. La 12 aprilie 2016, Parlamentul a adoptat o Rezoluție referitoare la Erasmus+ și alte instrumente de promovare a mobilității în cadrul învățământului profesional și tehnic [10, p. 35]. În această Rezoluție, Parlamentul le solicită Comisiei, statelor membre și organismelor publice de ocupare a forței de muncă să facă cunoscute programul Erasmus+ și alte instrumente menite să promoveze mobilitatea în domeniul VET, în special în rândul IMM-urilor. În Rezoluția sa din 14 septembrie 2017, Parlamentul a recunoscut impactul extrem de pozitiv al programului Erasmus+. Parlamentul a subliniat faptul că

noul program ar trebui să fie mai deschis și mai accesibil și a atras atenția asupra dificultăților legate de recunoașterea creditelor din Sistemul European de Transfer și Acumulare al Creditelor (ECTS). El a solicitat crearea unei legitimații electronice europene de student, pentru a le oferi studenților acces la servicii în întreaga Europă. Deputații au subliniat importanța promovării cetățeniei active, a educației civice și a identității europene prin intermediul programului. Pentru următoarea generație a programului Erasmus+, Parlamentul a propus triplarea bugetului la 41 de miliarde EUR, pentru a permite participarea unui număr mai mare de studenți și o mai mare incluziune. Schimbările în sectorul învățământului profesional, în special în regiunile de frontieră, vor constitui și ele o prioritate a noului program și vor beneficia de un buget sporit.

Comisia pentru cultură și educație (CULT) și Comisia pentru ocuparea forței de muncă și afaceri sociale (EMPL) au elaborat un raport comun din proprie inițiativă referitor la comunicarea Comisiei privind „Noua agendă pentru competențe în Europa”. Rezoluția a fost adoptată de Parlament la 14 septembrie 2017. Parlamentul a susținut o abordare holistică a educației și dezvoltării competențelor, invitând statele membre să nu se concentreze doar asupra capacităților de inserție profesională, ci și asupra competențelor care sunt utile societății. Alte aspecte menționate au fost o abordare mai cuprinzătoare a perfecționării competențelor migranților, investițiile în educația și îngrijirea copiilor preșcolari, promovarea oportunităților de învățare pe tot parcursul vieții, rolul esențial al învățării non-formale și informale, precum și promovarea competențelor digitale, a științei, tehnologiei, ingineriei și matematicii (STIM) și a competențelor antreprenoriale. CULT și EMPL au elaborat în comun un raport legislativ referitor la propunerea Comisiei privind actualizarea cadrului Europass. Noul cadru Europass a fost adoptat la 18 aprilie 2018 prin Decizia (UE) 2018/646 a Parlamentului European și a Consiliului.

Parlamentul are un interes deosebit și în privința comunicărilor Comisiei care vizează domenii specifice ale educației și formării profesionale. Exemple în acest sens sunt Rezoluțiile Parlamentului din 22 octombrie 2013 referitoare la regândirea educației, din 15 aprilie 2014 referitoare la noile tehnologii și resursele educaționale deschise, din 8 septembrie 2015 referitoare la promovarea antreprenoriatului în rândul tinerilor prin educație și formare, din 12 septembrie 2017 referitoare la învățământul superior complementar și la distanță ca parte a strategiei europene de învățare pe tot parcursul vieții și din 12 iunie 2018 referitoare la modernizarea educației în UE.

Având în vedere competențele limitate ale UE în domeniul învățământului superior, rolul Parlamentului a fost în principal de a promova o strânsă cola-

borare între statele membre și de a întări dimensiunea europeană ori de câte ori este posibil. Datorită importanței sale politice în creștere din ultimele decenii, Parlamentul a reușit să exercite o influență tot mai mare în definirea politicilor pentru învățământul superior în Europa.

Parlamentul a acționat în mod sistematic și cu succes pentru creșterea bugetului disponibil pentru programele actuale din domeniul învățământului superior, inclusiv Erasmus+, și a susținut reorientarea priorităților de finanțare ale UE în cadrul financiar multianual 2014-2020 către ceea ce consideră că ar fi cheltuieli mai orientate spre viitor, cum ar fi cele din domeniul învățământului superior. În februarie 2017, Parlamentul a adoptat o rezoluție privind programul Erasmus+, care analizează primii ani de implementare a programului, subliniază realizările sale și propune modificări pentru a îmbunătăți a doua parte a programului-cadru multianual. Pentru următoarea generație a programului Erasmus+, Parlamentul a propus triplarea bugetului la 41 de miliarde EUR, pentru a permite participarea unui număr mai mare de studenți și o mai mare incluziune. Parlamentul a subliniat, de asemenea, necesitatea unei mai bune cooperări cu alte programe de finanțare europene și a cofinanțării acțiunilor care nu sunt finanțate în prezent de Erasmus+ [11]. În cazul unui Brexit fără acord, Parlamentul a jucat, de asemenea, un rol central în garantarea drepturilor și a statutelor tinerilor care participă în prezent la un program de schimb Erasmus+ [12].

De-a lungul anilor, Parlamentul a fost mereu interesat de învățământul superior și de legătura dintre acesta și ocuparea forței de muncă. În 2010, Parlamentul a adoptat Rezoluția „Dialogul între universități și mediul de afaceri: un nou parteneriat pentru modernizarea universităților europene” [13, p. 2], solicitând un dialog între instituțiile de învățământ superior și mediul de afaceri în toate domeniile de studiu și reamintind importanța învățării pe tot parcursul vieții și a mobilității, promovând cercetarea și schimbul de bune practici. În 2012, Parlamentul a adoptat o rezoluție privind modernizarea sistemelor de învățământ superior din Europa, invitând din nou instituțiile de învățământ superior să integreze în programele lor învățarea pe tot parcursul vieții, să se adapteze noilor provocări prin crearea de noi domenii de studiu, care să reflecte nevoile pieței forței de muncă și să promoveze egalitatea de gen în învățământul superior. În această rezoluție, Parlamentul a insistat, de asemenea, ca statele membre să realizeze obiectivul de a investi 2 % din PIB în educație. Ca urmare a Comunicării Comisiei din 30 mai 2017 privind o nouă agendă a UE pentru învățământul superior (COM(2017)0247), Parlamentul a adoptat la 12 iunie 2018 o rezoluție privind modernizarea educației în UE [14]. În ceea ce privește învățământul superior, această rezoluție solicită crearea unui

spațiu european al educației și încurajează statele membre să investească mai mult în învățământul superior și să promoveze cooperarea dintre acesta, piața forței de muncă, industrie, comunitățile de cercetare și societate în general.

Parlamentul a demonstrat un interes continuu pentru consolidarea și progresul Procesului de la Bologna. În 2012 a adoptat o rezoluție care a subliniat importanța reformelor de la Bologna pentru crearea Spațiului european al învățământului superior (EHEA) și pentru obiectivele stabilite în Strategia Europa 2020. În 2015, Parlamentul a discutat despre implementarea Procesului de la Bologna [14]. Deputații au considerat că reformele din Procesul de la Bologna au contribuit la îmbunătățirea calității sistemelor educaționale și a atractivității învățământului superior în Europa. De asemenea, Procesul de la Bologna a făcut structurile de învățământ superior mai armonizate, oferind sisteme de asigurare a calității la recunoașterea diplomelor. [15] În aprilie 2018, Parlamentul a adoptat o rezoluție referitoare la implementarea Procesului de la Bologna. Aceasta a solicitat ca, în cadrul următoarei Conferințe ministeriale privind Spațiul european al învățământului superior, care se va desfășura la Paris în 2018, să aibă loc o evaluare critică a procesului. Rezoluția a subliniat necesitatea de a îmbunătăți dimensiunea socială a educației, cu oportunități concrete de acces la învățământul superior pentru studenții cu handicap și din medii defavorizate. Ea a pledat pentru mecanisme accesibile și echitabile de alocare a granturilor și indemnizațiilor de mobilitate. De asemenea, în rezoluție s-a solicitat ca UE și statele membre să își majoreze bugetele pentru educație astfel încât să garanteze un învățământ superior gratuit și accesibil tuturor. [16]

În conformitate cu principiul subsidiarității, politicile de educație și de formare profesională, ca atare, sunt stabilite de către fiecare stat membru al Uniunii Europene. În consecință, UE are un rol de sprijin. Cu toate acestea, există un număr de provocări comune tuturor statelor membre – cum ar fi societățile în curs de îmbătrânire, deficitul de competențe al forței de muncă, concurența la nivel global și educația preșcolară - astfel încât este nevoie de reacții comune și ca țările să concluzeze și să învețe unele de la altele.

Deși formarea profesională a fost identificată ca domeniu de acțiune comunitară în Tratatul de la Roma din 1957, educația a fost oficial recunoscută ca fiind de competența UE în Tratatul de la Maastricht în 1992. În conformitate cu Tratatul, „comunitatea contribuie la dezvoltarea unei educații de calitate prin încurajarea cooperării dintre statele membre și, în cazul în care este necesar, prin sprijinirea și completarea acțiunii lor, respectând pe deplin responsabilitatea statelor membre față de conținutul învățământului și organizarea sistemului educativ, precum și diversitatea lor culturală și lingvistică”.

Tratatul de la Lisabona nu a schimbat dispozițiile privind rolul instituțiilor UE în educație și formare profesională (Titlul XII, art. 165 și 166). În plus, acesta conține o dispoziție care poate fi descrisă ca o „clauză socială” orizontală. Articolul 9 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE) prevede: „În definirea și punerea în aplicare a politicilor și acțiunilor sale, Uniunea ține seama de cerințele privind promovarea unui nivel ridicat [...] de educație [și] de formare profesională”. De asemenea, Carta drepturilor fundamentale a UE, care are aceeași valoare juridică ca tratatele (art. 6 din Tratatul privind Uniunea Europeană), prevede că „orice persoană are dreptul la educație, precum și la accesul la formare profesională și formare continuă” (art. 14), precum și că „orice persoană are dreptul la muncă și dreptul de a exercita o ocupație aleasă sau acceptată în mod liber” (art. 15).

În politicile și acțiunile sale, Uniunea trebuie să țină seama de cerințele privind promovarea unui nivel ridicat de educație și de formare profesională. Astfel, obiectivele strategice pe termen lung ale UE în domeniul educației și formării profesionale, așa cum au fost stabilite de Consiliu în 2009, sunt: (1) realizarea în practică a învățării pe tot parcursul vieții și a mobilității; (2) îmbunătățirea calității și a eficienței educației și formării; (3) promovarea echității, a coeziunii sociale și a cetățeniei active; (4) consolidarea creativității și inovației, inclusiv a antreprenoriatului, la toate nivelurile de educație și de formare profesională.

Politicile din domeniul educației și formării profesionale au fost în mod special stimulate odată cu adoptarea strategiei Europa 2020. Deși statele membre au principala responsabilitate pentru sistemele de educație și de formare, UE joacă un rol esențial în sprijinirea și completarea eforturilor de a le îmbunătăți și a le moderniza. În cadrul strategiei Europa 2020, statelor membre li se oferă îndrumare specifică în legătură cu reformele prioritare în fiecare an sub forma unor recomandări specifice.

În domeniul educației și formării profesionale, cadrul strategic „Educație și Formare 2020” (ET 2020) prezintă în linii mari instrumentele și procedurile pentru cooperare la nivelul UE. În cadrul ET 2020 au fost stabilite următoarele etaloane la nivelul UE pentru 2020: (1) cel puțin 95 % din copiii cu vârste cuprinse între patru ani și vârsta obligatorie pentru începerea educației primare ar trebui să participe la educația preșcolară; (2) nu ar trebui să existe un procent mai mare de 15 % de persoane de 15 ani – care să dețină abilități insuficiente în domeniul lecturii, matematicii și științelor; (3) procentul de persoane care abandonează timpuriu educația și formarea profesională ar trebui să fie mai mic de 10 %; (4) cel puțin 40 % dintre persoanele cu vârste între 30 și 34 de

ani- trebuie să fi absolvit o formă de educație terțiară; (5) cel puțin 15 % dintre adulți (grupa de vârstă 25-64) ar trebui să participe la programe de învățare pe tot parcursul vieții; (6) cel puțin 20 % dintre absolvenții cu studii superioare și 6 % dintre persoanele cu vârsta între 18 și 34 de ani cu studii profesionale- trebuie să fi petrecut o perioadă la studiu sau formare în străinătate;- (7) proporția absolvenților cu studii medii sau superioare cu vârsta între 20 și 34 de ani- care au terminat studiile în urmă cu 1-3 ani și au un loc de muncă să fie de cel puțin 82 %. Pentru a pune în aplicare politicile UE în domeniile învățământului profesional și formării profesionale, Comisia își desfășoară activitatea prin intermediul Centrului European pentru Dezvoltarea Formării Profesionale (CEDEFOP), care este una dintre agențiile descentralizate ale UE.

În 2016, Comisia a publicat Comunicarea privind „O nouă agendă pentru competențe în Europa” (COM(2016)0381), în care aceasta propune 10 acțiuni pentru ca persoanele să asimileze competențele necesare pe piața forței de muncă și să valorifice mai bine competențele de care dispun deja, în scopul de a le ajuta să găsească locuri de muncă de calitate, vizând printre altele și garanții de competențe pentru a-i ajuta pe adulții slab calificați să dobândească un nivel minim de alfabetizare, competențe numerice și competențe digitale; revizuirea Cadrului european al calificărilor; „Coaliția pentru competențe și locuri de muncă în sectorul digital”, cu scopul de a sprijini cooperarea între părțile interesate din domeniile educației, ocupării forței de muncă și industriei; „Planul de cooperare sectorială în materie de competențe” în vederea îmbunătățirii informațiilor referitoare la competențe; un „Instrument de stabilire a profilului de competențe al resortisanților din țările terțe” - pentru a sprijini identificarea timpurie și stabilirea profilului competențelor și calificărilor migranților; sprijinirea învățământului profesional și a formării profesionale, în special prin organizarea de evenimente și activități în cadrul Săptămânii europene a competențelor profesionale; revizuirea Recomandării privind competențele-cheie pentru a ajuta mai multe persoane să dobândească o serie de competențe necesare pentru a lucra și a trăi în secolul 21; revizuirea cadrului Europass, care oferă oamenilor instrumente mai bune și mai ușor de utilizat pentru a-și prezenta competențele; propuneri de recomandare privind monitorizarea parcursului profesional al absolvenților cu scopul de a îmbunătăți înțelegerea performanțelor absolvenților după experiențele legate de educație și de formare și analiza și schimbul de bune practici pentru gestionarea circulației între țări a persoanelor cu un nivel ridicat de competențe și calificări („fluxul creierelor”).

Ceea ce ține de educația preșcolară, în urma adoptării Pilonului european al drepturilor sociale, care subliniază faptul că „copiii au dreptul la servicii de

educație și de îngrijire calitative și accesibile din punct de vedere financiar”, chestiunea educației preșcolare a devenit și mai importantă. În mai 2018, Comisia a aprobat o propunere de recomandare a Consiliului privind sisteme de înaltă calitate de educație și îngrijire a copiilor preșcolari (COM(2018)0271). Această propunere se bazează pe activitățile anterioare din acest domeniu, în special pe principiile – cheie ale unui cadru de calitate pentru educația și îngrijirea copiilor preșcolari, prezentat de un grup de lucru format din experți naționali în 2014.

În mai 2018, în urma Summitului de la Göteborg, Comisia a publicat o comunicare intitulată „Construirea unei Europe mai puternice: rolul politicilor în domeniul tineretului, educației și culturii” (COM(2018)0268). Ea prezintă viziunea asupra construirii unui „Spațiu european al educației”, care include, printre altele, o propunere de recomandare a Consiliului privind promovarea recunoașterii reciproce automate a diplomelor de învățământ superior și a celor de absolvire a învățământului secundar superior, precum și a rezultatelor perioadelor de învățare petrecute în străinătate (COM(2018)0270). [1, p. 172]

Erasmus+ este programul UE în domeniile educației, formării, tineretului și sportului pentru perioada 2014-2020. Este construit pe baza inițiativelor mai vechi ale Uniunii de promovare a schimburilor și a dezvoltării sistemelor de educație și formare și a muncii în rândul tinerilor. Erasmus+ este conceput să susțină eforturile țărilor de a folosi în mod eficient potențialul uman și social al Europei, afirmând, totodată, principiul privind învățarea continuă, prin asocierea sprijinului față de învățarea formală, non-formală și informală în domeniile educației, formării și tineretului. Iată care sunt obiectivele specifice urmărite de programul Erasmus+ în domeniul educației și formării: să îmbunătățească nivelul competențelor și abilităților de bază, cu un accent deosebit pe relevanța acestora pentru piața muncii și contribuția lor la coeziunea societății; să promoveze creșterea calității, excelența în inovare și internaționalizarea la nivelul instituțiilor din domeniul educației și formării profesionale; să promoveze crearea și popularizarea unui sistem european de învățare continuă menit să vină în completarea reformelor politice de la nivel național și să sprijine modernizarea sistemelor educației și formării; să consolideze dimensiunea internațională a educației și formării; să îmbunătățească predarea și învățarea limbilor și să promoveze diversitatea lingvistică a Uniunii și conștientizarea dimensiunii interculturale.

Erasmus+ are obiectivul ambițios de a promova sinergiile și „fertilizarea încrucișată” în cadrul diferitelor sectoare ale educației, formării și tineretului, eliminând barierele artificiale dintre diferitele acțiuni și formate de proiecte,

promovând idei noi, atrăgând noi actori din lumea profesională și societatea civilă și stimulând noi forme de cooperare. În sectorul educației, aceste obiective sunt urmărite printr-o serie de acțiuni-cheie. Acțiunea-cheie 1 se concentrează asupra mobilității studenților din învățământul superior și din învățământul profesional și tehnic, precum și a cadrelor didactice din toate sectoarele educației, acțiunea-cheie 2 se axează pe parteneriate, iar acțiunea-cheie 3 sprijină reforma politicilor.

Propunerea Comisiei privind un program care să succedă ERASMUS + (2021-2027) a fost publicată în mai 2018 (COM(2018)0367). Aceasta propune numirea întregului program pur și simplu „Erasmus”. Arhitectura generală a programului nu s-a schimbat în mod substanțial, același lucru fiind valabil și pentru cele trei „acțiuni-cheie” deja stabilite în cadrul programului Erasmus+. Cu toate acestea, Comisia propune dublarea bugetului la 30 miliarde EUR, în comparație cu perioada de programare 2014-2020. [11]

Acțiunile Marie Skłodowska-Curie (MSCA), parte a Programului-cadru al UE pentru cercetare și inovare 2014-2020 („Orizont 2020”), sprijină pregătirea pentru cercetare și dezvoltarea carierei, punând accentul pe aptitudinile de inovare. Programul finanțează mobilitatea la nivel mondial și mobilitatea trans-sectorială în toate domeniile. În ceea ce privește învățământul superior, granturile MSCA încurajează mobilitatea transnațională, intersectorială și interdisciplinară. MSCA a devenit principalul program al UE pentru programele doctorale, finanțând 25 000 de doctorate și proiecte de cercetare post-doctorale. Pe lângă promovarea mobilității între țări, programul urmărește totodată să elimine barierele reale și aparente între mediul academic și alte sectoare, în special mediul de afaceri. Acesta finanțează și Noaptea cercetătorilor europeni, o serie de evenimente publice care au loc în toată Europa în fiecare an, în a patra vineri din septembrie, pentru a promova activitatea cercetătorilor. MSCA nu ar trebui să se modifice substanțial în noul program-cadru al UE pentru cercetare și inovare pentru perioada 2021-2027 („Orizont Europa”). [17]

Educația și, în acest context, învățământul superior, au fost recunoscute oficial ca domeniu de competență al UE în Tratatul de la Maastricht din 1992. Art. 165 alineatul (1) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE) afirmă că „Uniunea contribuie la dezvoltarea unei educații de calitate, prin încurajarea cooperării dintre statele membre și, în cazul în care este necesar, prin sprijinirea și completarea acțiunii acestora, respectând pe deplin responsabilitatea statelor membre față de conținutul învățământului și de organizarea sistemului educațional, precum și diversitatea lor culturală și lingvistică”. La art. 165 alin. (2) din TFUE se afirmă că acțiunea Uniunii

trebuie să urmărească „să favorizeze mobilitatea studenților și a profesorilor, inclusiv prin încurajarea recunoașterii universitare a diplomelor și a perioadelor de studiu; să promoveze cooperarea dintre instituțiile de învățământ; și să dezvolte schimbul de informații și de experiență privind problemele comune sistemelor educaționale din statele membre”.

În temeiul angajamentului pe termen lung de a face din învățarea pe tot parcursul vieții și mobilitate o realitate, îmbunătățind atât calitatea, cât și eficiența educației și formării, precum și sporind creativitatea și inovarea, articolul 165 alineatul (2) din TFUE enumeră în mod specific obiectivele acțiunii Uniunii în domeniul educației, al formării profesionale, al tineretului și al sportului, prin obiective ca dezvoltarea unei dimensiuni europene în educație, încurajarea mobilității studenților și a profesorilor, inclusiv prin încurajarea, printre altele, a recunoașterii universitare a diplomelor și a perioadelor de studiu, promovarea cooperării dintre instituțiile de învățământ, dezvoltarea schimbului de informații și de experiență privind problemele comune sistemelor educaționale din statele membre, încurajarea dezvoltării educației la distanță.

Strategia Europa 2020 a sporit interesul politic european față de învățământul superior (COM(2010)2020). Având în centru creșterea „inteligentă”, „durabilă” și „favorabilă incluziunii”, obiectivele Strategiei Europa 2020 urmează să fie atinse prin investiții mai eficiente în educație, cercetare și inovare. Printre obiectivele principale, se numără o creștere considerabilă a numărului de tineri care își finalizează studiile superioare (cel puțin 40 % din grupa de vârstă 30-34 de ani până în 2020). Acest obiectiv ambițios a fost atins în aprilie 2019. El a fost formulat anterior în „Cadrul strategic pentru educație și formare profesională 2020” (ET 2020), adoptat de Consiliul European în mai 2009 [18]. Pe lângă inițiativele politice proprii ale statelor membre, UE sprijină activ prioritățile procesului de la Bologna care, de la începuturile sale, în 1999, a acționat în direcția creării unor sisteme mai armonizate, compatibile și coerente de învățământ superior în Europa, culminând cu crearea Spațiului european al învățământului superior (EHEA), prin declarația de la conferința ministerială de la Budapesta-Viena din martie 2010.

În 2017, Comisia a publicat „Noua agendă a UE pentru învățământul superior” (COM(2017)0247). Aceasta se axează pe patru domenii prioritare: alinierea dezvoltării competențelor în domeniul învățământului superior cu nevoile de pe piața muncii, asigurarea unui învățământ superior accesibil la scară largă și mai favorabil incluziunii și creșterea gradului de interacțiune a acestuia cu societatea, stimularea capacității de inovare a învățământului superior, creșterea eficacității și a eficienței învățământului superior.

Concluzii

1. Educația și formarea profesională deșin un rol deosebit în dezvoltarea societăților europene, de aceea investiția în capitalul uman prin educație și formare profesională reprezintă un obiectiv al fiecărei legislaturi parlamentare și mandat al Comisiei Europene.

2. Învățământul superior este perceput ca un element vital în creșterea și dezvoltarea abilităților necesare pentru piața muncii, de aceea Comisia Europeană întreprinde eforturi concentrate pe creșterea calității studiilor la nivelul universităților europene.

3. Cercetarea reprezintă un domeniu de interes general și constant al Uniunii Europene. Prin programele sale, Uniunea Europeană oferă suport academic și financiar pentru pregătirea cercetării și dezvoltării carierei, punând accentul pe aptitudinile de inovare.

Recomandări

1. Uniunea Europeană trebuie să continue consolidarea eforturilor de apropiere a ariilor europene de învățământ superior și de cercetare, astfel încât cunoștințele, cercetătorii și studenții care o generează să se deplaseze liber peste granițe, stimulând inovația pretutindeni.

2. Comisia Europeană trebuie să depună eforturi unificate pentru a trece de la comunicare la recomandare pe segmentul „Spațiului european al educației”, prin promovarea recunoașterii reciproce automate a diplomelor de învățământ superior și a celor de absolvire a învățământului secundar superior, precum și a rezultatelor perioadelor de învățare petrecute în străinătate.

3. Programul Erasmus merită să atragă toată susținerea actorilor politici europeni deoarece transcende principiul subsidiarității și promovează obiectivul ambițios de a promova sinergiile și „fertilizarea încrucișată” în cadrul diferitelor sectoare ale educației și formării profesionale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Diacon Maria. Juc Victor. Constantinov Valentin. Uniunea Europeană. Istorie și actualitate. Chișinău: Tipografia UST, 2016. 235 p.
2. Președinte al Comisiei Europene (Lista președinților Comisiei Europene) https://ro.wikipedia.org/wiki/Pre%C8%99edinte_al_Comisiei_Europene (vizitat la 11.07.2019)
3. Biography - Viviane Reding, Vice-President of the European Commission <https://www.ombudsman.europa.eu/ro/event-document/en/49688> (vizitat la 14.07.2019)
4. Culture 2000 programme. https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/previous-programmes/culture-2000_en (vizitat la 14.07.2019)

5. MEDIA sub-programme. https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/node/165_en (vizitat la 14.07.2019)
6. Androulla Vassiliou. My policies priorities. https://ec.europa.eu/archives/commission_2010-2014/vassiliou/about/priorities/index_en.htm (vizitat la 14.07.2019)
7. President 2014-2019. Jean Claude Juncker. https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2014-2019/president_en (vizitat la 16.07.2019)
8. Tibor Navracsics. Education, Culture, Youth and Sport https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2014-2019/navracsics_en (vizitat la 16.07.2019)
9. Ursula von der Leyen. O Uniune mai ambițioasă. Programul meu pentru Europa. (28 p.) https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/political-guidelines-next-commission_ro.pdf (vizitat la 17.07.2019)
10. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016IP0136&from=EN>. P. 65. (vizitat la 11.07.2019)
11. Erasmus: the Union programme for education, training, youth and sport [https://www.europarl.europa.eu/RegData/seance_pleniere/textes_adoptes/definitif/2019/03-28/0324/P8_TA\(2019\)0324_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/seance_pleniere/textes_adoptes/definitif/2019/03-28/0324/P8_TA(2019)0324_EN.pdf) (vizitat la 20.07.2019)
12. Texte adoptate, P8_TA(2019)0167, Continuarea activităților de mobilitate în scopul învățării aflate în curs de desfășurare în cadrul programului Erasmus+ în contextul retragerii Regatului Unit din UE. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/140/invatamantul-superior> (vizitat la 03.08.2019)
13. Jurnal Oficial. C 346, 21.9.2016, p. 2 <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/140/invatamantul-superior> (vizitat la 11.07.2019)
14. Modernisation of education in the EU European Parliament resolution of 12 June 2018 on modernisation of education in the EU (2017/2224(INI)) [https://www.europarl.europa.eu/RegData/seance_pleniere/textes_adoptes/definitif/2018/06-12/0247/P8_TA\(2018\)0247_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/seance_pleniere/textes_adoptes/definitif/2018/06-12/0247/P8_TA(2018)0247_EN.pdf) (vizitat la 15.08.2019)
15. European Higher Education Area and Bologna Process <http://www.ehea.info/> (vizitat la 20.07.2019)
16. Education and Training. https://ec.europa.eu/education/policies/higher-education/bologna-process-and-european-higher-education-area_en (vizitat la 20.07.2019)
17. Acțiunile Marie Skłodowska-Curie. <https://www.h2020.md/ro/ac%C8%9Biunile-marie-sk%C5%82odowska-curie> (vizitat la 12.08.2019)
18. Cooperarea pentru atingerea obiectivelor politicilor în domeniul educației (cadrul ET 2020). https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/et2020-framework_ro (vizitat la 24.08.2019)

**Maria DIACON, doctor în științe politice,
cercetător științific superior**

ЧЕЛОВЕЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ В ОБЛАСТИ ОБСЕ

HUMAN DIMENSION IN THE OSCE FIELD

Summary

In the scientific research was analyzed the importance role of the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). The main activities are support, assistance and expertise to participating States and civil society to promote democracy, rule of law, human rights and tolerance and non-discrimination. ODIHR observes elections, reviews legislation and advises governments on how to develop and sustain democratic institutions. The Office conducts training programmes for government and law-enforcement officials and non-governmental organizations on how to uphold, promote and monitor human rights.

We showed how ODIHR has developed a collection of resources and programmes to raise awareness about discrimination, hate crimes, anti-Semitism and other forms of intolerance.

Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека (БДИПЧ) – это один из основных институтов в мире в области прав человека. Деятельность БДИПЧ, расположенного в Варшаве (Польша), распространяется на Европу, Кавказ, Центральную Азию и Северную Америку. Бюро содействует проведению демократических выборов и обеспечению уважения прав человека, терпимого отношения и недискриминации, а также соблюдению принципа верховенства закона. БДИПЧ является институтом в области прав человека Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ) – межправительственного органа, деятельность которого направлена на обеспечение стабильности, процветания и демократии в 57 государствах-участниках Организации.

Государства-участники ОБСЕ приняли на себя обязательства по соблюдению обширного перечня стандартов в области прав человека и демократии. Эти стандарты составляют основу того, что в ОБСЕ называется человеческим измерением безопасности. БДИПЧ поручено предоставлять правительствам помощь в выполнении ими своих обязательств в области прав человека и демократии. В этой связи БДИПЧ проводит наблюдение за выборами, поощряет и отслеживает соблюдение прав человека и осуществляет проекты, направленные на развитие демократии, во всем регионе ОБСЕ.

БДИПЧ сотрудничает с другими институтами ОБСЕ и ее миссиями на местах, а также с многочисленными партнерами, в том числе правительствами, международными организациями и представителями гражданского обще-

ства. БДИПЧ основано в 1990 году. Деятельность БДИПЧ финансируется за счет средств основного бюджета, который ежегодно принимается всеми государствами-участниками ОБСЕ, а также за счет добровольных взносов. [1]

Деятельность Бюро охватывает пять основных областей:

- выборы,
- демократизация,
- права человека,
- толерантность и недискриминация,
- проблемы народов рома и синти.

БДИПЧ – ведущее агентство в Европе в области наблюдения за выборами. Каждый год Бюро координирует и организует направление тысяч наблюдателей для оценки выборов в регионе ОБСЕ на предмет соответствия обязательствам ОБСЕ, другим международным стандартами демократических выборов и национальному законодательству. Уникальная методология Бюро предоставляет возможность углубленного анализа всех элементов избирательного процесса. С помощью проектов БДИПЧ помогает странам-участницам улучшить их избирательную систему.

Деятельность Бюро в области демократизации включает: верховенство права, законодательную поддержку, демократическое управление, миграцию и свободу передвижения, гендерное равенство. Ежегодно БДИПЧ реализует ряд целевых программ помощи в целях развития демократических структур.

БДИПЧ также оказывает содействие государствам-участникам в выполнении их обязательств по поощрению и защите прав человека и основных свобод согласно обязательствам ОБСЕ по человеческому измерению. Это достигается путем работы с различными партнерами в целях развития сотрудничества, укрепления потенциала и обмена опытом в тематических областях, включая права человека в борьбе с терроризмом, усиление защиты прав человека жертв торговли людьми, образование в области прав человека, мониторинг и отчетность по правам человека, а также права человека женщин и безопасность.

В области толерантности и недискриминации, БДИПЧ оказывает поддержку странам участницам в их реакции на преступления на почве ненависти и проявления расизма, ксенофобии, антисемитизма и других форм нетерпимости. Деятельность в этой сфере сосредоточена на следующих направлениях: законодательство; обучение правоохранительных органов; мониторинг, отчетность, наблюдение и реакция на преступления и инциденты на почве ненависти; также образовательная деятельность для популяризации толерантности, уважения и взаимопонимания.

БДИПЧ консультирует страны-участницы по вопросам политики в отношении народов рома и синти. Бюро содействует повышению возможностей и организации контактов в сообществах рома и синти, что способствует участию представителей этих национальностей в работе законодательных органов.

Вся деятельность БДИПЧ осуществляется в тесном сотрудничестве с государствами-участниками ОБСЕ, организациями ОБСЕ и полевыми миссиями, а также с другими международными организациями. [2]

Более четверти века прошло с того момента, когда Совещанием по безопасности и сотрудничеству в Европе было учреждено Бюро по демократическим институтам и правам человека. [3]

Более чем за 25 лет работы Бюро не смогло выработать международные принципы, на которых должно строиться наблюдение, установить конкретные критерии оценки, утвердить основания для определения формата миссии и необходимости ее направления. Бюро так и остается в старой парадигме своего существования, определенной еще в 1990 году – «содействие контактам и обмену информацией».

Анализируя деятельность наблюдательных миссий БДИПЧ ОБСЕ, мы ставим своей задачей предоставить объективную картину работы одной из ведущих в мире профильных организаций.

Защита и поддержка прав человека и основных свобод, а также поддержка устойчивых демократических институтов и верховенства закона, несомненно, являются одним из основных направлений деятельности Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе.

Важно отметить, государства – участники ОБСЕ, бесспорно и справедливо, считают, что вопросы человеческого измерения не являются внутренним делом государств, а представляют собой предмет незамедлительного и законного внимания со стороны государств-участников. Ради этого государства – участники ОБСЕ в 1990 году создали в Варшаве Бюро по демократическим институтам и правам человека (до 1992 г. – Бюро по свободным выборам) в качестве основного института ОБСЕ для содействия контактам и обмену информации о выборах в государствах – участниках.

Бюро начало свою работу в мае 1991 года. В первые годы деятельности БДИПЧ развертывало миссии сроком не более чем на несколько дней и включало в их состав одного-двух экспертов. За весь первый год работы Бюро провело наблюдение в день голосования всего на двух выборах. Постепенно расширялась ресурсная база его деятельности и уже в 1994 году БДИПЧ организовало и провело десять краткосрочных миссий. Первый

официальный отчет по результатам наблюдения за выборами, размещенный на сайте БДИПЧ ОБСЕ, датирован 1995 годом. [4]

На Будапештском саммите ОБСЕ в 1994 году государства – участники поручили БДИПЧ «составить пособие для наблюдателей» в целях совершенствования подготовки и процедур наблюдения, в котором, как это принято, и должна быть отражена методика наблюдения, то есть совокупность методов выполнения определенных процедур наблюдения. [5] Руководство по наблюдению за выборами БДИПЧ ОБСЕ было оперативно и самостоятельно разработано Бюро уже в 1996 году. Уже в первом издании Руководства авторы достаточно уверенно заявили, что разработанная экспертами Бюро методика (по настоящее время не утвержденная государствами – участниками ОБСЕ) «играет ведущую роль в усилиях международного сообщества по наблюдению за выборами». Все последующие издания Руководства сохранили преемственность в вопросах установки критериев организации процедур наблюдения, но так и не раскрыли методы проведения наблюдения и оценки избирательных процедур.

Полномочия БДИПЧ ОБСЕ вытекают из целого ряда международных актов, принятых директивными органами ОБСЕ, в частности:

- Документ Копенгагенского совещания Конференции по человеческому измерению ОБСЕ 1990 года;
- Парижская хартия для новой Европы 1990 года;
- Декларация Стамбульской встречи на высшем уровне 1999 года;
- Хартия европейской безопасности 1999 года;
- решения Совета министров ОБСЕ, в том числе:
 - решение VIII, Будапешт, 1994 год;
 - решение № 7, Порту, 2002 год;
 - решение № 5/3, Маастрихт, 2003 год;
 - решение №19/06, Брюссель, 2006 год.

Мы считаем, что БДИПЧ создано для содействия контактам и обмену информацией о выборах в государствах-участниках. Бюро может наблюдать до, во время и после выборов. Бюро может оказывать помощь государствам-участникам в разработке и осуществлении законодательства о выборах. Бюро должно оценивать наличие условий для свободной и независимой деятельности средств массовой информации. БДИПЧ может давать заключения с оценкой проведения выборов и рекомендации. Бюро должно составить пособие для наблюдателей за выборами. БДИПЧ должно вести постоянно обновляемый календарь предстоящих выборов. Оно также должно вести консультации со всеми соответствующими организациями для улучшения координации своих действий.

Это практически исчерпывающий перечень полномочий БДИПЧ, связанных с электоральными процессами и определенный государствами-участниками в рамках установленных процедур в ОБСЕ.

Обязательствами же государств- участников ОБСЕ в области проведения свободных и честных выборов зафиксированы в ряде международных актов, и прежде всего, в документе Копенгагенского совещания по человеческому измерению СБСЕ 1990 года (с 1 января 1995г. – ОБСЕ). [6]

Основные обязательства, которые взяли на себя государства – участники ОБСЕ по поводу выборов мы можем выделить, следующие:

- проводят свободные выборы с разумной периодичностью, как это установлено законом;

- допускают, чтобы все мандаты по крайней мере в одной палате национального законодательного органа были объектом свободной состязательности кандидатов в ходе всенародных выборов;

- гарантируют взрослым гражданам всеобщее и равное избирательное право;

- обеспечивают, чтобы голосование проводилось тайно или применялась равноценная процедура свободного голосования и чтобы подсчет голосов и сообщение о нем были честными, а официальные результаты опубликованы;

- уважают право граждан добиваться политических или государственных постов в личном качестве или в качестве представителей политических партий или организаций без дискриминации;

- уважают право отдельных лиц и групп лиц создавать в условиях полной свободы свои политические партии или другие политические организации и предоставляют таким политическим партиям и организациям необходимые юридические гарантии, позволяющие им соревноваться друг с другом на основе равенства перед законом и органами власти;

- обеспечивают, чтобы закон и государственная политика допускали проведение политических кампаний в атмосфере свободы и честности, в которой никакие административные действия, насилие или запугивание не удерживали бы партии и кандидатов от свободного изложения своих взглядов и оценок, а также не мешали бы избирателям знакомиться с ними и обсуждать их или голосовать свободно, не опасаясь наказания;

- обеспечивают, чтобы не устанавливались какие-либо юридические или административные барьеры для беспрепятственного доступа к средствам массовой информации на недискриминационной основе для всех политических группировок и отдельных лиц, желающих принять участие в избирательном процессе;

- обеспечивают, чтобы кандидаты, получившие необходимое число голосов, определенное законом, надлежащим образом вступали в долж-

ность и могли оставаться в должности до истечения срока своих полномочий или до их прекращения иным образом, который регулируется законом, в соответствии с демократическими парламентскими и конституционными процедурами;

- приглашают наблюдателей от любых других государств–участников (СБСЕ) ОБСЕ и любых соответствующих частных учреждений и организаций, которые пожелают этого, наблюдать за ходом их национальных выборов в объеме, допускаемом законом. Они также будут стремиться содействовать такому же доступу к избирательным процессам, проводимым на более низком, чем общенациональный, уровне. [7]

Можно констатировать, что обязательства государств–участников ОБСЕ достаточно «широкие», не конкретные, позволяющие по-разному их трактовать в правоприменительной деятельности. Более того, опираясь на имеющуюся в международном праве возможность ограничения прав и свобод человека в интересах государственной безопасности, общественного порядка, здоровья или нравственности населения или прав и свобод других, [8] каждое государство ввело свои «избирательные цензы» на реализацию политических прав своих граждан на выборах. [9]

В свою очередь, мы бы хотели дать оценку Парламентским выборам, которые состоялись 24 февраля 2019 года в Республике Молдова, основываясь на Итоговый отчет Бюро демократических институтов и прав человека (БДИПЧ) Миссии ОБСЕ в Молдове.

По приглашению государственных органов Республики Молдова и по рекомендации Миссии по оценке потребностей, находившейся в стране 18-22 июня 2018 года, Бюро по демократическим институтам и правам человека (БДИПЧ) развернуло Миссию по наблюдению за выборами (МНВ) для наблюдения за парламентскими выборами 24 февраля. В день выборов МНВ БДИПЧ объединила усилия с делегациями Парламентской ассамблеи ОБСЕ (ПА ОБСЕ), Парламентской Ассамблеи Совета Европы (ПАСЕ) и Европейского парламента (ЕП), с тем чтобы сформировать Международную миссию по наблюдению за выборами (ММНВ).

БДИПЧ МНВ начала свою работу 15 января 2019 г. Глава Миссии встретился с Президентом, Премьер-Министром, Спикером Парламента, Министерством Иностранных Дел, ЦИК, кандидатами, политическими партиями, СМИ, гражданским сообществом и дипломатическим корпусом. Парламентская Ассамблея ОБСЕ (ПА ОБСЕ), Парламентская Ассамблея Совета Европы (ПАСЕ) и Европейский Парламент (ЕП) намерены командировать делегации для наблюдения в день голосования. Президент ПА ОБСЕ Георгий Церители будет выполнять функцию специального коорди-

натора и лидера краткосрочной миссии наблюдателей ОБСЕ. Наблюдение в день голосования будет результатом общих усилий, включая БДИПЧ и делегаций ПА ОБСЕ, ПАСЕ и ЕП.

Подводя итог, мы можем отметить, что парламентские выборы, состоявшиеся 24 февраля 2019 года, были конкурентными, и основные права были в целом соблюдены. Избирательная кампания проходила на фоне неудовлетворенности государственными институтами и была омрачена заявлениями об оказании давления на государственных служащих, убедительными признаками подкупа избирателей и ненадлежащего использования государственных ресурсов. Контроль над средствами массовой информации и их монополизация со стороны политических субъектов ограничивали спектр точек зрения, представляемых избирателям. Большинство аспектов выборов было организовано профессионально и прозрачно. Голосование было оценено позитивно, но избирательные органы столкнулись с трудностями в сведении итоговых протоколов, которые были связаны с введением новой избирательной системы и одновременным проведением референдума. [10]

Что же касается демократизации и демократического управления, мы бы хотели дать свою оценку. Демократическое управление – краеугольный камень системы ценностей и стандартов ОБСЕ. Оно представляет собой модель управления государством, в которой внутреннее функционирование институтов, а также их взаимодействие между собой соответствует демократическим процедурам и нормам. Деятельность БДИПЧ в области демократического управления основывается на нормах, которые государства-участники ОБСЕ договорились соблюдать. К ним относятся гендерное равенство, политический плюрализм, подотчетность активного гражданского общества, соблюдение прав человека, верховенство права и демократические выборы. БДИПЧ поддерживает усилия государств-участников, направленные на совершенствование демократического управления путем расширения участия женщин в политике, укрепления парламентов, развития многопартийных политических систем. [11]

С 2003 года Миссия ОБСЕ в Молдове расширила сферу своей деятельности в рамках программы “Человеческое измерение”, включив в нее борьбу с торговлей людьми и поддержку гендерного равенства. Основными направлениями Программы Миссии являются предотвращение и борьба с торговлей людьми, борьба с насилием в семье и поддержка гендерного равенства. Миссия оказывает помощь Молдове в целях улучшения идентификации жертв торговли людьми и уязвимых лиц и предоставления им защиты и помощи. Таким образом, Миссия поддерживает соблюдение прав человека, фундаментальных свобод и принципа верховенства закона. Мис-

сия проводит ежемесячные Технические координационные заседания (ТКЗ) в Кишиневе, и каждые два месяца - региональные ТКЗ по всей Молдове. Целью этих заседаний является улучшение координации между действующими лицами борьбы с торговлей людьми и создание условий для обмена информацией о деятельности и инициативах в данной сфере. В региональных ТКЗ также принимают участие местные власти и представители местного гражданского общества. Миссия поддерживает Интернет-сайт по борьбе с торговлей людьми и гендерному равенству www.atnet.md. На этом сайте представлена информация о деятельности по борьбе с торговлей людьми, новости и события на английском, румынском и русском языках. [12]

Государства-участники ОБСЕ «призна[ют], что полнее всего права человека соблюдаются в демократическом обществе, где процесс принятия решений проходит с максимальной транспарентностью и при широком участии населения». (Хельсинки, 2008 г.) [13]

Основными моментами в укреплении верховенства права мы выделяем следующие:

- соблюдение принципа верховенства права и прав человека в ходе борьбы с терроризмом в соответствии со своими международно-правовыми обязательствами и обязательствами ОБСЕ;
- предупреждение пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения или наказания, в том числе путем сотрудничества с компетентными международными органами;
- соблюдение верховенства права в сфере защиты природной среды в регионе ОБСЕ;
- роль конституционных судов или приравняемых к ним институтов государств-участников как инструмента, призванного содействовать соблюдению во всех государственных институтах принципов верховенства права, демократии и прав человека;
- борьба с коррупцией.

Целью Миссии ОБСЕ в Республике Молдова в вопросе о правах человека мы определяем повышение потенциала действующих лиц, представляющих государство и гражданское общество, предотвращения домашнего насилия, поддержки гендерного равенства, а также предоставления защиты и помощи жертвам торговли людьми и насилия в семье. Миссия является спонсором курсов обучения для судей, прокуроров и работников правоохранительных органов по всей стране, а также предоставляет оборудование национальным властям, осуществляет перевод и распространение ключевых материалов. Кроме того, она содействует участию молдавских официальных лиц и представителей гражданского общества в междуна-

родных конференциях. Миссия повышает профессионализм юридических, гражданских и других специалистов с обоих берегов для оказания помощи рядовым членам общества в решении широко распространенных вопросов в сфере прав человека. Эти вопросы связаны со свободой передвижения, получением документов о гражданском статусе, борьбой с торговлей людьми, насилием в семье и поддержкой гендерного равенства. Они были определены в качестве приоритетных вопросов в рамках процесса урегулирования Рабочими группами, в том числе Рабочей группой по правам человека, вновь созванной Молдовой и Приднестровьем в 2018 году. Миссия также организует учебные программы для журналистов с обоих берегов Днестра для содействия обеспечению справедливого и точного освещения процесса урегулирования. [14]

К примеру, 23 и 24 июля 2019 года Миссия ОБСЕ в Молдове организовала ознакомительный визит группы из 16 поставщиков социальных услуг в Центр по консультированию семейных агрессоров в Дрокиевском районе на севере Молдовы. Целью визита было оказание поддержки поставщикам услуг в их усилиях по принятию эффективных мер в случаях, когда жизнь и безопасность женщин находятся под угрозой, а также по уменьшению числа случаев домашнего насилия в Молдове. Согласно недавнему Исследованию благополучия и безопасности женщин, осуществленному под руководством ОБСЕ, две из пяти женщин в Молдове (40 процентов) заявляют, что подвергались физическому и/или сексуальному насилию со стороны партнера или других лиц с тех пор, как им исполнилось 15 лет. [15] Кроме того, многие женщины слышали об услугах по оказанию помощи пострадавшим женщинам; однако, очень немногие воспользовались за этими услугами.

Мы можем констатировать, что ОБСЕ признает насилие в отношении женщин, которое является не только угрозой для личности, но и более широкой проблемой безопасности, затрагивающей местные сообщества и общество в целом. С 2016 года Миссия ОБСЕ провела серию семинаров по всей Молдове для более чем 980 сотрудников правоохранительных органов с целью повышения их потенциала по работе с делами, связанными с насилием в семье. [16]

ОБСЕ имеет твердые обязательства и программы по взаимосвязанным и взаимозависимым вопросам свободы вероисповедания, терпимости и недискриминации. Что касается свободы вероисповедания, обязательства ОБСЕ обеспечивают некоторые из наиболее сложных стандартов на международном уровне, и ОБСЕ является единственным региональным органом, в котором имеется специальная группа экспертов, занимающихся исключительно вопросами свободы вероисповедания. И усилия ОБСЕ

и ее Бюро по демократическим институтам и правам человека (БДИПЧ) в отношении свободы вероисповедания или убеждений, толерантности и недискриминации носят новаторский характер. С 2004 года БДИПЧ разрабатывает набор ресурсов и программ, повышающих осведомленность о дискриминации, преступлениях на почве ненависти, антисемитизме и других формах нетерпимости, в том числе в отношении мусульман, христиан и членов других религиозных групп. БДИПЧ также поддерживает трёх специальных представителей ОБСЕ по этим вопросам. Например, признавая, что для решения конкретных проблем требуются специальные подходы, Соединенные Штаты приветствовали проект “Превращение слов в действия по борьбе с антисемитизмом” (WIA), направленный на укрепление потенциала государств-участников ОБСЕ и гражданского общества в деле предотвращения уникальной проблемы антисемитизма и реагирования на нее.

По всему региону ОБСЕ, где живут евреи, их места богослужения и их имущество по-прежнему становятся объектами антисемитского насилия и разрушений. Многие еврейские общины опасаются за свою безопасность. Слишком многие правительства провозглашают политику “нулевой терпимости”, но не критикуют и не осуждают антисемитизм, когда он проявляется. Сегодня правительствам явно необходимо выявлять, отслеживать и бороться с антисемитизмом во всех его уродливых формах, как традиционных, так и современных. Ни одно государство-участник ОБСЕ не может успокаиваться на достигнутом. В октябре 2018 года во время самого смертоносного антисемитского нападения в истории США преступник застрелил 11 евреев, когда они собрались на службу в синагоге в Питтсбурге. Соединенные Штаты строго преследуют по закону виновных в антисемитских и других преступлениях на почве ненависти. [17] К документам, которые раскрывают этот вопрос, мы можем отнести Потомакскую декларацию и План действий. Потомакская декларация отражает важность поощрения свободы вероисповедания как универсального права человека и защиты религиозных меньшинств в целях содействия обеспечению большего мира и стабильности внутри стран и между ними. Потомакский план действий содержит “дорожную карту” для достижения этой цели, в которой излагается всеобъемлющая программа деятельности по поощрению свободы вероисповедания и реагированию на целенаправленные репрессии в отношении отдельных лиц по причине религии, убеждений или неверия. [18]

В Республике Молдова и в правобережной части существуют расхожющиеся интерпретации современной истории и недавнего болезненного прошлого. Миссия в сотрудничестве с институтами ОБСЕ оказывает помощь молдавским властям в повышении уровня информированности и

понимания Холокоста в местном контексте. С этой целью Миссия способствовала налаживанию контактов между официальными лицами Молдовы и Международным альянсом памяти о Холокосте, к которому Молдова присоединилась в 2014 году в качестве страны-наблюдателя. В настоящее время правительство Молдовы сотрудничает с Миссией ОБСЕ по пересмотру учебных планов и учебников истории, с целью отразить в них историю Холокоста в местном контексте, повысить компетентность учителей истории и открыть музей еврейского наследия в Кишиневе. Эти меры включены в План действий по сохранению памяти и просвещению о Холокосте на 2017-2019 гг. И мы утверждаем, что все эти меры, предпринимаемые государственными органами, оказывают положительное влияние на создание открытого и толерантного общества в нашей Республике. [19]

В мае 2019 г. Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека (БДИПЧ) в сотрудничестве с Миссией ОБСЕ в Молдове, Министерством Иностранных Дел и Европейской Интеграции, Министерством Внутренних Дел и Еврейской общиной Молдовы организовали семинар для более чем 50 участников, представлявших правоохранительные органы и Еврейскую общину. Это мероприятие стало возможностью обсудить вопросы, касающиеся проявлений антисемитизма в Молдове. Участники обменялись мнениями о том, как проявляется антисемитизм, и о методах укрепления сотрудничества между местными правоохранительными органами и еврейскими общинами для более эффективной борьбы с этим явлением. [20]

Обязательствами ОБСЕ, касающиеся рома и синти, в частности те, которые содержатся в Планах действий по улучшению положения этих меньшинств, являются меры по обеспечению и защиты государствами-участниками прав человека рома и синти. Расизм и дискриминация продолжают затрагивать рома и синти повсюду в регионе ОБСЕ. Государства-участники взяли на себя обязательство повышать эффективность своей политики и принимать практические меры по борьбе с этими явлениями. Нельзя игнорировать значение цыганской культуры и языка как части культурного наследия многих стран и как неотъемлемого элемента идентичности рома и синти. БДИПЧ, в рамках существующих ресурсов, должно оказывать государствам-участникам по их просьбе содействие в расширении доступа детей рома и синти к раннему образованию. Государства-участники обязаны принимать во внимание вопросы, касающиеся рома и синти, при рассмотрении своего законодательства и политики. [20]

ОБСЕ организует различные мероприятия на тему поддержки рома и синти. Одним из последних было проведено в Варшаве/ Брюсселе 2 августа 2019 г. мероприятие под названием День памяти геноцида рома и синти. Пред-

ставители ОБСЕ и представители ООН заявляли, что образование является ключом во избежании ошибок прошлого. Правительства обязаны помнить геноцид рома и синти, а также обеспечивать школьную программу и другие воспитательные мероприятия с молодым поколением для обсуждения и предупреждения опасных последствий расисткой идеологии. [21]

В Республике Молдова Миссия в сотрудничестве с Управлением Верховного комиссара по делам национальных меньшинств (ВКНМ) содействует повышению профессионального потенциала государственных и местных органов власти, необходимого для реализации Национальной стратегии по укреплению межэтнических отношений на 2017-2027 гг. [22]

Мы можем отметить, что *План действий по внедрению Национальной стратегии консолидации межэтнических отношений на 2017-2020 годы* регулирует усилия Правительства по оказанию поддержки национальным меньшинствам в доступе к качественному обучению государственному языку и образованию на языках меньшинств, содействию развития межкультурного диалога и гражданской идентичности, а также содействию отражения культурного разнообразия в средствах массовой информации. В этом документе власти также призываются создавать условия для представления национальных меньшинств в государственном секторе и обеспечивать их доступ к системе правосудия. [23]

Важным моментом в деятельности Миссии ОБСЕ является поддержка в области законодательства. Миссия оказала содействие и внесла свой вклад в разработку следующих документов: Национальный план действий по предотвращению и борьбе с торговлей людьми (2005-2006 и 2008-2009); Закон о предотвращении и борьбе с торговлей людьми (2005, в сотрудничестве с Бюро по демократическим институтам и правам человека ОБСЕ, БДИПЧ); Закон о равных возможностях для мужчин и женщин (2006); Закон о предотвращении и борьбе с насилием в семье (2008); Закон о защите жертв и свидетелей (2008); Проект закона о предотвращении и борьбе с дискриминацией (пока не промульжирован, в сотрудничестве с Бюро по демократическим институтам и правам человека ОБСЕ, БДИПЧ); Поправки к уголовному кодексу, связанные с торговлей людьми и торговлей детьми.

Выводы

Интерес к изучению дальнейшей деятельности организации, который позволяет выявить определенные тенденции в продолжении деятельности и совершенствовании методологии деятельности БДИПЧ ОБСЕ, которую представители самой организации не устают называть «золотым стандартом» международного наблюдения за выборами в течении последних шести лет возрос.

Хочется надеяться, что мы смогли научно доказать что будет способствовать пониманию того, что предложения по увеличению объективности, деполитизированности, открытости, паритетности в совместной работе – это не субъективная позиция отдельных государств–участников ОБСЕ, а требование времени к современным подходам к международному сотрудничеству по развитию демократии и укреплению верховенства права.

Рекомендации

Государства–участники ОБСЕ разработали значительное количество норм и принципов в области человеческого измерения для обеспечения мира, устойчивой демократии, экономического развития, а следовательно – безопасности и стабильности в регионе ОБСЕ. В результате все сводится к тому, по словам президента США Джеральда Форда при подписании Хельсинского Заключительного акта 1 августа 1975г., что не важно какие обещания мы делаем, а важно то, какие обещания мы выполняем.

1. Бюро по демократическим институтам и правам человека (БДИПЧ) было создано государствами–участниками для того, чтобы оно оказывало им эффективное содействие в соблюдении обязательств по человеческому измерению и их надлежащего выполнения, а именно, важно, чтобы наблюдения за выборами в регионе ОБСЕ – в предвыборный период, в день голосования и после него, правильно оценивались и их степень соответствия избирательного процесса.

2. Необходимо продолжить дальнейшее развитие и укрепление в регионе ОБСЕ непрерывного и устойчивого процесса учета гендерной проблематики по обеспечению учета гендерных аспектов во всех своих программах и деятельности, и немало важно, по содействию достижения этой цели в рамках помощи, которую ОБСЕ оказывает государствам – участникам.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. <http://www.osce.org/odihr> (Дата посещения: 10.07.2019)
2. Миссия по наблюдению за выборами БДИПЧ. Итоговый отчет. Варшава 22 мая 2019 года <https://www.osce.org/ru/odihr/elections/moldova/423287?download=true> (Дата посещения: 10.07. 2019)
3. Парижская Хартия для новой Европы, Paris, 1990 г. <https://www.osce.org/ru/mc/39520?download=true> (Дата посещения: 11.07.2019)
4. www.osce.org/odihr (Дата посещения: 10.07.2019)
5. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. 4-е изд., доп. — М.: ООО «А ТЕМП», 2006. 944 с.
6. Обязательства ОБСЕ в области человеческого измерения. Том II Сборник документов в хронологическом порядке. Второе издание. Опубликовано

- Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека (БДИПЧ) Poland, Poligrafus Andrzej Adamiak, 2006 г.380 с.
7. Борисов И.Б., Игнатов А.В. БДИПЧ ОБСЕ в действии 25 лет наблюдения за наблюдателями. РОИИП, Москва: 2017.160 с.
 8. Международный пакт о гражданских и политических правах. Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1966 года. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml (Дата посещения: 12.07.2019)
 9. Чуров В.Е. Демократия и основные принципы избирательной системы. В: Журнал о выборах, 2010, № 4, с. 3.
 10. Ibidem
 11. БДИПЧ и демократическое управление. <https://www.osce.org/ru/odihr/147331?download=true> (Дата посещения: 14.07.2019)
 12. Организация по Безопасности и Сотрудничеству в Европе (ОБСЕ) Миссия в Молдове Программа по борьбе с торговлей людьми и гендерному равенству Информационный листок. <https://www.osce.org/ru/moldova/36930?download=true> (Дата посещения: 15.07.2019)
 13. Шестнадцатая встреча Совета министров. Хельсинки, 2008 <https://www.osce.org/ru/mc/36550?download=true> (Дата посещения: 16.07.2013)
 14. <https://www.osce.org/ru/mission-to-moldova/105680> (Дата посещения: 17.07.2019)
 15. <https://www.osce.org/ru/mission-to-moldova/424835> (Дата посещения: 17.07.2019)
 16. <https://www.osce.org/ru/mission-to-moldova/426785> (Дата посещения: 18.07.2019)
 17. Отстаивая принципы толерантности и недискриминации. Миссия США при ОБСЕ. <https://osce.usmission.gov/ru/> (Дата посещения: 20.07.2019)
 18. Встреча на уровне министров по укреплению свободы вероисповедания. 24–26 июля 2018г. Потомакский план действий. https://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1922%3A1&catid=45%3AUSA&Itemid=72&lang=ru (Дата посещения: 21.07.2019)
 19. Толерантность и недискриминация. <https://www.osce.org/ru/mission-to-moldova/392654> (Дата посещения: 23.07.2019)
 20. Обеспечение потребностей еврейских сообществ в сфере безопасности в Молдове в центре внимания ОБСЕ/БДИПЧ. <https://www.osce.org/ru/mission-to-moldova/419699> (Дата посещения: 24.07.2019)
 21. <https://www.osce.org/odihr/427052>
 22. Вопросы национальных меньшинств. <https://www.osce.org/ru/mission-to-moldova/392657> (Дата посещения: 25.07.2019)
 23. Стратегия укрепления межэтнических отношений в Республике Молдова на 2017-2027 годы. Приложение к Постановлению № 1464 от 30 декабря 2016 г.

Marina GORBATIUC, cercetător științific

**POLITICI ȘI STRATEGII ANTITERORISTE
ALE UNIUNII EUROPENE LA ETAPA ACTUALĂ:
REPERE PENTRU REPUBLICA MOLDOVA**

**ANTI-TERRORIST POLICIES AND STRATEGIES
OF THE EUROPEAN UNION AT THE CURRENT STAGE:
REFERENCES FOR THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

Summary

One of the main issues of the European Union in the field of security is to successfully combat international terrorism, prevent and repel terrorist attacks. The EU activity holds a central place in the elaboration of the international legal foundations of the European security system against terrorist threats, as one of the main objectives of the EU is to create an area of freedom, security and justice. The European Union has developed an entire range of normative legal acts regulating the counteraction to terrorism by political, criminal law, organizational, financial and other methods and means. The article presents a detailed discussion of key program documents, as well as a set of measures undertaken by EU governing bodies in response to terrorist acts in the period 2015-2016. The author also focuses on legislative measures introduced in the Republic of Moldova in response to the spread of terrorist activity in the European Union.

În ultimele decenii, terorismul a suferit modificări fundamentale cauzate de internaționalizarea sa considerabilă, creșterea accentuată a gradului de pericol public al anumitor episoade criminale și transformarea metodelor sale. Conform estimărilor existente, amenințarea cu săvârșirea actelor teroriste ocupă locul întâi printre provocările create la adresa securității internaționale. Scara de manifestare a terorismului și cruzimea sa necesită o cercetare complexă și multidimensională. Terorismul în lumea modernă poate fi numit o amenințare reală, de proporții mari și de lungă durată. În prezent, acesta este unul dintre cei mai majori factori care afectează dezvoltarea mondială, formarea agendei sociopolitice la toate nivelurile, de la cel național la cel internațional. Terorismul modern a devenit una dintre cele mai presante probleme globale. În primul rând, terorismul afectează soarta întregii omeniri, are un impact asupra dezvoltării tuturor statelor și păturilor sociale ale societății. În al doilea rând, terorismul poate conduce la pierderi sociale și economice semnificative. În al treilea rând, pentru a elimina această problemă, este necesară cooperarea la scară globală, conjugarea eforturilor a diferitor organizații internaționale și a guvernelor tuturor statelor [18, p.4].

Una dintre principalele probleme ale Uniunii Europene în domeniul asigurării securității este combaterea cu succes a terorismului internațional, prevenirea și respingerea atacurilor teroriste. Activitatea UE ocupă un loc central în elaborarea fundamentelor legale internaționale ale sistemului de securitate european împotriva amenințărilor teroriste, deoarece unul dintre obiectivele principale ale UE este crearea unei zone de libertate, securitate și justiție. Experiența integrării europene în domeniul luptei împotriva terorismului, unde este clar exprimat principiul soluționării colective a problemelor, ocupă un loc important în sistemul de cooperare globală antiteroristă și, ca urmare, necesită a fi studiată și analizată.

Legislația antiteroristă este o componentă centrală în sistemul de măsuri pentru prevenirea terorismului în UE. Totodată, aceasta nu înlocuiește prevederile dreptului național al țărilor UE. Sarcina sa este de a elabora standarde comune privind lupta împotriva terorismului, precum și de a asigura în cadrul UE aplicarea uniformă a mijloacelor juridice internaționale de reglementare a activității antiteroriste.

În prezent, legislația antiteroristă a UE este formată din două componente: măsuri de armonizare a legislației penale și de procedură și măsuri de combatere a finanțării terorismului. Ambele direcții au fost dezvoltate în cursul implementării standardelor internaționale antiteroriste, care, la rândul lor, au fost rezultatul reacției comunității mondiale la intensificarea terorismului în țările occidentale.

Instituțiile UE implicate activ în strategia UE de combatere a terorismului sunt Consiliul Uniunii Europene, Europol, Eurojust, Coordonatorul UE pentru lupta împotriva terorismului, care lucrează în cadrul Consiliului Uniunii Europene și instituția recentă - Centrul European de Combatere a Terorismului (CECT), lansat organizațional în cadrul Europol. Cu toate acestea, statele membre ale UE sunt actorii majori în lupta împotriva terorismului. Aceasta înseamnă că în procesul de emitere, implementare și urmare a unei politici sau în elaborarea legislației statele membre UE au ultimul cuvânt. Același lucru este valabil și pentru agențiile de informații ale fiecărei țări. Rolul UE este de a coordona strategiile individuale de luptă împotriva terorismului ale statelor membre și de a asigura funcționarea acestora într-un cadru comun.

Principalul impuls pentru dezvoltarea legislației antiteroriste a UE pot fi considerate evenimentele din 11 septembrie 2001, atacurile teroriste din anul 2004 la Madrid și din anul 2005 la Londra și intensificarea activității teroriste în anii 2015-2016 în țările UE.

UE a încercat să stimuleze activitatea antiteroristă prin emiterea actelor de caracter politic și juridic: Planul de acțiune privind combaterea terorismului

(2001), care prevede intensificarea cooperării polițienești și celei penale a statelor membre; elaborarea cadrului juridic pentru acțiunile antiteroriste; rezistența finanțării organizațiilor teroriste, Declarația privind solidaritatea împotriva terorismului emisă de Consiliul European (25 și 26 martie 2004), Strategia de combatere a finanțării terorismului (2004), Strategia de combatere a terorismului (2005). Până în luna mai a anului 2001, Consiliul UE, în urma atacurilor teroriste din 11 septembrie 2001, a stabilit o listă a persoanelor, grupurilor și entităților care au fost implicate în acte de terorism și care fac obiectul unor măsuri restrictive. Astfel, în anul 2002, a fost adoptată Decizia-cadru a Uniunii Europene „Cu privire la combaterea terorismului”, care a stabilit pentru toate țările UE standarde comune cu privire la răspunderea penală pentru acte de terorism, indiferent dacă terorismul a fost de natură internă sau cu caracter internațional. În documentul analizat, drept act terorist este recunoscută doar infracțiunea „comisă intenționat de către o persoană sau un grup de persoane împotriva unuia sau mai multor state membre ale UE, instituțiilor sau cetățenilor acestor state cu scopul de a manifesta o amenințare la adresa lor și a submina sau a distruge structurile politice, economice sau sociale ale statului” [17].

În decembrie 2001, în cadrul Summitului UE de la Laeken au fost formulate abordările generale ale statelor europene cu privire la lupta cu terorismul. În document s-a fixat că statele membre ale UE vor tinde în cadrul politicii comune de securitate și apărare să creeze un potențial de a opune rezistență amenințărilor teroriste. În termeni practici s-a ajuns la un acord privind introducerea unui mandat unic european de arestare (la inițiativa Spaniei), repri-marea canalului de finanțare a organizațiilor extremiste și formarea listei organizațiilor teroriste ale căror activitate pe teritoriul UE trebuie să fie interzisă.

În decembrie 2003, Consiliul European a adoptat Strategia europeană de securitate (SES), care a conturat principalele amenințări și probleme cu care ar putea să se ciocnească în viitorul apropiat comunitatea europeană, precum și a evidențiat direcțiile, cu ajutorul cărora aceste probleme vor putea fi depășite. Terorismul a fost prezentat ca una dintre principalele amenințări la adresa Uniunii Europene deopotrivă cu proliferarea armelor de distrugere în masă, crima organizată, conflictele regionale și statele eșuate. Documentul susține, de asemenea, că Europa este atât o platformă, cât și o țintă a terorismului internațional, deoarece bazele pilon ale Al Qaeda sunt deja camufla-te pe teritoriile Marii Britanii, Italiei, Germaniei, Spaniei și Belgiei [4].

Perioada cea mai fructuoasă în vederea dezvoltării măsurilor de combatere a terorismului a fost cea de după atacurile teroriste de la Madrid, apoi de la

Londra în anii 2004 și 2005. În 2004, Uniunea Europeană a adoptat Declarația privind solidaritatea împotriva terorismului și la inițiativa Înalțului Reprezentant pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate a UE, J. Solana, s-a format postul de Coordonator al UE pentru lupta împotriva terorismului, căruia i s-a recomandat să se concentreze asupra creării unui mecanism de schimb de informații secrete privind activitatea antiteroristă și să devină punctul de legătură dintre serviciile speciale ale grupului „celor cinci” (Germania, Franța, Marea Britanie, Italia, Spania - grupul „GF-5”) și celelalte state membre ale UE [13, p.103]. Primul Coordonator a devenit fostul ministru adjunct de Interne al Olandei și membru al Partidului „Democrației 66”, Gijs de Vries.

Strategia UE de combatere a terorismului a fost adoptată de către Consiliul de Miniștri al UE în decembrie 2005. Scopul său primordial este să dezvăluie publicului într-un mod clar politica UE în domeniul luptei cu terorismul. Strategia se axează pe patru piloni: *prevenire, protecție, urmărire și răspuns*. Strategia contribuie la instaurarea unei cooperări între statele membre ale UE în diverse domenii de activitate în vederea preîntâmpinării terorismului.

După evenimentele din anii 2004 și 2005, o atenție specială în cadrul UE este acordată combaterii finanțării terorismului. La 20 septembrie 2005 UE a adoptat a treia directivă privind combaterea spălării banilor. Aceasta a luat în considerare recomandările organizației internaționale de control financiar Grupul de Acțiune Financiară Internațională (Financial Action Task Force, FATF). În mod special, a fost obligatorie informarea unităților speciale de informații financiare naționale de către persoanele sau organizațiile reglementate de această directivă (de exemplu, instituții financiare, contabili, avocați, agenți imobiliari, cazinouri) despre transferuri bănești suspecte de peste 15.000 de euro [16, p. 307].

În septembrie 2011 a fost lansată Rețeaua UE pentru sensibilizarea publicului cu privire la radicalizare (Radicalization Awareness Network (RAN)), pentru a asigura acumularea și schimbul de informații între experții și activiștii în domeniul luptei împotriva terorismului și care funcționează în cadrul pilonului „prevenirii” a Strategiei UE de combatere a terorismului. Scopul principal al rețelei este lucrul cu cetățenii vulnerabili sau grupuri de oameni împotriva radicalizării în rândurile cetățenilor.

La fel, în ianuarie 2014 Comisia Europeană a adoptat un plan de acțiune pentru consolidarea „răspunsului” Uniunii Europene și prevenirea radicalizării care conduce la terorism sau extremism, care a inclus o serie de dispoziții care revizuiesc politica UE în domeniul luptei împotriva terorismului [5]. Au fost adoptate drept puncte fundamentale: acordarea ajutorului statelor membre

în implementarea politicilor de prevenire a radicalizării cu sprijinul RAN și al Coordonatorului de combatere a terorismului; consolidarea experienței în prevenirea radicalizării; organizarea activității RAN în conformitate cu nevoile statelor membre în lupta împotriva radicalizării care conduce la extremism; instruirea specialiștilor din sfera socială care ar activa pentru prevenirea radicalizării. Astfel de specialiști ar fi profesorii, medicii, asistenții sociali, poliția etc; elaborarea strategiilor de colaborare cu cetățenii care vizează eradicarea și prevenirea radicalizării; interacțiunea în acest scop cu sectorul privat și cu societatea în general; acordarea asistenței victimelor atacurilor teroriste în procesul de reabilitare; studiul continuu al problemelor de radicalizare și elaborarea măsurilor curente pentru reprimarea acesteia; colaborarea strânsă cu partenerii străini și alte țări ca parte a strategiei de combatere a terorismului.

O serie de atacuri mortale în Paris (2015), Copenhaga (2015) și Bruxelles (2015) au contribuit la aducerea extremismului violent și a radicalizării în prim-planul agendei politice a UE. Uniunea Europeană se confruntă cu mai multe amenințări teroriste și de securitate: radicalizarea islamistă în interiorul Uniunii și extremismul; înrolarea tinerilor europeni alături de ISIS; rețele online de recrutare și atacuri cibernetice; riscuri asociate terorismului trans-național și criminalității organizate prin migrația ilegală și traficul de ființe umane; riscuri și vulnerabilități pe frontierele externe din cauza presiunii migraționiste fără precedent din a doua jumătate a anului 2015; conflicte regionale și resetarea puterilor globale, prin implicarea Rusiei în conflictul sirian, antagonizarea SUA și amenințările la adresa unor state membre ale Alianței Nord-Atlantice [12, p.52].

Atacurile teroriste de la Paris în ianuarie 2015 și moartea a 17 oameni au dus la izbucnirea unui șir de demonstrații care au întrunit milioane de oameni în Franța și întreaga Europă pentru a onora victimele. Pe parcursul următoarelor săptămâni au fost ridicate întrebări despre motivele teroriștilor și gradul de asociere al acestora cu grupele jihadiste din Europa și Orientul Mijlociu, precum și despre legătura lor cu atacurile precedente. Dezbaterile au atins și subiectele libertății de exprimare, Islamofobia, radicalizarea și politicile antiterorism, care trebuie implementate de autoritățile europene pentru a răspunde la aceste și viitoarele atacuri teroriste [1].

Reacția din partea instituțiilor oficiale nu s-a lăsat mult așteptată. După o *Declarație comună semnată la Paris* la 11 ianuarie 2015 de către miniștrii de Justiție și Afaceri Interne din Letonia, Germania, Austria, Belgia, Danemarca, Spania, Italia, Olanda, Polonia, Marea Britanie și Suedia, a urmat la inițiativa

Coordonatorului UE pentru lupta împotriva terorismului pregătirea întâlnirii neformale a miniștrilor Justiției și Afacerilor Interne de la Riga din 29 ianuarie, unde miniștrii statelor membre au adoptat oficial așa-numita *Declarație Comună de la Riga privind combaterea terorismului*, care stabilește prioritățile politicii antiteroriste. Declarația comună a reafirmat angajamentul de a lupta cu terorismul și a solicitat consolidarea cooperării dintre serviciile statelor membre participante și partenerii relevanți (SUA și Canada), precum și consolidarea cooperării în aplicarea legii pentru a „preveni și detecta radicalizarea la etapa incipientă”.

Au fost stabilite următoarele măsuri ale politicii: adoptarea Registrului UE cu numele pasagerilor (PNR), inclusiv al registrului PNR intra-UE; modificarea normelor stabilite în Codul Frontierelor Schengen pentru a permite o consultare mai amplă a Sistemului de Informații Schengen (SIS II) în perioada trecerii frontierelor externe de către persoanele care se bucură de dreptul la libera circulație; reducerea aprovizionării cu arme de foc ilegale în Europa ca prioritate a Platformei Multidisciplinare Europene împotriva amenințărilor infracționale (EMPACT); stabilirea măsurii de a “detecta și monitoriza mișcările cetățenilor europeni care traversează frontierele externe ale UE”, accentul fiind pus pe o detectare și monitorizare mai amănunțită a unor pasageri; dezvoltarea unui parteneriat dintre principalii furnizori de Internet, care să permită o raportare mai rapidă a materialelor care încurajează ura și teroarea, și condiția de înlăturare a acestora; acordarea susținerii pentru activitățile Rețelei de Conștientizare a Radicalizării (RAN) [1].

Noul pachet de măsuri antiteroriste adoptat de Uniunea Europeană vine ca o dezvoltare organică a unui proces îndelungat de construcție a legislației și competențelor europene în domeniul luptei împotriva terorismului, din care fac parte *Strategia europeană antiterorism* (2005), *Strategia europeană privind securitatea internă* (2010), *Strategia europeană privind combaterea radicalizării și recrutării* (2005, 2008, 2014), *Strategia UE de Securitate Internă 2015-2020* (2015) și *Agenda europeană privind securitatea* (2015) și *Strategia Globală a Uniunii Europene privind politica externă și de securitate* (2016) [12, p. 33].

Politica de antiterorism a UE drept răspuns la evenimentele de la Paris pune în discuție două provocări fundamentale:

Prima provocare este libera circulație, zona Schengen și cetățenia UE. Prioritatea acordată extinderii utilizării supravegherii la scară largă și a monitorizării sistematice a tuturor călătorilor, inclusiv a cetățenilor UE, vine în contradicție cu regulile Schengen și principiul liberei circulații.

A doua provocare ține de statul de drept al UE. Presiunile existente care solicită adoptarea urgentă a unor măsuri, precum Registrul UE cu numele

pasagerilor, contestă rolurile de control deținute de Parlamentul European și Curtea de Justiție a UE privind măsurile de luptă împotriva terorismului stabilite după Tratatul de la Lisabona [1].

Parlamentul European a adoptat în februarie 2015 *Rezoluția Parlamentului European privind măsurile antiterrorism* (2015/2530 (RSP)). Măsurile recomandate de Rezoluția Parlamentului European au fost ulterior asumate de Consiliul European. La data de 12 februarie 2015 a fost semnată *Declarația membrilor Consiliului European*, care a stabilit trei priorități: garantarea siguranței cetățenilor prin utilizarea mai eficientă a mijloacelor existente, prevenirea radicalizării și protejarea valorilor Uniunii, cooperarea cu partenerii Uniunii la nivel internațional [1]. Șefii de state și de guverne ale UE au solicitat Parlamentului European de a „aproba în regim de urgență directiva privind *Registrul cu numele pasagerilor* la nivel european (PNR), care ar trebui să conțină articole despre măsuri fiabile pentru protejarea informațiilor.” Liderii UE, de asemenea, s-au expus în favoarea „monitorizării site-urilor web și eliminării conținutului care promovează terorismul și violența”. Principala obiectiv al instrumentelor de combatere a terorismului precum este sistemul PNR sau „frontierele inteligente”, constă în identificarea călătorilor care traversează frontiera UE. Directiva PNR a fost aprobată pe 14 aprilie 2016. Aceasta este destinată reglementării transferului datelor cu caracter personal ale pasagerilor zborurilor internaționale, precum și pentru procesarea acestor date de către serviciile competente. Directiva stabilește regula conform căreia datele pasagerilor pot fi solicitate doar pentru a preveni, depista, investiga actele teroriste și crimele grave. Transportatorii aerieni vor fi obligați să acorde autorităților informații despre zborurile internaționale, dar și despre zborurile intraeuropene separate [19, p.17]. De asemenea, UE a inițiat un dialog cu marile companii de internet, în special cu rețelele sociale, pentru a urmări apelurile către radicalizare și terorism. Potrivit Agendei europene privind securitatea, terorismul în Europa se hrănește din ideologiile extremiste. Acțiunea UE împotriva terorismului trebuie așadar să vizeze cauzele de bază ale extremismului prin intermediul unor măsuri preventive. Pe întregul teritoriu al UE, legătura dintre radicalizare și violența extremistă devine din ce în ce mai clară. *Agenda Europeană privind Securitatea 2015-2020*, prezentată de Comisia Europeană la data de 28 aprilie 2015, de asemenea plasează lupta împotriva terorismului și radicalizării în centrul noii strategii și identifică terorismul drept una dintre amenințările fundamentale la adresa securității europene [2]. În agenda se menționează că „UE are nevoie de un răspuns judiciar solid la amenințarea teroristă, care să acopere investigarea și urmărirea

penală a acelor care planifică acte teroriste sau sunt suspectați de recrutarea, antrenarea teroriștilor și finanțarea actelor de terorism, precum și de incitarea la comiterea de infracțiuni de tip terorist.”

La 1 iulie 2015, în cadrul Europol a fost înființată Unitatea Uniunii Europene de lucru cu Internetul (European Union Internet Referral Unit – EU IRU) pentru combaterea propagandei teroriste și a activităților extremiste conexe desfășurate pe Internet [3]. Sarcina sa principală este de a cerceta utilizarea internetului și a rețelelor sociale de către teroriști, deoarece numărul acestor cazuri a crescut semnificativ în ultimii ani. Pe 15 decembrie 2015, Comisia Europeană a adoptat un set de măsuri de protejare a frontierelor externe ale Uniunii Europene și ale spațiului Schengen – cunoscut și sub numele de *Pachetul European de Control al Frontierelor și Pază de Coastă* - care prevede, de facto, autoritatea asumată de Uniunea Europeană să acționeze pe teritoriul și în apele teritoriale ale statelor membre pentru a consolida granițele terestre și navale în vederea gestionării mai eficiente a fluxurilor migratorii, atunci când acestea se confruntă cu o criză precum actuala criză a imigranților care le afectează capacitatea de a mai acționa eficient și suficient în acest sens. În plus, Uniunea Europeană a dislocat deja Operațiunea navală EUNAVFOR Med (cunoscută și sub numele de Operațiunea Sophia) în vederea combaterii traficului maritim de ființe umane în Marea Mediterană, îndeosebi pe coasta sudică a acesteia. Mai mult decât atât, există o presiune uriașă asupra statelor membre și a instituțiilor Uniunii Europene să identifice o soluție privind securizarea granițelor externe ale Uniunii înainte de primăvara lui 2016 (când este din nou așteptat un vârf al fluxului migratoriu dinspre Orientul Mijlociu și Africa de Nord) pentru a putea salva regimul Schengen.

În ianuarie 2016 a fost lansat Centrul European de Combatere a Terorismului (European Counter Terrorism Centre - ECTC) după cum a fost prevăzut în Agenda Europeană pentru Securitate și înaintat de Comisia Europeană. ECTC se focusează pe luptătorii străini și pe schimbul de informații și expertiză pentru finanțarea terorismului, traficul de arme ilegale, propaganda terorismului și a extremismului pe rețelele de socializare [4]. În cadrul centrului operează grupul de lucru *Fraternite* pentru a studia rețeaua jihadistă internațională. Statele membre ale UE au sprijinit extinderea puterilor Europol, dar serviciile de informații naționale încă nu sunt obligate să furnizeze datele lor pentru Europol și fac acest lucru voluntar.

În februarie 2016, Comisia UE a adoptat un plan de acțiune împotriva finanțării terorismului, principalul aspect al căruia constă în modificarea actualului Directive împotriva spălării banilor obținuți ilegal. În contextul luptei

împotriva infracțiunilor financiare continuă discuțiile cu privire la instituirea unui post de procuror european împuternicit de a investiga și de a aduce în fața instanței fraudele comise în legătură cu bugetul UE, precum și alte infracțiuni financiare care afectează interesele Uniunii Europene.

În cadrul reuniunii din 25 februarie 2016 de la Bruxelles, miniștrii de Interne și Justiție au adoptat amendamentele la Codul Frontierelor Schengen, propuse de Comisia Europeană la jumătatea lunii decembrie 2015, care permit stabilirea unui control sistematic și obligatoriu asupra cetățenilor UE care traversează frontiera, căutând informații despre ei în bazele de date ale poliției europene (sistemul de informații Schengen) și cele internaționale (Interpol). Anterior unui astfel de control erau supuși doar cetățenii statelor care nu fac parte din UE.

La sfârșitul anului 2016, Comisia a prezentat primele rezultate ale aplicării Codului de Conduită, care prevede obligația companiilor de internet (Facebook, Google, Twitter, Microsoft) de a lupta împotriva conținutului care promovează opinii radicale și ura. În conformitate cu codul dat, furnizorul de Internet trebuie să raporteze descoperirea conținutului respectiv în termen de 24 de ore. Cu toate acestea, datele publicate indică faptul că companiile respectă această regulă doar în 40% din cazuri. Experimentul a implicat 12 ONG-uri, care au ajuns la concluzia că majoritatea notificărilor afectează Facebook (270 de cazuri), Twitter (163 de cazuri) și Youtube (123 de cazuri) și sunt îndreptate împotriva islamofobiei și antisemitismului. După notificări conținutul corespunzător a fost șters de pe Facebook în 28% din cazuri, de pe Twitter - în 19,1% și de pe YouTube - în 48,5% [19, p.19]. În septembrie 2018, Comisia a propus noi norme menite să oprească răspândirea conținutului online cu caracter terorist. Măsurile includ, printre altele, un termen-limită de o oră pentru eliminarea conținutului în urma unui ordin de îndepărtare din partea autorităților naționale competente.

Actele teroriste în anii 2014-2015 de la Paris, Copenhaga și Bruxelles au scos în evidență problema combatanților. Originarii din țările europene continuă să participe la activitățile organizațiilor teroriste din zonele de conflict, urmează o pregătire corespunzătoare, iar la întoarcere ei reprezintă o amenințare potențială și tot mai mult o amenințare reală pentru securitate. Participarea europenilor la acțiunile militare din Siria, Irak și Libia a luat proporții fără precedent, la fel ca și răspândirea rețelelor de recrutare a viitorilor jihadiști.

Potrivit cercetătorilor, între 3.000 și 5.000 de combatanți din țările UE au luat parte la acțiunile militare din Siria și Irak [15, p.122]. Încă în decembrie 2015, Comisia UE a prezentat o nouă directivă privind lupta împotriva tero-

rismului ca parte a punerii în aplicare a recomandărilor ONU – să consolideze eforturile contra-terorismului, în special prin includerea dispozițiilor privind fenomenul „combatanților străini”. Comisia propune incriminarea mai multor acțiuni: călătoriile cetățenilor UE în taberele de antrenare a teroriștilor, sprijinul financiar și logistic pentru astfel de călătorii, precum și orice încurajare de a se alătura organizațiilor teroriste. Negocierile interinstituționale au progresat foarte lent din motive obiective. Unele state membre (Suedia, Germania, Slovacia) s-au opus criminalizării călătoriilor cetățenilor UE, chiar și recunoscuți ca potențiali teroriști, întrucât aceasta contrazicea principiile constituțiilor lor. De asemenea, au existat disensiuni între Parlamentul European și Consiliul UE în ceea ce privește atât modalitățile de schimb de informații între țările UE, cât și drepturile victimelor teroriștilor. Totuși, la 11 martie 2016, Consiliul UE a ajuns la un acord politic cu privire la această Directivă antiteroristă și, la 7 martie 2017, Consiliul UE a aprobat textul directivei, care a înlocuit decizia-cadru adoptată în anul 2002. Noile reguli, concepute pentru a consolida și extinde legislația actuală, prevăd urmărirea penală a persoanelor care:

- pleacă în zonele de conflict armat pentru a participa la acte teroriste sau se întorc în Europa pentru a se alătura unui grup terorist și a pregăti atacuri teroriste;
- organizează astfel de călătorii, oferă suport logistic - achiziționează bilete, închiriază locuințe;
- se antrenează pentru a efectua atacuri teroriste, realizează așa gen de antrenamente, produc dispozitive explozive, folosesc arme de foc și substanțe periculoase;
- furnizează și colectează fonduri pentru suportul grupărilor teroriste.

Directiva consolidează, de asemenea, legislația actuală privind protecția drepturilor victimelor atacurilor teroriste, include o listă de măsuri pentru satisfacerea nevoilor victimelor cum ar fi dreptul de a primi asistență medicală și psihologică, consultații legale și practice în vederea obținerii unei compensații materiale [19, p.18]. La 25 aprilie 2017, Consiliul a adoptat o directivă privind controlul achiziționării și deținerii de arme. Directiva urmărește să îmbunătățească legislația existentă în urma recentelor atacuri teroriste din Europa. Directiva cuprinde măsuri menite să consolideze trasabilitatea armelor de foc și să prevină reactivarea sau conversia armelor de foc. De asemenea, în directivă există reguli mai stricte pentru achiziționarea și deținerea celor mai periculoase arme de foc [10].

În noiembrie 2018 Consiliul a adoptat trei regulamente noi privind utilizarea Sistemului de Informații Schengen (SIS):

- în domeniul cooperării polițienești și judiciare în materie penală;
- în domeniul verificărilor la frontieră;
- pentru returnarea resortisanților țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală.

Europolul va putea să acceseze toate categoriile de date din SIS și să facă schimb de informații suplimentare cu birourile SIRENE din statele membre. În plus, statele membre trebuie să informeze Europolul despre toate rezultatele pozitive în cazul în care o persoană este căutată în legătură cu o infracțiune de terorism. Acest lucru va permite Centrului european de combatere a terorismului din cadrul Europolului să verifice dacă există informații relevante suplimentare disponibile în bazele de date ale Europolului. Pentru scopurile prevăzute în mandatul său, Agenția Europeană pentru Poliția de Frontieră și Garda de Coastă va avea, de asemenea, acces la categoriile de semnalări din SIS [11].

Prin urmare, rezumând principalele schimbări ale UE în activitatea antiteroristă după atentatele din anul 2015, evidențiem următoarele puncte: atragerea și consolidarea simultană a spațiului și a cadrului Schengen printr-un control mai vigilent al persoanelor care traversează frontierele europene, printr-o procesare mai eficientă a acestora în cadrul *Pachetului Frontierelor Inteligente* ale Uniunii Europene (*Smart Borders Package*), parte a *Agendei europene privind Imigrația* (2015) și prin construcția unor baze de date europene privind călătoriile în și din spațiul european; reformarea și actualizarea *Codului Frontierelor Schengen*, lansarea a noii generații a *Sistemului Informațional Schengen* (SIS II), consolidarea atribuțiilor legale analitice și de protecție a datelor ale Europol la nivelul sistemului *Secure Information Exchange Network Application* (SIENA), operaționalizarea *Sistemului Informațional al Europol* (EIS), și actualizarea mandatul legal al Europol pentru a extinde atribuțiile acestei agenții în domeniul combaterii terorismului și schimbului de date, consolidarea structurilor antiteroriste ale Europol precum *Focal Point TRAVELLERS*, aprobarea a *Registrului cu numele pasagerilor* la nivel european (PNR), consolidarea cooperării cu Interpol în cadrul bazei de date cu *Documente de Călătorie Pierdute sau Furate* (SLTD), eficientizarea utilizării sistemului *Advanced Passenger Information Systems* (APIS), etc. Toate aceste baze de date colectează, analizează și stochează informația personalizată a călătorilor înspre și dinspre spațiul european, inclusiv al cetățenilor statelor europene [12, p. 40].

În contextul analizei măsurilor antiteroriste ale Uniunii Europene introduse după atacurile teroriste din anii 2015-2016, considerăm necesar de a studia modificările efectuate în legislația Republicii Moldova cu privire la prevenirea și lupta împotriva terorismului. În 2017, în Republica Moldova a fost adoptată

Legea privind prevenirea și combaterea terorismului [7]. Legea a fost elaborată de către Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, luând în considerare *Strategia europeană antiterorism* (2005), *Strategia europeană privind combaterea radicalizării și recrutării* (2014), *Strategia UE de Securitate Internă 2015-2020* (2015) și *Agenda europeană privind securitatea* (2015).

Documentul conține 11 capitole și determină cadrul juridic și organizatoric al activității de prevenire și combatere a terorismului în Republica Moldova, modul de coordonare a activității subdiviziunilor specializate în prevenirea și combaterea terorismului, a acțiunilor întreprinse de autoritățile publice centrale și locale, de asociațiile și organizațiile obștești, de persoanele cu funcții de răspundere. Pentru coordonarea și realizarea operațiunilor antiteroriste va fi creat Comandamentul Operațional Antiterorist. În Lege se subliniază: „Depistarea activității teroriste va fi efectuată prin intermediul acțiunilor de informare și contrainformare prin colectarea, analiza și prelucrarea datelor privind factorii care ar putea pune în pericol securitatea statului.”

Legea prevede crearea organului local de gestionare a crizelor teroriste – Consiliul Teritorial Antiterorist, care va fi compus din conducători ai consiliilor raionale, reprezentanți teritoriali ai Serviciului de Informații și Securitate, ai Inspectoratului General al Poliției al MAI și al Inspectoratului General pentru Situații de Urgență al MAI. Legea stabilește introducerea unui concept nou, implementat în spațiul UE, privind verificarea pasagerilor companiilor aeriene, care are drept scop detectarea tentativelor de părăsire, intrare sau tranzitare a teritoriului țării de către persoane implicate în activitatea teroristă.

Companiile aeriene care efectuează zboruri în/din Republica Moldova au obligația de a remite SIS lista pasagerilor, informația despre traseul acestora și alte date. Serviciile speciale vor verifica aceste date până la momentul trecerii controlului de frontieră de către pasagerii aerieni în țara de destinație. Acest fapt, după cum menționează SIS, va permite identificarea încercărilor de a intra, părăsi sau de tranzit prin teritoriul țării a persoanelor afiliate organizațiilor teroriste Al-Qaida, ISIS, Taliban etc. Transmiterea listelor de pasageri va fi efectuată după următoarea schemă: inițial la intervalul de 24-48 ore înainte de plecare, după care îndată după aterizarea aeronavei care se pregătește pentru decolare. După ce listele sunt transferate SIS, nici un pasager nu ar trebui să aibă posibilitatea de a ajunge la bord sau să îl părăsească. În alte cazuri excepționale serviciilor speciale li se remite informația actualizată. Datele despre pasageri, care sunt transferate SIS, vor include numele, prenumele, sexul, cetățenia, data de naștere și alte date personale, cum ar fi numărul și seria pașaportului, țara

care l-a eliberat și termenul de valabilitate al documentului. Serviciile speciale primesc informații despre bagaje, despre traseul planificat și datele zborurilor, despre orice schimbare a rezervării inițiale, numărul locului, data eliberării și numărul biletului. În afară de aceasta, în SIS vor fi transmise informații despre forma de plată, inclusiv adresa de facturare a cardului de credit, precum și profilul „clientului permanent”, dacă persoana este înregistrată în programul de fidelizare al companiei aeriene. Este obligatoriu să se ofere date despre înregistrarea zborului, despre neprezentarea pasagerului sau despre încercările de a nimeri la bord chiar înainte de decolare fără o rezervare prealabilă a biletului. Legea interzice prelucrarea informației prin care se dezvăluie originea rasială sau etnică a pasagerului, religia, convingerile sale politice, apartenența socială, datele privind starea de sănătate sau viața sexuală a acestuia. În situația în care Serviciul de Informații și Securitate recepționează astfel de informații, acestea nu vor fi prelucrate și urmează a fi distruse imediat. Aceste reguli se aplică și în cazul reglementării transportului aerian în UE. Pentru verificarea informațiilor serviciile speciale moldovenești dispun, în timp real, de acces de la distanță la bazele de date ale structurilor speciale străine [20].

Legea delimitează clar măsurile restrictive care pot fi instituite în zona de desfășurare a operației antiteroriste. La fel, aceasta prevede informarea opiniei publice asupra actelor teroriste, fiind reglementată conduita mijloacelor de comunicare și interdicțiile impuse pe parcursul desfășurării operației antiteroriste și în afara acesteia. Documentul conține mențiuni privind necesitatea unor prevederi care vizează răspunderea asociației obștești sau religioase ori a unei alte organizații pentru desfășurarea activității teroriste; răspunderea mijlocului de informare în masă pentru difuzarea materialelor care cheamă la desfășurarea activității teroriste sau îndreptătesc desfășurarea unei astfel de activități; inadmisibilitatea utilizării rețelelor de comunicații electronice pentru desfășurarea activității teroriste [8]. În același timp a fost stabilită responsabilitatea mass-media pentru răspândirea materialelor care îndeamnă spre terorism sau îl justifică. Cu alte cuvinte, mass-media are obligația de a controla informația pe care o publică - dacă aceasta corespunde cerințelor noii Legi.

În corespundere cu art.2 al Legii, autoritățile cu atribuții în domeniul prevenirii și combaterii terorismului sunt:

- Președintele Parlamentului Republicii Moldova coordonează întreaga activitate de prevenire și combatere a terorismului.
- Guvernul Republicii Moldova este principala autoritate responsabilă de organizarea activității de prevenire și combatere a terorismului, precum și de asigurarea acesteia cu forțele, mijloacele și resursele necesare.

- Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova desfășoară nemijlocit activitatea de prevenire și combatere a terorismului.

Autoritățile care desfășoară nemijlocit activitatea de combatere a terorismului în limitele împuternicirilor lor sunt: Procuratura Generală; Ministerul Afacerilor Interne; Ministerul Apărării; Ministerul Economiei și Infrastructurii; Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene; Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale; Serviciul de Protecție și Pază de Stat; Serviciul Vamal; Agenția Servicii Publice; Agenția Națională de Reglementare a Activităților Nucleare și Radiologice; Departamentul Instituțiilor Penitenciare al Ministerului Justiției; Serviciul Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor.

De asemenea a fost adoptată și noua Lege cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului (2017), care a transpus prevederile Parlamentului și Consiliului European 2015/849 din 20 mai 2015. Legea prevede crearea unui Serviciu de Prevenire și Combatere a Spălării Banilor, care va fi o autoritate publică independentă. Printre atribuțiile Serviciului sunt primirea, înregistrarea, analiza și prelucrarea informațiilor privind activitățile și tranzacțiile suspecte de spălare a banilor, infracțiunilor asociate spălării banilor și de finanțare a terorismului. Informațiile vor fi transmise organelor competente imediat ce stabilește suspiciuni de infracțiune și va efectua investigații financiare în scopul identificării originii bunurilor suspecte.

Trebuie menționat că, Comisia de la Veneția a Consiliului Europei a publicat în octombrie 2018 constatările sale în legătură cu Legea Republicii Moldova nr. 120 privind prevenirea și combaterea terorismului din 21 septembrie 2017. Raportul menționează că Republica Moldova, în condițiile unei amenințări teroriste, are dreptul să ia măsuri de urgență, însă aceste măsuri trebuie să fie consecvente, previzibile și în concordanță cu obligațiile pe care Republica Moldova le are în domeniul drepturilor omului în conformitate cu dreptul internațional și european privind drepturile omului. Comisia de la Veneția este convinsă că este necesară revizuirea listei de măsuri pe care Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova le poate întreprinde în vederea prevenirii terorismului. În acest sens, este necesar de a delimita clar domeniile de aplicare a măsurilor speciale, iar legea ar trebui să prevadă o autorizație externă (ordinul judecătoresc, rezoluția parchetului etc.), măsuri detaliate și proceduri respective [14].

De asemenea, în raport se subliniază că președintele Parlamentului nu trebuie să aibă dreptul de a coordona activitatea antiteroristă; acesta ar trebui să fie prerogativa executivului. În schimb, mecanismul controlului parlamentar

ar trebui consolidat cu participarea Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova sau a unei comisii mixte de experți, dar cu participarea largă a opoziției în ambele structuri. Pe lângă examinarea rapoartelor generale aceste organe ar trebui să aibă acces la cazuri concrete. Un sistem adecvat de păstrare a înregistrărilor ar trebui să fie implementat în cadrul Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova.

Experții din Veneția consideră că operațiunile antiteroriste ar trebui să aibă o perioadă limitată și să acopere o zonă geografică limitată; orice extindere a zonei geografice sau a duratei operațiunii ar trebui să fie însoțită de un control parlamentar sporit. În plus, Legea ar trebui să prevadă răspunderea penală și disciplinară pentru personalul serviciului de securitate în cazul acțiunilor extrem de disproporționate și în cazul planificării și desfășurării necorespunzătoare a operațiunilor antiteroriste. Comisia subliniază că statul ar trebui să poarte răspundere civilă și legală pentru vătămările cauzate de aceste acțiuni disproporționate. Utilizarea neplanificată a armelor, decât impune situația, ar trebui să fie interzisă de lege, iar acțiunile personalului de securitate care au condus la moarte sau leziuni corporale grave ar trebui să facă obiectul unei anchete independente.

De asemenea, dacă sunt introduse restricții pentru mass-media în timpul crizelor teroriste, acestea ar trebui să fie pe termen scurt și ar trebui să se refere doar la anumite subiecte specifice (date despre serviciile implicate în operațiunea de luptă împotriva terorismului, pozițiile și metodele acestora etc.). Jurnaliștii trebuie liber să informeze publicul despre starea de lucruri existentă în timpul crizelor teroriste în conformitate cu îndatoririle lor și în baza Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului. Tot așa, Comisia de la Veneția constată că „listele negre” ale teroriștilor care se elaborează în țară nu ar trebui să se bazeze orbește pe deciziile instanțelor și guvernelor străine.

Trebuie aplicat în practică un proces de apel eficient, accesibil tuturor persoanelor afectate de atentatele teroriste. Instanțele de judecată moldovenești trebuie să dispună de posibilitatea de a verifica dacă persoana în cauză este într-adevăr un terorist în conformitate cu legislația națională și dreptul internațional. Expulzarea și extrădarea unor presupuși teroriști este posibilă numai dacă acest lucru nu contravine obligațiilor Republicii Moldova în temeiul Convenției privind statutul refugiaților din 1951 și al Convenției europene pentru protecția drepturilor omului [14].

Pe 26 octombrie 2018 a intrat în vigoare *Sistemului național de alertă teroristă (SNAT)*. Acest sistem reprezintă o platformă unică de coordonare a măsurilor în cazul apariției amenințărilor teroriste. Unitățile teritoriale

abilitate să lupte împotriva terorismului vor fi atribuite Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova. Atribuțiile acestora vor include schimbul de date și investigarea cazurilor care prezintă amenințare.

SNAT este constituit din 4 niveluri, distinse prin 4 coduri (exprimate în culori), ce reflectă gradul de risc în funcție de intensitatea manifestării pericolului terorist: nivel scăzut (culoare albastră); nivel moderat (culoare galbenă); nivel ridicat (culoare portocalie) și nivel critic (culoare roșie). De menționat că, la fiecare nivel de alertă stabilit autoritățile publice competente vor întreprinde măsuri specifice în vederea asigurării securității naționale. Pe 25 martie 2019 Serviciul de Informare și Securitate (SIS) a anunțat pe întreg teritoriul Republicii Moldova, pe un termen nedeterminat, nivelul scăzut (cod albastru) de alertă teroristă. Instituirea codului albastru prevede un șir de măsuri obligatorii pentru instituțiile de resort, dar și recomandări pentru populație.

În cazul nivelului scăzut de alertă teroristă (cod albastru), autoritățile cu competențe în domeniul prevenirii și combaterii terorismului, în limitele competențelor, întreprind următoarele măsuri:

- acumulează, evaluează și verifică informații și date cu privire la riscurile teroriste; lichidează și diminuează acțiunea factorilor care provoacă apariția și răspândirea ideologiilor cu caracter extremist-terorist;
- desfășoară activități de profilaxie;
- perfecționează bazele juridice și organizaționale de luptă împotriva terorismului;
- elaborează și implementează metode și instrumente noi de luptă împotriva terorismului;
- desfășoară acțiuni de informare și sensibilizare a populației despre pericolele și amenințările teroriste, precum și despre regulile de comportament în situații de criză teroristă;
- formează opinia publică în scopul promovării politicii de stat în domeniul prevenirii și combaterii terorismului;
- dezvoltă cooperarea internațională pe palierul prevenirii și combaterii terorismului.

Centrul Antiterorist întreprinde următoarele măsuri:

- monitorizează situația operativă privind situația de securitate antiteroristă la nivel național și regional;
- culege și evaluează informațiile pe palierul de competență în vederea prevenirii și combaterii tendințelor extremist-teroriste pe teritoriul național;
- determină și analizează cauzele și condițiile ce contribuie la apariția și răspândirea manifestărilor de terorism;

- acordă sprijin metodic și oferă recomandări organelor abilitate în prevenirea și combaterea terorismului în identificarea și anihilarea cauzelor și condițiilor ce duc la apariția și răspândirea manifestărilor de terorism;
- coordonează activitățile autorităților cu competențe în domeniul prevenirii și combaterii terorismului privind extinderea cooperării cu organele de aplicare a legii și serviciile speciale ale altor state, structurile antiteroriste și organizații internaționale implicate în lupta împotriva terorismului în baza tratatelor internaționale [6].

În conformitate cu Raportul privind realizarea Planului Național de Acțiuni pentru Implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în domeniul combaterii terorismului pentru anul 2018 menționăm efectuarea următoarelor măsuri:

- În vederea implementării Legii nr. 120 din 21.09.2017 cu privire la prevenirea și combaterea terorismului autoritățile de resort au elaborat proiectele Hotărârilor de Guvern privind aprobarea Regulamentului privind organizarea și desfășurarea testelor antiteroriste, cu privire la aprobarea Regulamentului privind protecția antiteroristă a infrastructurii critice, privind Sistemul național de alertă teroristă, precum și cu privire la aprobarea Regulamentului Comandamentului operațional antiterorist;
- Este asigurat schimbul continuu de informații cu partenerii pe segmentul de prevenire și combatere a terorismului. Pe plan regional și internațional se interacționează cu: GUAM, CODEXTER, INTERPOL, ONU, SEEIC;
- La 14 martie 2018 în cadrul Programului de cooperare polițienească a Parteneriatului Estic de comun cu experți din Polonia și Franța a fost organizat, la inițiativa Republicii Moldova, exercițiul tactic „Simularea unui atac terorist în timpul unui meci de fotbal” desfășurat pe teritoriul Stadionului „Zimbru” din Chișinău. Concomitent, experții din Republica Moldova au participat la exercițiul antiterorist „BUCOVINA-2018”.
- A fost asigurat schimbul de informații și date de interes comun cu serviciile speciale străine pe subiecte ce țin de grupările teroriste, călători străini, persoane expulzate/returnate din motive de securitate, infracțiuni conexe terorismului, mercenariat etc. În perioada de referință au fost organizate consultări pe linia de parteneriat în vederea preluării practicilor de implementare a mecanismului de verificare a pasagerilor rutelor aeriene (PNR/APIIS).
- Cu sprijinul EUROJUST a fost negociată, semnată și facilitată activitatea echipelor comune de investigații (3 cu România, 1 cu Cehia, 1 cu Belgia, 1 cu Franța și 1 cu Germania) și cooperarea pe 20 de cazuri concrete cu România, Cehia, Franța, Germania, Olanda.

- În cooperare cu Europol, a fost asigurată participarea la 11 ședințe comune desfășurate sub egida Europol, participarea la operațiunile Europol (ex. OPSON VII, SILVER AXE III, 30 DAYS AT SEA), precum și s-a asigurat schimbul activ de informații prin intermediul canalului securizat SIENA al OEP Europol pe segmentul criminalității cibernetice [9].

Generalizând cele expuse, menționăm că atacurile de la Paris indică o trecere spre o dimensiune internațională clară a Statului Islamic de a realiza cu forțe speciale atacuri în mediul internațional. Acest fapt, precum și creșterea numărului de combatanți străini, au creat noi provocări pentru statele membre ale UE. Amenințarea unor noi atacuri teroriste în Europa rămâne a fi una înaltă. De aceea a existat o mare necesitate în cadrul UE de a consolida răspunsul la terorism, la rețelele suspectate de terorism și a combatanților străini și de a îmbunătăți comprehensiunea strategică a amenințărilor.

În pofida procesului de integrare europeană, politica națională în domeniul securității interne a mai multor țări europene continuă a fi necoordonată în practică. În acest context, trebuie menționat că combaterea terorismului continuă să fie organizată la nivelul național al statelor membre ale UE. Mai mult, este important faptul că frontierele deschise între statele membre ale UE fac amenințarea terorismului internațional mult mai reală. Cu toate acestea, noile măsuri antiteroriste introduse în cadrul UE după actele teroriste din anii 2015-2016 au contribuit la integrarea activității organelor de securitate națională în sistemul european, ceea ce permite ca astăzi să fie desfășurate operațiuni antiteroriste într-un mod convenit, coordonând activitățile serviciilor naționale de informații. S-au creat noi structuri antiteroriste și a fost creat un sistem de organe consultative și de expertiză.

Terorismul ca fenomen negativ reprezintă o amenințare periculoasă pentru orice stat și societate. În anul 2015-2018 s-a înregistrat o agravare considerabilă a stării de securitate antiteroristă în majoritatea statelor lumii. Instabilitatea și conflictele militare din Orientul Apropiat sporesc riscul terorist pe întregul continent european, generând fluxuri de refugiați din zonele de conflict. Contextul regional de securitate plasează Republica Moldova într-un cadru de risc cu potențial de ascendență în aspect terorist. Republica Moldova, în contextul integrării europene, tinde să extindă cooperarea cu structurile UE în domeniul combaterii terorismului, precum și racordează legislația națională la standardele și măsurile UE în domeniul combaterii și prevenirii terorismului.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bigo D. and others The EU Counter-Terrorism Policy Responses to the Attacks in Paris: Towards an EU Security and Liberty Agenda. <https://www.ceps.eu/system/files/LSE81Counterterrorism.pdf> (accesat: 21.03.2016).
2. The European Agenda on Security. Communication from the European Parliament, the Council, the European Economic and Social committee and the Committee of the regions. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3> (accesat: 06.07.2019)
3. Europol's Internet Referral Unit to combat terrorist and violent extremist propaganda. Europol: [website]. www.europol.europa.eu/content/europol%E2%80%99s-internet-referral-unit-combat-terrorist-and-violent-extremist-propaganda (accesat: 06.06.2019)
4. Europol's European Counter Terrorism Centre strengthens EUS response to terror <https://www.europol.europa.eu/content/ectc> (accesat: 21.02.2016).
5. Preventing Radicalisation to Terrorism and Violent Extremism: Strengthening the EU's Response 15 January 2014. <http://www.osce.org/atu/111438?download=true> (accesat: 06.06.2019)
6. Cod albastru de alertă teroristă în R. Moldova. Ce prevede acest lucru. <https://www.zdg.md/stiri/stiri-sociale/cod-albastru-de-alerta-terorista-in-r-moldova-ce-prevede-acest-lucru/comment-page-1> (accesat: 06.06.2019)
7. Lege Nr. 120 din 21.09.2017 cu privire la prevenirea și combaterea terorismului Publicat: 20.10.2017 în Monitorul Oficial Nr. 364-370, art. Nr: 614.
8. Noua Lege cu privire la prevenirea și combaterea terorismului a intrat în vigoare. <https://antiteror.sis.md/content/noua-lege-cu-privire-la-prevenirea-si-combaterea-terorismului-intrat-vigoare> (accesat: 10.07.2018).
9. Raportul privind realizarea planului național de acțiuni pentru implementarea acordului de asociere RM-UE 2017-2019. Anul 2018 https://mfa.gov.md/sites/default/files/raportul_final_pnaaa_2017-2019_anul_2018_0.pdf (accesat: 06.08.2019)
10. Răspunsul la amenințarea teroristă și la recente atacuri teroriste din Europa. <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/fight-against-terrorism/foreign-fighters/> (accesat: 06.08.2019)
11. Sistemul de informații Schengen: Consiliul adoptă noi norme pentru consolidarea securității în UE. <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2018/11/19/schengen-information-system-council-adopts-new-rules-to-strengthen-security-in-the-eu/> (accesat: 06.08.2019)
12. Soare S. R., Postelnicescu C. M. Impactul noilor măsuri de combatere a fenomenului terorist, propuse la nivel european, asupra liberei circulații. București: Institutul European din România, 2016. 89 p.
13. Алёшин В., Журавлёв Е. Анализ антитеррористического законодательства Европейского союза и Российской Федерации. În: Проблемы национальной стратегии, 2015, № 2, с. 103-118.

14. Венецианская комиссия настаивает на пересмотре закона по борьбе с терроризмом. <https://newsmd.md/articles/32-venecianskaja-komissija-nastaivaet-na-peresmotre-zakona-po-borbe-s-terrorizmom.html> (accesat: 06.08.2019)
15. Войников В. В. Правовое регулирование борьбы с терроризмом в рамках. În: ЕС Lex Russica. Закон русский. 2019, № 2, с. 121-131. <https://doi.org/10.17803/1729-5920.2019.147.2.121-131>. (accesat: 06.08.2019)
16. Луппов И. Контртеррористическая политика европейского союза: проблемы и перспективы. În: Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена, 2009, №101, с. 304-309.
17. Международно-правовые основы борьбы с терроризмом: сб. док. / Сост. В. С. Овчинский. Москва: ИНФРА-М, 2003. с. 175–182.
18. Попов И. География современного терроризма в странах Европейского Союза. Диссертация ... кандидата географических наук. Москва, 2009. 232 с.
19. Потемкина О. Усиление угрозы терроризма в Европе и ответ ЕС. În: Современная Европа. Москва: Издательство Ин-т Европы РАН, 2017, №3, с. 17-27.
20. Спецслужбы возьмут «под колпак» всех авиапассажиров. <http://www.moldovenii.md/ru/news/view/section/542/id/29275/from/splendid> (accesat: 10.07.2018).

**Cristina EJOVA, *doctor în științe politice,
conferențiar universitar***

CAPITOLUL V
REPUBLICA MOLDOVA
ÎN CONTEXTUL RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE.
ABORDĂRI GEOPOLITICE

CHAPTER V
THE REPUBLIC OF MOLDOVA
IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL RELATIONS:
GEOPOLITICAL APPROACHES

CONSOLIDAREA DIMENSIUNII GEOPOLITICE
ÎN NOUA PARADIGMĂ DE ASIGURARE
A SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA
ENHANCING GEOPOLITICAL DIMENSION WITHIN
THE NEW PARADIGM FOR ENSURING NATIONAL SECURITY
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Summary

The insignificant weight of the Republic of Moldova within the global and regional geopolitical architecture and the reduced level of the capacity to ensure the national security lead to the need to enhance the geopolitical dimension when tackling and promoting the new paradigm for ensuring the national security. The regional geopolitical conjuncture of the Republic of Moldova and its geopolitical status of a buffer-state with a frozen conflict and foreign military troops on its territory, which put constraints on the achievement of the internal policy and generate regional insecurity, provide the Republic of Moldova the quality of being a geopolitical object and lead to a geopolitical impact on the national security. Grasping the opportunity to readjust national security by enhancing the geopolitical dimension will contribute to the transformation of the status of the Republic of Moldova from a geopolitical object into a geopolitical subject that seems to be imperative for the achievement of the national interest at a time when the great powers consider the Republic of Moldova to be an element of a geostrategic game.

Necesitatea consolidării dimensiunii geopolitice în noua paradigmă de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova este determinată de noile transformări ale arhitecturii geopolitice regionale postrăzboi rece care pro-

duc un impact asupra securității naționale. Considerăm că noua abordare a securității naționale din perspectiva reflecției geopolitice este un imperativ în realizarea politicilor contemporane de asigurare a securității naționale pentru orice stat ce aspiră la edificarea unui nivel înalt de securizare și care va oferi un cadru analitic mai profund al situației la zi privind reconfigurarea conjuncturii geopolitice mondiale și evoluția evenimentelor geopolitice regionale ce definesc mediul de securitate regională care generează o serie de riscuri și amenințări cu repercusiuni asupra tuturor componentelor securității naționale a Republicii Moldova. De asemenea, discursul geopolitic va contribui la o mai bună percepție de către societate în general și clasa politică în particular a statutului geopolitic al Republicii Moldova de *stat-tampon* care nu asigură securitatea națională, ci generează multiple vulnerabilități la adresa acesteia. Rezultatul analizelor geopolitice va demonstra existența provocărilor de ordin extern în adresa securității naționale cu care se confruntă actualmente Republica Moldova, dar și, eventual, a celor pe termen mediu și lung. Totodată, va reliefa oportunitățile și soluțiile pentru fortificarea securității naționale, care sunt oferite de contextul geopolitic regional, în condițiile utilizării strategice de către Republica Moldova a amplasării sale geopolitice regionale importante în realizarea intereselor geostrategice ale actorilor majori, precum și aderând la valorile de securitate cooperativă și apărare colectivă euroatlantică.

Reedificarea sistemului internațional postrăzboi rece a determinat o nouă transformare geopolitică regională a raporturilor de forțe ale marilor puteri, suprimând vechea hartă geopolitică a securității regionale. Procesul de redimensionare a arhitecturii geopolitice regionale, pe de o parte, prin evenimentele din Ucraina, care au impulsionat replierea intereselor geopolitice ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord și Federației Ruse, iar, pe de altă parte, jocurile de putere marcate de eforturile statelor mici de a ieși din sferele de influență ale unor state și de a intra în altele, unde pot să-și promoveze pe deplin propriile interese și să-și asigure securitatea națională, a impulsionat reconfigurarea mediului securității regionale. În contextul potențialului redus al statutului geopolitic al Republicii Moldova, al nivelului insuficient al capacităților instituțiilor de forță de a asigura securitatea națională pe cont propriu, precum și perpetuarea imposibilității pe căi politico-diplomatice de a evacua armamentul, munițiile și trupele militare ale Federației Ruse de pe teritoriul Republicii Moldova, care generează insecuritate regională, în pofida acceptării de către Republica Moldova a statutului de neutralitate permanentă impus de Federația Rusă, marile puteri tratează Republica Moldova ca pe un

element al unui joc geostrategic regional. Situația geopolitică a Republicii Moldova, fiind condiționată de *zona-tampon* în care se află, unde se ciocnesc interesele geopolitice ale marilor puteri europene – Uniunea Europeană și Federația Rusă, dar și între două blocuri politico-militare – Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și Organizația Tratatului de Securitate Colectivă, creează o presiune geopolitică puternică asupra securității naționale a Republicii Moldova. Totodată, securitatea națională a Republicii Moldova, fiind dependentă de fluctuațiile intereselor geopolitice ale actorilor majori, solicită în permanență o abordare pragmatică cu o viziune geopolitică regională pe termen mediu și lung. Subiectul neutralității permanente, care se regăsește la baza fundamentării și instituționalizării politicii de securitate națională a Republicii Moldova, se impune a fi reevaluat în contextul reedificării unei noi conjuncturi geopolitice regionale postrăzboi rece, care produce noi amenințări, riscuri și vulnerabilități la adresa securității naționale a Republicii Moldova, și a căror diminuare ar putea fi efectuată prin tranșarea *zonei-tampon*, utilizând mecanismele integraționiste de orientare euroatlantică. În condițiile în care reformele în domeniul sistemului național de securitate și apărare nu sunt realizate pe deplin, statutul de neutralitate permanentă reprezintă o provocare geopolitică pentru identificarea căilor eficiente de dezvoltare, modernizare și fortificare a securității naționale a Republicii Moldova.

Realitățile evolutive ale relațiilor internaționale după încheierea războiului rece au determinat cercetătorii științifici, oamenii politici și analiștii să se antreneze în activități de definire a modelului de ordine mondială postbipolară, luând ca suport de referință transformările arhitecturii geopolitice mondiale, care se află în curs de desfășurare și, implicit, reedificarea sistemului internațional postrăzboi rece. În urma dezintegrării sistemului socialist, în Europa s-au produs replieri importante marcate de reconfigurarea sferelor de influență geopolitică ale actorilor majori și opțiunile statelor postsocialiste. B. Badie și M.-C. Smouts au afirmat absolut fondat că lumea din ultimul deceniu al sec. XX și primul deceniu al sec. XXI se afla în căutarea relațiilor și subiecților noi, iar sistemul internațional edificat pe concepțiile echilibrului de forțe și conflictului dintre cele două supraputeri, potrivit asumției I. Șimanskaia, a fost înlocuit cu o altă realitate. Considerăm că, actualmente, pentru Federația Rusă este imperativ necesar la nivel mondial ca Statele Unite ale Americii, păstrându-și statutul de supraputere, să creeze un context geopolitic propice pentru a scoate din izolare diplomatică cu Occidentul, mizând pe faptul că unele probleme de ordin global pot fi soluționate doar cooperând cu Federația Rusă, aceasta fiind o mare putere militar-nucleară cu ambiții

geopolitice mondiale, rolul căreia nu trebuie subestimat în politica mondială, iar concesiile care ar trebui efectuate la rândul său de Federația Rusă, ceea ce este puțin probabil, să renunțe la politica sa externă de stat hegemon în spațiul postsovietic și să înlăture animozitățile cu statele ex-sovietice, respectându-le independența, suveranitatea și integritatea teritorială. Procesul de asimilare a Federației Ruse va trebui să se desfășoare într-un cadru multidimensional de cooperare europeană, amplificând și generând, în același timp, independența bazată pe forțe proprii pentru noii vecini suverani ai Federației Ruse. Dar viabilitatea Ucrainei, Georgiei, Republicii Moldova, Azerbaidjanului și Kazahstanului va rămâne una nesigură, mai ales dacă atenția Statelor Unite ale Americii va fi sustrasă de noi crize interne din Europa, de incertitudini economico-comerciale cu Europa și China, de amplificarea contradicției dintre Europa și Turcia privind edificarea unui stat cu o democrație autentică occidentală sau de sporirea ostilității în relațiile americano-iraniene precedate de ieșirea Statelor Unite ale Americii din Acordul nuclear cu Iranul, care a fost semnat în 2015 de către Statele Unite ale Americii, Federația Rusă, Marea Britanie, Franța, China, Germania și Iran, și care a servit garant al unei stabilități nucleare în regiune și a stopat desfășurarea programului nuclear al Iranului în schimbul beneficiilor de către acesta de o relaxare în privința sancțiunilor impuse de marile puteri, mai ales în domeniul economic. Totodată, rivalitatea în relațiile geopolitice dintre Statele Unite ale Americii și Federația Rusă este generată și de suspendarea participării ambelor părți în cadrul Tratatului Forțelor Nucleare Intermediare, semnat în 1987 de către liderii ambelor state, care interzicea dezvoltarea, producerea și amplasarea rachetelor nucleare cu lansare de la sol cu o rază de acțiune cuprinsă între 500 și 5500 de km, invocat în repetate rânduri de Federația Rusă pentru a contesta amplasarea scutului antirachetă de la Deveselu din România și din Polonia, care ar putea fi folosit pentru lansarea rachetelor nucleare împotriva sa, precum și de Statele Unite ale Americii, care a argumentat că Federația Rusă a încălcat prevederile Tratatului prin dezvoltarea unor rachete nucleare de ultima generație, dar și prin faptul că China ar trebui să fie parte a unui nou Tratat negociat de către părți, considerând că vechiul Tratat a dezavantajat Statele Unite, deoarece China a dezvoltat rachete nucleare cu rază intermediară, neconfruntându-se cu nicio constrângere care ar trebui să fie reglementată la nivel internațional.

H. Kissinger susține că, deoarece raporturile interstatale se produc în lipsa unei guvernări mondiale, redimensionarea arhitecturii geopolitice a sistemului internațional postrăzboi rece poartă un caracter anarhic, iar relațiile internaționale pot fi cel mai bine înțelese prin descifrarea modului de distribuire

a puterii între state. În accepția sa, din punct de vedere geopolitic, Statele Unite ale Americii se dovedesc a fi o insulă în largul masei eurasiatice, ale cărei resurse și populație depășesc cu mult pe cele americane, formând un pericol deloc neglijabil pentru interesele geopolitice ale Statelor Unite. Pericolul estimat trebuie contracarat, subliniază cercetătorul, deși în raport cu starea actuală a lumii Statele Unite ale Americii s-au dovedit a fi slab pregătite de experiența istorică, important fiind de a diminua incapacitatea de a determina evenimentele postbipolare din cadrul procesului de reconfigurare a arhitecturii geopolitice mondiale [1, p. 707]. H. Kissinger, la fel ca și Z. Brzezinski, atribuie o atenție sporită continentului Eurasia, care înglobează eventualii parteneri geostrategici ai Statelor Unite ale Americii și constituie un spațiu vital pentru realizarea obiectivelor politicii externe americane, în cadrul cărora în mod imperios trebuie să se regăsească interesele geopolitice ale Statelor Unite ale Americii. Cercetătorul scoate în evidență potențialul eventualelor mari puteri ce le va permite ulterior să conteste interesele geopolitice ale Statelor Unite ale Americii pe continentul Eurasia și să concureze pe plan mondial. Totodată, H. Kissinger accentuează comportamentul rațional și adecvat din partea Statelor Unite ale Americii în raport cu acele forțe regionale care sunt în stare să submineze arhitectura geopolitică a sistemului internațional postrăzboi rece. De asemenea, cercetătorul punctează că politica Statelor Unite ale Americii față de Federația Rusă trebuie să fie gândită în conformitate cu interesele geopolitice permanente și nu în funcție de fluctuațiile politicii interne a Rusiei, care manifestă permanent interes geopolitic față de „vecinătatea apropiată”, iar problema-cheie trebuie să se refere la faptul dacă relațiile Federației Ruse cu noile state independente trebuie tratate ca pe o problemă internațională care se supune regulilor acceptate de politica externă și codificate de dreptul internațional sau ca fiind drept rezultat al deciziei unilaterale a Rusiei de a păstra regiunea post-sovietică în sfera sa de influență geopolitică. Este de subliniat că evenimentele din Ucraina, dar și ingerințele în afacerile interne ale statelor postsovietice, inclusiv lipsa de progres în reglementarea „conflictelor înghețate”, demonstrează că administrațiile americane n-au rezolvat această dilemă, tratând spațiul ex-sovietic ca pe un segment al intereselor geopolitice ale Federației Ruse.

Ținem să precizăm, în contextul ideilor reliefate mai sus, că nici marii doctrinari, precum Z. Brzezinski, S. Huntington sau G. Friedman, nu s-au dovedit a fi în stare să estimeze evoluția și evenimentele din spațiul post-sovietic, în speță din Ucraina în anul 2014, dat fiind că gândeau rațional, în baza și în conformitate cu legile dezvoltării globale postbipolare pe care le-au trasat ei înșiși, pe când conducerea Federației Ruse a acționat geopolitic,

fără a ține cont de prescripțiile stabilite și de normele dreptului internațional, oferind prioritate geopoliticului în detrimentul prevederilor juridice stabilite în Memorandumul de la Budapesta din 1994, semnat și ratificat de către Ucraina, Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și Federația Rusă, care se referă la dezarmarea nucleară a Ucrainei și prevede garanții de securitate pentru independența sa. După procesul de dezintegrare a Uniunii Sovietice, Ucraina, proclamându-și independența, a devenit a treia putere nucleară din lume, având stocuri de arme nucleare mai mari decât Marea Britanie, Franța și China luate împreună. Prin acest tratat, Ucraina a renunțat la armele nucleare sovietice de pe teritoriul său, care au fost transferate către Federația Rusă, iar în schimb Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și Federația Rusă s-au obligat să respecte independența, suveranitatea, integritatea teritorială și frontierele existente ale Ucrainei. T. Marshall consideră că Statele Unite ale Americii au influențat parțial desfășurarea evenimentelor din Ucraina în 2014, cu intenția de a scoate Ucraina de sub influența geopolitică a Federației Ruse, pe care a ancorat-o, și de a neutraliza câștigurile acesteia exprimate prin recuperarea poziției de forță în state precum Republica Moldova, Kazahstan și o parte ocupată din Georgia. După evenimentele din 11 septembrie 2001, Federația Rusă și-a redimensionat politica externă, intervenind geopolitic în „vecinătatea apropiată” și profitând de implicarea Statelor Unite ale Americii în lupta împotriva terorismului internațional în Afghanistan și Irak, precum și de preocuparea acesteia în atenuarea instabilității regionale din Orientul Mijlociu, situație care a diminuat din posibilitatea Statelor Unite de a întreprinde măsuri de contracarare a influenței geopolitice a Federației Ruse în spațiul postsovietic [2, p. 86].

Conform reflecțiilor lui T. Marshall și I. Delanoë, poziția geostrategică a Federației Ruse la Marea Neagră s-a schimbat radical după anexarea Crimeii în martie 2014, grație căreia Federația Rusă a devenit stat pontic cu cel mai lung litoral la Marea Neagră, care și-a redobândit pe deplin suveranitatea asupra celui mai important port din bazinul pontic, Sevastopol, și asupra bazei sale navale. Pentru Federația Rusă portul Sevastopol este un punct geostrategic în Marea Neagră și unicul port cu apă caldă, care ar trebui să asigure pe tot parcursul anului accesul navelor militare spre toate oceanele de pe mapamond, însă nici pe de parte nu este așa, din cauza că ieșirea din Marea Neagră și trecerea prin strâmtoarea Bosfor, Marea Marmara, strâmtoarea Dardanele, Marea Egee și intrarea în Marea Mediterană este restricționată de Convenția de la Montreux din 1936, prin care Turcia, actualmente membră a Alianței Nord-Atlantice, exercită controlul asupra acestei regiuni geostrategice, monitorizând statutul navelor, numărul acestora și perioada traversării. Totodată,

chiar și după ce au intrat în Marea Mediterană ca să ajungă în Oceanul Atlantic navele Federației Ruse trebuie să traverseze Strâmtoarea Gibraltar, iar ca să ajungă în Oceanul Indian trebuie să li se permită traversarea Canalului Suez. Există, totuși, o prezență navală a Federației Ruse în Marea Mediterană, pe coasta mediteraneeană a Siriei în orașul Tartus, însă nu putem vorbi despre existența unei forțe navale importante, ci mai degrabă despre o bază navală mică, având drept sarcină reprovizionarea tehnicii militare și asigurarea logistică a militarilor din Federația Rusă implicați în conflictul militar desfășurat în sprijinul guvernului sirian [2, p. 30]. De asemenea, Rusia preia controlul asupra celor două țărmuri ale strâmtoării Kerçi și asupra zăcămintelor de gaze și petrol de la Pallas, recuperând, totodată, și o parte din platoul maritim continental ucrainean, Marea Azov devenind o mare interioară rusă. Federația Rusă a recuperat aproape 1000 km de coastă la Marea Neagră, cu porturile Sevastopol, Feodosia și Kerçi. După dezintegrarea Uniunii Sovietice și până la anexarea Crimeii, Federația Rusă rămăsese cu un țărm pontic de circa 400 km lungime, predominant stâncos și impropriu navigației și activităților portuare, situat între peninsula Taman și frontiera cu Georgia, precum și cu o a doua deschidere maritimă pontică la Marea Azov, cu o lungime de 570 km. După războiul din Georgia, Federația Rusă și-a extins interfața maritimă prin stabilirea unui protectorat militar asupra Abhaziei, recuperând încă 200 km de coastă la Marea Neagră. Prin anexarea Crimeii, Federația Rusă a sporit prezența sa strategică în regiunea Mării Negre. Crimeea se afla de acum în centrul dispozitivului militar ponto-caucazian rus și poate fi considerat „bastionul strategic de sud” al Federației Ruse în Europa. El are dubla misiune de a zădărnici expansiunea influenței occidentale, dar și de a reactiva influența rusă în Marea Neagră. Anexarea Crimeii și a Sevastopolului bulversează fundamental datele strategice în spațiul pontic și permite Federației Ruse să rezolve cu un cost militar o serie de deficiențe de securitate moștenite în contextul strategic pontic apărut după prăbușirea Uniunii Sovietice. Pierderea suveranității Federației Ruse asupra Crimeii în 1991 este apreciată ca fiind unul dintre elementele care au favorizat redimensionarea influenței geopolitice ruse în regiunea Mării Negre. Extinderea Alianței Nord-Atlantice în 2004, precum și a influenței Statelor Unite ale Americii în Caucaz și până la Marea Caspică, au condus la diminuarea influenței geopolitice ruse în sfera sa de interese privilegiate (vecinătatea apropiată). Acest proces și-a inversat însă cursul, mai întâi, după conflictul ruso-georgian din august 2008, care a pus capăt procesului de diminuare a influenței geopolitice ruse în regiunea Mării Negre, iar apoi prin anexarea Crimeii, care deschide noi perspective pentru reînnoirea

puterii maritime și a prezenței Federației Ruse în Marea Neagră și, de aici, în Marea Mediterană. Prezența strategică a Federației Ruse în spațiul pontic va fi și mai consistentă în condițiile în care Rusia a lansat în 2011 un program de reînarmare a forțelor sale armate care cuprinde și reînnoirea capacităților militare din bazinul pontic, iar în 2019 o nouă Doctrină militară care stipulează imperativul Federației Ruse de a deveni o țară cu o armată preeminentă, care va asigura o superioritate tehnică, tehnologică și organizațională în raport cu orice inamic potențial [3].

În același context geopolitic, Z. Brzezinski a precizat necesitatea pentru Federația Rusă de a deveni un stat democratic și un partener în modelarea unei Eurasii mai stabile. Totodată, nu este mai puțin adevărat, susține cercetătorul, că ambițiile imperiale manifestate de către unele cercuri guvernante care se ocupă de politica externă a Federației Ruse alimentează dezideratul adânc înrădăcinat de a deține rolul dominant în Eurasia și pe mapamond [4, p. 64]. T. Marshall acreditează ideea că, după încheierea războiului rece, Federația Rusă încetase să reprezinte o amenințare geopolitică mondială pentru Statele Unite ale Americii din cauza unei economii precare, a supraextinderii militare și a lipsei unei viziunii unice de dezvoltare a statului, dat fiind faptul prezenței sale teritoriale atât în Europa, cât și în Asia. Revenirea Federației Ruse, prin realizarea intereselor sale geopolitice în Ucraina în 2014, nu a constituit un pericol iminent la adresa dominației geopolitice americane pe continentul eurasiatic, fiind catalogată ca o „simplă putere regională”, strămtorată din punct de vedere geopolitic și căreia îi lipsește un port cu apă caldă și adâncă, cu acces la căile maritime globale, absența capacității militare în timp de război ca să ajungă la Oceanul Atlantic prin Marea Baltică și Marea Nordului sau prin Marea Neagră și Marea Mediterană [2, p. 85-86]. N. Nartov nu exclude probabilitatea rivalității dintre Statele Unite, pe de o parte, și eventuala coaliție geopolitică dintre Federația Rusă și China, pe de altă parte, formată grație concentrării resurselor naturale și dezvoltării dinamice a economiilor acestor state care pot să construiască „spațiul unic eurasiatic” având parametrii geografici, economici, demografici și de materie primă care se află în afara concurenței cu orice alt stat [5, p. 285]. L. Krâștanovici se pronunță în aceeași manieră, susținând că prin concentrarea potențialului geopolitic al Federației Ruse și al Chinei se vor anihila toate puterile antirusești și antichineze pe arena mondială, coaliție de care vor avea frică toți rivalii. V. Petrov se dovedește a fi mult mai tranșant în supoziția că Federația Rusă metodic, pas cu pas, își formează „un spațiu”, un câmp geopolitic, numit Eurasia [6, p. 176].

T. Marshall susține supoziția că interesele geopolitice ale Federației Ruse, ca și pentru toate marile puteri, sunt determinate de gândirea geopolitică pe termen lung, acestea fiind păstrarea sferelor de influență asupra statelor din spațiul postsovietic, aspirația de restabilire a zonei de interes pentru statele ex-membre ale alianței politico-militare Pactul de la Varșovia, fiind actori geostrategici importanți, care pot fi clasificați în baza relațiilor și a nivelului de cooperare cu Federația Rusă și cu Occidentul în trei categorii: state neutre, state proruse și state prooccidentale. Din statele neutre fac parte Uzbekistanul, Azerbaidjanul și Turkmenistanul, care au puține motive ca să se alieze cu Federația Rusă sau cu Occidentul, toate trei producându-și propria energie și nu sunt determinate geopolitic de nici o tabără în privința fortificării securității sau a diversificării comerțului. În grupul statelor proruse se află Kazahstanul, Kârgâzstanul, Tadjikistanul, Belarus și Armenia, economiile căroro sunt legate de Federația Rusă. Cel mai mare, din punct de vedere teritorial, fiind Kazahstanul, care tinde spre intensificarea relațiilor diplomatice cu Rusia, în pofida integrării numeroasei minorități ruse în societatea kazahă. Dintre cele cinci, numai Tadjikistanul nu s-a alăturat Federației Ruse în Uniunea Economică Eurasiatică, care a fost constituită în 2015, iar împreună cu Kârgâzstanul și Armenia găzduiesc trupe militare ale Federației Ruse, toate cinci fiind și state membre ale alianței politico-militare Organizația Tratatului de Securitate Colectivă. Grupul statelor prooccidentale, care sunt membre ale Alianței Nord-Atlantice și ale Uniunii Europene, este constituit din Polonia, Cehia, Slovacia, Ungaria, România, Bulgaria, Albania, Estonia, Letonia și Lituania. Lista poate fi completată și cu alte state, precum Georgia și Ucraina, care aspiră să adere la ambele organizații, iar Republica Moldova pledează doar pentru aderarea la Uniunea Europeană, însă menținerea forțelor armate ale Federației Ruse pe teritoriul acestor state încurajează regiunile secesioniste să păstreze conflictele în „stare rece sau fierbinte”, chiar și să proclame independența, situație care subminează procesul integraționist, ancorându-le și mai mult în sfera de influență a Federației Ruse [2, p. 28].

Subliniem că transformările arhitecturii geopolitice regionale în care se află Republica Moldova au fost determinate de promovarea consecventă de către Federația Rusă în ultimele două decenii prin intermediul realizării politicii sale externe a ideii neacceptării modelului de ordine mondială existentă pe care o numește unipolară, fiindcă se dovedește a fi „instabilă și amenințată de conflicte”, exprimând preferința pentru multipolaritate, astfel aspirând la redobândirea statutului geopolitic de mare putere și de actor major în stabilirea și realizarea agendei politicii mondiale. Federația Rusă, manifestând o

diplomație abilă, și-a reformat și modernizat capacitatea militară, a revizuit strategia de securitate și doctrina militară, a dezvoltat și a aplicat în practică noi tehnici și tehnologii de luptă, declanșând desfășurarea războiului hibrid împotriva statelor vecine care au demarat procesul de gravitare spre polul occidental, păstrând *zona-tampon* constituită din state neutre și loiale față de Federația Rusă, precum și pentru a contracara extinderea spre Est a Alianței Nord-Atlantice și a Uniunii Europene. Prin urmare, aceste acțiuni au contribuit la schimbarea paradigmei sistemului de securitate europeană, fapt ce caracterizează politica de asigurare a securității naționale a Federației Ruse și importanța protejării sferelor de influență prin realizarea intereselor geopolitice la nivel regional.

Ținem să precizăm, reconfigurarea intereselor geopolitice ale Alianței Nord-Atlantice și ale Uniunii Europene, pe de o parte, și ale Federației Ruse, pe de altă parte, produc schimbări importante în spațiul geopolitic regional în care este plasată Republica Moldova. Continuarea proceselor integraționiste din regiunea Balcanilor de Vest, dar și evenimentele din Ucraina din 2014, au intensificat prezența Occidentului în Europa de Sud-Est, ce amplifică interesul față de Republica Moldova, fiind considerat un stat cu o prezență militară a Federației Ruse pe teritoriul său și cu un conflict înghețat în raioanele de est, prezentând o amenințare la adresa securității regionale. Potrivit opiniei mai multor experți europeni, protagoniști ai euroscepticismului, Republica Moldova este situată dincolo de frontierele civilizației occidentale, în sfera influenței tradiționale a Federației Ruse, iar o extindere a Occidentului limitată doar la țările care din punct de vedere istoric sunt parte a creștinătății occidentale, determină dominația Federației Ruse asupra Serbiei, Bulgariei, României, Republicii Moldova, Belarusului și Ucrainei. Partizanii acestei teorii, în mod explicit, „lasă” Federației Ruse dreptul de a ține sub control teritoriul considerat de influență tradițională rusească, doctrină care parțial s-a adeverit a fi incontestabilă, fiind zdruncinată de redimensionarea intereselor geopolitice ale Occidentului și ale Federației Ruse în Europa de Sud-Est. Considerăm că în 2004, după aderarea României și Bulgariei la Organizația Nord-Atlantică și în 2007 la Uniunea Europeană, Federația Rusă și-a pierdut influența geopolitică asupra acestor state. În lumina evenimentelor din spațiul Balcanilor de Vest, referindu-ne la integrarea Sloveniei în Uniunea Europeană și Alianța Nord-Atlantică în 2004, aderarea Croației și Albaniei la Organizația Nord-Atlantică în 2009, a Croației la Uniunea Europeană în 2013, dar și a Muntenegrului la Alianța Nord-Atlantică în 2017, acest context denotă pierderea spațiului geopolitic de către Federația Rusă și retragerea acesteia în zona statelor post-

sovietice. De asemenea, Macedonia și Bosnia și Herțegovina sunt state partener care aspiră la obținerea calității de membru al Organizației Nord-Atlantice, prima fiind respinsă în 2009 de Grecia din motive simbolice, însă care insistă în continuare pe această dimensiune de securitate, semnând în 2018 un Acord cu Grecia privind schimbarea titlaturii din Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei în Republica Macedonia de Nord, iar a doua, finalizând procesul de negocieri privind Planul de Acțiuni, s-a plasat în zona de așteptare a intrării în vigoare a acestuia. Totodată, Serbia și Kosovo, semnând deja un Plan Individual de Acțiuni privind Parteneriatul cu Alianța Nord-Atlantică, se bucură de obținerea statutului de parteneri. Cât privește relațiile de cooperare ale statelor din regiunea Balcanilor de Vest cu Uniunea Europeană, putem menționa că în 2005 Macedonia a primit statutul de țară candidată, în 2010 este stabilit statutul de candidat și pentru Muntenegru, iar Serbia în 2012 și Albania în 2014 și-au obținut aceleași statute în raport cu Uniunea Europeană. În același timp, Bosnia și Herțegovina și Kosovo au semnat Acordul de Stabilizare și Asociere la Uniunea Europeană, asumându-și angajamente și demonstrând capacitatea de țări potențial candidate pentru aderarea la Uniunea Europeană. Prin urmare, influența geopolitică a Federației Ruse asupra statelor din regiunea Balcanică este treptat diminuată, cedând sfera de influență Occidentului, care vine cu oferte mai tentante privind stabilizarea economică și asigurarea securității în această zonă. Inițiativa, lansată la 28 mai 2008 de către Polonia și Suedia și susținută de toți membrii Uniunii Europene, de a institui proiectul „Parteneriatul Estic” în cadrul Politicii Europene de Vecinătate, menit să consolideze relațiile de vecinătate în baza cooperării avansate a Uniunii Europene cu Republica Moldova, Ucraina, Georgia, Azerbaidjan, Armenia și Belarus pentru o eventuală aderare a acestor state la Uniunea Europeană, este perceput de Federația Rusă ca o ingerință în spațiul Comunității Statelor Independente, considerat sfera de influență geopolitică exclusivă rusă [7, p. 67-68].

În opinia noastră, Politica Europeană de Vecinătate pe flancul estic a suferit eșec prin faptul că n-a oferit instrumentarul necesar pentru a fi în măsură să neutralizeze amenințările ce provin din zona Mării Negre și să valorifice oportunitățile economice regionale, deoarece politicile actuale, promovate de Uniunea Europeană, care se referă la Parteneriatul Estic, nu pot asigura securitatea și stabilitatea regională contrar intereselor geopolitice ale Federației Ruse promovate în spațiul pontic, care, utilizând toate pârghiile, inclusiv și cea militară, își amplifică ponderea în sfera sa de influență geopolitică, generând astfel un conflict cu Ucraina, prin care își extinde perimetrul maritim, periclitanând securitatea europeană. Urmărind fortificarea securității și stabilității

spațiului din imediata vecinătate, ar fi necesar ca Uniunea Europeană să-și regândească Politica de Vecinătate și să redimensioneze Strategia de Securitate în contextul existenței problemelor de ordin intern ca: fluxul masiv de refugiați și migranți din Orientul Mijlociu, criza economică și referendumul privind ieșirea Marii Britanii din Uniunea Europeană, dar și de ordin geopolitic, ca: intensificarea amenințării neoconvenționale de tip hibrid din partea Federației Ruse, care au drept scop prevenirea unei eventuale extinderi a Organizației Nord-Atlantice și a Uniunii Europene până la hotarele Rusiei și restructurarea sistemului european de securitate, dar și reconfigurarea sistemului internațional, pledând pentru unul multipolar, în care Federației Ruse îi va reveni rolul unui actor revizionist. Totodată, urmare a confruntărilor geopolitice dintre Statele Unite ale Americii și Federația Rusă pentru sfera de influență din Europa de Sud-Est, se constată existența unor repercusiuni care impulsionează dinamica evoluției securității naționale a Republicii Moldova. Concentrarea Statelor Unite ale Americii pe problemele de securitate euroatlantică creează premise favorabile pentru consolidarea Uniunii Europene în calitate de actor autonom în cadrul relațiilor internaționale. Prin urmare, ultima va fi capabilă să soluționeze mai eficient și în termene rezonabile problemele interne, ceea ce concomitent va însemna fortificarea Politicii de Securitate și Apărare a Uniunii Europene, dar și a politicilor în domeniul extinderii. Acest lucru va spori șansele Republicii Moldova de a se integra în spațiul european.

Procesul de stabilizare și securitate regională din Europa de Sud-Est este condiționat de contextul de acomodare geopolitică de lungă durată dintre Statele Unite ale Americii și Federația Rusă, care exercită un impact asupra securității naționale a Republicii Moldova. Statele din Europa de Sud-Est vor continua să aibă dificultăți în conturarea politicii externe, dar se vor manifesta și ca elemente-cheie în relațiile dintre Occident și Federația Rusă. Pentru soluționarea problemelor de securitate din această zonă se impune implicarea mai mare a Uniunii Europene prin Politica de Securitate și Apărare Comună [8, p. 22-23]. Considerăm acțiunile de aderare ale statelor din Europa de Sud-Est la Organizația Nord-Atlantică și Uniunea Europeană ca fiind procese integraționiste de rivalitate geopolitică cu Federația Rusă, care provoacă indubitabil reacție simetrică din partea acesteia pentru a-și reitera poziția sa de mare putere în raport cu Statele Unite ale Americii. În cele din urmă, miza efortului Statelor Unite ale Americii este rolul pe termen lung în Europa, dat fiind faptul că o nouă Europă încă se conturează, în condițiile noilor transformări ale arhitecturii geopolitice regionale, rămânând în continuare, din punct de vedere geopolitic, o parte a spațiului euroatlantic, extinderea Alianței

Nord-Atlantice fiind una esențială. Urmare a confruntărilor geopolitice dintre Statele Unite ale Americii și Federația Rusă pentru sfera de influență în Europa de Sud-Est, se constată existența unor repercusiuni care determină dinamica evoluției asigurării securității naționale a Republicii Moldova. Suntem de părere că declanșarea războaielor hibride de către Federația Rusă, în perioada postrăzboi rece, împotriva statelor din spațiul postsovietic reprezintă acțiuni ale politicii externe de semnificație geopolitică cu scopul de a proteja sfera sa de influență, apelând inclusiv și la forța militară pentru a contracara procesul de extindere a Organizației Nord-Atlantice și Uniunii Europene spre Est. Un alt aspect important al reconfigurării arhitecturii geopolitice regionale se referă la nerespectarea angajamentelor de către Federația Rusă în cadrul unor acorduri de securitate regională. În opinia autorităților centrale ale Federației Ruse, respectarea acestora subminează securitatea națională. Astfel, în cadrul Summitului OSCE de la Istanbul din 1999 a fost adoptată Declarația Finală în care s-a consemnat intrarea în vigoare a Tratatului Forțelor Armate Convenționale în Europa revizuit, iar Federația Rusă și-a asumat angajamentul privind retragerea armamentului și trupelor sale staționate pe teritoriul Republicii Moldova și al Georgiei, prevederi care n-au fost respectate, ulterior fiind condiționate de Germania în timpul negocierilor inițiate de Federația Rusă cu privire la modificarea mecanismului de asigurare a securității regionale, fapt ce urma să se soldeze cu instituirea unui nou sistem de securitate europeană. Este puțin probabil ca și Rezoluția privind retragerea completă și necondiționată a forțelor militare străine de pe teritoriul Republicii Moldova, adoptată la 22 iunie 2018 de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, precum și Declarațiile Finale ale Adunării Parlamentare a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, adoptate la 11 iulie 2018 (Berlin, Republica Federală Germania) și la 8 iulie 2019 (Luxembourg, Marele Ducat de Luxembourg), în care se reiterează chemarea la retragerea trupelor militare ale Federației Ruse de pe teritoriul suveran al țării, documente care au caracter de recomandare, să fie onorate de Federația Rusă. În acest context, I. Chifu reliefează că angajamentele în cauză nu vor fi respectate, și, mai mult ca atât, Federația Rusă a sistat în 2007 aplicarea Tratatului Forțelor Armate Convenționale în Europa, iar în 2015 a luat decizia să întrerupă participarea la întrunirile grupului comun consultativ, suspendarea devenind, astfel, completă și definitivă în cadrul Tratatului Forțelor Armate Convenționale în Europa [9, p. 19]. Acest fapt, în accepția noastră, îi va permite în mod unilateral asigurarea contingentelor militare cu armament convențional, dislocate pe teritoriul statelor din spațiul postsovietic, în contextul ultimelor evenimente

din Ucraina, fără înștiințarea partenerilor occidentali, înclinând balanța de securitate regională în favoarea sa. Relevanța acțiunilor geostrategice de extindere a sferei de influență a Alianței Nord-Atlantice asupra statelor din regiunea Balcanilor de Vest și amplasarea în Europa de Est a noilor elemente ale scutului american de apărare antirachetă amplifică confruntarea dintre Occident și Federația Rusă în realizarea intereselor geopolitice în Europa de Sud-Est, edificând un nou context de securitate regională. Potrivit lui I. Chifu, instalarea sistemului de apărare antirachetă de la Deveselu din România și dislocarea bazelor militare ale Organizației Nord-Atlantice în proximitatea spațiului pontic produc eminentemente reacția Federației Ruse de a fortifica escadrila aeriană din Crimeea cu bombardiere strategice pentru a echilibra balanța militară regională. Pe lângă escadrila de bombardiere, Federația Rusă urmează să desfășoare în Crimeea și complexe de rachete inclusiv cu capacitate nucleară [9, p. 19-20].

Se impune de subliniat totuși că procesul de reconfigurare a arhitecturii geostrategice din Europa de Sud-Est determină geopolitica securității naționale a Republicii Moldova, care stabilește nivelul relațiilor de cooperare dintre Uniunea Europeană – Republica Moldova, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord – Republica Moldova. Totodată, aceste relații trebuie evaluate și prin prisma gradului de interacțiune dintre Uniunea Europeană – Federația Rusă, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord – Federația Rusă în realizarea intereselor geopolitice, mai ales că aceste mari puteri au aspirații specifice în zona la care ne referim. Astfel, în domeniul politicii externe, securității și apărării, ambele părți (Organizația Tratatului Atlanticului de Nord/Uniunea Europeană și Federația Rusă) își acomodează pozițiile datorită învecinării, exercitând presiuni de ordin geopolitic pentru a putea influența geopolitica securității naționale a statelor aflate în *zona-tampon*. Prin urmare, Republica Moldova se află într-un permanent proces de identificare a locului și rolului său în contextul geopolitic regional, adică a statutului său geopolitic, ea tinde să-și fixeze propriile obiective reieșind din necesitatea asigurării intereselor naționale vitale. Astfel, potențialul geopolitic de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova nu este sub nici o formă avantajos în raport cu marile puteri, ordine care provine din indicatorii economici, demografici și spațiali, dar și statutul său de neutralitate permanentă, care, în condițiile noilor reconfigurări geopolitice din Europa de Sud-Est, nu este în stare să asigure securitatea națională a Republicii Moldova. Astfel, marile puteri abordează Republica Moldova din perspectiva în special geostrategică, deoarece reprezintă un element al unei scheme geostrategice cu mult mai extinse, a cărei centru

se regăsește în spațiul Mării Negre [10, p. 89]. Cu certitudine, coliziunea dintre Occident și Federația Rusă este orientată asupra controlului spațiului pontic, Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană abordând-o din punct de vedere geoeconomic ca pe o punte de legătură cu zonele cele mai bogate în resurse energetice, cum ar fi Bazinul Caspic, Asia Mijlocie și Golful Persic, iar Federația Rusă tratând-o ca pe o valoare geostrategică, atât pentru exercitarea presiunilor de ordin militar asupra statelor limitrofe Mării Negre, cât și pentru redobândirea statutului de mare putere, determinând edificarea unei noi ordini mondiale. În acest context geopolitic regional de securitate, Republica Moldova este importantă din punct de vedere geostrategic atât pentru Alianța Nord-Atlantică, cât și pentru Federația Rusă, ambele părți depunând eforturi pentru a-și consolida pozițiile. Federația Rusă încearcă să-și mențină influența în Republica Moldova prin conservarea conflictului transnistrean și susținerea comunității rusești. Problema raioanelor de est reprezintă unul dintre cele mai dificile aspecte ale relațiilor dintre părți, deoarece refuzul Rusiei de a accepta soluționarea ei rezultă nu doar din raporturile cu Republica Moldova, dar și cu Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană. Pentru Federația Rusă, menținerea controlului asupra raioanelor de est ale Republicii Moldova reprezintă o modalitate de blocare a extinderii Organizației Tratatului Atlanticului de Nord și a Uniunii Europene, Rusia depunând toate eforturile pentru a-și menține statutul de actor geopolitic regional important, folosind diverse instrumente politico-militare, economico-financiare și informațional-propagandiste, astfel diminuând securitatea națională a Republicii Moldova.

Accentuăm că pentru asigurarea securității unui stat mic cum este Republica Moldova contează nu atât dimensiunea geografică, cât amplasarea sa geopolitică prin prisma importanței pe care o are pentru realizarea intereselor geostrategice ale marilor puteri în Europa de Sud-Est. Existența avantajelor, dar și a riscurilor securității naționale a Republicii Moldova, ca urmare a reconfigurării arhitecturii geopolitice regionale și a mediului securității regionale, indică prezența atât a enormelor oportunități privind diminuarea provocărilor la adresa securității naționale, care poate fi consolidată prin abandonarea *zonei-tampon* în care se află Republica Moldova, și anume prin mecanisme integraționiste de orientare euroatlantică, cât și a probabilității conservării statutului geopolitic de *stat-tampon* între Occident și Federația Rusă, cu păstrarea statutului de neutralitate permanentă, desconsiderat de Rusia prin păstrarea contingentului militar și a munițiilor în raioanele de est ale Republicii Moldova și sistarea relațiilor de cooperare cu Organizația Nord-Atlantică și Uniunea Europeană pe dimensiunea de securitate și apărare – acțiuni ce vor

amplifica amenințările și intensifica riscurile, diminuând capacitatea de asigurare a securității naționale [11, p. 55]. Potrivit lui C. Manolache, Republica Moldova depune eforturi pentru asigurarea securității naționale prin contracararea sau minimizarea amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților de sorginte geopolitică, care se manifestă cu intensitate variată în diferite perioade. Unele amenințări și riscuri se perpetuează, important fiind de a regândi politicile de asigurare a securității și de a reconfigura sistemul național de securitate în contextul proliferării pericolelor reale și potențiale, sistemice și asistemice [12, p. 298]. Suntem de acord cu supoziția susținută de V. Juc că Republica Moldova se regăsește la interferența intereselor geopolitice ale actorilor majori și doar factorii externi sunt în măsură să influențeze decisiv asupra asigurării securității unui stat mic, care este impus să promoveze o politică externă activă [13, p. 177]. În opinia noastră, datorită situației geopolitice regionale create, Republica Moldova întreprinde acțiuni să intre în scheme geostrategice ce ar permite să părăsească zona de coliziune dintre Occident și Federația Rusă, iar perspectiva posibilă de transcendere a situației geopolitice de conflict poate fi regândită și prin abordarea ideii de integrare în structurile euroatlantice, care presupune includerea Republicii Moldova cu întregul teritoriu recunoscut internațional. Ignorarea acestor oportunități ar suprima reforma sectorului de securitate și, ulterior, ar duce la stagnarea procesului de modernizare și la lipsa de atractivitate pentru statele europene. Actualmente, capacitatea Republicii Moldova de a depăși amenințările externe la adresa securității naționale este insuficientă. Prin urmare, diminuarea lor trebuie să devină un obiectiv fundamental în redimensionarea paradigmei de asigurare a securității naționale, dat fiind faptul că acestea sunt generate, în special, de conjunctura geopolitică regională și de statutul geopolitic al Republicii Moldova.

În ordinea de idei reliefate, V. Juc acreditează opinia că Republica Moldova se află într-un spațiu de înaltă intensitate geopolitică, reprezentând teritorial linia de demarcațiune dintre sferele de influență a doi actori majori și este oportun de a transfera această linie spre Est, restructurând aranjamentele de cooperare și securitate prin aprofundarea relațiilor cu Alianța Nord-Atlantică, dar și luând parte la programele și politicile care ar permite realizarea procesului de consolidare a dimensiunii geopolitice în noua paradigmă de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova [13, p. 178]. Acest proces, consideră cercetătorul, poate fi asigurat în condițiile integrării euroatlantice, totodată, precizând că abrogarea statutului de neutralitate permanentă, care este un complex de acțiuni multidimensionale, nu presupune expres integrarea euroatlantică a Republicii Moldova, însă calitatea de stat

membru al Organizației Nord-Atlantice este în măsură să-i asigure securitatea națională cel mai eficient, datorită art.5 al Tratatului de la Washington din 4 aprilie 1949” [14, p. 207-208]. V. Juc exprimă aserțiunea că relațiile dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică sunt marcate esențial de doi factori – statutul autoproclamat de neutralitate și prezența forțelor militare ale Federației Ruse pe teritoriul Republicii Moldova, ambii având repercusiuni în procesul de fortificare a securității naționale. Republica Moldova nu poate să facă abstracție de parteneriatul cu un asemenea actor important cum este Organizația Nord-Atlantică, cu suportul căruia va evolua redimensionarea securității naționale, iar evenimentele din Ucraina din 2014 au demonstrat, cu lux de amănunte, precaritatea acestui statut de neutralitate [13, p. 175]. În opinia noastră, statutul de neutralitate permanentă, care se regăsește la baza fundamentării și instituționalizării securității naționale a Republicii Moldova, determină incoerență în viziunea strategică privind asigurarea securității naționale, precum și reprezintă o provocare la adresa securității naționale și un impediment pentru dezvoltarea și modernizarea Republicii Moldova. Considerăm că menținerea statutului de neutralitate permanentă de către Republica Moldova, care nu oferă mecanisme clare de funcționalitate a sistemului național de securitate și apărare, necesitând resurse enorme pentru asigurarea securității naționale, precum și lansarea ideii de consolidare a statutului de neutralitate permanentă prin adoptarea unei concepții/strategii cu privire la statutul de neutralitate permanentă în condițiile prezenței trupelor militare ale Federației Ruse (GOTR) pe teritoriul Republicii Moldova, va diminua din capacitatea securității naționale, dat fiind faptul că la baza elaborării nu se regăsește asigurarea securității naționale, dar condiționalitatea Federației Ruse pentru intensificarea relațiilor bilaterale cu Republica Moldova, având drept scop obținerea garanției din partea Republicii Moldova de diminuare a relațiilor politico-militare și de neaderare la Alianța Nord-Atlantică, precum și reconfirmarea, o dată în plus, a atașamentului față de statutul de neutralitate permanentă, astfel, contracarând extinderea valorilor euroatlantice spre hotarele Federației Ruse. Acceptarea de către Republica Moldova a acestei constrângeri demonstrează exercitarea puterii geopolitice de către Federația Rusă și intenția de a păstra Republica Moldova în sfera sa de influență, ceea ce va oferi o viziune eronată în asigurarea securității naționale pe termen lung, fapt care, puțin probabil, va contribui la fortificarea capacității și funcționalității sistemului național de securitate și apărare și va exclude posibilitatea unei cooperări consolidate cu Alianța Nord-Atlantică, limitând instrumentele de interacțiune și interoperabilitate, eliminând, totodată, toate oportunitățile de edificare

a unei noi paradigme de asigurare a securității naționale. V. Juc acreditează ideea că participarea Republicii Moldova la Programul Parteneriatul pentru Pace este importantă pentru aprofundarea cooperării între aliați și parteneri prin dezvoltarea în comun a unui set de instrumente, iar transformarea ideilor în acțiuni de a elabora o nouă paradigmă de asigurare a securității naționale i-ar permite Republicii Moldova aplicarea experienței internaționale în reconstrucția sectorului național de apărare și securitate. Programul reprezintă un mecanism de cooperare și nu presupune obligativitatea aderării la această structură, ci identificarea soluțiilor pentru stabilirea încrederii și realizarea proiectelor comune pe filiera Alianță – state partenere. În condițiile statutului de neutralitate permanentă, participarea Republicii Moldova la Parteneriatul pentru Pace reprezintă singura oportunitate de cooperare activă cu Organizația Nord-Atlantică, fiind elaborat în acest scop un program individual [15, p. 713]. Subliniem că statutul de neutralitate permanentă este elementul esențial în realizarea procesului de redimensionare a unei noi paradigme de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova în care dimensiunea geopolitică va fi una fundamentală, ce va oferi noi viziuni de diminuare a vulnerabilităților și de fortificare a capacităților de identificare, prevenire și contracarare a noilor riscuri și amenințări cu caracter geopolitic fluctuant la adresa securității naționale. Prin urmare, Republica Moldova a devenit o sursă de insecuritate latentă, însă grație contextului geopolitic regional, încearcă să edifice o nouă abordare a securității naționale care va elimina toate constrângerile în aprofundarea relațiilor de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică, asumându-și, totodată, un rol important în arhitectura de securitate europeană și devenind un partener predictibil și furnizor de securitate regională.

Urmare a realizării cercetării științifice a subiectului propus spre investigație, reliefăm următoarele concluzii:

1. Transformările arhitecturii geopolitice regionale sunt determinate de contextul geopolitic internațional care este orientat în interiorul regiunii, fiind impulsionat de concurența dintre interesele geopolitice ale actorilor majori pentru sferele de influență, și exercită un impact asupra relațiilor de securitate dintre un grup de state vecine aflate într-o zonă geopolitică și asupra securității naționale a acestora. Actualmente, analiza evenimentelor geopolitice regionale și globale în contextul evoluției relațiilor internaționale care intensifică procesul de reconfigurare a sistemului internațional rămâne a fi una pertinentă pentru asigurarea securității naționale a statelor mici, dat fiind faptul că marile puteri, manifestându-se geopolitic pe plan regional, intensifică dinamica mediului de

securitate regională și își amplifică propria autoritate în procesul decizional de realizare a politicilor de asigurare a securității naționale a statelor din regiune.

2. Datorită situației geopolitice regionale create, Republica Moldova încearcă, deocamdată, sporadic și neconvingător să părăsească arealul de coliziune dintre Occident și Federația Rusă, iar perspectiva de transcendere a statutului geopolitic al Republicii Moldova de *stat-tampon* poate fi redimensionată prin necesitatea de utilizare a dimensiunii geopolitice ca elementul fundamental care va defini noua paradigmă de asigurare a securității naționale. Realizarea unei cercetări continue a rolului și locului geopolitic al Republicii Moldova în contextul reedificării arhitecturii geopolitice regionale va permite formarea unei percepții complexe și exhaustive cu privire la riscurile și amenințările de ordin geopolitic la adresa securității naționale cu care se va confrunta Republica Moldova pe termen mediu și lung. Conjunctura geopolitică din regiunea Balcanilor de Vest și Zona Extinsă a Mării Negre, pe de o parte, statutul geopolitic și neutralitatea permanentă a Republicii Moldova, pe de altă parte, context ce produce o influență majoră asupra securității naționale, provoacă o reflecție conștientă referitor la accentuarea dimensiunii geopolitice în condițiile necesității consolidării capacității instituționale și a fortificării capabilității militare a sistemului național de securitate și apărare a Republicii Moldova, realizarea căreia trebuie să devină o chestiune substanțială în noua paradigmă de asigurare a securității naționale.

3. Sistemul național de securitate a Republicii Moldova parcurge un proces plurivalent de identificare a reformei potrivite pentru fortificarea acestuia, dat fiind că se confruntă cu o multitudine de provocări, beneficiind și de unele oportunități. Arealul sud-est european a devenit zona de confluență a intereselor geopolitice ale unor actori majori care exercită presiuni asupra statelor din regiune și le determină politicile interne de securitate, precum și direcțiile de realizare a acestora, consolidând, totodată, factorul geopolitic în regiune prin atribuirea rolului primordial în asigurarea securității naționale. Dimensiunea geopolitică a securității naționale a Republicii Moldova necesită o abordare academică permanentă, deoarece interesele geopolitice ale marilor puteri din cadrul sistemului internațional au un caracter fluctuant ce determină nivelul de stabilitate a mediului de securitate regională, declanșând apariția provocărilor geopolitice în adresa securității naționale, iar nivelul capacității Republicii Moldova de a depăși pe cont propriu amenințările geopolitice este unul redus, alternativa fiind examinarea oportunității combaterii colective a acestora, care trebuie să devină un imperativ în necesitatea realizării intereselor vitale ale Republicii Moldova și o chestiune fundamentală pentru asigurarea securității naționale.

În contextul obținerii rezultatelor științifice pe marginea subiectului elucidat, propunem următoarele recomandări:

1. Pornind de la axioma că securitatea națională a statelor mici este determinată de interesele geopolitice ale marilor puteri, care, aflându-se într-un proces competitiv continuu și contribuind la edificarea unei arhitecturi geopolitice, influențează nivelul de stabilitate a mediului de securitate ce exercită un impact asupra politicilor strategice de securitate națională ale acestora. În această schemă poate fi încadrată și Republica Moldova, securitatea națională a căreia este extrem de vulnerabilă la compartimentul geopolitic, soluția recomandabilă pentru consolidarea dimensiunii geopolitice în abordarea securității naționale fiind crearea în cadrul Serviciului Consiliului Suprem de Securitate al Aparatului Președintelui Republicii Moldova unei subdiviziuni care ar reuni experți independenți în domeniul geopoliticii, având drept sarcină examinarea permanentă a evenimentelor geopolitice regionale și mondiale, precum și elaborarea rapoartelor analitice trimestriale ordinare sau extraordinare privind problemele mediului securității regionale sau internaționale, informații care vor constitui suportul de bază în cazul necesității elaborării documentelor strategice privind politicile securității naționale.

2. Luând în considerație procesele geopolitice regionale, situația geopolitică a Republicii Moldova și statutul de neutralitate permanentă, care sunt elementele ce definesc securitatea națională, investigarea cărora trebuie să genereze noi paradigme în vederea contracarării riscurilor și amenințărilor de ordin geopolitic la adresa securității naționale. În acest context, este oportun ca instituțiile de stat, în responsabilitatea cărora se află implementarea politicilor de fortificare a componentelor securității naționale, să solicite consultarea experților din domeniul geopoliticii din cadrul Instituțiilor de drept public din sfera științei și inovării în procesul elaborării noilor strategii în contextul necesității realizării unei noi paradigme de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Kissinger Henry. *Diplomația*. București: Bic All, 2003. 784 p.
2. Marshall Tim. *Prizonierii geografiei. Zece hărți care îți spun tot ce trebuie să știi despre politica globală*. București: Litera, 2018. 288 p.
3. Delanoe Igor. *Amprenta rusă tot mai marcată în Marea Neagră și Marea Mediterană*. În: <http://www.curentul.ro> (vizitat 17.06.2019).
4. Brzezinski Zbigniew. *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperativele sale geostrategice*. București: Univers Enciclopedic, 2000. 238 p.

5. Нартов Николай. Геополитика. Москва: Юнити-Дана, 2004. 544 с.
6. Петров Валерий. Геополитика России. Москва: Вече, 2003. 350 с.
7. Ungureanu Veaceslav. Oportunitatea euroatlantică de asigurare a securității naționale. În: *Academos*, 2018, nr. 2 (49), p. 64-72.
8. Bădălan Eugen. România în noul mediu de securitate după Summitul de la Istanbul. Surse de instabilitate la nivel global și regional. București: Universitatea Națională de Apărare, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, 2004. 576 p.
9. Chifu Iulian. Complexe de securitate și concepte regionale. Regiunea Extinsă a Mării Negre. Integrarea instituțională și capacitatea administrativă ca soluție pentru securitate regională. În: *Impact Strategic*, 2011, nr. 2 (39), p. 14-22.
10. Ungureanu Veaceslav. Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul reconfigurării geopoliticii Uniunii Europene. În: *Republica Moldova și Uniunea Europeană: dimensiunile cooperării*. Chișinău: „Tipografia Sirius”, 2016, p. 84-114.
11. Juc Victor, Ungureanu Veaceslav. Interesele geopolitice ale marilor puteri și impactul lor asupra securității naționale a Republicii Moldova. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2016. 168 p.
12. Manolache Constantin. Securitatea națională. În: *Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic*. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2015, p. 279-298.
13. Juc Victor. Securitatea națională și politica externă ale Republicii Moldova în contextul transformărilor structurale de sistem postrăzboi rece. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2015. 200 p.
14. Juc Victor. Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice. Chișinău: Tipografia Sirius, 2011. 248 p.
15. Juc Victor. Politica externă. În: *Republica Moldova. Ediție enciclopedică*. Chișinău: Tipografia „Bons Offices”, 2010, p. 706-715.

**Veaceslav UNGUREANU, doctor în științe politice,
cercetător științific coordonator**

**ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ БЛАГОПОЛУЧИЕ КАК ПРИОРИТЕТ
НАЦИОНАЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА
В МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ С СОСЕДНИМИ
ГОСУДАРСТВАМИ**

**ENVIRONMENTAL WELL-BEING AS A PRIORITY
OF NATIONAL INTERESTS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA
IN INTERNATIONAL RELATIONS WITH NEIGHBORING STATES**

Summary

There are many factors of the Republic of Moldova national interests - foreign policy and domestic policy - a special place has environmental welfare. Ecological welfare includes and serves important aspects of domestic public life. It is the creation of conditions for the birth and upbringing of healthy young generation and the harmful effect restriction of the environment to guarantee the quality of life, public health; preservation and improvement of the environment, living system ecology and environmental management. In the international sphere, environmental welfare ensures the consolidation of Moldova's position in the development of equal and mutually beneficial relations with all countries and integration associations, and moreover with Moldova's traditional partners in the field of sharing environment. This article deals with the factors of compliance with the Republic of Moldova national interests in partner environment with Ukraine, and, in particular, in questions of the transboundary waterway ecology, the Dniester River. The aspects of returning attention to the priority of the EU countries national interests, part of the integration process is the Republic of Moldova, are also touched upon.

Экологическое благополучие любого государства тесно связано с вопросами государственной безопасности. Вопросы государственной политики не теряют актуальности и в контексте процессов европейской интеграции, концептуально признающих (в среде наднациональных институтов и в содержании международного сотрудничества) «государство как высший центр принятия решений [1, с.2]. В понимании того, что европейская интеграция есть уникальный регионально-международный процесс, в который вовлечены государства с различиями политического, экономического, социального и культурного порядка, а, значит, и с разными факторами собственных проблем и интересов, надо различать и то, что Республика Молдова, охваченная процессом евроинтеграции, также имеет собственные проблемы, заботы и интересы, объединяющиеся в национальный интерес.

Наша задача выяснить место региональных интересов Республики Молдова в контексте ее общеевропейского цивилизационного выбора, признания общеевропейской идеологии и международного сотрудничества. Все это можно отследить на самом конкретном, возможно самом остром на данный исторический момент, примере. В нашем случае, это озабоченность экологическим благополучием Республики Молдова, ее экологической безопасностью в разрезе самых дружественных добрососедских и общестратегических отношений Молдовы и Украины.

Вопросы государственной безопасности всерьез заботят политиков всего мира и всемирное научное сообщество. Обеспокоены этими вопросами и научные круги Республики Молдова. На протяжении последних пяти - десяти лет в Молдове проведено немало число научных конференций, Круглых столов, международных форумов, посвященных национальной безопасности. Правда, большее внимание ученых, политиков и представителей гражданского общества вызывают проблемы военной безопасности, нерушимости государственных границ, суверенитета, независимости, укрепление государственной обороны и необходимости стратегического партнерства. Для Республики Молдова, перечисленные проблемы так же являются наиболее животрепещущими. Приоритеты национальных интересов Молдовы в настоящее время действительно лежат в области реализации стратегической стабильности и усилении обороны страны, предотвращении военной агрессии, обеспечения государственной безопасности и территориальной целостности. Менее обсуждаемой является область общественной и личной безопасности граждан, заключающаяся в охране здоровья граждан, сохранении и оздоровлении окружающей среды. Этим вопросам уделяется меньшее внимание.

Тем не менее, в ряд приоритетов национальных интересов Республики Молдова следует включать и вопросы, связанные с повышением качества жизни, укреплением здоровья населения, обеспечением стабильного демографического развития страны, созданием условий для рождения и воспитания здорового подрастающего поколения. Эти стороны общественной жизни совершенствуются именно в связи с достижением экологического благополучия. Существующие и прогнозируемые угрозы и риски, имеющиеся в сфере экологии, которым подвергаются национальные интересы Молдовы, являются ключевым фактором для определения содержания, приоритетов и основных направлений обеспечения национальной безопасности страны. Поэтому вопросам экологического благополучия в Молдове необходимо уделить самое пристальное внимание, при чем не только их обсуждению, но и реальному решению.

В настоящее время экологическая ситуация в Молдове обсуждается активно: в научных исследованиях, в прессе, на радио и телевидении. Однако, освещение проблем экологии в свете их приоритетности и их места в обеспечения национальных интересов государства сведено к минимуму. Вместе с тем эти проблемы носят долгосрочный характер и определяют основные цели, стратегические и текущие задачи внутренней и внешней политики государства, в том числе в области обеспечения важнейшей составляющей национальной безопасности. В рамках понятия „национальная безопасность” экологическую безопасность следует рассматривать в качестве способности государства контролировать, снижать и устранять экологические опасности разного масштаба, выявленные и оцененные научными методами, для обеспечения благосостояния общества и здоровья людей, политической, экономической и социальной стабильности. Экологическая безопасность входит в один ряд с экономической, продовольственной, общественной, личной, политической безопасностью, что получило признание на международном уровне в документах ООН [2].

Безусловно, следует иметь в виду, что национальные интересы Республики Молдова, как, впрочем, и любого иного государства, рассматриваются в контексте международных отношений, в том числе отношений между соседними государствами, иногда в срезе столкновения их национальных интересов. Следует иметь в виду, что и в построении мирных, добрососедских и дружеских межгосударственных отношений, и в разработке общих стратегий развития Республика Молдова с необходимостью обязана соблюдать собственные национальные интересы. В области политики и экономики национальные интересы государства состоят в превалировании доли национального бизнеса над иностранным в жизненно-важных отраслях экономики, в первую очередь, в области энергетики и финансов, сельского хозяйства, в приоритетной поддержке собственных производителей и в недопустимости применения при этом двойных стандартов. В защите национальных интересов Молдовы в сфере экологии, прежде всего, значение имеют развитие равноправных и взаимовыгодных отношений с традиционными соседями и интеграционными партнерами Молдовы.

Как проистекает из вышесказанного, соблюдать собственный национальный интерес сложнее всего именно в отношениях государств, связанных долгосрочными обязательствами, общей стратегией развития и традицией добрососедства. Конечно, власти и общество в Молдове волнует сохранение и оздоровление окружающей среды в мире в целом, но наибольшее беспокойство вызывает экологическое благополучие в Молдове в

частности. Преимущество национального интереса Республики Молдова в области экологии может достигаться как мерами внутригосударственной политики: воспитание граждан, привлечение общественного внимания к проблемам экологии, правовые мероприятия и т.д. Составляющими компонентами экологической безопасности (экологического благополучия) в стране являются

- ◆ наличие и соблюдение правовых основ и прогрессивная экологическая политика в области охраны окружающей среды и рационального природопользования;
- ◆ создание нормативно-технической базы для обеспечения экологического благополучия в стране;
- ◆ соблюдение гражданами правил общей экологической безопасности;
- ◆ соблюдение экологической безопасности в районах строительства;
- ◆ решение вопроса свалок и полигонов твердых бытовых отходов (ТБО);
- ◆ обеспечение экологической безопасности товаров [3].

Соблюдение национальных интересов Республики Молдова в области экологии может быть достигаемо и на международном поприще через создание равноправных и взаимовыгодных отношений. Конкретику в данном случае, прежде всего, приобретают межгосударственные отношения соседних государств. В нашем случае рассматриваются национальные интересы Республики Молдова сквозь призму отношений нашего государства с Украиной. С этим государством Молдову роднит многое: постсоветское прошлое, равнозначный старт к независимости и суверенной государственности, путь к демократии, а в последние годы это еще и общая стратегия интеграции в Европейский Союз. Национальный интерес Республики Молдова в области экологии может быть достигаем и во внешне-государственной политике теми же мерами, что во внутренне-государственной, и составляющие компоненты национального благополучия (как достижение результата) те же. Вопросы соблюдения национального интереса каждой из стран при видимой уравновешенности межгосударственных отношений становятся как бы деликатной сферой, ибо нарушают общую идиллию уравновешенности и общности стратегических интересов. В случае Молдовы и Украины это взаимная поддержка в общем евроинтеграционном курсе двух соседних государств и в прозрачности реализации внутренних реформ по европейским стандартам. Но и в самых гармоничных межгосударственных отношениях возникают насущные национальные интересы. В национальном интересе выражаются первостепенные жизненные потребности в выживании и самосохранении нации и государства. Поли-

толог Михаил Троицкий, к примеру, пишет, что «национальные интересы представляют собой открытую декларацию потребностей и намерений государства, основанных на оценке текущей ситуации», и такая декларация выполняет ряд важнейших функций в жизни страны. В контексте развития институтов демократии национальные интересы представляют собой комплекс взаимосвязанных утверждений о том, что и почему выгодно тому или иному государству в определённый момент времени [4]. Декларирование этих потребностей одним государством несколько ущемляет интересы другого, то есть влечет ограничение свободы действий властей этого государства, которые в большинстве случаев стремятся укрепить собственные позиции внутри страны, используя внешнюю политику.

Обратимся к конкретным задачам исследуемого предмета: национальный интерес Республики Молдова в вопросах экологии на фоне межгосударственных отношений с Украиной. Последние несколько лет вопросам экологии во взаимоотношениях Молдовы и Украины уделяется немало места, в частности вопросам охраны водных ресурсов пограничной реки Днестр. Украинские власти уже несколько лет говорят о намерении построить новые ГЭС выше Ново-днестровской гидроэлектростанции. В украинском перспективном плане «Укрэнерго», в ведении которого находится Днестровский гидроузел, считают, что благодаря дальнейшему развитию Днестровского гидроузла, в частности проекта строительства дополнительных ГЭС на Днестре, украинская энергетика станет менее зависимой от газа и угля. В 2016 году Киев принял программу развития отечественной гидроэнергетики до 2026 года, которая, среди прочего, предусматривает расширение ГАЭС и строительство шести новых ГЭС в верховье Днестра, при чем в его равнинной части. Понятно, что в данном случае Украина отстаивает собственный национальный интерес. Интересы Молдовы в данном случае не учитываются и экологическое благополучие в стране под вопросом. Ключевой момент, по мнению экологов, как раз в том, что в горной части реки строительство ГЭС еще допустимо, но в равнинной части может стать катастрофой для Днестра. Как минимум, считают они, будут затоплены берега национальных заповедников Украины и исчезнут десятки видов редких растений, рыб и птиц, как максимум, некоторые населенные пункты Молдовы могут остаться без воды.

Украина уже 10 лет ведет переговоры с Молдовой, чтобы подписать соглашение о функционировании Днестровского гидроэнергоузла. Одна из целей Украины — получить в аренду 19,22 га молдавской земли в районе села Наславча, чтобы построить там дамбы и поднять уровень буферно-

го водохранилища на ГАЭС. Еще в 2014 году тогдашний Госсекретарь Министерства Сельского Хозяйства, регионального развития и окружающей среды Республики Молдова Валентина Цапиш, возглавляющая молдавскую делегацию в комиссии по эксплуатации Днестра, была всерьез озабочена экологической ситуацией на реке. Молдавская сторона стремилась поставить решение проблемы на серьезную экспертную базу с привлечением европейских специалистов. Так, в середине сентября 2014 года Министерство Сельского Хозяйства подписало контракт о реализации совместного с ПРООН и финансируемого Швецией проекта, в рамках которого эксперты исследуют влияние на Днестр строительства запланированных Украиной гидроэлектростанций. Результаты экспертизы должны быть известны к концу 2019 года. «Тогда станет понятно, как именно ГАЭС повлияют на Днестр», — поясняла молдавский функционер. В рамках проекта должна быть разработана и новая методология оценки потенциального ущерба водной экосистеме [5].

Кишинев уже два последних года напряженно обсуждает с Киевом вопрос безопасности экосистемы Днестра. Экс-премьер-министр Молдовы Павел Филип подчеркнул, что построить новые ГАЭС на Днестре «не могут без результатов исследования и согласия Молдовы». И заверил, что Украина пообещала не делать ничего для ухудшения ситуации в бассейне реки, потому что Днестр — это «общее богатство». Комиссия по публичному управлению, экологии и развитию территорий Парламента Республики Молдова от 20.03.2007 года даже приняла решение «о воздействии Днестровского гидротехнического комплекса (Украина) на экологическое состояние реки Днестр», где в необременительной форме законодательная власть Молдовы рекомендовала «Министерству Иностранных Дел и Европейской Интеграции использовать все дипломатические меры для соблюдения Украиной обязательств по Конвенции ЭСПОО и представления Республике Молдова всех материалов, касающихся оценки воздействия Ново-днестровского гидрокомплекса на Средний и Нижний Днестр» [6]. Осторожное отношение молдавских властей к решению проблемы Днестра давно вызывают бурю возмущения не только ученых и общественников, но массы пользователей социальных сетей, переживающих за экологию Днестра, и сетующих о том, что опять в политических дебатах проигрывает молдавская сторона [7].

Показательной можно назвать встречу тогдашних глав правительств Молдовы и Украины Павла Филипа и Владимира Гройсмана в феврале 2017 года, на которой был обговорен ряд вопросов общего природопользова-

ния, в том числе, и водными ресурсами реки Днестр. Результат переговоров, скорее, был полезен Украине, нежели Молдове. Это касается обсуждения защиты экосистемы Днестра в условиях, когда украинские власти намерены построить шесть новых гидроцентральных на реке. Резоны молдавской стороны о том, что Днестр – это важный источник водоснабжения, как для Одессы, так и для Кишинева и других местностей Молдовы и Украины встретили лишь частичное понимание украинской стороны. Было оговорено, что международная комиссия разработает новый регламент деятельности Ново-днестровской гидроэлектростанции, а проблемы возможного обмеления Днестра будут в будущем совместно обсуждаться молдавскими и украинскими учеными и экспертами. Однако и на сегодняшний день украинская сторона не отказалась от строительства новых гидросооружений на Днестре.

Тревожатся и активисты Украины. Накануне встречи глав Правительств в Киеве 1 февраля перед зданием Кабинета Министров Украины активисты и эксперты-экологи провели митинг за сохранение рек и против строительства Каневской гидроаккумулирующей электростанции (ГАЭС) и новых гидроэлектростанций (ГЭС) на Днестре. Украинские активисты утверждают, что «в результате выполнения «Программы развития гидроэнергетики на период до 2026 года» (распоряжение украинского правительства от 13 июля 2016), которая предусматривает сооружение Каневской ГАЭС и каскада из шести новых ГЭС на верхнем Днестре, нас ждет окончательная гибель Днестра и уничтожение уникального Днестровского каньона». Активистов Украины беспокоило, что разработка проектной документации Днестровского каскада ГЭС уже началась [7].

Представители правительства Республики Молдова в данном случае недостаточно настойчивы в соблюдении национальных интересов государства. Нерешительное отношение к проблемам экологии со стороны политиков вызывает соответствующую реакцию гражданского общества и научного сообщества. Руководитель Международной ассоциации хранителей реки Днестр «ЕСО-Tiras» Илья Тромбицкий сообщил, что действия украинского правительства Украины идут вразрез с общемировыми правилами трансграничного сотрудничества по рекам. «Еще в 2012 г. обе страны (Молдова и Украина – Авт.) подписали стандартный договор о действиях в бассейне Днестра. Но он до сих пор не ратифицирован украинской стороной, которая действует в интересах собственных олигархов, а не народа. Данный договор, если и будет действовать, то затрагивает только экономические, политические, но не экологические проблемы. А последним офи-

циальным документом, который рассматривал вопросы качества воды, обмеления реки и состояния ее биосферы является доклад о функционировании днестровских водохранилищ за 1986 г.», – отметил Илья Тромбицкий. Он подчеркнул, что «экологические проблемы так же насущны и требуют срочных решений, как и вопросы политики» [8].

Сотрудник Института Зоологии Республики Молдова член-корреспондент Елена Зубкова так же считает, что строительство еще трех Гидроэлектростанций приведет к тому, что годовой сток воды в Днестре станет ниже среднего показателя – 10 млрд. кубометров. Если же введут в строй все шесть гидроэлектростанций, понятие «река Днестр» исчезнет. «Уже можно говорить о качественном изменении состава воды – Днестр питают в основном малые притоки и подземные источники. Каскад ГЭС фактически прекроет питание реки», отметила исследователь [8].

Собственно, в защиту реки Днестр так же активно выступает и гражданское общество Украины. Председатель Всеукраинской экологической лиги Татьяна Тимочко сообщила, что в Украине более 50 экологических организаций опротестовали действия правительства в отношении строительства каскада новых ГЭС на Днестре. «Против высказались областные советы Ивано-Франковской и Тернопольской областей. Но у нас гораздо хуже налажен диалог с властью, чем в Молдове, его фактически нет на протяжении последних лет. Однако от лица гражданского общества я заявляю, что строительства мы не допустим», – заявила эколог [8].

В стремлении спасти Днестр представители гражданского общества Молдовы и Украины проявляют себя более принципиально, нежели представители властных структур. Только благодаря гражданскому обществу и ученым становится прозрачным критическое состояние бассейна реки Днестр: дефицит водных ресурсов, уменьшение гидробиологических ресурсов бассейна, ухудшение питьевого водоснабжения, снижение биологического разнообразия водных экосистем бассейна. Экологи Молдовы считают, что работа украинских, уже существующих, гидросооружений на Днестре приводит к пагубным последствиям для реки: «Нарушены гидрологический, гидрохимический и гидробиологический режимы реки, происходят резкие перепады уровня воды в течение суток, изменяется термальный режим, усиливаются процессы вторичного загрязнения, исчезли ценные виды рыб», отмечает глава Международной экологической ассоциации хранителей реки Днестр «ЕСО-Tiras» Илья Тромбицкий [8].

После подобных обличений в вопросе экологии важной для государства водной артерии, думается, дипломатическому корпусу и политическим

кругам Молдовы следовало бы более настойчиво отстаивать национальные интересы и проявлять большую принципиальность на пользу своему государству. Но в ответ на обличительную критику со стороны экспертов, принципиально защищающих Днестр, молдавские власти не утвердили Исполнительного директора Международной ассоциации хранителей реки Днестр «Есо-TIRAS» Илью Тромбицкого в состав комиссии, которая должна была договариваться с Украиной в отношении совместного управления бассейном реки, в том числе, в отношении намерения построить на реке нескольких ГЭС. 13 апреля 2017 года бывшее правительство утвердило персональный состав молдавских представителей в комиссии по устойчивому использованию и охране бассейна реки Днестр. Сопредседатель - госсекретарь министерства сельского хозяйства, регионального развития и окружающей среды Валентина Цапиш. Изначально для представителей науки и неправительственного сектора каждая страна должна была предложить по два члена с каждой стороны. Гражданское общество Молдовы предложило, в том числе и Илью Тромбицкого, но тогдашнее правительство не утвердило главного защитника Днестра в состав этой комиссии, заменив его третьим представителем от науки. Да и как можно было давать слово столь неудобному оппоненту, считающему, что «молдавским чиновникам не нужен Днестр, они уедут в Швейцарию и будут там счастливо жить.»! [9]. А ведь Илья Тромбицкий, наверное, самый известный в стране эколог, который борется за Днестр, известен он и в Украине. Тому обстоятельству, что самый принципиальный исследователь и последовательный защитник Днестра не включен в состав молдавской делегации, удивлены даже украинские экологи: «то, что произошло с Исполнительным директором Международной ассоциации хранителей реки Днестр «Есо-TIRAS», похоже, выходит за все рамки» [10].

«Это произошло потому что я задаю неудобные вопросы, - рассказал в интервью газете «Комсомольская правда» сам Илья Тромбицкий. - Более того, я упираю на то, что здесь есть теневые интересы. Украина очень заинтересована в аренде 19,22 гектара ключевого участка молдавской территории (половина плотины и весь молдавский берег, чтобы отделить Молдову от буферного водохранилища) и за это она готова на многое. С другой стороны, Молдова, как страна, заинтересованная в том, чтобы эксплуатация днестровского гидроузла шла так, чтобы не нарушать экологические потребности реки. Украина же собирается строить шесть ГЭС, которые тоже уменьшат сток воды. Поэтому я предложил правительству Молдовы поменять аренду территории на пакет экологических обязательств Украины

в отношении Днестра. Но Молдова предпочитает сдавать все это без того, чтобы выиграть максимально» [9]. Украине выгодна аренда молдавских территорий для того, чтобы поднять уровень буферного водохранилища, который необходим для полноценного функционирования Днестровского гидроэнергоузла, в том числе и ГАЭС. Это для интересов Украины ключевой момент. В интересах же Молдовы - обменять аренду на то, чтобы Украины возмещала утраченные экосистемные необходимости Днестра, делала возможными весенние попуски, обеспечивала минимальный уровень воды в Днестре в течение года. Это несколько не выгодно энергетикам Украины, но ведь надо же и обеспечивать паритетность национальных интересов. Вести конструктивный диалог, учиться совместному сотрудничеству и совместной ответственности. Вместо этого Кишинев и Киев уже не первый год спорят о том, кто виноват в деградации Днестра. Молдова обвиняет Украину в том, что из-за самовольных действий украинских энергетиков Днестр мелеет и ухудшается его экологическое состояние. «Энергетики прибрали к рукам Днестр. Гидроэлектростанции изменяют температурный и гидрологический режимы реки, подают в Днестр слишком холодную воду из нижних слоев водохранилища. Это влияет на нерест рыбы: он возможен, когда вода достаточно прогрета. Кроме того, украинские энергетики регулируют сток воды. Новоднестровская ГЭС регулярно не добавляет воду Днестру, а иногда и не пускает ее совсем, как это было в 2011 году. Бассейн Днестра живет в соответствии с Правилами эксплуатации ГЭС. Исчезает не только рыба. Гидроэнергетика ставит под угрозу все биоразнообразие бассейна Днестра в целом. Страдают Молдова, Приднестровье и сама Украина» [8].

Украина, в ответ указывает на загрязнение Днестра промышленными и другими отходами, которое допускает молдавская сторона и, со своей стороны, находит изъяны в экологической политике Молдовы. Заместитель Министра экологии и природных ресурсов по вопросам евроинтеграции Украины Николай Кузьо отметил, что управлять трансграничными реками следует с учетом опыта европейских стран, где имеются общие водные ресурсы. Украинский функционер указывает на важную проблемную задачу на Днестре – это насущная необходимость, прежде всего, построить очистные сооружения в Сороке и в Ямполе. Что касается города Сорока, то здесь национальный интерес Республики Молдова в области экологии действительно может быть соблюден исключительно мерами внутригосударственной политики. По оценкам местных экологов, каждый день в Днестр из Сороки попадет более тысячи кубометров канализационных

вод. Примар города Виктор Сэу заявляет, что эта проблема не решается еще с 2001 года. Тогда были закрыты очистные сооружения в селе Цекиновка, расположенные на территории Украины. После распада СССР очистная станция, к которой по дну Днестра из Сороки тянулись сточные трубы, оказалась уже в независимой Украине, и, по ряду причин, противоположный берег отказался от услуг, которые предоставлялись городу ранее. После этого ядовитые потоки потекли в реку. Много лет руководство города Сорока пытается привлечь инвестиции для открытия станции по очистке воды. Некоторое время назад станцию очистных сооружений должны были построить в селе Егорены, что в четырёх километрах от города Сороки. “Мы выиграли грант в пять миллионов долларов для строительства очистной станции, планировали ввести её в эксплуатацию в 2011 году. Но некоторые жители села не хотели, чтобы на их территории строили очистную станцию. Из-за этого конфликт Всемирный банк отозвал деньги и инвестировал в другую страну”, - сетует Виктор Сэу [11].

Возможно, украинская сторона вправе упрекать власти Молдовы проблемой загрязнения Днестра сточными водами Сороки. Эта проблема остается нерешенной до настоящего времени, принося урон экологическому благополучию Республики Молдова. Стоит напомнить, что водопроводная вода в столичных кранах проходит фильтрацию лишь на очистной станции в селе Кошерница в Криулянском районе. А до этой очистной станции нечистоты города Сорока следуют по Днестру беспрепятственно и небезопасно для здоровья граждан. „Существует ряд заболеваний, которые передаются через воду. Прежде всего, это – гепатит. Конечно, здоровая река сама в состоянии, образно говоря, лечить себя. Но состояние Днестра сегодня не совсем удовлетворительное. Это отражается и на стоимости очистки воды для крупнейшего города страны – Кишинева. Нужна крайне глубокая очистка. Однако для других населенных пунктов, где нет систем очистки воды, она, естественно, может представлять определенную опасность”, - заявляет все тот же Илья Тромбицкий [12]. По словам эколога, с учетом того, что домашний скот водят на водопой именно к Днестру, повышается опасность паразитарных заболеваний у животных, которые вполне могут передаваться и человеку через мясо, которое, к примеру, подверглось недостаточной термической обработке. „Из-за сточных вод, систематически сливаемых в Днестр, существует целый комплекс проблем. Прежде всего, рыба может быть подвержена массовому заражению гельминтами. Много рыбы из Днестра продается на рынках Молдовы, и жители охотно ее покупают, видя преимущество в цене по сравнению с морской. Однако,

экономия на рыбе, жители страны рискуют здоровьем. Достаточно плохой термической обработки продукта, и человеку обеспечен неприятный сюрприз», бьет тревогу Илья Тромбицкий [12].

Огорчает лишь то, что озабоченность здоровьем жителей страны и общим экологическим благополучием звучит из уст представителей гражданского общества, а не представителей власти. Между тем, именно мерами внутренне-государственной политики, как инвестиционно-экономическими, так и правово-воспитательными может быть достигнуто экологическое благополучие в стране, но для этого у политических властей должно выработаться отношение к вопросам экологического благополучия, как к приоритетным вопросам государственной безопасности.

Представители гражданского общества также признают важность правового просвещения и экологического воспитания широких масс населения. Важно, чтобы жители Молдовы знали, что не только украинские энергетики отрицательно влияют на Днестр, но и они сами не научились нести правовую и моральную ответственность за собственную экологическую безопасность и экологическое благополучие страны. Речь идет о незаконной вырубке лесов в пойме реки, незаконном выпасе скота, несанкционированных свалках, незаконной добыче песка, промышленном загрязнении реки из-за плохого контроля и низких штрафов и т.д. «Без комплексного решения этих проблем, даже если в Украине дополнительные ГЭС не построят, а Днестровский узел будет работать, как положено, воды в Днестре не прибавится и чище она не станет», — заключают эксперты [5]. Очевидно, дело за мерами правового и морального воспитания населения. К сожалению, в обозримом времени ни общественность, ни средства массовой информации не имеют возможности знакомиться с громкими судебными делами, касаемо преступного отношения к окружающей среде, загрязнения водного бассейна реки Днестр, несанкционированной вырубки лесных насаждений и тому подобного. Экологическую катастрофу на Днестре усугубляют молдавские предприятия, добывающие в коммерческих целях песок и гравий со дна реки [13]. По данному вопросу известны сетования экологов и средств массовой информации, но не известны случаи юридического наказания лиц, ответственных за соблюдение правил природопользования.

Подобная картина наблюдается и в Молдове, и в Украине. Уже много времени средства массовой информации вместе с экологами в Украине бьют тревогу по поводу облесения Карпат, негативно сказывающегося на общей экологии государства, и, в особенности, на состоянии наполнения водной артерии Днестра. Это небезосновательно дает пищу для упреков со стороны

экологов Молдовы. Начиная с 2015 года, в социальных сетях появляются фотографии стремительно «лысеющих» Карпат, в которых катастрофическими темпами растет количество пней, оставшихся на месте возвышавшихся годом ранее лесов. Да и бывший председатель Закарпатской областной государственной администрации Геннадий Москаль назвал лес, его вырубку и контрабанду одной из двух главных проблем региона [14].

В апреле 2015 года Верховная Рада Украины ввела на 10 лет запрет на экспорт лесоматериалов и пиломатериалов в необработанном виде, запретив экспорт леса-кругляка (кроме сосны) с 1 ноября 2015 года и леса-кругляка древесных пород и сосны с 1 января 2017 года. Летом того же года данный закон был подписан экс-президентом Петром Порошенко (2014-2019 гг.), а экс-премьер-министром Арсением Яценюком (2014-2016 гг.). Его предписанием, было поручено создать рабочую группу с выездом на место для проверки информации относительно неправомерной вырубке лесов в Карпатском регионе. В мае 2016 года Владимир Гройсман, будучи премьер-министром полностью запретил вырубку леса в Украине, о чем сообщил глава Министерства Экологии и Природных Ресурсов Остап Семерак. Однако, все эти меры ничуть не изменили ситуации: незаконная вырубка леса процветает, причем не только в Карпатском регионе с его наибольшим сосредоточением наиболее ценных древесных пород, но и в прочих регионах страны. Наибольшие объемы незаконных рубок выявлены в лесах на территории тех областей, что расположены в бассейне реки Днестр: Закарпатской - 1142 куб. м., Львовской - 1090 куб. м., Ивано-Франковской - 759 куб. м. [14].

Возникновению подобной ситуации в 2015-2016 годах способствовала недостаточная ответственность за незаконную вырубку леса, которая согласно статье 246 Уголовного Кодекса Украины состояла из административной ответственности в виде штрафа в размере от 850 грн. до 1700 грн. В ноябре 2016 года Государственное лесное агентство Украины предложило увеличить штрафы за незаконную рубку леса в 10 раз - до 17 тысяч гривен и ввести уголовную ответственность за незаконную рубку с лишением свободы на срок до 5 лет. Но предложения Агентства были учтены лишь частично: 23 мая были приняты изменения в статью 246 Уголовного Кодекса Украины, согласно которому, максимальный штраф увеличили с 1700 гривен до 8500 гривен, введена уголовная ответственность, в зависимости от санкций статьи, от ареста сроком до 6 месяцев до ограничения свободы на срок до 5 лет. Однако к настоящему времени эксперты зафиксировали уничтожение уже свыше 30% украинского леса [14].

Молдавские экологи, между тем, признают, что не только украинские энергетики и лесозаготовители отрицательно влияют на Днестр, но и сами жители Молдовы. Как уже отмечалось, речь идет о незаконной вырубке лесов в пойме реки, незаконном выпасе скота, несанкционированных свалках, незаконной добыче песка, промышленном загрязнении реки из-за плохого контроля и низких штрафов и т.д. Закон Республики Молдова № 1515 от 16.06.1993 года об охране окружающей среды, подписанный еще Президентом Мирчей Снегуром охватывал все стороны охраны окружающей среды, но в качестве уголовного наказания за нарушение норм экологии предусматривал лишь административные меры. Как показала жизнь, этого оказалось недостаточно. Изменения в экологическое законодательство в сторону наказаний за нарушение его норм (не без влияния европейских экологических структур) произошли только в 2008 году. Однако и Кодексом за № 218 от 24 октября 2008 года все также предусматривалось наказание штрафами, лишением права осуществлять определенную деятельность, запретом занимать определенные должности, использованием неоплачиваемого труда в пользу общества от 10 до 40 часов. К примеру, несоблюдение пределов и режима охраны зон рек и водоемов и прибрежных водоохраных полос влечет за собой наложение штрафа на физических лиц в размере от 10 до 30 условных единиц и на юридических лиц в размере от 100 до 200 условных единиц. Несоблюдение правил и инструкций, касающихся эксплуатации гидротехнических, водохозяйственных и водозащитных сооружений, устройств и измерительных приборов, влечет наложение штрафа на физических лиц в размере от 10 до 20 условных единиц, на должностных лиц в размере от 40 до 50 условных единиц и на юридических лиц - в размере от 100 до 200 условных единиц. Несоблюдение пределов и режима охраны водоохраных лесонасаждений влечет наложение штрафа на физических лиц в размере от 10 до 30 условных единиц и на юридических лиц в размере от 100 до 200 условных единиц. Незаконная порубка деревьев и кустарников в зеленых насаждениях, их повреждение или повреждение их частей, в том числе, в результате пожаров, влечет наложение штрафа на физических лиц в размере от 40 до 50 условных единиц, на должностных лиц в размере от 250 до 350 условных единиц и на юридических лиц в размере от 100 до 200 условных единиц. Арест за правонарушение может применяться в случае умышленного неисполнения уплаты штрафов и другого наказания за правонарушение и выливается в наказание сроком от 3 месяцев до 1 года [10].

Следовательно, на данном этапе в интересах и Республики Молдова, и Украины - укрепление собственного законодательства в области экологии: укрепление системы защиты природопользования в направлении заботы о здоровье населения и усиления наказания за правонарушения в этом направлении. Дело, конечно, еще и в усилении правового и морального воспитания масс [15].

На данном этапе, когда Украина пока не предпринимает никаких практических шагов, связанных с реализацией проекта строительства новых ГЭС на Днестре, улучшение экологии на трансграничной реке может идти исключительно путем общей информированности, заинтересованности, просвещения и морально- правовой ответственности населения. Эти меры предусмотрены внутригосударственной политикой в соблюдении национального интереса любого государства на всех направлениях обеспечения безопасности: военной, антитеррористической, экономической, информационной, экологической и др.

Написание данной статьи побуждено необходимостью повышения ценности национального интереса в государствах мира, и, в частности, в Республике Молдова. Осознание национальных интересов не должно проходить мимо внимания руководства Республики Молдова, государства, активно участвующего в процессе европейской интеграции. Примеры негативного влияния уступок собственным национальным интересам на уровень безопасности в некоторых государствах Европы становятся все более очевидными, изучаются и должны быть учтены в Республике Молдова [16, с.393]. Да и Украине на обстоятельства появления угроз национальной безопасности во всех ее ипостасях также обращают внимание и ученые, обозреватели и политики [17].

Культивирование тотальной толерантности в европейских государствах делает терпимую и политкорректную европейскую цивилизацию, на самом деле, уязвимой и беспомощной. В лучшем случае толерантность предполагает уважение и понимание людей иной культуры.

При этом важным моментом остается сохранение собственных культурных ценностей, уверенности в своих убеждениях. Кроме того, в понятие толерантности не должно входить потворство социальной несправедливости или навязыванию других убеждений. То есть, в обществе должна быть определенная терпимость друг к другу. В настоящее время в мире происходят несколько иные процессы. Достаточно обратить внимание на отношение к проблеме мигрантов в Западной Европе. Не секрет, что в государствах процветающей толерантности и политкорректности появилось

много иммигрантов, выходцев из стран третьего мира, которые существуют за счет титульного населения этих стран. Не секрет, что выходцы из африканских, азиатских стран не хотят трудоустраиваться, изучать язык, богатую культуру и общественный уклад Германии, Франции, Нидерландов и других государств, гостеприимно принявших беженцев. Влияние тотальной толерантности в данном случае провоцирует угрозу этнической идентификации европейцев, угрозу терроризма и социально-экономических уронов, в том числе и экологических.

Граждане европейских государств, как заложники собственной толерантности, за счет уступок национальным интересам, не могут позволить себе открыто направить мигрантов в русло общеевропейской культуры и не могут остановить их некультурное поведение на улицах, наемкнуть на трудоустройство, побудить к изучению государственного языка, к уважению местных обычаев и культуры. И все это только потому, что такое поведение связывают с проявлениями расизма, национальной нетерпимости со стороны коренных жителей, то есть с проявлением неpolitкорректности.

Известно, какими неухоженными и антисанитарными стали те места в Париже, Лондоне, Мюнхене и других городах Европы, где поселились приезжие мигранты. Это ли не угроза экологической безопасности, и, по большому счету, здоровью местного населения? А национальный интерес включает в себя и моральное здоровье граждан. Ощущение безнаказанности, вседозволенности сквозит в поведении радикальных исламистов. Это ли не есть проявление урона для национальных интересов и национальной безопасности европейских государств. В этом контексте, вероятно, следует напомнить теоретические принципы Евросоюза, где указывается, что «Европейская интеграция представляет собой уникальный регионально-международный процесс, в основе которого лежат различные политические, экономические, социальные и культурные факторы». И подчеркивается также, что «в процессах европейской интеграции государство является высшим центром принятия решений: оно принимает решение о передаче и передает часть своих суверенных полномочий на наднациональный уровень для достижения определенных целей своей политики» [1].

С учетом «повторения пройденного» не таким уж популистским становится появление в европейских странах партий и общественных движений, лозунги которых, спровоцированные многопрофильной проблемой иммигрантов, провозглашают возвращение к национальным интересам. По-прежнему в тренде остается, даже после переименования, Национальное объединение во Франции с его программными требованиями, где (сре-

ди прочих) провозглашается прекращение потока иммигрантов из Азии и Африки и возвращение государства к собственным национальным интересам во всем их объеме [18]. Своих сторонников имеет и партия Альтернатива для Германии, привлекающая своими сторонников критикой иммиграционной политики государства и заявлениями о возврате к национальным интересам [19]. В Нидерландах Народная Партия за Свободу, хотя и проиграла в парламентских выборах, однако позиции партии укрепились тем, что выиграны были эти выборы с использованием ее лозунгов, нацеленных на подъем национального самосознания и отстаивание национальных интересов [20]. Своих последователей имеет и Датская народная партия. Причины, обусловившие появление партии, ее политический успех и привлекательность среди избирателей, определились особенно, на фоне наметившегося в последнее время притока иммигрантов, прежде всего мусульман. Программой партии рассматриваются вызовы, с которыми столкнулись культурные традиции и суверенитет Дании [21]. Великобритания также не осталась в стороне от риторики соблюдения национальных интересов, поскольку политика Евросоюза подтолкнула британцев голосовать за Brexit [22]. И приход партии «Новая демократия» к власти в Греции произошел под национальной риторикой [23].

Обратиться к национальным интересам можно и без политических потрясений и социальных крайностей. Важно осознание того, что в межгосударственных отношениях и в международном партнерстве важны и межгосударственные объединения, и общие стратегические цели, и общая идеология, но важны и внутригосударственные проблемы, решение которых насущны. Истеблишмент каждого государства призван служить, прежде всего, национальным интересам, безопасности государства и благополучию своего народа. Мы попытались рассмотреть соотношение общестратегического, межгосударственного и национального на, возможно, очень конкретном примере – на приоритете экологического благополучия в национальном интересе Республики Молдова. Этот вопрос можно было бы рассмотреть и в других аспектах, которые во множестве предоставляет нам современность: например, на примере важности поддержки собственного предпринимателя, возможно, в угоду развития внешней торговли. В виду приоритетности внутреннего предпринимателя Республика Молдова, исконно аграрная страна, не окажется, как это было в начале лета 2019 года, «с картошкой из Македонии, томатами из Турции, виноградом из Аргентины, яблоками из Польши на прилавках [24] и не столкнется с нареканиями собственных граждан на подорожание сельскохозяйственной продукции» [25].

Необходимость приоритетности национального интереса можно проследить и на примере перманентного роста уровня международной торговли переработанной сельскохозяйственной продукцией, в частности, молочной продукцией, ведь процент отечественной на прилавках Республики Молдова составляет только 78% [26]. Ежегодно растет присутствие в Молдове молочной продукции из Украины, и, в то же самое время в Республике регулярно распространяются данные о сомнительном качестве молочной продукции молдавских производителей. По мнению юриста Центра поддержки потребителей из Кишинева Раду Жигэу, скандалы, связанные с молочными продуктами, которые регулярно проходят в Республике, имеют целью дискредитировать отечественных производителей, потому что лабораторные исследования молдавской продукции инициируются для того, чтобы освободить место на рынке другим производителям, а их проведение финансируется зарубежными фондами [27].

Подобные предостережения о необходимости соблюдения национальных интересов можно обосновать и на других примерах. Ведь важнейшей стороной обеспечения независимости и безопасности Молдовы является защита ее национальных интересов, которые проявляются как в жизни страны в целом, так и в отдельных сферах жизнедеятельности общества. Национальные интересы Молдовы – это совокупность сбалансированных интересов личности, общества и государства в экономической, внутриполитической, социальной, международной, информационной, военной, пограничной и, что отмечено нами, в экологической сферах. Государство, успешно отстаивающее национальные интересы обеспечивают себе престиж, стратегическую стабильность и равноправное стратегическое партнерство. Граждане нашего государства вправе рассчитывать на соблюдение их интересов, что является составляющей национального интереса.

По мнению политического аналитика Андрея Гэу приоритетами национальных интересов могут считаться только интересы, чаянья, озабоченности, выражаемые и поддерживаемые большинством населения. Но в современной Республике Молдова на протяжении всей истории ее независимости, сетует молодой аналитик, – «национальные интересы, являются не более чем инструментами для спекуляции, возможностью получить власть для реализации исключительно групповых интересов. Позиция же и мнение значительных слоев населения страны касательно приоритетов в национальных интересах, неоднократно выделяемых, как особо важные экспертным и гражданским сообществом, игнорируются

властью на протяжении всей истории независимости Республики Молдова [28]. Если исходить из формулы А. Гэу, то проблемы экологии, вопрос спасения Днестра, о которых беспокоится значительное число населения Республики, мы можем и должны отнести к приоритетам национальных интересов Молдовы. Первостепенное значение для всестороннего (экономического, социального, экологического и др.) благополучия любого государства, улучшения благосостояния, личной безопасности и здоровья населения, имеют национальные интересы. Их продуцирование и развитие, по мнению А. Гэу, целиком ложатся на плечи новой политической элиты во власти, получившей в свою очередь кредит доверия у населения. В ответ граждане государства вправе рассчитывать на соблюдение национального интереса Республики Молдова, как в интеграционных, так и в межгосударственных, соседских отношениях. Под выводами аналитика можно без сомнения подписаться. «Политической элите РМ необходимо сгенерировать реальные, адекватные запросы времени, действительно грандиозные (но не фантастические) национальные интересы, духовно мотивировать общество и провести его за собой» [28].

«Комсомольская правда» Молдовы от 30 июня 2019 года (как и многие другие средства массовой информации страны) уповаает на ответственный подход новых властей Молдовы и Украины к спасению трансграничной водной артерии Днестра. Исполнительный директор Международной ассоциации хранителей реки Эко-Тирас Илья Тромбицкий в новых надеждах настаивает, что этот вопрос должен находиться в центре внимания новой власти, обращая внимание на опасения экспертов и представителей неправительственных организаций, как в Молдове, так и в Украине. «Несмотря на то, что еще в апреле были приостановлены действия по строительству шести гидроэлектростанций на Днестре, эксперты в этой области считают, что власти Украины не откажутся от своих намерений. Представители академической среды и НПО в этой области, выступающие против строительства гидроэлектростанций, считают, что этот вопрос должен находиться в поле зрения новой власти в Кишиневе. - Нам нужна демократия, и, слава Богу, сейчас ситуация в Молдове лучше. Надеюсь, в Украине тоже будет лучше. И в этих условиях демократии, я надеюсь, что решения будут приниматься более демократично, в публичных дискуссиях, - высказывает эксперт от Молдовы [29]. Член-корреспондент Академии Наук Молдовы член-корреспондент Елена Зубкова также опасается, что украинская сторона не откажется от строительства шести ГЭС. Если это произойдет, есть риск остаться без Днестра, соответствен-

но, без воды. И это происходит в условиях, когда Днестр и так страдает, а объем воды уменьшается. Ведь строительство гидроэлектростанций еще больше снижает уровень реки. «Я считаю, что проблема должна быть решена на политическом уровне, потому что экологи уже поняли это. И партнеры из Украины видят, что происходит», - отметила Елена Зубкова. Председатель Ассоциации „Край” из Тернопольской области Галина Процива считает, что если намерение построить новые гидроэлектростанции на Днестре осуществится, существует риск того, что будет затронут весь бассейн реки, что сильно повлияет и на население. По ее словам, население в этом районе крайне возмущено этим намерением. Люди, благодаря активности ассоциативного сектора и академических кругов, стали более информированными. Фактор принятия решений должен учитывать мнение населения, которое в первую очередь будет затронуто [29].

Фиксируя данные чаянья, будем оптимистами и станем ожидать от новых властей Молдовы и Украины взаимопонимания, обоюдного признания и уважения национальных интересов во всех сферах, в том числе и в остром вопросе экологической безопасности а, значит, экологического благополучия обоих государств. В последнее время в Молдове после парламентских, а в Украине после президентских выборов произошли серьезные политические изменения во властных структурах. Граждане обоих государств могут надеяться на улучшения диалога во всех сферах деятельности, в том числе и в сфере проблем экологии. Основания к этому: вполне дружественное начало, которое положено визитом Премьер-министра Молдовы Майи Санду в Украину и ее встреча с Президентом Владимиром Зеленским. Президент Украины выразил убеждение, что активный диалог и взаимодействие во всех сферах обоюдного интереса стран будут продолжены. Премьер-министр Молдовы, в свою очередь, заявила, что рассматривает стратегическое партнерство с Украиной как важный принцип собственной безопасности [30]. Экологические проблемы на встрече 11 июля 2019 года пока были вне тем диалога, но есть надежда, что на них в ближайшее время будет обращено достойное внимание. События последних дней указывают на это, хотя бы в Украине. К этому есть предположения по серьезной обеспокоенности проблемами экологии, которую высказал совсем недавно Владимир Зеленский, назвав эти проблемы главными в Украине [31]. Думается, эта обеспокоенность Президента Украины экологией экстраполируется и на Молдову, предвосхищая паритетность национальных интересов Молдовы и Украины в области экологии.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Максименко И., Интересы и идеи Большой Тройки ЕС в контексте теорий европейской интеграции (коммуникативные аспекты. В: Риторика и политическая коммуникация. Электронно-научное описание. 2013, Брой 10. 45 с.
2. <https://www.dissercat.com/content/rol-organizatsii-obedinennykh-natsii-v-obespechenii-ekologicheskoi-bezopasnosti> (посетила 17.01.2019)
3. https://studme.org/55148/bzhd/sostavlyauschie_komponenty_ekologicheskoy-bezopasnosti.
4. <https://idatenru.ru/politological/nacionalnii-interes-i-ego-rol> (посетила 29.01.2019).
5. <https://ru.sputnik.md/society/20180413/18540015/ostavit-ukraina-moldova-bez-vody.html> (посетила 17.01.2019).
6. Pandia.md.20.03.2007 (посетила 28.01.2019).
7. <https://day.kyiv.ua/ru/article/obshchestvo/za-svobodnyy-dnestr> (посетила 15.05.2019).
8. <https://totul.md/news/stroitelstvo-shesti-gies-na-dnestre-privedet-k-ischeznoveniju-reki-jekolog/2017/05/-2/.29> (посетила 05.06.2019).
9. <https://www.kp.md/daily/26822/3859001/> (посетила 05.06.2019).
10. Alfa.News/ecology/ 4. 10. 2018 (посетила 14.06.2019).
11. <http://1news.md/social/68153-ekologicheskaya-problema-v-sorokah-ezhednevno-v-dnestr-popadayut-bolee-tysyachi-kubetrov-othodov.html> (посетила 14.06.2019).
12. <http://www.allmoldova.com/ru/news/ekologh-otravliennuiu-v-dniestrie-rybuiest-niel-ziaako> (посетила 22.06.2019).
13. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=330879&lang=2/> (посетила 23.01.2019).
14. Comments.ua.27 октября 2018 (посетила 09.08.2019).
15. Rybalka.md/news/vse_chashhe_bolno_i_stydno_za_moldovu_trombitskij/2012-04-03-307/ (посетила 20.06.2019).
16. Роговая Г., Рустанович Л. Конструктивное сотрудничество Республики Молдова и Украины на пути к европейской интеграции. В: *Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integrațional european*. Chișinău: «Tipografia Centrală», 2018, с.378-410.
17. <https://www.rbc.ua/rus/news/krasnov-zashchita-natsionalnyh-interesov--1562777739.html> (посетила 27.08.2019).
18. <https://ria.ru/20170206/1487258480.html> (посетила 04.09.2019).
19. <https://ria.ru/20170925/1505481972.html> (посетила 04.09.2019).
20. <https://regnum.ru/news/polit/2252596.html> (посетила 11/09/2019).
21. <https://cyberleninka.ru/article/n/ultrapravye-v-danii-datskaya-narodnaya-partiya> (посетила 09.08.2019).
22. <https://prm.ua/ru/problema-bezhentsev-v-evrope-otsutstvie-kompromissa-v-es-novyie-vyizovyi-dlya-ukrainyi/> (посетила 09.08.2019).
23. https://www.gazeta.ru/politics/2019/07/12_a_12497065.shtml?utm_source=push/ (посетила 23.08.2019).

24. <https://ru.sputnik.md/economics/20190511/25889464/Na-rynkhakh-Kishineva-pochti-propal-odin-iz-vazhnykh-produktov.html>(посетила 26.08.2019).
25. <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/v-moldove-podorozhali-ovoshchi-i-frukty>(посетила 26.08.2019).
26. <https://point.md/ru/novosti/ekonomika/-34-molochnyi-skandal-34-diskreditatsiia-otechestvennykh-proizvoditelei>(посетила 06.09.2019).
27. <https://ava.md/2011/03/14/nacional-nye-interesy-respubliki-moldova/>(посетила 13.09.2019).
28. <https://www.kp.md/daily/26822/3859001>(посетила 18.09.2019).
29. <https://www.kp.md/daily/26996.7/4057349/>(посетила 18.09.2019).
30. <https://point.mdru/novosti/politika/zelenskii-i-sandu-obsudili-perspektivy-ekonomicheskogo-sotrudnichestva-ukrainy-i-moldovy>. 11.07.2019 (посетила 29.08.2019).
31. <https://interfax.com.ua/news/general/599797.html>.12.07.2019 (посетила 29.08.2019).

Galina ROGOVAIA, *doctor în filosofie,*
cercetător științific superior

DINAMICA RELAȚIILOR REPUBLICII MOLDOVA CU ACTORII MAJORI DIN ORIENTUL MIJLOCIU

THE DYNAMICS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA'S RELATIONS WITH THE MAJOR MIDDLE EASTERN ACTORS

Summary

The paper was written on the basis of archival materials and reflects the dynamics of the relations between the Republic of Moldova and the most influential Middle Eastern states in the last decade of the XXI century: the State of Israel, the Republic of Turkey, the Islamic Republic of Iran, the Kingdom of Saudi Arabia, the State of Qatar, the State of Kuwait and the United Arab Emirates. The author used some general and particular scientific methods, among the key methods being the situational analysis, the causal analysis, the structural-functional approach, the principle of bilateralism etc.

The article contains the analysis of the geopolitical dynamics in the region and the role of intrasystemic actors in the balance of forces/orchestration in the area, destabilizations being generated by the struggles for power and influence in the context to gain a leading country status in the Middle East. The author has elucidated the real state of the relations of the Republic of Moldova with the major intrasystemic Middle Eastern players and their development's perspective, starting from certain affinities and continuing with the cultural-religious differences, met in the relations of the Republic of Moldova with its partners from the Middle East.

The researcher has expressed the conviction that the evolution of the relations between the Republic of Moldova and the major intrasystemic actors on the Middle Eastern political scene are profoundly influenced by the interactions with the Israel on the one hand, and those with the Arab and non-Arab states separately, on the other hand. Unfortunately, the delay of some real opportunities to realize the states' interests temporize the consolidation of the bilateral and multilateral relations with Israel and the influential states in the Muslim geopolitical area.

Revoltele și tensiunile din ultimul deceniu al sec. XXI, care au avut loc în unele țări din Orientului Mijlociu, au dus la o schimbare a elitelor politice într-o serie de state, inclusiv în unele cu care Republica Moldova are relații diplomatice, iar caracterul schimburilor comercial-economice avea o dinamică pozitivă, ca de exemplu Egiptul. Instabilitatea continuă să fie animată de luptele pentru putere și influență atât pe plan intern, cât și regional, confruntarea dintre șiiți și sunniți, stimulată de actori externi, rivalități intrasistemice generate de conflicte etnice, dispute teritoriale, migrație ilegală etc. Deși într-o

astfel de situație cel mai important factor rămâne comportamentul marilor puteri și al actorilor regionali cu pondere, iar viitorul Orientului Mijlociu depinde în mare măsură de strategiile pe termen lung, pozițiile și coalițiile situaționale, totuși, contextul creat nu a împiedicat evoluția relațiilor dintre Republica Moldova și actorii majori din regiune.

Amintim că Orientul Mijlociu nu reprezintă un subsistem regional consolidat din cauza lipsei statelor-lider recunoscute la nivel intrasistemic și extrasistemic, capabile să formuleze o agendă la nivel de regiune și să articuleze majoritatea statelor din zonă din jurul unei idei edificatoare sau a unui interes regional comun. Încercările din perioada post-colonială a liderilor din Egipt, Irak și Arabia Saudită, în cursa de a recâștiga popularitate pe ideea unității arabe, nu s-au soldat cu rezultate. Continuând aceeași linie de idei, constatăm că țările arabe au fost în imposibilitate să stabilească statutul de lider unic în Orientul Mijlociu, iar singura entitate externă care a aspirat insistent la acest statut au fost Statele Unite ale Americii. Regiunea respectivă de-a lungul istoriei a rămas un teren de luptă pentru sferele de influență și interesele multor state și, mai recent, pentru diverse tipuri de actori nestatali. Perspectivele pentru evoluțiile din Orientul Mijlociu și transformarea acestuia într-un subsistem regional stabil, cu un lider puternic sau o structură subregională, vor fi, ca înainte, determinate de raportul dintre caracterul intransigent al politicilor actorilor interesați și resursele acestora.

Luând în considerare principalii parametri ce caracterizează echilibrul de putere în regiune, subliniem că actorii majori externi sunt în mod tradițional marile puteri: pe de o parte, SUA, Marea Britanie și Franța, pe de altă parte - Rusia și China. Împărțirea acestui grup de state în două tabere se datorează divergenței de poziții pe o serie de probleme, legate de interferența în afacerile interne ale statelor din regiune (Irak, Iran, Siria etc.). Diferențele de abordări sunt determinate de potențialul politico-militar, obiectivele și ambițiile istorice ale marilor puteri. Politica SUA în Orientul Mijlociu pornește, în mod tradițional, de la conceptul de expansiune politică, economică și militară, strategia Marii Britanii și Franței se bazează pe „bagajele” coloniale, Rusia încearcă să echilibreze balanța de putere în regiune și să participe la procesele de negociere pe probleme-cheie, iar China se concentrează pe extinderea economică prezența și dezvoltarea relațiilor de afaceri.

Urmărind escaladarea situației în subregiune, considerăm că aceasta nu poate avea repercusiuni directe asupra relațiilor Republicii Moldova cu unele state din Orientul Mijlociu, aducând în perimetrul studiului realizat dinamica raporturilor bilaterale și multilaterale în ultima decadă a sec. XXI.

Tradițional, scopul fiecărui stat include realizarea obiectivelor primordiale, valorificarea interesului național constituind cea mai importantă prioritate. Subliniem că identificarea unor parteneri credibili în sferile politico-economică și socială rămâne un element definitoriu în afirmarea statului pe arena politică regională sau internațională. Funcționalitatea acestei corelații este asigurată de promovarea unei diplomații pragmatice, adoptarea unor decizii echilibrate atât la nivel de politică externă, cât și la nivelul celei interne precum și de un comportament asertiv. Cercetarea dată elucidează parcursul relațiilor Republicii Moldova cu unii actori influenți din Orientul Mijlociu, inclusiv țările din Golf.

În procesul de cercetare au fost utilizate metode științifice generale și particulare. Printre metodele clasice se regăsește analiza, sinteza, deducția și inducția. Una din metodele-cheie utilizate constituie analiza situațională, recursul la care a facilitat investigarea parcursului relațiilor dintre Republica Moldova și actorii majori din subregiune, fiind identificați factorii predispozanți și determinanți, cu trasarea unor perspective; aplicarea analizei cauzale a fost posibilă în cazul evenimentelor-cheie, premisele și consecințele acestora; recursul la analiza structurală și funcțională a contribuit la delimitarea perioadelor active și pasive în investigarea dinamicii colaborării. Multitudinea metodelor aplicate a permis elaborarea unui studiu complex, complementat de utilizarea preponderent a surselor din Fondul de Arhivă al Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene.

Stabilirea și evoluția relațiilor Republicii Moldova cu unele țări din subregiunile amintite au fost determinate de o serie de factori, iar interesul Republicii Moldova față de unii actori ai scenei politice din Orientul Mijlociu a fost alimentat deseori de anumite rezerve în plan civilizațional, cu excepția Turciei și Statului Israel, ultimul devenind patria pentru circa 60 000 – 70 000 de originari din Republica Moldova, după unele estimări. [14, p. 144-145] De aceea, am considerat oportun de a continua studiul începând cu elucidarea relațiilor moldo-israeliene.

După disoluția Uniunii Sovietice, Republica Moldova, în calitate de republică ex-sovietică, și-a construit relațiile cu Israelul după modelul Federației Ruse, interacționând în domenii precum cel comercial-economic, politic, sociocultural, mai ales că la acel moment deja exista o diasporă consolidată. [14, p. 144-145]. În plan economic, Israelul este unul dintre partenerii credibili ai Republicii Moldova în mai multe sectoare, această cooperare fiind susținută de companiile cu capital străin, rezultatele și perspectivele fiind pe larg discutate în cadrul sesiunilor de lucru ale Comisiei mixte moldo-israeliene.

Pe coordonata colaborării interparlamentare, aceasta este palpabilă grație Grupului de prietenie dintre Republica Moldova și Statul Israel, precum și a structurilor de forță angajate în lupta împotriva terorismului, criminalității și corupției. Cu toate acestea, există o serie de probleme mai subtile în relațiile moldo-israeliene: un soi de nemulțumire din partea părții israeliene privind cooperarea Republicii Moldova cu unele țări musulmane, ca de exemplu colaborarea cu Iranul, unele divergențe în abordarea soluționării conflictului palestiniano-israelian, spre exemplu votarea în cadrul Adunării Generale a ONU sau colaborarea cu autoritățile din Autoritatea Națională Palestiniană, dublele standarde în definirea organizațiilor teroriste. Contextul enunțat desigur de variat ne-a determinat să supunem analizei relațiile moldo-israeliene, nuanțându-i relevanța și caracterul practic pentru ambele părți.

Parcursul celor 27 de ani de la stabilirea relațiilor diplomatice dintre Republica Moldova și Statul Israel a cunoscut o dinamică variată, animată de evenimente de ordin politico-diplomatic și socioeconomic. Grație unui cadru juridic consistent și a proiectelor realizate cu succes în domeniile economic, științific și cultural constatăm că de la etapa inițială a raporturilor bilaterale și până în prezent conținutul relațiilor moldo-israeliene este unul solid, problema valorificării întregului potențial constituind un subiect major în cadrul tuturor întâlnirilor oficiale. Acest fapt este confirmat în cuprinsul notelor informative, punctelor de reper pentru întreprinderile oficiale, al discursurilor înalților demnitari de stat etc. [15, p. 140]

În faza inițială, atunci când abia se contura o perspectivă de stabilire a relațiilor diplomatice cu Statul Israel, potrivit documentelor de arhivă, acesta era privit ca un potențial partener reieșind preponderent din ponderea evreilor în lume și în Republica Moldova, în contextul exodului acestora spre „Pământul Făgăduinței”, inclusiv din fostele republici sovietice.

Pe parcursul timpului însă s-a confirmat un alt profil al Statului Israel, construit deja pe abordări mature și realiste, la care, pe lângă premisele oportune, s-au adăugat și o serie de dificultăți în măsură să tergiverseze semnificativ consolidarea cooperării bilaterale: în primul rând, eșuarea proiectelor de împăciuire în conflictele interminabile dintre arabi și evrei, iar în al doilea rând problema intifadei palestinienilor și crizele de sistem din Israel, care au marcat atât economia statului, cât și societatea în ansamblu. [15, p. 139] Dacă ne referim la o problemă stringentă în raporturile bilaterale, atunci factorul uman ar trebui să constituie capul de listă, mai ales că pe tapet s-a pus dilema muncitorilor ilegali din Republica Moldova, ajunși pe diverse căi, cu sume enorme, și angajați „la negru” în Israel. Deși partea israeliană a recunoscut existența

traficului ilegal al forței de muncă și a exprimat înțelegere pentru cetățenii moldoveni ajunși în pragul disperării din cauza unei situații economice precare, totuși nu a putut oferi garanții de soluționare, ci doar influențarea prin anumite mecanisme angajarea de companiile private a muncitorilor din Republica Moldova. În acest sens merită aprecieri eforturile depuse de ambasadorii Republicii Moldova în Israel. [15, p. 123]

Concomitent este necesar de ținut cont că Israelul este un stat democratic, care încearcă îmbinarea valorilor democrației și a normelor de conduită înscrise în Torah. Există o serie de factori care au influențat comportamentul reprezentanților elitei israeliene, uneori devenind controversat și de neînțeles pentru restul lumii. Pe lângă aceasta, amintim și reacțiile extrem de emotive ale înalților demnitari de stat la manifestările antisemite din trecut și prezent, în special în spațiul Europei Occidentale.

Relațiile diplomatice stabilite la 22 iunie 1992 au fost considerate oportune la acel moment, deoarece diplomații din Republica Moldova și reprezentanții diasporei evreiești evaluau pozitiv înscrierea Israelului pe agenda priorităților de politică externă a statului. Israelul fiind omis din conținutul Concepției de Politică Externă a Republicii Moldova [20], document deja expirat de mult timp, acest fapt nu a constituit vreun impediment în dezvoltarea relațiilor moldo-israeliene. Mai mult ca atât, anume potențialul său politico-economic și ponderea strategico-militară în regiune a lăsat să se înțeleagă că acest actor merită să se regăsească printre partenerii credibili ai Republicii Moldova.

Din cele menționate anterior derivă un subiect foarte sensibil pentru cadrul bilateral, anume soluționarea conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova și cel israeliano-palestin. Pentru primul conflict menționat, partea israeliană s-a arătat preocupată în repetate rânduri de acțiunile autorităților separatiste din Tiraspol, mai exact în raport cu școlile moldovenești cu predare în limba română, un demnitar israelian recomandând să se evite recursul la forță. Ambasadorul Republicii Moldova a adus asigurări despre faptul că activitatea agenților economici din stânga Nistrului, înregistrați la Camera de Comerț și Industriei a Republicii Moldova, nu a fost afectată. [15, p. 123] Acest diferend cu o durată de peste 70 de ani și atragerea altor actori arabi și non-arabi din regiune la fel constituie mărul discordiei în relațiile bilaterale ale Israelului cu alte state. Conflictul dat are două fațete și este prea complicat ca să fie perceput unilateral în totalitatea nuanțelor sale de către diplomații moldoveni, în vederea adoptării unei conduite echidistante, dar și a identificării unei soluții amiabile pentru părțile beligerante. De aceea, subiectul este pe larg discutat și disputat în cadrul Adunării Generale a ONU, unde Republica

Moldova votează, conștient sau constrânsă de circumstanțe, preponderent la sugestia altor actori, deseori mai puțin obiectivi sau direct interesați în acest sens. [14, p. 172; 15, p. 139]

Revenind la cadrul politico-diplomatic și cel juridic, „ atunci acestea pot fi apreciate ca fiind destul de active: până în anul 1997 raporturile au purtat mai mult un caracter tehnic, iar abia după vizita oficială a Președintelui P. Lucinschi, relațiile au dobândit un alt statut. Până în prezent au fost efectuate vizite mutuale de lucru din partea tuturor ministerelor și structurilor de resort, pe domeniile de interes primordial pentru ambele părți. Un impuls serios și plus valoare a cadrului bilateral de cooperare a fost oferit de către Comisia mixtă interguvernamentală, lucrările căreia au debutat la 26 octombrie 2004. [15, p. 139] Interesul părții israeliene a fost confirmat și de către Ministrul Industriei, Comerțului, Comunicațiilor și Muncii al Statului Israel, E. Olmert. [15, p. 125]

Cadrul juridic cuprinde 28 de acorduri pe următoarele dimensiuni și domenii: stabilirea relațiilor diplomatice între Republica Moldova și Statul Israel; colaborare interguvernamentală; transporturi aeriene, comerțul și cooperarea economică; promovarea și protejarea reciprocă a investițiilor; medicina și sănătate; aranjamente specifice în domeniul învățământului; instituirea reciprocă a centrelor culturale și a activității acestora; cultură, știință, sport; abolirea vizelor pentru titularii pașapoartelor diplomatice și de serviciu, precum și pentru cetățenii Republicii Moldova de către Statul Israel; agricultură; combaterea traficului ilicit și abuzului de stupefiante, substanțe psihotrope și a altor crime grave; asistență administrativă reciprocă în domeniul vamal și turism; standardizare, metrologie și evaluării conformitate; protecția mediului; evitarea dublei impuneri și prevenirea evaziunii fiscale cu privire la impozitele pe venit și pe capital; combaterea crimelor economice și corupției; angajarea temporară a lucrătorilor din Republica Moldova în anumite sectoare din Statul Israel (sectorul construcțiilor). [25]

Cu referire la tipologia asistenței oferite Republicii Moldova de către instituțiile de resort din Israel, remarcăm interesul Ministerului Afacerilor Externe al Israelului și al Agenției Israeliene pentru Cooperare Internațională (MASHAV) prin acordarea anuală a stagiilor de profesionalizare pentru pregătirea experților moldoveni în diverse domenii, precum diplomația, agricultura, economia. Remarcăm implicarea activă a demnitarului în funcție de Ministru al Infrastructurilor Naționale, ulterior, Ministrul Transporturilor, A. Liberman, originar din Republica Moldova, care a contribuit semnificativ la dinamizarea relațiilor bilaterale. De asemenea, menționăm generozitatea părții israeliene în asistența acordată persoanelor din categoria social-vulnerabilă.

Dinamica raporturilor comercial-economice dintre Republica Moldova și Statul Israel este una fluctuantă, deoarece depinde în mare măsură de situația internă din ambele state și de conjunctura pe piețele de desfacere ale acestora. Reiterarea subiectului despre domeniul comercial-economic, ca fiind unul prioritar în activitatea misiunii diplomatice, confirmă efortul depus de către ambasadorii moldoveni acreditați în Israel. [15, p. 116] În același timp, oportunitățile la prima vedere de perspectivă au și altă fațetă – necesitatea aplicării prevederilor de tip *kosher* pentru produsele alimentare și băuturi. Produsele care un au obținut o asemenea certificare pot fi realizate doar pe un segment limitat al pieței din Israel. [15, p. 140]

După cum am menționat anterior, criza sistemică din Israel pe dimensiunile economică și securitară [15, p. 144], în mare măsură, a tergiversat evoluția favorabilă a raporturilor comercial-economice bilaterale. Deși climatul investițional nu se arată a fi unul atractiv, interesul oamenilor de afaceri pentru Republica Moldova nu a scăzut, fapt confirmat de câteva întâlniri ale acestora desfășurate în Republica Moldova. [15, p. 141]

Potrivit datelor Biroului Național de Statistică, în anul 2018 exportul mărfurilor moldovenești în Israel a înregistrat suma de 4 825,65 mii dolari SUA (comparativ cu 3 820,06 mii dolari SUA în anul 2017), volumul de mărfuri importate a constituit 12 306,90 mii dolari SUA (comparativ cu 8 931,46 mii dolari SUA în anul 2017), balanța comercială este una negativă, înregistrând valoarea negativă de -7 481,25 mii dolari SUA. [25]

După datele prezentate de Biroul Național de Statistică privind lista produselor de import și export, interesul Republicii Moldova era direcționat spre atragerea tehnologiilor avansate elaborate de cercetătorii din Israel, fundamentat pe tendința de a revigora sectorul agricol prin implementarea tehnologiilor de agricultură ecologică, dar și de a aplica cel mai modern aparataj medical de diagnosticare și tratament.

De asemenea, s-a urmărit realizarea unui mega proiect după stabilirea relațiilor cu două companii influente de stat – „Industriile Aeronautice Israeliene” și „Industriile Militare Israeliene”. În vizor a fost Aeroportul Internațional Chișinău: prima companie urma să sprijine înființarea unui Centru tehnic modern de mentenanță a avioanelor comerciale, nu înainte de a instrui tehnicienii moldoveni în Israel, cea de-a doua companie avea ca obiectiv securizarea aeroportului și dotarea cu utilaj modern pentru depistarea tuturor categoriilor de materiale explozibile, chimice, biologice. [15, p. 141] După cum se observă, interesul pentru Aeroportul Internațional Chișinău a persistat și în perioada 2003-2004, evoluțiile recente confirmând unele supoziții cu un substrat mai obscur.

Concluziile privind conținutul relațiilor dintre Republica Moldova și Statul Israel le-am articular în jurul unei aprecieri pozitive a dinamicii raporturilor bilaterale, mai ales că ambele părți au depus eforturi consistente în dezvoltarea unui climat favorabil ascensiunii pe dimensiunile politico-diplomatică, comercial-economică și social culturală.

Cu referință la unele state arabe și Republica Islamică Iran, am identificat lipsa unei vizibilități intenționate, a obscurantismului, chiar absența unor informații credibile, precum și un potențial de colaborare redus cu anumiți actori din arealul geopolitic musulman. Prin urmare, contextul dat ne determină să abordăm sub aspect comparativ dinamica raporturilor pe coordonatele bilaterală și multilaterală, nuanțând perspectiva de dezvoltare a acestora pornind de la evoluțiile din ultimul deceniu, care au reconfigurat contextul geopolitic și au schimbat balanța de forță în Orientul Mijlociu.

Ca punct de plecare în stabilirea relațiilor Republicii Moldova cu unele state din spațiul geopolitic musulman din Orientul Mijlociu a servit interesul mutual, pe când valorificarea lor a depins, în mare măsură, de vectorii politicii externe și dinamica politicii interne. Într-o asemenea conjunctură, colaborarea bilaterală a purtat un caracter pragmatic fundamentat pe decizii bazate preponderent pe promovarea intereselor comercial-economice și mai puțin a celor politice sau socioculturale. Astfel, dinamica raporturilor cu aceste țări este influențată de o serie de variabile, adică factori atât obiectivi, printre care se numără interesul economic, cât și subiectivi, ca, de exemplu, apartenența la un alt spațiu civilizațional.

Dincolo de aspirații și predicții, realitatea demonstrează că interesul de a coopera cu țări situate în alte arealuri cultural-civilizaționale și de alte confesiuni decât cea creștină vin din ambele părți. De cele mai multe ori, deciziile de a valorifica acest potențial sunt bazate pe unele scenarii de comportament și atitudine, acțiuni alternative, reacții și opțiuni. Toate cele enumerate conturează un tablou de ansamblu, elucidând probabilitatea și posibilitatea dezvoltării relațiilor bilaterale în cazul unor state și imposibilitatea menținerii și dezvoltării acestora în cazul altora.

Absența experienței Republicii Moldova în a relaționa cu actori din alte areale civilizaționale, cum ar fi Statul Israel, Turcia și țările musulmane din Orientul Mijlociu, a determinat instituțiile decidente să-și formeze imaginea de ansamblu privind profilul sociopolitic și cel cultural-religios preluând interpretările și categorizându-le după apartenența la sfera de influență a unor actori majori ai politicii globale. Calitatea de fostă republică unională a influențat Republica Moldova în construirea tiparelor și imaginii despre

actorii din Orientul Mijlociu: specialiștii în Studii Orientale erau instruiți în exclusivitate la Moscova și fenomenul emigrării masive în Israel a unor conaționali de origine evreiască a marcat în sens bun relațiile moldo-israeliene.

Cu referire la vectorul oriental de politică externă a Republicii Moldova, reieșind din interesele vitale ale Republicii Moldova, extinderea arealului de cooperare era necesar în scopul optimizării colaborării în domeniul economic, după cum susțineau unii experți. [19, p. 174] Urmărind acest model, printr-un demers științific complex, ne-am propus o investigație a interacțiunilor și interdependențelor generate de raporturile interstatale sub aspect bilateral: Republica Moldova pe de o parte, și statele din Orientul Mijlociu pe de alta. În actualul context globalizator al sistemului internațional, actorii scenelor politice regionale parcurg procese transformative ample sub diverse aspecte. În mod critic, ne raportăm la felul în care lumea musulmană este percepută și evaluată prin grila unor stereotipuri tradiționale, numărul acestora sporind în ultimele decenii. Deopotrivă, exprimăm convingerea că abordarea subiectului enunțat se ancorează preocupărilor stringente ale contemporaneității de a investiga o structură sistemică care prezintă atât elemente relativ unificatoare (limba – criteriu valabil în arealul arab, deși ultimul timp se insistă pe reîntoarcerea la dialectele acesteia, tradiții etc.), cât și multiple diferențieri (limba – variabilă pentru multitudinea de popoare, religie, etnie, apartenența la sfera de influență a unor actori cu interese diametral opuse în regiune etc.).

Studiul a avut ca reper principiul bilateralismului, dat fiind faptul că pornește de la unele ipoteze generate din mediul empiric al diplomației și caracterul distinct al relațiilor dintre țări, direcționate pe coordonata stat-stat. În aceeași ordine de idei, am identificat o similitudine cu referire la principiul menționat privind diversitatea fațetelor raporturilor pe segmentul politico-economic. În schimb, granițele își pierd conturul în cazul globalizării, interesele statelor urmând a fi ghidate de alte paradigme, doctrine, afinități sau diferențe culturale și, mai nou, de interacțiunile din categoria individ-individ.

În acest sens, menționăm că angajarea relațiilor pe axa bilaterală a Republicii Moldova cu unele state musulmane a debutat prin constituirea raporturilor de factură politico-diplomatică cu Republica Turcia. Gradul de maturitate și consistența relațiilor bilaterale i-au fost asigurate prin acordurile semnate și valorificate, cele circa 70 de documente diplomatice reprezentând cadrul raporturilor moldo-turce constituit în mai bine de 27 de ani. [24] Dialogul bilateral a fost orientat, cu precădere, spre interesul economic, care a contribuit la demararea unei cooperări viabile, durabilitatea relațiilor fiind axată pe mai multe domenii. [17;18]

Punând în lumină direcția orientală de politică externă, subliniem că fragilitatea economiei Republicii Moldova a fost un impuls pentru a identifica o altă direcție de cooperare bilaterală cu proiecție pe extinderea și amplificarea relațiilor comercial-economice prin intermediul Consiliilor de Afaceri. [3, p. 295] Remarcăm poziția Turciei în topul celor zece parteneri privind volumul exportului de mărfuri în Republica Moldova. Potrivit datelor din arhiva MAEIE, Turcia rămâne unul dintre principalii parteneri în comerțul exterior al Republicii Moldova. [3, p. 54]

Evoluția relațiilor dintre Turcia și Republica Moldova a fost determinată, într-o anumită măsură, de prezența minorității găgăuze. Politicile exercitate de Guvernele Turciei confirmă aplicarea principiilor doctrinei *hinterland*-ului, proces susținut prin asistență material-financiară [3, p. 245]. În plus, cu o anumită periodicitate, Turcia a manifestat tendințe excesive în promovarea politicii sale externe, diplomația turcă fiind interpretată într-un mod oarecum distorsionat. Acest lucru s-a manifestat în perioada lui S. Demirel, dar și în primul mandat al lui R.T. Erdogan. La etapa respectivă, indicatorii economici ai Turciei erau la cote maxime, pretinzând la rolul actorului cu influențe majore în regiune și al statului-punte dintre Uniunea Europeană și Orientul Mijlociu. Merită să reamintim că ideea nu este nouă pentru retorica de politică externă a Turciei și rămâne de actualitate.

Revenind la relațiile moldo-turce, considerăm necesar de a sublinia că raporturile moldo-turce constituie o excepție decât o regulă, în sensul că statul a depus eforturi modeste pentru susținerea inițiativei private în promovarea cooperării bilaterale. [17] În accepția noastră, consolidarea și diversificarea cooperării cu Turcia a reprezentat un pas esențial al oficialităților Republicii Moldova direcționat spre detensionarea relațiilor cu autoritățile găgăuze și de a soluționa disensiunile prin dialog. [13, p. 101-103] Suntem de părere că de la stabilirea relațiilor diplomatice ambele state au depus eforturi comune în vederea asigurării unui climat favorabil pentru a realiza proiecte eficiente și reciproc avantajoase de cooperare.

Aducând în discuție proiectele bilaterale, este cazul să amintim și despre inițiative de colaborare pe dimensiunea energetică, Turcia devenind atractivă și prin profilul unui potențial furnizor de gaze atât de oportun pentru un stat ca Republica Moldova, lipsit de resurse energetice și financiare de a-și asigura consumul de agenți energetici. [13, p. 32-34]

Subliniem că Ambasada Republicii Moldova în Republica Turcia nu mai este singura reprezentanță diplomatică din statele musulmane care este acreditată cu statut extins (prin cumul) în alte nouă state din regiune. Activitățile

reprezentanței diplomatice a Republicii Moldova în Turcia au inclus acțiuni de promovare a intereselor statului în regiune, inclusiv promovarea produselor moldovenești pe piața turcă, dar și din regiune, precum și a valorilor național-culturale. Prin urmare, relațiile dintre Republica Moldova și Turcia se caracterizează prin consistență și vizează, în special, dimensiunea comercial-economică, amplificată de existența interesului față de autonomia găgăuză. Totuși, o periodizare a relațiilor moldo-turce denotă două etape distincte, prima incluzând anii '90, caracterizată prin aprofundarea proceselor de cooperare, pe când cea de-a doua a cunoscut o stagnare ușoară, involuția fiind determinată de poziția ambelor părți. A treia etapă a demarat după semnarea Acordului de Liber Schimb, care ar trebui să amplifice raporturile comercial-economice. Amintim că în Republica Moldova sunt înregistrate 1126 companii mixte moldo-turce, capitalul social investit fiind de 297 mln. lei moldovenești.

Conform datelor Biroului Național de Statistică, în anul 2018 volumul schimburilor comerciale a înregistrat suma de 446,1 mln. dolari SUA. Comparativ cu aceeași perioadă a anului 2017, volumul s-a mărit cu 9,2 %. Importul de mărfuri efectuat în anul 2018 a însumat 339,9 mln. dolari SUA și a înregistrat o creștere cu 11,6% în raport cu perioada similară din 2017. Exportul, în perioada de referință, a însumat 106,2 mln. dolari SUA, înregistrând o creștere cu 2,1%. [24]

O perioadă de peste 15 ani, Republica Moldova a avut relații destul de dinamice cu Republica Arabă Egipt atât pe dimensiunea bilaterală [9, pp. 31-32], cât și pe cea multilaterală [9, p. 41], acesta fiind unul dintre actorii-cheie din Orientul Mijlociu până în anul 2011, în plan politico-economic și strategico-militar având profil de stat-lider printre țările arabe, competitiv fiind doar cu Arabia Saudită. De asemenea, Egiptul, alături de Iran, se regăsea în Concepția de Politică Externă a Republicii Moldova printre partenerii declarați, fapt care i-a determinat pe diplomații moldoveni să traseze direcții și să aspire la proiecte de perspectivă în legătură cu această țară. Dat fiind faptul că evenimentele din contextul „primăverii arabe”, declanșate la sfârșitul anului 2010, au schimbat dramatic configurația geostrategică din Orientul Mijlociu și ponderea actorilor geopolitici intrasistemici în defavoarea Egiptului, studiul elaborat nu conține relatări despre relațiile bilaterale moldo-egiptene, deși acestea se deosebeau prin consistență în comparație cu alte state din subregiune. [2, p. 73; 9, pp. 71-72]

Transgresând către un vast patrimoniu cultural și o bogată moștenire istorică, acestea constituie pilonii unei identități culturale pe lângă originile etnice, tradiții, limbă etc. Într-un asemenea profil solid se înscrie un alt actor regional - Republica Islamică Iran, relațiile cu care au fost stabilite la 11 mai

1992. [28, p. 70] Inițiativa a aparținut părții iraniene, care a lansat inițiativa unor negocieri cu privire la semnarea Memorandumului înțelegerii reciproce între Republica Islamică Iran și Republica Moldova [1, pp. 1-2], agenda politică fiind extinsă pe coordonate sectoriale. Extinderea cadrului de cooperare bilaterală era dictată de necesitatea Republicii Moldova de a-și diversifica potențialii furnizori de produse petroliere, determinând părțile să semneze acordurile de cooperare interministerială [28, p. 70]. Cu toate acestea, oficialii moldoveni manifestau o prudență exagerată în relațiile cu Iranul, justificându-și poziția prin atitudinea ambivalentă a marilor actori ai scenei politice globale, dar și a statelor din Orientul Mijlociu. Interesul mutual a fost confirmat și în conținutul documentelor diplomatice, acesta fiind mai consistent din partea Republicii Moldova în sectorul energetic și comercial, pe când din partea Iranului – în domeniul agro-alimentar și tehnico-industrial. [10, p. 144]

Actualmente cadrul juridic include 13 acorduri în diverse domenii semnate în perioada 1992-1995. [23] Dezvoltarea relațiilor comercial-economice se așteptau să fie impulsionate odată cu dinamizarea activității Comisiei mixte moldo-iraniene, însă miza a crescut odată cu vizitele din anul 2017 efectuate de Președintele Republicii Moldova, I. Dodon.

Conform datelor Biroului Național de Statistică, în anul 2014 exportul mărfurilor moldovenești în Iran a însumat 918,07 mii dolari SUA (comparativ cu 900,4 mii dolari SUA în anul 2015), volumul de mărfuri importate au constituit 1 568,65 mii dolari SUA (comparativ cu 1 065,9 mii dolari SUA în anul 2015). Pentru perioada ianuarie-iunie 2017, exporturile înregistrate au fost în valoare de 0,95 mii dolari SUA, iar importurile au atins cifra de 1 026,08 mii dolari SUA. Amintim că Republica Moldova nu a exportat nimic în primele șase luni ale anului 2017 în Iran, conform Biroului Național de Statistică, pe când iranienii au exportat în Republica Moldova mărfuri în valoare de 1 milion de dolari SUA în aceeași perioadă de timp. În anul 2018 exportul mărfurilor moldovenești în Republica Islamică Iran a însumat 192,43 mii dolari SUA (comparativ cu 46,91 mii dolari SUA în anul 2017), volumul de mărfuri importate au constituit 2 338,40 mii dolari SUA (comparativ cu 1 737,79 mii dolari SUA în anul 2017), balanța comercială fiind negativă de - 2 145,97 mii dolari SUA. [23]

Sub aspect temporal, edificarea destul de rapidă a bazei politico-juridice avându-și explicația în ceea ce am afirmat anterior – Iranul venea din zona de influență a URSS, cu care desfășurase o serie de mega proiecte în domeniul securității energetice și cel al apărării.

Transformările geopolitice din Orientul Mijlociu și jocurile de culise pe piața petrolieră sunt animate preponderent de actori arabi din zonă, indiferent dacă o fac intenționat sau sub presiune, în special de Regatul Arabiei Saudite. De aceea, considerăm elocventă relevarea cristalizării și formalizării raporturilor bilaterale cu unele state arabe, începând cu cele moldo-saudite.

Aducând în lumină un actor cu o politică rigidă și profund tradiționalistă cum este Regatul Arabiei Saudite, subliniem că deține rolul de lider în subregiunea Golfului datorită veniturilor colosale obținute din exportul petrolului și profilului său de centru spiritual de orientare sunnită. Deși diferențele cultural-religioase erau cele mai accentuate anume între acest actor din subregiune și țara noastră, Regatul Saudit a fost privit de Guvernul Republicii Moldova ca un potențial partener dincolo de stereotipurile pe larg vehiculate, inițiativa cu privire la stabilirea relațiilor diplomatice cu Regatul Arabiei Saudite aparținându-i Republicii Moldova, care a manifestat intenția pentru prima dată la 30 decembrie 1992. [4, p. 3] Însă relațiile diplomatice dintre Republica Moldova și Regatul Arabiei Saudite au fost stabilite abia la 17 iulie 1996. Politica orientală a diplomației Republicii Moldova a fost elaborată în raport cu ponderea statelor în aspect politico-economic din regiune prin intensificarea relațiilor bilaterale în sfera comercial-economică și a investițiilor, dar și a raporturilor multilaterale în cadrul ONU și organizațiilor sale specializate.

În acest sens, o premisă favorabilă pentru cooperarea cu Arabia Saudită era transportarea pe cale maritimă a produselor petroliere necesare Republicii Moldova și atragerea investițiilor saudite în scopul redresării economiei naționale, pe lângă posibilitatea extinderii pieței de desfacere prin exportul produselor alimentare și articolelor de larg consum. Referitor la atragerea investițiilor, participarea investitorilor saudiți era așteptată la privatizarea unor obiective strategice din infrastructura Republicii Moldova, cum ar fi sfera energetică și cea a telecomunicațiilor, crearea întreprinderilor mixte în sectorul agroindustrial etc. [4, p. 101]

Posibilitățile reduse de a menține la un nivel satisfăcător dialogul bilateral au fost confirmate și prin schimburile comerciale mai mult decât modeste. Conform datelor Biroului Național de Statistică, în anul 2018 exportul mărfurilor moldovenești în Regatul Arabiei Saudite a însumat 6 599,96 mii dolari SUA (comparativ cu 767,62 mii dolari SUA în anul 2017), volumul de mărfuri importate a constituit 1 798,50 mii dolari SUA (comparativ cu 795,80 mii dolari SUA în anul 2017), balanța comercială fiind de 4 801,46 mii dolari SUA. [22]

Presupunem că un impediment major în evoluția relațiilor moldo-saudite le-au avut diferențele prea vizibile în materia respectării drepturilor omului și

predominanța formelor patriarhale ale islamului, cum ar fi „islamul politic” sau „fundamentalismul islamic”, fenomene ca terorismul și conservatorismul. În plus, instituțiile de resort din Republica Moldova au omis un aspect particular al politicilor economice din Arabia Saudită – guvernul nu are competența de a elabora proiecte sau programe de dezvoltare pe coordonata comercial-economică, această atribuție fiind pusă în sarcina agenților din sectorul privat. [12, p. 2]

În această ordine de idei, menționăm că relațiile diplomatice dintre Republica Moldova și celelalte state arabe, în special cele din Golful Persic (Statul Qatar, Emiratele Arabe Unite, Statul Kuwait), au fost stabilite în baza unui document diplomatic clasic - Protocolul privind stabilirea relațiilor diplomatice (cu fiecare stat în parte), însă puțin au fost dezvoltate, fără a fi edificat un cadru politico-juridic consistent [4, pp. 7, 100, 101; 27]. În schimb, cu Statul Qatar parcursul a fost unul diferit, din anul 2013 s-a observat o tentativă de apropiere, având ca suport și raționament oportunitatea diversificării surselor de aprovizionare cu agenți energetici și extinderea piețelor de desfacere, inițiativele datând din perioada 2002-2003. [8]

Stabilirea relațiilor bilaterale dintre Republica Moldova și statele arabe din Golf a depins în mare măsură de dinamica politicii interne și direcțiile politicii externe, care a fost exercitată prin decizii bazate pe promovarea intereselor comercial-economice și mai puțin ale celor politice. În pofida diferențelor cultural-religioase și ale emergenței politice a republicii postsovietice, Statul Kuwait a fost primul stat din acest areal care a recunoscut independența Republicii Moldova la 28 decembrie 1991, iar relațiile diplomatice au fost stabilite printr-un schimb de note la 16 ianuarie 1993. [6, p. 69] Interesul pentru colaborarea cu Statul Kuwait a fost determinat de resursele petroliere și de potențialul financiar, obiectiv care a redus raporturile diplomatice la cele de ordin comercial-economic. Acest cadru preconizat de cooperare a fost stipulat în Memorandumul de înțelegere între Republica Moldova și Statul Kuwait, cu menționarea posibilității livrării petrolului și atragerii investițiilor în domeniul turismului și agriculturii. [6, p. 71] Potrivit documentelor diplomatice, relațiile dintre Republica Moldova și Kuwait au fost dezvoltate destul de activ în comparație cu alte state din Golf [11, pp. 47-49], partea kuwaitiană exprimându-și intenția de a deveni un investitor destul de generos. [11, p. 43] Diferența sistemelor politice alături de cea confesională nu a constituit un impediment pentru Republica Moldova, fiind menționată posibilitatea livrării petrolului, precum și investițiile în domeniul turismului și agriculturii, cu includerea ofertei de angajare pe piața muncii din Kuwait cetățenilor moldoveni. [11, pp. 47-49]

În concluzie, putem afirma că rezultate palpabile nu au fost înregistrate, o cauză importantă fiind lipsa dialogului, intențiile declarate au rămas doar pe hârtie, chiar dacă există un cadru juridic bilateral care numără 8 acorduri. Cu toate acestea, am ales să ne expunem pe marginea dinamicii raporturilor moldo-kuwaitiene reieșind din poziția fermă a Kuwaitului în regiune alături de Arabia Saudită în sectorul petrolier. De asemenea, există voci care relatează despre politica dublelor standarde promovată de Kuwait, pe de o parte cooperând cu Iranul, iar pe de alta susținând acțiunile statelor arabe alături de SUA în Orientul Mijlociu. [29]

În plus, Ambasada Republicii Moldova în Turcia nu dispunea de resurse suficiente pentru desfășurarea unei activități necesare în vederea resetării relațiilor de cooperare moldo-kuwaitiene, mai ales că volumul schimburilor comerciale este foarte redus. Conform datelor Biroului Național de Statistică, pentru anul 2018 exporturile mărfurilor moldovenești în Kuwait au fost înregistrate în valoare de 555,50 mii dolari SUA, volum de mărfuri importate nu s-au înregistrat, balanța comercială a înregistrat valoarea de 555,50 mii dolari SUA. [26]

Obiective de conținut similar au fost urmărite de Republica Moldova în stabilirea cooperării și cu Emiratele Arabe Unite. Guvernele Republicii Moldova și Emiratelor Arabe Unite au semnat Protocolul de stabilire a relațiilor diplomatice la 21 decembrie 1995 [5, pp. 6, 9], bazându-se pe presentimentul că va contribui la asigurarea Republicii Moldova cu surse alternative de agenți energetici. Intrarea pe piețele de desfacere ale țărilor din Golf reprezenta o prioritate declarată a direcției orientale de politică a Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Moldova, obiectiv susținut și de Consorțiul de Promovare a Turismului și Comerțului. Piața de desfacere din țările Golfului Persic se arăta a fi una în continuă creștere, iar produsele moldovenești erau apreciate. Posibilitățile de promovare comercial-economică a Republicii Moldova au fost estimate ca fiind de o eficiență deosebit de mare, fiind demonstrat că posibilități de extindere existau. [5, p. 33] Într-un asemenea context, la data de 10 mai 2018 a fost inaugurată Ambasada Republicii Moldova în Emiratele Arabe Unite, această acțiune contribuind la realizarea obiectivului de înființare a unei misiuni diplomatice și a unui Oficiu consular. Un pas semnificativ a constituit aprobarea deschiderii Ambasadei Republicii Moldova în Emiratele Arabe Unite prin Decretul Președintelui Republicii Moldova din 14 noiembrie 2017, inițial prin Hotărârea Guvernului din 25 octombrie 2017, fiind dispusă înființarea unui Consulat General al Republicii Moldova în Dubai. O asemenea abordare matură va impulsiona redefinirea politicii externe a Republicii Moldova pe coordonata orientală, accentul fiind pus pe proiecția unei noi stra-

tegii a exportului și importului, precum și a migrației planificate (a forței de muncă) în țările din Golf.

Cu toate acestea, în continuare intensitatea dialogului bilateral și volumul schimburilor comerciale nu au înregistrat o creștere semnificativă. Conform datelor Biroului Național de Statistică, în anul 2018 exportul mărfurilor moldovenești în Emiratele Arabe Unite a însumat 11 714,70 mii dolari SUA (comparativ cu 2 462,73 mii dolari SUA în anul 2017), volumul de mărfuri importate au constituit 4 728,28 mii dolari SUA (comparativ cu 1 887,25 mii dolari SUA în anul 2017), balanța comercială fiind de 6 986,42 mii dolari SUA. [21]

Suntem de părere că autoritățile Republicii Moldova trebuie să depună eforturi susținute pentru a sensibiliza mediul de afaceri din Emiratele Arabe Unite și a demonstra oportunitatea prin interes de a face investiții directe în economia Republicii Moldova, dat fiind că oamenii de afaceri din acest stat se dovedesc a fi deschiși la inițiative fezabile [16, p. 44], în special din țările europene. În plus, subliniem că toate inițiativele formulate de ministerele de resort necesită a fi elaborate pornind de la postulatul autorităților Emiratelor Arabe Unite de a corela cooperarea economică cu cea politică. [16, p. 71] În același timp, oportunitățile la prima vedere de perspectivă au și altă fațetă, în speranța de a dinamiza interacțiunile cu statele musulmane nu se ține cont de certificarea *halal*, aplicată sectoarelor alimentare, cosmetice și farmaceutice, care atestă că un produs a fost realizat respectând preceptele Jurisprudenței Islamice, fapt care creează impedimente în extinderea piețelor de desfacere.

Dialogul intercultural a constituit un alt element important în consolidarea relațiilor bilaterale. Această componentă a fost lansată odată cu introducerea în cadrul Facultății de Limbi Moderne a Universității de Stat din Moldova a specialității „Limba și Literatura Arabă”, în asemenea context fiind binevenită mobilitatea academică.

Raporturile diplomatice dintre Republica Moldova și Statul Qatar au fost stabilite la 13 iunie 1997 prin semnarea Protocolului privind stabilirea relațiilor diplomatice [27], însă nu au fost dezvoltate mai mult de doi ani după oficializarea lor din raționamente subiective. Relațiile dintre Republica Moldova și Qatar au cunoscut o impulsie abia după înmânarea scrisorilor de acreditare ale Ambasadorului Statului Qatar în Turcia în anul 2005, reprezentanța diplomatică qatariană fiind cu statut extins, incluzând și Republica Moldova. Ambasadorul Qatarului a demonstrat interesul țării sale pentru dezvoltarea relațiilor comercial-economice, în special atragerea investițiilor directe în Republica Moldova. În opinia noastră, acest interes a fost determinat de două cauze pragmatice: prima este că Statul Qatar importă întreaga cantitate

de produse alimentare [8, p. 64] și a doua este poziția cu pondere a Qatarului în calitate de exportator de petrol și gaze naturale. La fel ca în cazul Statului Kuwait, Statul Qatar putea deveni un furnizor important de produse petroliere și gaze naturale pentru Republica Moldova, reieșind din posibilitatea reală de negociere a unui preț avantajos și calitatea înaltă a produselor petroliere în raport cu alți furnizori. Petrolul și gazul lichefiat poate fi adus pe cale maritimă, iar Republica Moldova putea achita o parte din costuri cu echivalentul în produse alimentare. [7]

În același timp, direcțiile de politică externă a Statului Qatar din ultimii ani mai puțin s-au reflectat asupra raporturilor cu Republica Moldova, prioritățile strategice fiind canalizate pe alți vectori. Cu toate acestea, interesul mutual la nivel înalt privind impulsivitatea relațiilor bilaterale venea de ambele părți, fapt confirmat în documentele diplomatice din perioada 2000-2003. [8, pp. 47-49, 56-65] Totuși, colaborarea în anii 2009-2019 a fost stimulată și impulsivată de interesul economic mutual, demonstrat prin extinderea cadrului politico-juridic până la 13 acorduri, apropierea reciprocă fiind confirmată prin inaugurarea la Chișinău și Doha a reprezentanțelor diplomatice, iar „raporturile bilaterale urmează să ia un curs cu proiecție pe dezvoltare și consolidare”. [27]

În conformitate cu datele furnizate de Biroul Național de Statistică, în anul 2018 exportul mărfurilor moldovenești în Qatar a însumat 989,95 mii dolari SUA (comparativ cu 993,71 mii dolari SUA în anul 2017), volumul de mărfuri importate a constituit 56,54 mii dolari SUA (comparativ cu 71,09 mii dolari SUA în anul 2017), balanța comercială constituind 933,41 mii dolari SUA. Cu toate acestea, cooperarea comercial-economică însă nu a atins nivelul scontat și este calificată ca fiind una modestă. [27] Considerăm că relațiile bilaterale de cooperare pot fi de perspectivă reală, esențial fiind ca pentru atragerea investițiilor directe Republica Moldova să fie capabilă să identifice parteneri și să poarte un dialog constructiv.

Prin urmare, caracterul documentelor politico-diplomatice și al vizitelor oficiale demonstrează intenția angajării de către Republica Moldova a unor relații de cooperare reciproc avantajoasă cu statele musulmane, care, după un debut mai mult sau mai puțin promițător în anii '90 ai sec. XX, ulterior au cunoscut reful, ca în ultimii ani să fie atestată o ușoară ascensiune cu unii actori influenți din regiune. Este de menționat că Republica Moldova a conștientizat importanța stabilirii și promovării unor relații durabile, într-o manieră constructivă și de interes comun cu Statul Israel, Turcia, Iran și unele țări arabe, însă bunele intenții nu întotdeauna s-au materializat, motivele fiind diferite și deosebindu-se de la caz la caz. Luând în calitate de exemplu

relațiile Republicii Moldova cu Israelul sau Turcia, conchidem că acestea sunt canalizate preponderent pe dimensiunea comercial-economică, iar discuțiile purtate includ mai multe segmente ce vizează dialogul politico-diplomatic, cooperarea în domeniile energetic și investițional, asigurarea securității și afacerile regionale. Totuși, nu s-a reușit realizarea unor proiecte de cooperare de durată, nu și-au găsit aprofundare și diversificare, rămânând în multe cazuri în fază incipientă. Cu certitudine, un cuvânt greu de spus au avut instabilitatea politică și focarul de insecuritate animat de terorism, extremism și fundamentalism islamic, dar nu poate fi trecută cu vederea lipsa de interes real, în cazul Republicii Moldova, cât și din partea statelor din regiune. Referitor la Republica Moldova, vom menționa prioritatea altor obiective strategice de politică externă, cu predilecție fiind integrarea europeană, dar și cea eurasiatică. Caracterul sporadic al contactelor, în mare parte rămase la nivel de declarații, a împiedicat înregistrarea unor rezultate concrete, chiar dacă au existat o serie de oportunități care, urmând a fi valorificate, ar fi catalizat o evoluție amplă și dinamică pozitivă a relațiilor bilaterale.

În afară de numitorul comun asupra căruia atenția a fost focusată în perioada anilor 1992-1998 [2, p. 73], dar și în prezent, totuși atestăm și unele diferențe, edificatoare pentru demersul nostru științific, dintre care vom invoca doar două: statele se conduc în activitățile exercitate pe arena mondială, inclusiv la nivel regional și subregional, în baza și prin promovarea intereselor naționale, iar cel de-al doilea ține de raporturile diferite stabilite între puterea de stat și islam în cazul statelor musulmane și conflictul palestiniano-israelian în cazul Statului Israel.

Concluzii

Constatăm că relațiile dintre Republica Moldova și statele din Orientul Mijlociu se disting prin diversitate, dar, în același timp, și prin intensitate diferită, în funcție de interesele și capacitățile de a le angaja și promova. Reflectând asupra numărului documentelor diplomatice și conținutul acestora, conchidem că nu este suficient de a stabili relații diplomatice și a face declarații de intenții, o dinamică pozitivă poate fi menținută doar prin eforturi bilaterale conjugate. În absența unor fapte concrete și implementarea proiectelor comune, transformarea lor în rezultate fezabile este imposibilă. Cele mai relevante rezultate comercial-economice sunt atestate în raporturile cu Statul Israel și Turcia, pe când cele cu Iran și statele arabe, din contra, rămân destul de modeste.

Construind și formalizând relațiile bilaterale cu statele din spații cultural-religioase diferite, acestea încep să fie ghidate preponderent de interese econo-

mice sau realități politice obiective. Deocamdată este prematur să prognozăm o evoluție fulminantă a relațiilor Republicii Moldova cu unele state influente din Orientul Mijlociu. Situația politică observată astăzi, războaiele civile și conflictele religioase confirmă gradul înalt de dificultate în menținerea unei dinamici pozitive în relațiile politico-diplomatice și schimburile comercial-economice cu țările din regiune.

Subsistemele din Orientul Mijlociu, inclusiv din Golful Persic, contradictorii în interior, includ state bogate în rezerve de agenți energetici, asigurându-le o pondere importantă în relațiile economice internaționale. Însă, acestea se disting prin amenințări și riscuri constante la adresa securității (internaționale, regionale și subregionale), provenite din terorism și fundamentalism, situație care captează atenția din partea decidenților politici statali și nestatali, însă le diminuează pozițiile în relațiile internaționale, acești factori fiind complementați de prezența intereselor actorilor majori, pericolele asimetrice și relațiile tensionate cu Statul Israel.

Astfel, evoluția relațiilor dintre Republica Moldova și actorii intrasistemic majori ai scenei politice din Orientul Mijlociu este profund influențată de interacțiunile cu Statul Israel pe de o parte, și cele cu statele musulmane separat pe de altă parte, astfel amânând unele oportunități reale de a realiza interesele statului prin aprofundarea raporturilor bilaterale și multilaterale cu Israelul și țările musulmane cu pondere din Orientul Mijlociu.

REFERINȚE BIBLIGRAFICE

1. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene (AMAEIE), F. 2, I. 3b, d. 471, f. 1-2. Memorandum al înțelegerii reciproce între Republica Moldova și Republica Islamică Iran, elaborat și semnat la 03.06.1993 la Teheran.
2. AMAEIE, F. 2, I. 3b, anii 1992-1993, 1995-2000, d. 901, Regatul Hașemit al Iordaniei, f. 73, Relațiile Republicii Moldova cu statele din Orientul Apropiat 1992-1998.
3. AMAEIE, F. 2, I. 3b, d. 374, Turcia, f. 54. Турция – наш внешнеэкономический партнер. În: Экономическое обозрение, 1994, № 7 (71), февраль; f. 245, Notă informativă; f. 247, Relațiile Republicii Moldova cu Republica Turcia; f. 294, Notă informativă cu privire la relațiile comercial-economice între Republica Moldova și Turcia în perioada ianuarie-iunie 1996; f. 295, Notă informativă.
4. AMAEIE, F. 2, I. 3b, d. 812, d. 812, Regatul Arabiei Saudite, f. 3. Nota diplomatică nr. 1862 din 30.12.1992 cu privire la stabilirea relațiilor diplomatice dintre Republica Moldova și Regatul Arabiei Saudite; f. 7. Nota diplomatică nr. 308 din 02.02.1995 cu privire la stabilirea relațiilor diplomatice dintre Republica Moldova

- și Regatul Arabiei Saudite; f. 100-101. Adresarea Președintelui Republicii Moldova, P. Lucinschi, către Regele Arabiei Saudite la 24.11.1998.
5. AMAEIE, F. 2, I. 3b, d. 877, Emiratele Arabe Unite. Comunicat de presă din 20.02.1996; f. 6. Notă diplomatică referitor la stabilirea relațiilor diplomatice cu Emiratele Arabe Unite nr. 310 din 02.02.1995; f. 9. Notă diplomatică referitor la acceptarea stabilirii relațiilor diplomatice dintre Republica Moldova și EAU nr. 9/1/5/-461 din 02.08.1995; f. 33-34. Adresarea Președintelui Consorțiului de Promovare a Turismului și Comerțului din Republica Moldova, Gh. Lefter către Prim-ministrul Republicii Moldova I. Ciubuc nr. 04 din 30.07.1998.
 6. AMAEIE, F. 2, I. 3b, d. 951, Statul Kuwait, f. 69. Notă informativă referitor la relațiile bilaterale ale Republicii Moldova cu Statul Kuwait; f. 71. Notă informativă referitor la relațiile bilaterale ale Republicii Moldova cu Statul Kuwait.
 7. AMAEIE, F. 2, I. 3b, d. 998, Statul Qatar, Nota de convorbire nr. 1055 din 16.10.1998 a Ambasadorului Republicii Moldova în România, E. Ciobu, cu A.S. Al-Laman, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Statului Qatar în România; d. 998 (Puncte de reper pentru întrevvedereea Dlui Nicolae Tăbăcaru, Ministrul Afacerilor Externe al Republicii Moldova cu E.S. Șeicul Hamad Bin Jassim Bin Jabr Al-Thani, Ministrul Afacerilor Externe al Statului Qatar).
 8. AMAEIE, F. 4, I. 3b, anul 2001-2003, d. 220.1, 221, 222, Statul Qatar, f. 47-49, Notă informativă cu privire la vizita de lucru în Republica Moldova a E.S. Domnului Abdul Rahman Bin Hammed Al-Attiya, Ministru de Stat al Statului Qatar, în perioada 14-16 februarie; f. 56-65, Puncte de reper pentru întrevvedereea E.S. Domnului N. Dudău, Ministru de Externe al Republicii Moldova, cu E.S. Domnului Abdul Rahman Bin Hammed Al-Attiya, Ministru de Stat al Statului Qatar la 15 februarie 2002; f. 63-64, Fișa țării – Statul Qatar.
 9. AMAEIE, F. 4, I. 3b, anul 2001-2003, d. 220, 221, 222, Republica Arabă Egipt, f. 31-32, Retrospectiva relațiilor bilaterale dintre Republica Moldova și Republica Arabă Egipt; f. 41, Colaborarea dintre Republica Moldova și Republica Arabă Egipt în cadrul ONU și Instituțiile sale specializate; f. 71-73, Notă informativă privind realizarea prevederilor programului de aprofundare a relațiilor dintre Republica Moldova și Republica Arabă Egipt.
 10. AMAEIE, F. 4, I. 3b, anul 2001-2003, d. 220.1, 221, 221.1, 222, Iran, f. 144. Propuneri referitor la activitatea Comisiei mixte interguvernamentale moldo-iraniene pentru cooperare economică, comercială, științifică și tehnică.
 11. AMAEIE, F. 4, I. 3b, anul 2001-2003, d. 220.1, 221, 222, Statul Kuwait, f. 43, Notă informativă referitor la întrevvedereea Domnului N. Dudău, Ministru al Afacerilor Externe al Republicii Moldova, cu Domnul Khalaf Abbas Khalaf Al Foudari, Ambasador al Statului Kuwait în Republica Turcia; f. 47-49, Retrospectiva relațiilor dintre Republica Moldova și Statul Kuwait; f. 53-54, Acord de cooperare între Serviciul de Stat Migrațiune al Republicii Moldova și Ministerul Afacerilor Sociale și de Muncă din Kuwait privind angajarea în câmpul muncii a cetățenilor Republicii Moldova.

12. AMAEIE, F. 4, I. 3b, anul 2001-2003, d. 220.1, 222, Arabia Saudită, f. 1-2, Nota de convorbire nr. 218/02 din 16.04.2002 cu Ambasadorul Arabiei Saudite; f. 7, Scrisoarea Președintelui Republicii Moldova V. Voronin, adresată Maiestății Sale Regelui Fahd bin Abdul Aziz al Saud al Arabiei Saudite.
13. AMAEIE, F. 4, I. 3b, anul 2003, d. 220, Turcia, f. 32-33. Nota de convorbire nr. 077/03 din 27 februarie 2003 privind proiectele de conducte de gaz cu participare turcă; f. 101-105. Nota informativă nr. 212/03 din 12 mai 2003 privind vizita Guvernatorului UTA Găgăuz Yeri în Turcia.
14. AMAEIE, F. 4, I. 3b, anul 2004, d. 220.2, Statul Israel, f. 144-145. Nota informativă nr. 28 din 30 iulie 2003. Молдова и диаспора выходцев из Молдовы в Израиле: взаимоотношения, перспективы, проблемы; f. 172, Nota informativă nr. 28 din 30 iulie 2003. Молдова и диаспора выходцев из Молдовы в Израиле: взаимоотношения, перспективы, проблемы.
15. AMAEIE, F. 4, I. 3b, anul 2004, d. 221, Statul Israel, f. 116. Nota informativă nr. 19 din 12 iulie 2004 privind unele reflecții pe marginea evoluției raporturilor comercial economice moldo-israeliene; f. 123. Nota de convorbire nr. 16 din 11 august 2004 privind întvederea din 26 ianuarie 2004 a Ambasadorului Republicii Moldova în Statul Israel A. Cozma cu E. Olmert, Ministrul Industriei, Comerțului, Comunicațiilor și Muncii al Statului Israel; f. 125. Nota de convorbire nr. 15 din 10 august 2004 privind întvederea din 4 august 2004 a Ambasadorului Republicii Moldova în Statul Israel, A. Cozma, cu E. Olmert, Ministrul Industriei, Comerțului, Comunicațiilor și Muncii al Statului Israel; f. 139. Nota informativă nr. 37 din 7 noiembrie 2004 privind evoluția relațiilor bilaterale ale Republicii Moldova cu Statul Israel; f. 140. Nota informativă nr. 37 din 7 noiembrie 2004 privind evoluția relațiilor bilaterale ale Republicii Moldova cu Statul Israel; f. 141. Nota informativă nr. 37 din 7 noiembrie 2004 privind evoluția relațiilor bilaterale ale Republicii Moldova cu Statul Israel; f. 144. Nota informativă nr. 38 din 7 noiembrie 2004 privind situația politică și social-economică din Statul Israel; f. 146-147. Nota informativă nr. 28 din 30 iulie 2003. Молдова и диаспора выходцев из Молдовы в Израиле: взаимоотношения, перспективы, проблемы.
16. AMAEIE, F.4, I. 3b, anul 2001-2003, d. 220.1, 221, 222, Emiratele Arabe Unite, f. 55-59, Nota informativă nr. 156/03 din 9 aprilie 2003 cu privire la deplasarea efectuată la Abu-Dhabi și Doha de către E.S. V. Țvircun în vederea prezentării scrisorilor de acreditare; f. 70-71 Analiza relațiilor bilaterale dintre Republica Moldova și Emiratele Arabe Unite în perioada 1995 – 2003.
17. Arhiva Camerei de Comerț și Industrie a Republicii Moldova. Notele informative privind implementarea prevederilor Protocoalelor ultimelor trei Ședințe ale Comisiei Interguvernamentale Mixte Moldo-Turce (Ședința VII-a a avut loc la Chișinău în perioada 5-6 februarie 2014; Ședința VIII-a a avut loc la Ankara în perioada 13-18 decembrie 2016; Ședința IX-a a avut loc la Chișinău în perioada 18-19 decembrie 2017).
18. Comerț exterior cu Turcia. <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=336>.

(accesat la: 18.08.2019).

19. Grosu Ruslana. Evoluția relațiilor Republicii Moldova cu unele state din arealul geopolitic musulman. Chișinău: Tipografia „Reclama”, 2015. 256 p.
20. Hotărârea nr. 368 din 08.02.1995 pentru aprobarea Concepției Politicii Externe a Republicii Moldova, promulgată la 08.02.1995. În: Monitorul Oficial, 1995, nr. 20, publicată la 6 aprilie.
21. Relațiile Republicii Moldova cu Emiratele Arabe Unite. <https://mfa.gov.md/ro/content/emiratele-arabe-unite-0>. (accesat la: 19.08.2019).
22. Relațiile Republicii Moldova cu Regatul Arabiei Saudite. <https://mfa.gov.md/ro/content/regatul-arabiei-saudite>. (accesat la: 22.08.2019).
23. Relațiile Republicii Moldova cu Republica Islamică Iran <https://mfa.gov.md/ro/content/republica-islamica-iran>. (accesat la: 15.08.2019).
24. Relațiile Republicii Moldova cu Republica Turcia. <http://mfa.sites.mfa.gov.md/cooperare-bilaterala/>. (accesat la: 18.08.2019).
25. Relațiile Republicii Moldova cu Statul Israel. <https://mfa.gov.md/ro/content/statul-israel-0>. (accesat la: 12.08.2019).
26. Relațiile Republicii Moldova cu Statul Kuwait. <https://mfa.gov.md/ro/content/statul-kuwait>. (accesat la: 23.08.2019).
27. Relațiile Republicii Moldova cu Statul Qatar. <https://mfa.gov.md/ro/content/statul-qatar-0>. (accesat la: 20.08.2019).
28. Tratatul bilateral încheiat de Republica Moldova. http://www.mfa.gov.md/img/docs/lista_tratate_bilaterale.pdf, p. 70. (accesat la: 21.08.2019).
29. Кувейт выступает тайным посредником между США и Ираном, считает эксперт. <https://ria.ru/20190623/1555838823.html>. (accesat la: 03.09.2019).

**Ruslana GROSU, *doctor în științe politice,
cercetător științific superior***

**DEZVOLTAREA COLABORĂRII REPUBLICII MOLDOVA
CU ORGANIZAȚIILE INTERNAȚIONALE
PE PROBLEME DE SECURITATE**

**DEVELOPMENT OF COLLABORATION
THE REPUBLIC OF MOLDOVA WITH INTERNATIONAL
ORGANIZATIONS ON SECURITY PROBLEMS**

Summary

This article examines the issue of development cooperation of the Republic of Moldova with international organizations on security problems. From which results the benefits of international cooperation and their impact on internal policies and strategies. The first part of the article details the tendency for international relations to be based on bilateral, regional and multilateral cooperation. The second part analyzes the cooperation of the Republic of Moldova with the international organizations. In conclusion, is made an appreciation of the areas of cooperation.

Republica Moldova, în vederea consolidării securității sale, în condițiile agravării situației geopolitice din regiune și a transformării teritoriului său într-o zonă de convergență a intereselor geostrategice, își întemeiază relațiile internaționale în baza cooperării bilaterale, regionale și multilaterale, manifestându-se prin intensificarea relațiilor politice, de securitate și comercial-economice în cadrul organizațiilor internaționale. Aderarea și participarea Republicii Moldova în diferite structuri internaționale contribuie, pe de o parte, la dezvoltarea sistemului său de securitate, iar pe de altă parte, este o posibilitate de valorificare a oportunităților de cooperare internațională oferite de aceste organizații. Republica Moldova este membră a multiple instituții, organisme (procese, asociații, structuri) regionale, europene și internaționale, dintre care un loc important îl ocupă organizațiile specializate pe diferite dimensiuni ale securității, precum: ONU, OSCE, INTERPOL, EUROPOL, Parteneriatul pentru Pace, Centru SECI, Grupul EGMONT, Biroul de combatere a criminalității (CSI), Centrul antiterorist (CSI) și altele.

Pe plan internațional și național există o cerere pentru abordarea obiectivă și exhaustivă a dezvoltării emergente a organizațiilor internaționale. Evoluțiile intervenite în actualul sistem dinamic al relațiilor internaționale și în organizațiile internaționale determină necesitatea cercetării dezvoltării acestora. Organizațiile internaționale pretind să devină un furnizor al stra-

tegiilor de securitate la nivel global, regional, subregional și național, promovând politici bazate pe principiile intelligence-ului modern: cunoaștere, prevenire, cooperare. Pe măsură ce acestea sunt din ce în ce mai influente, considerăm oportun studierea colaborării Republicii Moldova cu organizațiile internaționale pe diverse probleme de securitate.

După aderarea Republicii Moldova la ONU, mai multe dintre agențiile acestei organizații, fonduri și programe și-au deschis, cu acordul Guvernului, oficii în țară în vederea susținerii activităților de promovare a democrației, bunei guvernări, prosperității, drepturilor omului și consolidarea unui stat de drept modern și european. În prezent, peste 20 de agenții specializate ale ONU, fonduri și programe au birouri la Chișinău sau oficii de proiecte.

Programul de Dezvoltare al Națiunilor Unite (PNUD) în Moldova desfășoară în perioada 2018-2020 reforma sectorului de securitate [1]. Această vizează crearea unui mediu sigur care să favorizeze dezvoltarea, reducerea sărăciei, buna guvernare și statul de drept; se bazează pe capacitatea statului de a atenua vulnerabilitățile oamenilor prin dezvoltare și de a folosi o serie de instrumente politice pentru a preveni sau a aborda amenințările la adresa securității care afectează bunăstarea societății. Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite consideră că reforma sectorului de securitate este critică pentru consolidarea păcii și stabilității, promovarea reducerii sărăciei, supremația legii și a bunei guvernări, extinderea autorității legale a statului și împiedicarea statelor să recidiveze conflictele. Proiectul este în concordanță cu prioritățile PNUD, prevăzute în Documentul Programului de Țară al PNUD Moldova 2018-2022. Documentul stipulează: sprijinirea agendei de reforme a țării, ce include în ansamblu administrația publică și reformele sectoriale; sporirea integrității instituționale și transparenței prin mobilizarea tehnologiilor informației și comunicării (TIC), precum și a inovării; instruirea și digitizarea proceselor de afaceri și oferirea instrumentelor inovatoare pentru colectarea și prelucrarea datelor dezagregate ce vor facilita procesul de elaborare a politicilor.

Colaborarea cu fondul ONU pentru populație a rezultat în aprobarea de către Guvernul Republicii Moldova a Programului național pentru sănătatea și drepturile sexuale și reproductive pentru perioada 2018-2022 [2], având drept țintă straturile social-vulnerabile și ca scop reducerea numărului sarcinilor nedorite și a avorturilor. De asemenea, programul este menit să asigure securitatea stării de sănătate a populației prin informarea și prevenirea referitoare la bolile cu transmitere sexuală, un loc aparte în această problemă revenindu-i programului ONU privind HIV/SIDA [3]. Programul respectiv a generat

contribuții importante precum amendamentele la Legea nr. 23 cu privire la profilaxia infecției HIV/SIDA [4] și anume reducerea numărului de noi cazuri de infectare, stoparea creșterii exponențiale a epidemiei acesteia, asigurarea cu asistență medicală, socială și psihologică a persoanelor cu HIV/SIDA și a membrilor familiilor lor și consolidarea eforturilor de prevenire și combatere a infecției în cauză. Organizația Mondială a Sănătății s-a implicat activ în îmbunătățirea stării sănătății populației Republicii Moldova prin instalarea în 2012 a utilajelor medicale de combatere a tuberculozei rezistente la medicamente în circa 30 de unități administrative ale țării [5].

Eforturile Organizației Internaționale a Muncii în Republica Moldova s-au axat în mare parte pe promovarea unor politici cuprinzătoare de ocupare a forței de muncă și a unor soluții favorabile pentru piața forței de muncă pentru persoanele din grupurile vulnerabile; consolidarea dialogului social și a negocierii colective prin fortificarea capacităților partenerilor sociali și a comitetelor sectoriale de competențe tripartite; inclusiv consolidarea inspecției muncii și a securității și sănătății în muncă în sectoarele critice [6].

Eforturile Entității Națiunilor Unite pentru Egalitatea Gender și Abilitarea Femeii (UN WOMEN) susțin femeile și urmăresc ca acestea să-și îmbunătățească oportunitățile economice și se asigură că femeile și fetele trăiesc o viață fără violență [7]. Finanțarea publică transparentă și adecvată pentru egalitatea de gen este promovată prin bugete gender planificate la toate nivelurile de aplicare, astfel încât resursele să fie canalizate în mod transparent pentru beneficiul atât al femeilor, cât și al bărbaților.

Parteneriatul Organizației pentru Alimentație și Agricultură a ONU cu Guvernul Republicii Moldova este ghidat de patru domenii prioritare naționale: 1) Alinierea politicilor de agricultură și dezvoltare rurală la standardele UE, prin dezvoltarea capacităților instituțiilor la nivel național și regional, asistență tehnică pentru comerțul internațional, sisteme sanitare și fitosanitare de control, siguranța alimentară, igiena, prelucrarea produselor alimentare și armonizarea legislativă; 2) Conservarea și gestionarea resurselor naturale; 3) Atenuarea impactului evenimentelor climatice excepționale asupra producției agricole și mijloacelor de subsistență din mediul rural; 4) Agricultură durabilă, acordându-se o atenție deosebită gestionării integrate a dăunătorilor, eliminării pesticidelor învechite și asigurarea condițiilor care să permită siguranța alimentară [8].

Misiunea în Republica Moldova a Organizației Internaționale pentru Migrație, la început, s-a axat pe combaterea traficului de ființe umane, însă, în prezent, aceasta urmărește consolidarea capacității actorilor naționali

relevanți pentru a oferi un răspuns eficient al statului la provocările legate de migrația ilegală [9]. De asemenea, agenția oferă asistență victimelor traficului uman prin programe de reabilitare și reintegrare. O altă direcție de activitate o constituie suportul pentru dezvoltarea economică în urma gestionării eficiente a migrației. Prin identificarea celor mai actuale probleme, este oferită consultanță în domeniile: serviciilor de imigrare și asistență în domeniul vizelor, asistență logistică, operațiuni ale centrelor de solicitare a vizelor, facilitarea interviurilor, servicii de evaluare a sănătății, servicii de colectare ADN, servicii biometrice, verificarea documentelor, orientare.

Organizația Națiunilor Unite pentru dezvoltare industrială sprijină Republica Moldova prin finanțarea diferitor proiecte de sporire a securității energetice și anume prin dezvoltarea resurselor de energie regenerabilă [10]. Prin aceasta Republica Moldova ar putea deveni mai puțin dependentă de importul de energie, creând în același timp noi locuri de muncă și contribuind la conservarea mediului.

O altă contribuție majoră la securitatea Republicii Moldova este oferită de către Biroul ONU pentru Droguri și Criminalitate [11]. Ca rezultat al unui proiect al Consiliului Europei ce prevedea lupta împotriva corupției, spălării de bani și finanțării terorismului, Centrul Național Anticorupție al Republicii Moldova a fost dotat în 2010 cu programul analitic și de stocare goCASE. Acesta reprezintă un motor de lucru integrat, ce permite controlul ciclului investigativ al fiecărui caz în parte, dar și identificarea, stocarea și retragerea diferitor tipuri de informații. De asemenea, oferă asistență legală victimelor traficului de persoane.

Programul ONU pentru Mediu sprijină eforturile Republicii Moldova în reducerea emisiilor de carbon prin scutirea totală de taxa de înregistrare a vehiculelor electrice și scutirea în măsură de 50% din aceeași taxă pentru vehiculele hibride [12]. Programul mai susține activ și menținerea agriculturii organice prin diferite campanii de promovare și control al chimicalelor utilizate în procesul cultivării plantelor.

Una din cele cinci comisii regionale ale ONU, care promovează facilitarea integrării și cooperării economice ale statelor sale membre, este Comisia ONU pentru Europa [13]. Aceasta colaborează cu Republica Moldova în vederea implementării regionale a rezultatelor conferințelor și summiturilor globale ale Națiunilor Unite, cu cele mai mari contribuții în aplicarea convențiilor pentru mediu.

Conferința ONU pentru Comerț și Dezvoltare își aduce contribuția în colaborarea cu Republica Moldova prin promovarea agriculturii sustenabile [14].

Până în prezent s-a recurs la elaborarea unui plan național de acțiune pentru a avansa capacitățile de producție și de export pentru produsele selectate în acest sens.

Domeniul drepturilor omului în Republica Moldova a fost abordat întotdeauna la cel mai înalt nivel, iar Oficiul Înaltului Comisar ONU pentru Drepturile Omului a sprijinit eforturile țării în respectarea drepturilor esențiale ale omului în majoritatea domeniilor de activitate [15]. Printre cele mai recente contribuții se regăsește proiectul incluziunii educaționale a copiilor cu dizabilități pentru perioada 2011-2020.

Subdiviziunea Securitate Nucleară a Agenției Internaționale pentru Energie Atomică sprijină statele din întreaga lume în eforturile lor de a împiedica traficul transfrontalier al materialelor radioactive [16]. Prin intermediul acesteia Republica Moldova a beneficiat de echipament de instruire și detec-tare pentru autoritățile naționale de protecție civilă și de control la frontieră, mai ales după tentativele din 2014 de contrabandă cu materiale radioactive la granițele țării.

Banca Mondială în Republica Moldova generează proiecte care oferă sprijin pentru îmbunătățirea mediului de afaceri prin reforme de reglementare, care reduc costurile de afaceri, ajută IMM-urile și exportatorii să obțină acces la servicii de dezvoltare a afacerilor și îmbunătățesc accesul la finanțare pe termen mediu și lung pentru întreprinderile orientate spre export [17].

O latură importantă a securității statului o constituie stabilirea și coordonarea bugetului de stat, fapt ce este realizat în paralel prin consultanța cu Fondul Monetar Internațional [18]. De asemenea acesta sprijină eforturile de restabilire a sectorului bancar al Republicii Moldova după operațiunile financiare ilegale din 2014. FMI susține și efortul statului în implementarea pe deplin a legii pentru preîntâmpinarea și lupta contra spălării banilor.

Din momentul aderării, Republica Moldova s-a bucurat de o susținere permanentă din partea OSCE, care este principalul actor internațional colectiv implicat plenar în procesul de reglementare a conflictului transnistrean [19]. OSCE acordă un cadru larg de discuții asupra problematicii conflictului transnistrean cu partenerii externi și dispune de o experiență vastă de participare la soluționarea conflictelor în spațiul acoperit de organizație. OSCE dispune de un corp de experți în domeniul politico-militar, economic și al dimensiunii umane, care oferă asistență activând în cadrul Misiunii OSCE din Moldova sau în subdiviziunile Secretariatului OSCE. Principalele direcții de cooperare ale Republicii Moldova cu OSCE vizează următoarele aspecte: reglementarea conflictului transnistrean, inclusiv prin organizarea procesului de negocieri,

elaborarea proiectelor de documente la subiectele politice, militare ș.a.; informarea comunității internaționale despre evoluțiile în procesul de reglementare a conflictului transnistrean; asistența pentru democratizarea societății civile moldovenești și dezvoltarea celei din regiunea transnistreană.

Parteneriatul Estic, susținut de Consiliul Uniunii Europene și Comisia Uniunii Europene, reprezintă pentru Republica Moldova o platformă pentru promovarea unei economii și societăți mai puternice în scopul creșterii prosperității și nivelului de trai al cetățenilor, ducând astfel la o mai mare stabilitate a securității regionale [20]. De asemenea, parteneriatul se axează pe modalitățile de dezvoltare a IMM-urilor și atragerea investițiilor străine directe, creând și menținând oportunitățile de angajare în țările partenere, și de promovare a dezvoltării competențelor în conformitate cu cerințele pieței.

Prin Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO pentru anii 2017-2019 s-a reușit consolidarea asocierii politice și integrării economice prin implementarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, precum și consolidarea dialogului politic și a cooperării practice cu structurile euroatlantice ca principale obiective strategice de dezvoltare ale Republicii Moldova [21]. Cooperarea Republicii Moldova cu NATO este bazată pe respectul neutralității constituționale a statului. În condițiile statutului său de neutralitate, Republica Moldova, prin implementarea Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului, nu urmărește obiectivul aderării la Alianța Nord-Atlantică, dar intenționează să implementeze acest Plan pentru avansarea procesului de reformare și modernizare a sectorului de securitate și apărare națională, în conformitate cu noile evoluții și cerințe ale mediului de securitate.

O serie de organizații care contribuie continuu la consolidarea securității Republicii Moldova sunt cele din domeniul aplicării legii. În acest sens, Organizația Internațională a Poliției Criminale INTERPOL facilitează cooperarea globală polițienească în identificarea criminalității internaționale emergente precum și lupta contra acesteia, dispune de mijloace ce permit un schimb permanent de informații operaționale în vederea menținerii securității internaționale. EUROPOL, fiind o organizație de securitate regională, își concentrează eforturile mai mult pe continentul european, dar nu fără ca să coopereze și cu alte entități internaționale. Republica Moldova beneficiază de oportunitățile oferite de aceste organizații, la rândul său onorându-și obligațiunile în cadrul parteneriatelor de securitate regională și internațională.

Cooperarea regională este o parte componentă a diplomației multilaterale a Republicii Moldova și se manifestă prin dezvoltarea relațiilor politice, de securitate și comercial-economice în cadrul organizațiilor și inițiativelor din

regiunea Europei Centrale și de Sud-Est, arealul Dunării și regiunea extinsă a Mării Negre. În cadrul cooperării regionale, Republica Moldova menține dialogul cu statele membre și secretariatele organizațiilor și inițiativelor regionale, asigură participarea la reuniunile de nivel înalt sau ministeriale, la ședințele comitetelor coordonatorilor naționali sau înalților funcționari, la întrunirile grupurilor de lucru și ale experților în cadrul Inițiativei Central Europene (ICE), Organizației Cooperării Economice a Mării Negre (OCEMN), Organizației pentru Democrație și Dezvoltare Economică (GUAM), Procesului de Cooperare în Europa de Sud-Est (SEEC) și a Consiliului de Cooperare Regională (RCC).

În perioada 2008-2009, Republica Moldova a deținut președințiile în cinci organizații și inițiative regionale: Procesul de Cooperare din Europa de Sud-Est (SEEC), Inițiativa Central Europeană (ICE), Grupul Consultativ Multinațional (MAG) al Centrului pentru Cooperare în Domeniul Securității - RACVIAC (MAG RACVIAC), Rețeaua de Sănătate din Europa de Sud-Est (SEEHN) și Acordul Central European al Comerțului Liber (CEFTA).

Inițiativa Central Europeană (ICE) este cel mai vechi și cel mai mare forum interguvernamental pentru cooperarea regională în Europa, cu statut de observator în cadrul Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite (Rezoluția 66/111 din 09.12.2011) [22]. Obiectivul major al ICE este de a consolida cooperarea dintre statele din Europa Centrală, de Est și de Sud-Est, totodată concentrându-se pe pregătirea lor pentru o viitoare aderare la Uniunea Europeană. Inițiativa funcționează într-un mod flexibil și presupune o serie de formate de interacțiune pentru a promova cooperarea interguvernamentală, interparlamentară și pe dimensiunea de afaceri. Domeniul de cooperare în materie de securitate cuprinde cooperarea interregională și transfrontalieră [22].

Consiliul Regional de Cooperare (RCC) a fost oficial instituit la 27 februarie 2008, în calitate de succesor al Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-est (PSESE) și reprezintă rezultatul unui proces cuprinzător de restructurare a formatelor de cooperare regională, pentru adaptarea acestora la nevoile și provocările actuale ale regiunii. RCC este destinat susținerii cooperării regionale în ESE prin intermediul unui cadru cu apartenență și gestionare regională, care susține, de asemenea, integrarea europeană și euroatlantică a statelor din Europa de Sud-Est [23]. Rolul cheie al RCC este de a genera și coordona proiecte de dezvoltare și de a crea un climat politic care să permită implementarea proiectelor de un caracter regional extins pentru beneficiul fiecărei țări individuale. Coordonarea activităților Procesului de Cooperare din Europa de Sud-Est (SEEC) cu cele ale RCC este esențială: SEEC deține rolul politic, RCC

fiind subdiviziunea operațională a acestuia. Datorită dimensiunii operaționale de care dispune, RCC are în mandat identificarea oportunităților de cooperare între statele din zonă și promovarea de proiecte concrete în beneficiul statelor din regiune. RCC presupune un grad sporit de implicare a statelor din zonă pe trei coordonate esențiale: politic, financiar și personal, iar activitatea RCC este axată pe cinci domenii prioritare: justiția și afaceri interne; cooperarea în domeniul securității; mobilitatea și dezvoltarea capitalului uman; conectivitatea regiunii; competitivitatea și dezvoltarea antreprenorialului.

Republica Moldova a deținut Președinția în exercițiu a Organizației Cooperării Economice la Marea Neagră (OCEMN) în anul 2015. Mottoul președinției Republicii Moldova în cadrul OCEMN a fost: „Aducerea stabilității, asigurarea consensului” [24]. Președinția Republicii Moldova s-a bazat pe realizările președințiilor anterioare, exercitate de Republica Elenă, Bulgaria și alte state, în vederea îndeplinirii obiectivelor stabilite în „Agenda economică pentru un parteneriat OCEMN consolidat”, adoptată de către Consiliul Miniștrilor Afacerilor Externe al OCEMN în iunie 2012. Stabilitatea vine să semnifice creștere, încredere, dialog și cooperare, bună vecinătate și spirit de prietenie. Acestea au fost și continuă a fi valorile înscrise în Carta OCEMN și Declarația de la Bosfor, ce vizează transformarea regiunii OCEMN într-o regiune a păcii, stabilității și prosperității.

Prioritățile cooperării Republicii Moldova în cadrul Organizației pentru Democrație și Dezvoltare Economică (GUAM) pe durata exercitării Președinției în anul 2018 au fost următoarele: asigurarea funcționării Zonei de Comerț Liber GUAM, inclusiv în perspectiva transformării GUAM într-o platformă favorabilă investițiilor; activizarea interacțiunilor sectoriale în domeniile-cheie, cum ar fi economia, transportul, energia, securitatea energetică, turismul, afacerile interne, în baza Planului de Acțiuni privind dezvoltarea cooperării sectoriale; valorificarea potențialului existent de transport și de tranzit a spațiului GUAM prin impulsionearea activității grupului de lucru în domeniul respectiv și asigurarea interacțiunii mai multor structuri în regiune [25]. Întreprinderea acțiunilor în vederea implementării Conceptului de Dezvoltare a Coridorului de Transport GUAM, *inter alia*, elaborarea Planului de Acțiuni aferent; ridicarea la un nivel calitativ mai înalt al relațiilor de cooperare și al schimbului de informații în domeniul educației, științei, cercetării și inovațiilor, inclusiv prin valorificarea oportunităților oferite de platformele de cooperare GUAM-Japonia, GUAM-SUA, GUAM-Vișegrad; consolidarea dialogului politic prin organizarea reuniunilor de nivel înalt (CMAE, CCN, PM, AP GUAM) la Chișinău și promovarea proiectului rezoluției colective

Conflictele înghețate în spațiul GUAM la următoarea sesiune a Adunării Generale a ONU; consolidarea și extinderea cooperării internaționale în formatul GUAM+, în special cu UE și OSCE; promovarea unui dialog constructiv cu partenerii „tradiționali” – SUA, Japonia și Grupul de la Vișegrad; reorganizarea și eficientizarea activității grupurilor de cooperare sectorială.

Republica Moldova acordă o importanță majoră extinderii și intensificării cooperării regionale, deoarece aceasta constituie un mecanism eficient pentru avansarea ei pe calea integrării europene și apropierii de valorile și standardele occidentale. Securitatea regională include aspecte politice, economice, sociale, de mediu alături de cele militare ce emană din politica externă a unui stat sau a altor formațiuni. Republica Moldova utilizează activ cadrul de cooperare cu Uniunea Europeană, cadrul de cooperare multilaterală, oferit de ONU, Consiliul Europei, OSCE, NATO, Inițiativa Central Europeană, Procesul de cooperare din Sud-Estul Europei, de alte organizații și inițiative internaționale, precum și programele și inițiativele orientate spre prevenirea și reglementarea conflictelor regionale și interne, pentru abordarea și soluționarea problemelor de securitate globală și regională cu impact asupra securității naționale, combaterea terorismului internațional, contracararea crimei transfrontaliere, prevenirea degradării mediului ambiant și a bolilor contagioase, proliferarea armelor de distrugere în masă, eliminarea sărăciei și promovarea dezvoltării etc.

Luând în calcul persistența conflictelor interne, inclusiv cele asociate cu existența unor entități separatiste ce amenință securitatea regională și afectează integritatea teritorială și independența statelor suverane, Republica Moldova sprijină crearea sau eficientizarea în cadrul organizațiilor internaționale relevante, în particular ONU, UE și OSCE, a mecanismelor de mediere, prevenire și gestiune a crizelor și conflictelor, precum și a mecanismelor de control al onorării angajamentelor asumate de către statele membre. Participarea Republicii Moldova la operațiunile internaționale desfășurate sub egida ONU, UE și OSCE sunt subordonate aceluiași obiectiv. Dezvoltarea capacităților necesare pentru participarea la operațiunile internaționale de pacificare sau umanitare și de salvare-deblocare, inclusiv lărgirea acestei participări, este parte integrantă a planurilor de dezvoltare și reformă a Forțelor Armate și a organelor de drept ale Republicii Moldova.

Problema dezvoltării colaborării Republicii Moldova cu organizațiile internaționale pe probleme de securitate își găsește reflectare în publicațiile științifice. Lucrarea colectivă *Reprezentanțele organizațiilor internaționale în Republica Moldova* relevă faptul că „importanța organizațiilor internaționale rezidă în faptul că ele servesc promovării intereselor statelor prin facilitarea și

dezvoltarea cooperării internaționale, precum și cauzei păcii și securității în lume” [26, p.6].

Ponderea substanțială în expertizarea domeniului securității aparține societății civile, care furnizează expertiză independentă asupra documentelor guvernamentale și reformelor întreprinse în structurile de securitate ale țării. Analistii care reprezintă societatea civilă, deși vin din diferite domenii de activitate, s-au afirmat prin analize concludente privind securitatea națională, subregională și regională. Inițial, evaluările realizate în cadrul proiectelor coordonate de Institutul de Politici Publice s-au axat pe analiza impactului reformelor, politicilor de securitate, pe probleme ce vizează apărarea națională, securitatea economică, depolitizarea Ministerului Afacerilor Interne, monitorizarea politicilor guvernamentale în domeniul securității. Institutul de Dezvoltare și Inițiative Sociale „Viitorul” elucidează tematica respectivă din perspectiva opțiunilor de securitate a Republicii Moldova; estimarea proiectului Concepției Securității Naționale; onorarea obligațiilor față de organizațiile internaționale privind achitarea cotizațiilor de membru etc. Ulterior, analizele sunt continuate de Asociația pentru Politica Externă din Republica Moldova, ce se concentrează pe subiecte, precum: compromisul apărării și securității Republicii Moldova în condițiile războiului hibrid rusesc; strategia de informare și comunicare în domeniul apărării și securității naționale; implicațiile pentru Republica Moldova a politicii de securitate și apărare comună a Uniunii Europene; comunicarea vectorului european într-un nou context de securitate regională etc. Actualmente, Centrul de Informare și Documentare NATO în Republica Moldova dezvoltă studii, având ca tematică: asistența externă în asigurarea securității; femeile, pacea și securitatea; promovarea culturii de securitate; comunicarea strategică în sectorul de securitate etc. O apariție recentă este studiul *Asistența externă în reforma sectorului de securitate din Republica Moldova* realizat cu suportul Centrului de la Geneva pentru Controlul Democrat al Forțelor Armate [27], unde este întreprinsă o analiză a asistenței externe de care a beneficiat Republica Moldova pe diferite segmente ale securității.

Analiza dezvoltării colaborării Republicii Moldova cu organizațiile internaționale pe diferite segmente ale securității relevă că reprezentanțele organizațiilor internaționale vin să completeze și să susțină eforturile naționale. Parteneriatele internaționale contribuie la înțelegerea și familiarizarea cu procesele globalizării și impactul acestora asupra securității multinivelare. Republica Moldova continuă să-și reafirme pozițiile de stat suveran și indivizibil, precum și vectorul de integrare europeană prin consolidarea colaborării cu organizațiile internaționale. Contribuția Republicii Moldova în sistemul de securitate glo-

bală se reflectă în participarea la inițiativele organizațiilor internaționale la nivel mondial, aprobarea și susținerea acestora în cadrul forurilor comunității internaționale. Deși unele obiective promovate de către agențiile organizațiilor internaționale au anumite puncte de tangență, totuși acestea reușesc să delimiteze sferile de activitate astfel încât să cuprindă un spectru cât mai larg de probleme de securitate cu care se confruntă statul.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Support to the Security Sector Reform în the Republic of Moldova. [accesat 05.04.2019] Disponibil: <https://www.md.undp.org/content/moldova/en/home/projects/Support-to-the-Security-Sector-Reform.html>.
2. UNFPA Moldova 2018. Annual Report. [accesat 15.03.2019] Disponibil: <https://moldova.unfpa.org/en/publications/unfpa-moldova-2018-annual-report>.
3. National AIDS Programme 2016-2020. [accesat 10.03.2019] Disponibil: <http://aids.md/aids/index.php?cmd=item&id=1575>.
4. Legea Nr.23 cu privire la profilaxia infecției HIV/SIDA din 16.02.2007. În: Monitorul Oficial Nr. 54-56., art. Nr:250. Publicat: 20.04.2007. [accesat 10.01.2019] Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=323271>.
5. Faster diagnosis key to finding drug-resistant tuberculosis in the Republic of Moldova. [accesat 05.01.2019] Disponibil: <https://www.who.int/features/2014/tb-moldova/en/>.
6. About the ILO in the Republic of Moldova. [accesat 22.02.2019] Disponibil: https://www.ilo.org/budapest/countries-covered/moldova/WCMS_433690/lang-en/index.htm.
7. Moldova. [accesat 02.03.2019] Disponibil: <http://eca.unwomen.org/en/where-we-are/moldova>.
8. FAO priorities.[accesat 02.03.2019] Disponibil:<http://www.fao.org/countryprofiles/index/en/?iso3=mda>.
9. Mission to the Republic of Moldova. [accesat 18.03.2019] Disponibil: <http://iom.md/our-work>.
10. Renewable energy and energy efficiency projects celebrated at Moldova's Eco-Energetica Awards. [accesat 16.03.2019] Disponibil: <https://www.unido.org/news/renewable-energy-and-energy-efficiency-projects-celebrated-moldovas-eco-energetica-awards>.
11. Go CASE developed in Republic of Moldova. [accesat 06.03.2019] Disponibil: <http://www.unodc.org/unodc/search.html?q=moldova>.
12. Moldova presents first ever auto fuel economy baseline and trends, and sets course for electric vehicles. [accesat 16.04.2019] Disponibil: <https://www.unenvironment.org/search/node?keys=moldova>.

13. Republic of Moldova. [accesat 20.04.2019] Disponibil: <https://www.unece.org/env/water/npd/countrydialogues/md.html>.
14. Moldova stakeholders establish an ad-hoc committee to follow-up on NGER action plan. [accesat 10.02.2019] Disponibil: <https://unctad.org/en/pages/MeetingDetails.aspx?meetingid=2078>.
15. Moldova. [accesat 15.02.2019] Disponibil: <https://search.ohchr.org/results.aspx?k=moldova>.
16. Practice Makes Perfect – Nuclear Security in Moldova. [accesat 25.02.2019] Disponibil: <https://www.iaea.org/newscenter/multimedia/videos/practice-makes-perfect-nuclear-security-moldova>.
17. The World Bank in Moldova. [accesat 20.03.2019] Disponibil: <http://www.worldbank.org/en/country/moldova>.
18. МВФ приезжает тогда, когда власти к этому готовы. [accesat 20.04.2019] Disponibil: <http://newsmaker.md/rus/novosti/mvf-priezhaet-togda-kogda-vlasti-k-etomu-gotovy-intervyu-nm-s-postoyannym-predsta-42909>.
19. Locul Republicii Moldova în cadrul OSCE. [accesat 18.04.2019] Disponibil: <http://www.mfa.gov.md/osce-md/>.
20. Delegation of the European Union to the Republic of Moldova. [accesat 10.04.2019] Disponibil: https://eeas.europa.eu/delegations/moldova_ro/55032.
21. Planul individual de acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO pentru anii 2017-2019. Anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului nr. 736 din 13 septembrie 2017. [accesat 11.04.2019] Disponibil: http://www.mfa.gov.md/img/docs/2017-2019_ipap_ro.pdf.
22. Inițiativa Central Europeană. [accesat 17.04.2019] Disponibil: <http://www.mfa.gov.md/despre-ice/>.
23. Consiliul Regional de Cooperare. [accesat 20.04.2019] Disponibil: <https://www.rcc.int/pages/2/about-us>.
24. Președinția în exercițiu a Republicii Moldova în cadrul OCEMN. [accesat 19.04.2019] Disponibil: <http://www.mfa.gov.md/despre-ocemn/>.
25. Președinția Republicii Moldova în cadrul GUAM 2018. [accesat 21.04.2019] Disponibil: <http://www.mfa.gov.md/despre-guam-md/>.
26. Reprezentanțele organizațiilor internaționale în Republica Moldova. Chișinău: CEP USM, 2008. 266 p.
27. Mârzac R., Cibotaru V., Sandu S., Vasiloii R. Asistența externă în reforma sectorului de securitate din Republica Moldova. Chișinău: Centrul de Informare și Documentare NATO; Centrul de la Geneva pentru Controlul Democratic al Forțelor Armate, 2018. 93 p.

**Vladimir STERPU, doctor în științe politice,
cercetător științific**

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Concluzii selective

1. Timpul pe care îl trăim solicită imperios ca spiritul participativ în societate să primeze. Asumarea conștientă a participării ar fi o contribuție reală la realizarea misiunii dificile de a stopa alunecarea continuă a societății într-un univers, s-ar putea spune, fantasmagoric, ar fi un suport pentru împlinirea aspirațiilor cetățenilor, ar face să fie repus în drepturi sistemul de valori, răsturnat în ultimul timp, impulsionând energia oamenilor, fortificată și renovată de impulsul participativ, susținând alinierea societății la standardele râvnite ale unei vieți civilizate.
2. Buna guvernare cere instituții bune, care s-ar ghida de un set de reguli în funcționalitatea lor și ar ține cont de implicarea cetățenilor în procesul decizional, de nevoile și de cerințele acestora. Dezvoltarea democratică a Republicii Moldova și guvernarea eficientă, performantă și receptivă la necesitățile cetățenilor, aflându-se într-o relație de reciprocitate, depind în etapa actuală de revoluționarea mecanismului de guvernare, care este un proces mult mai complex de reformă instituțională și mai prevede pe deasupra și o rezistență din interior.
3. Opoziția politică este un element important în cadrul sistemului politico-juridic democrat, ea fiind garantul dezvoltării și modernizării procesului politic. Opoziția parlamentară își are legitimitatea în votul exprimat de cetățeni, în condiții absolut legale cu care a fost investită și majoritatea parlamentară. Or opoziția parlamentară este parte integrantă a Parlamentului în calitate de organ reprezentativ suprem al poporului, rezultat din voința liber exprimată.
4. Devine imperioasă necesitatea asumării promisiunilor electorale în condițiile unui orizont de timp real pentru livrarea produsului și, mai ales, adoptarea unei strategii a ceea ce s-ar numi angajamente credibile: ținând nemijlocit de interesele pieței politice, însă formulate cu un grad sporit de precauție și moderare, chiar dacă acestea pot costa partidului o parte din voturile pe care altfel le-ar fi atras.
5. Confruntarea electorală din februarie 2019 a fost una acerbă, manipuloare, cu utilizarea resurselor administrative și a linșajului mediatic. Temele centrale în retorica competitorilor electorali au fost: clivajul tradițional politicului moldovenesc- Est-Vest, corupția la nivel înalt și integritatea clasei politice, devalizarea sistemului bancar („furtul miliardului”), securitatea națională și blocul de probleme sociale.

6. Instituțiile mass-media sunt deseori utilizate pentru propagandă și dezinformare, fapt care face vulnerabil spațiul informațional al Republicii Moldova. Această situație generează o problemă la două niveluri. La nivel intern, o mare parte din mass-media servesc intereselor private. Concentrarea proprietății în mâinile câtorva actori politici creează narative mediatice alternative, ce promovează agenda unor partide politice. Acest fapt, de asemenea, sporește polarizarea sociopolitică și neîncrederea între cetățeni și guvern, ceea ce subminează democrația reprezentativă. La nivel extern, prezența informațională a Federației Ruse rămâne puternică în Republica Moldova și deocamdată nu se consemnează o strategie eficientă și consolidată în combaterea dezinformării din partea autorităților Republicii Moldova.
7. Sub aspect ideologic, meritocrația ar reprezenta o valoare importantă a culturii organizaționale, care i-ar ajuta pe angajați să înțeleagă rostul lor în această entitate, modalitățile de acțiune, precum și ceea ce se consideră a fi util și important atât pentru cultura individuală, cât și pentru cea socială/de grup. Meritocrația, ca componentă a unei culturi organizaționale puternice, poate avea impact asupra performanței organizaționale și asupra satisfacției la locul de muncă a angajaților.
8. Comunicarea pentru dezvoltare durabilă este un instrument de transformare ce presupune implicarea cetățenilor, în special a grupurilor dezavantajate, în procesul decizional al statului, al administrației publice centrale și locale prin influențarea directă a politicilor publice. Nu există dezvoltare eficientă fără comunicare eficientă. Practic, comunicarea este un proces social care produce schimbări în atitudinile și comportamentele indivizilor și grupurilor, prin furnizarea de informații factuale și tehnice, prin mesaje motivaționale sau persuasive, prin facilitarea procesului de învățare socială.
9. Estimarea mijloacelor financiare bugetare, inclusiv raportul contribuțiilor mijloacelor bănești distribuite în bugetul comun al Uniunii Europene vizavi de cheltuielile bugetului UE în statele membre relevă că suma cheltuielilor din bugetul Uniunii Europene a fost cu mult mai mare comparativ cu suma contribuțiilor financiare adusă în bugetul comun al Uniunii Europene de către statele membre.
10. Educația și formarea profesională dețin un rol deosebit în dezvoltarea societăților europene, de aceea investiția în capitalul uman prin educație și formare profesională reprezintă un obiectiv al fiecărei legislaturi parlamentare și mandat al Comisiei Europene. Învățământul superior este perceput ca un element vital în creșterea și dezvoltarea abilităților necesare pentru piața muncii, de aceea Comisia Europeană întreprinde eforturi concentrate pe creșterea calității studiilor la nivelul universităților europene.

11. Actualmente, analiza evenimentelor geopolitice regionale și globale în contextul evoluției relațiilor internaționale care intensifică procesul de reconfigurare a sistemului internațional rămâne a fi una pertinentă pentru asigurarea securității naționale a statelor mici, dat fiind faptul că marile puteri, manifestându-se geopolitic pe plan regional, intensifică dinamica mediului de securitate regională și își amplifică propria autoritate în procesul decizional de realizare a politicilor de asigurare a securității naționale a statelor din regiune.
12. Relațiile dintre Republica Moldova și statele din Orientul Mijlociu se disting prin diversitate, dar, în același timp, și prin intensitate diferită, în funcție de interesele și capacitățile de a le angaja și promova. Reflectând asupra numărului documentelor diplomatice și conținutul acestora, conchidem că nu este suficient de a stabili relații diplomatice și a face declarații de intenții, o dinamică pozitivă poate fi menținută doar prin eforturi bilaterale conjugate.
13. Pentru Republica Moldova și cetățenii săi este convenabilă integrarea în Uniunea Europeană, dar menținând prezența și consolidând pozițiile pe „piețele tradiționale” din statele ex-sovietice prin acorduri bilaterale, mai ales în condițiile că „piețele de perspectivă” sunt valorificate mai dificil. Integrarea europeană solicită costuri structurale multiaspectuale, însă beneficiile, după cum demonstrează situația țărilor central- și sud-est europene, vor prevala: modernizarea țării prin aderarea la Uniunea Europeană reprezintă o prioritate strategică și o oportunitate de valorificat, deoarece procesul de reforme trebuie susținut și consolidat prin asistență financiară, logistică și tehnologică, consultanță și deschidere, în caz contrar va continua să naufragieze în zona „gri”, rămânând o țară cu nivel scăzut de trai, grad înalt de emigranți de muncă, fărâmițată teritorial, instabilă, coruptă și cu restanțe destul de mari la capitolele independența justiției, buna guvernare, libertatea mass-mediei și administrație publică eficientă.
14. Asocierea politică și integrarea economică cu Uniunea Europeană poate reprezenta pentru Republica Moldova fie o etapă intermediară în procesul integraționist european, fie un punct intermediar al parcursului integraționist, rămânând într-o zonă tampon între Uniunea Europeană și Uniunea Economică Eurasiatică. O viziune clară de viitor pentru Republica Moldova, acceptată de întreaga societate, este deocamdată intangibilă, din cauza divizării atât a societății, cât și a clasei politice pe criteriile geopolitice, de modul realizării prevederilor Acordului de Asociere depind evoluțiile politice interne și cele integraționiste externe ale Republicii Moldova.
15. Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană practic nu periclitează nici neutralitatea, nici suveranitatea Republicii Moldova, conținând un mecanism

fezabil menit să contribuie la reîntregirea teritorială a Republicii Moldova prin restabilirea spațiului economic unic.

16. Actualmente nu se pune problema integrării nemijlocite în Uniunea Europeană, în sensul de acces la instituțiile comunitare, ci doar de apropiere prin asociere politică și integrare economică. Această situație nu contravine participării Republicii Moldova la alte proiecte regionale sau subregionale similare de liber schimb.
17. Dezvoltarea politică a Republicii Moldova se caracterizează prin consolidarea tendințelor autoritare, conducând, pe de o parte, spre limitarea rolului alegerilor și, implicit, a culturii electorale în procesele politice, iar pe de altă parte, transformă alegerile într-un instrument eficient aplicat de elita politică în lupta pentru realizarea intereselor înguste corporatiste în condițiile conservării „fațadei democratice”.
18. Cultura electorală predominantă actualmente în Republica Moldova se dovedește a fi o consecință a evoluției regimului politic, reflectând stările de spirit ale maselor vizavi de procesul electoral, opțiuni care se caracterizează prin iraționalism și negativism.
19. Republica Moldova deține un loc specific în contextul globalizării și a avansării proceselor migraționale, fiind una dintre cele mai afectate și mai vulnerabile țări din Europa din cauza emigrării masive a populației, având un impact negativ considerabil și evident pe termen lung asupra capitalului uman.
20. Aflându-se la frontiera dintre două complexe regionale de securitate, Republica Moldova prezintă tendința de oscilare periodică între acestea. Deși promovarea poziției duale atât pe plan internațional, cât și național, se execută concomitent și permanent de către putere și opoziție, tot mai mult se conturează decizia în favoarea vectorului european, fapt adevărat prin directivele și planurile de dezvoltare adoptate de către actuala guvernare. Republica Moldova prezintă, în paralel, un interes ascendent atât pentru menținerea influenței Rusiei în cadrul Comunității Statelor Independente, cât și pentru eforturile de extindere a Alianței Tratatului Atlanticului de Nord și a spațiului economic european spre est, în măsura în care interesele celor două complexe regionale de securitate se contrapun, rămânând constrânsă de fluctuațiile deciziilor fie în favoarea, fie în detrimentul unei sau altei poziții de nivel regional sau global.

Recomandări selective

1. În contextul frământărilor actuale ale societății, acum este momentul pentru a fi precizată poziția civică, atitudinea față de evenimentele actuale. Modalitățile

de participare cunosc, în ultimele decenii, o extindere considerabilă. Tocmai acest lucru determină relevanța participării politice pentru democrație și democratizare.

2. Identificarea factorilor care influențează creșterea capacității instituționale și administrative a statului prin trasarea problemelor și formularea soluțiilor de rezolvare, inclusiv prin stabilirea și mobilizarea resurselor necesare; reglementarea conflictelor sociale prin intermediul mecanismelor instituționale durabile și al unui cadru pentru deliberări, dialog, consens și compromisuri; recunoașterea politicilor susceptibile capabile să fortifice procesele de modernizare politică sub auspiciile democratizării societății; capacitatea instituțională și administrativă de a transpune ideile și deciziile guvernamentale în acțiuni concrete (individuale și colective) și reducerea discrepanțelor dintre ele.
3. Existența sistemului electoral cu pragurile înalte de accedere în parlament a partidelor politice, nu favorizează opoziția, care este nevoită să se descurce în cadrul jocului impus de partidul/partidele de guvernământ. Unul dintre factorii majori care indică „slăbiciunile” opoziției politice (mai cu seamă cea de dreapta) constă în lipsa unor structuri organizaționale mature la nivel local, baza electorală insuficientă, concurența neloială din partea partidului/partidelor de guvernământ.
4. Continuarea eforturilor de implementare a angajamentelor de guvernare, mai ales din moment ce acestea se regăseau în documentele de program pe termen lung din 11 măsuri în domeniul justiției și luptei anticorupție: aprobarea «legii Magnițki», promovarea meritocrației în cariera judecătorilor și procurorilor, crearea cu sprijinul partenerilor externi a unui Departament Național Anticorupție și a Curții Specializate Anticorupție, reformarea Consiliului Superior al Magistraturii, curățarea organelor de justiție de oameni corupți și vulnerabili.
5. Definirea scopului lansării în campanie și identifică o ofertă politică concretă „unice”. Uneori, din cauza asemănării sau a irelevanței ofertelor politice, alegătorii își retrag suportul pentru candidat. Evită răspunsuri ambigue. La întrebarea: „Care sunt soluțiile propuse pentru a rezolva problema șomajului, securității, sărăciei etc.?” candidații răspund frecvent cu propoziții generale, goale. Acest fapt generează reticență alegătorului.
6. Crearea unui sistem de avertizare timpurie privind propaganda și dezinformarea care ar acoperi atât mass-media tradițională, cât și cele on-line. Sistemul ar trebui să includă mecanisme de monitorizare și raportare care ar combina soluții umane și tehnologice. Consolidarea capacităților Consiliului Coordonator al Audiovizualului din Republica Moldova de a reglementa

comunicarea audiovizuală și de a exercita o autoritate credibilă în monitorizarea conținutului.

7. Stabilirea priorităților organizaționale, ținându-se cont de reursele umane și tendințele acestora referitor la dezvoltarea lor profesională. Evaluarea calitativă a angajaților, dar și cultura organizațională fără implicații politice. Motivarea personalului în vederea creșterii productivității muncii prin: recompense, laude, aprecieri, avansare.
8. Comunicarea necesită coordonare, precum și un mediu instituțional și legislativ favorabil. Este necesară utilizarea comunicării pentru dezvoltare ca un mijloc care creează spații necesare dialogului dintre cetățeni și autoritățile locale, regionale sau naționale. Comunicarea pentru dezvoltare ar trebui să depășească stadiul unor inițiative izolate, sporadice și să fie integrată într-un document strategic național.
9. Ieșirea Regatului Unit din cadrul Uniunii Europene este un eșec dureros pentru ambele părți, care se va solda cu o recesiune imediată și inevitabilă în plan economic, politic și social. Migrația excesivă în Uniunea Europeană, care provoacă probleme mari statelor membre, poate duce cu timpul la o musulmanizare vădită a Europei.
10. Consolidarea eforturilor de apropiere a ariilor europene de învățământul superior și de cercetare, astfel încât cunoștințele, cercetătorii și studenții care o generează să se deplaseze liber peste granițe, stimulând inovația pretutindeni. Comisia Europeană trebuie să depună eforturi unificate pentru a trece de la comunicare la recomandare pe segmentul „spațiului european al educației”, prin promovarea recunoașterii reciproce automate a diplomelor de învățământ superior și a celor de absolvire a învățământului secundar superior, precum și a rezultatelor perioadelor de învățare petrecute în străinătate.
11. Consolidarea dimensiunii geopolitice în abordarea securității naționale, prin crearea, în cadrul Serviciului Consiliului Suprem de Securitate al Aparatului Președintelui Republicii Moldova, a unei subdiviziuni care ar reuni experți independenți în domeniul geopoliticii, având drept sarcină examinarea permanentă a evenimentelor geopolitice regionale și mondiale, precum și elaborarea rapoartelor analitice trimestriale ordinare sau extraordinare privind problemele mediului securității regionale sau internaționale, informații care vor constitui suportul de bază în cazul necesității elaborării documentelor strategice privind politicile securității naționale.
12. Fortificarea angajării de către Republica Moldova în relații de cooperare reciproc avantajoasă cu statele musulmane, care, după un debut mai mult sau mai

puțin promițător în anii '90 ai sec. XX, ulterior au cunoscut recul, ca în ultimii ani să fie atestată o ușoară ascensiune cu unii actori influenți din regiune.

13. Perspectivele modernizării Republicii Moldova depind de mai mulți factori: crearea unei structuri sociale deschise, cu o manifestare reală a clasei de mijloc ca bază a stabilității sociopolitice și modernizării într-un sens larg; demopolizarea controlului politic asupra resurselor economice și crearea unei economii de piață avansate; modernizarea sistemului instituțiilor politice, în direcția eficientizării procesului de diferențiere a rolurilor politice raționalizării pluripartidismului și, respectiv, asigurării pluralismului politic; depolitizarea și de-oligarhizarea în continuare a procesului complex de modernizare și postmodernizare a țării, deziderat care trebuie conștientizat în deplină măsură atât de clasa politică, cât și de cei conduși, implicați prin atitudine și participare în acest proces; optimizarea raportului între tradițiile și inovațiile politice în vederea asigurării continuității politice; consolidarea și activizarea societății civile, stabilirea și promovarea relațiilor de parteneriat cu statul și cu societatea politică în ansamblu; creșterea culturii politice a cetățenilor și a elitei ca bază a consensului și coeziunii în procesul modernizării și postmodernizării.
14. Procesul de modernizare solicită de a urgenta soluționarea unor probleme: independența sistemului judiciar: crearea condițiilor echitabile pentru mediul de afaceri; consolidarea guvernantei corporative în sectorul financiar; depolitizarea instituțiilor de stat și a corupției sistemice; sensibilizarea cetățenilor cu privire la beneficiile asocierii politice și a integrării economice cu Uniunea Europeană; soluționarea conflictului din raioanele de est.
15. Republica Moldova trebuie să implementeze în mod eficient și calitativ prevederile incluse în Planul Național de Acțiuni pentru Implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană în perioada 2017-2019, să respecte planul calendaristic și să lichideze toate restanțele. Statul și autoritățile locale trebuie să aibă o politică transparentă, responsabilă și favorabilă implicării cetățenești, liderii locali să fie răspunzători în fața celor pe care îi reprezintă.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

Selective conclusions

1. The time we are living requires urgently for the participatory spirit in society to prevail. Consciously assuming participation would be a real contribution to the realization of the difficult mission of stopping the continuous slipping of society into a universe, it could be said, ghostly, it would be a support for the fulfillment of the aspirations of the citizens, it would cause the system to be restored to rights. of values, lately overturned, boosting the energy of the people, fortified and renewed by the participatory impulse, supporting the alignment of the society with the coveted standards of a civilized life.
2. Good governance requires good institutions, which would be guided by a set of rules in their functionality and would take into account the involvement of citizens in the decision-making process, their needs and requirements. The democratic development of the Republic of Moldova and the efficient, efficient and responsive governance of the citizens' needs, being in a reciprocity relationship, depend in the current stage on the revolutionization of the governance mechanism, which is a much more complex process of institutional reform and provides more on and a resistance from within.
3. Political opposition is an important element in the democratic political-legal system, being the guarantor of the development and modernization of the political process. The parliamentary opposition has its legitimacy in the vote expressed by the citizens, under absolutely legal conditions with which the parliamentary majority was invested. Or the parliamentary opposition is an integral part of the Parliament as the supreme representative body of the people, resulting from the freely expressed will.
4. It becomes imperative to assume the electoral promises under the conditions of a real time horizon for the delivery of the product and, in particular, to adopt a strategy of what would be called credible commitments: taking directly into the interests of the political market, but formulated with a higher degree. caution and moderation, even though they may cost the party some of the votes it would otherwise have attracted.
5. The electoral confrontation, from February 2019, was fierce, manipulative, with the use of administrative resources and media lynching. The central themes in the rhetoric of the electoral competitors were: the traditional cleavage of Moldovan-East-West politics, high-level corruption and the integrity of the political class, the devaluation of the banking system («theft of the billion»), national security and the block of social problems.

Conclusions and recommendations

6. Media institutions are often used for propaganda and misinformation, which makes the information space of the Republic of Moldova vulnerable. This situation generates a problem at two levels. Internally, much of the media serves private interests. The concentration of ownership in the hands of several political actors creates alternative media narratives, which promote the agenda of political parties. This fact also increases socio-political polarization and mistrust between citizens and government, which undermines representative democracy. At the external level, the informational presence of the Russian Federation remains strong in the Republic of Moldova and for the time being an effective and consolidated strategy for combating misinformation on the part of the authorities of the Republic of Moldova is not recorded.
7. From an ideological point of view, meritocracy would represent an important value of the organizational culture, which would help the employees to understand their purpose in this entity, the modes of action, as well as what is considered to be useful and important both for the individual culture, as well as the social / group one. Meritocracy, as a component of a strong organizational culture, can have an impact on the organizational performance and job satisfaction of employees.
8. Communication for sustainable development is a transformative tool which involves the involvement of citizens, especially disadvantaged groups, in the decision-making process of the state, of central and local public administration through the direct influence of public policies. There is no effective development without effective communication. Basically, communication is a social process that produces changes in the attitudes and behaviors of individuals and groups, by providing factual and technical information, through motivational or persuasive messages, by facilitating the social learning process.
9. The estimation of budgetary financial means, including the report of the contributions of the money distributed in the common budget of the European Union vis-à-vis the expenditure of the EU budget in the Member States, shows that the sum of the expenditures from the budget of the European Union was much higher compared to the sum of the financial contributions made in the common budget of the European Union by the Member States.
10. Education and vocational training play a special role in the development of European societies, which is why investing in human capital through education and training is an objective of every parliamentary term and mandate of the European Commission. Higher education is perceived as a vital element in the growth and development of the skills needed for the labor market, which is why the European Commission undertakes efforts focused on increasing the quality of studies at the level of European universities.

11. Currently, the analysis of regional and global geopolitical events in the context of the evolution of international relations that intensifies the reconfiguration process of the international system remains a relevant one for ensuring the national security of small states, given that the great powers, manifesting themselves geopolitically at regional level, intensifies the dynamics of the regional security environment and amplifies its own authority in the decision-making process of implementing the national security policies of the states in the region.
12. The relations between the Republic of Moldova and the states of the Middle East are distinguished by diversity, but at the same time, and by different intensity, depending on the interests and the capacities to employ and promote them. Reflecting on the number of diplomatic documents and their content, we conclude that it is not enough to establish diplomatic relations and make declarations of intent, a positive dynamic can only be maintained through joint bilateral efforts.
13. For the Republic of Moldova and its citizens, the integration into the European Union is convenient but also, maintain the presence and consolidation of positions in the «traditional markets» in the ex-soviet states through bilateral agreements is necessary, especially given that «perspective markets» are being used more difficult. European integration calls for multi-faceted structural costs, but the benefits, as demonstrated by the situation in the Central and South-Eastern European countries, will prevail: modernizing the country by joining the European Union is a strategic priority and an opportunity to capitalize, because the reform process needs to be sustained and strengthened by financial, logistical and technological assistance, consultancy and openness, otherwise it will continue to cast away in the gray area, remaining a low-populated country with a high level of labor migrants, territorially disturbed, unstable, corrupt and with far-reaching arrears of justice independence, good governance, media freedom and efficient public administration.
14. Political association and economic integration with the European Union can represent for the Republic of Moldova either an intermediate stage in the European integration process or an intermediate point of the integrative path, remaining in a buffer zone between the European Union and the Eurasian Economic Union. A clear vision of the future for Moldova, accepted by the whole society, is still intangible due to the division of both the society and the political class on geopolitical criteria, the way in which the provisions of the Association Agreement are achieved depending on the internal political and external integration of the Republic of Moldova.

15. The Association Agreement with the European Union does not jeopardize neither the neutrality nor the sovereignty of the Republic of Moldova, containing a feasible mechanism meant to contribute to Moldova's territorial reunification by re-establishing the unique economic space.
16. There is currently no question of direct integration into the European Union in the sense of access to Community institutions, but only of proximity through political association and economic integration. This situation does not contradict the participation of the Republic of Moldova in other regional or sub-regional similar free trade projects.
17. The political development of the Republic of Moldova is characterized by the consolidation of the authoritarian tendencies, leading, on the one hand, to limit the role of the elections and implicitly the electoral culture in the political processes, and on the other hand, to transform the elections into an effective instrument applied by the political elite in the struggle for the realization of the narrow corporate interests under the conditions of preservation of the «democratic facade».
18. The currently predominant electoral culture in the Republic of Moldova proves to be a consequence of the evolution of the political regime, reflecting the mood of the masses in relation to the electoral process, which are characterized by irrationalism and negativism.
19. The Republic of Moldova has a specific place in the context of globalization and the advancement of migration processes, being one of the most affected and most vulnerable countries in Europe due to massive population emigration, having a considerable long-term negative impact on human capital.
20. On the border between two regional security complexes, the Republic of Moldova has a periodic oscillation trend between them. Although the promotion of the dual position both internationally and nationally is being carried out simultaneously and permanently by power and opposition, the decision in favor of the European vector is increasingly shaped, as evidenced by the directives and development plans adopted by the current government. The Republic of Moldova provides, in parallel, an ascendant interest both in maintaining Russia's influence in the Commonwealth of Independent States and in the efforts to expand the North Atlantic Treaty Alliance and the Eastern European Economic Area to the extent that the interests of the two regional complexes of security contravene, remaining constrained by fluctuations in decisions either in favor of or at the expense of one or another position at a regional or global level.

Selective recommendations

1. In the context of the current problems of the society, now is the time to specify the civic position, the attitude towards the current events. The modalities of participation have undergone considerable expansion in recent decades. This is precisely what determines the relevance of political participation for democracy and democratization.
2. Identification of the factors that influence the increase of the institutional and administrative capacity of the state by outlining the problems and formulating the solutions of solution, including by establishing and mobilizing the necessary resources; settlement of social conflicts through sustainable institutional mechanisms and a framework for deliberations, dialogue, consensus and compromises; the recognition of the susceptible policies capable of strengthening the processes of political modernization under the auspices of the democratization of society; the institutional and administrative capacity to translate government ideas and decisions into concrete actions (individual and collective) and to reduce discrepancies between them.
3. The existence of the electoral system with the high thresholds of access to the parliament of the political parties, does not favor the opposition, which is forced to deal with the game imposed by the ruling party / parties. One of the major factors that indicate the “weaknesses” of the political opposition (especially the right one) is the lack of mature organizational structures at local level, insufficient electoral base, unfair competition from the ruling party / parties.
4. Continuation of efforts to implement government commitments, especially at this time, are found in the long-term program documents of 11 measures in the field of justice and anti-corruption: the approval of “Magnițchi law”, the promotion of meritocracy in the career of judges and Prosecutors Creation with the support of external partners within a National Anticorruption Department and the Specialized Anticorruption Court, reforming the superior works of the Magistracy, the justice bodies of the correct and vulnerable persons.
5. Define the purpose of the campaign launch and identify a concrete, “unique” political offer. Sometimes, due to the similarity or irrelevance of the political offers, the voters withdraw their support for the candidate. Avoid ambiguous answers. When asked “What are the proposed solutions to solve the problem of unemployment, security, poverty, etc.?” Candidates frequently respond with blank, general sentences. This generates reluctance for the voter.

6. Creating a prevention system regarding propaganda and misinformed care in the field of traditional media, in line with online ones. The system should include mechanisms for monitoring and reporting, care for human and technological solutions and combinations. Strengthening the capacities necessary for the Audiovisual Coordinator of the Republic of Moldova to regulate an audiovisual communication and a credible exercise or authority in monitoring the content.
7. Establishing organizational priorities, taking into account the human resources and their tendencies regarding their professional development. The qualitative evaluation of the employees, but also the organizational culture, without political implications. Motivate the staff to increase the productivity of the work, by: rewards, praise, appreciation, advancement.
8. Communication requires coordination, as well as a favorable institutional and legislative environment. It is necessary to use communication for development as a means of creating spaces necessary for dialogue between citizens and local, regional or national authorities. Communication for development should go beyond isolated, sporadic initiatives and be integrated into a national strategic document.
9. The exit of the United Kingdom from the European Union is a painful failure for both parties, which will lead to an immediate and inevitable economic, political and social recession. Excessive migration to the European Union, which causes great problems for the Member States, can lead to a clear Muslimization of Europe over time.
10. Strengthen efforts to bring European higher education and research areas closer together, so that the knowledge, researchers and students that generate it move freely across borders, stimulating innovation everywhere. The European Commission must make unified efforts to move from communication to recommendation on the “European Education Area” segment, by promoting the automatic mutual recognition of higher education diplomas and those of graduating higher secondary education, as well as the results of the periods of secondary education realized abroad.
11. Consolidation of the geopolitical dimension in the approach to national security, through the creation, within the Service of the Supreme Security Council of the Apparatus of the President of the Republic of Moldova, of a subdivision that would bring together independent experts in the field of geopolitics, whose task is to permanently examine regional and global geopolitical events, as well as the elaboration of ordinary or extraordinary quarterly analytical reports on regional or international security issues,

information that will provide the basic support in case of the need to elaborate strategic documents on national security policies.

12. Strengthening the employment of the Republic of Moldova in mutually advantageous cooperation relations with the Muslim states, which, after a more or less promising start in the 90s. of the XX century, later they experienced the setback, that in the last years there has been a slight ascension with some influential actors in the region.
13. The prospects for the modernization of the Republic of Moldova depend on several factors: the creation of an open social structure with a real manifestation of the middle class as a basis for sociopolitical stability and modernization in a broad sense; demonopolizing political control over economic resources and creating an advanced market economy; the modernization of the system of political institutions in the direction of streamlining the process of differentiating political roles, rationalizing multipartyism and, respectively, ensuring political pluralism; depoliticization and further de-oligarchization of the complex process of modernization and post-modernization of the country, a desideratum that must be fully aware of both the political class and those led, involved by attitude and participation in the process; optimizing the relationship between political traditions and innovations to ensure political continuity; strengthening and activating civil society, establishing and promoting partnership relations with the state and with the political society as a whole; increasing the political culture of citizens and the elite as a basis for consensus and cohesion in the process of modernization and post-modernization.
14. The modernization process calls for an urgent solution to some problems: the independence of the judiciary: creating a reasonable field for business; strengthening corporate governance in the financial sector; depoliticization of state institutions and systemic corruption; raising awareness of the benefits of political association and economic integration with the European Union; settlement of the conflict in eastern districts.
15. The Republic of Moldova must implement effectively and qualitatively the provisions included in the National Action Plan for the Implementation of the Moldova-EU Association Agreement between 2017-2019, to observe the calendar plan and to liquidate all arrears. The State and local authorities must have a transparent, responsible and citizen-friendly policy, local leaders to be accountable to those they represent.

CUPRINS

Victor JUC. Republica Moldova în contextul necesităților și a oportunităților de modernizare (în loc de introducere)	3
CAPITOLUL I. NECESITĂȚI DE MODERNIZARE INSTITUȚIONAL-FUNCȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA	13
Victor MORARU. Timpul spiritului participativ	13
Pantelimon VARZARI. O guvernare eficientă pentru societatea din Republica Moldova sau de ce avem nevoie de o guvernare „bună”	20
Lilia BRAGA. Авторитарный тренд Республики Молдова	39
Nicolai ȚVEATCOV. Модернизационные аспекты развития Республики Молдова в современных социально-политических условиях	58
CAPITOLUL II. IMPACTUL FACTORILOR ELECTORALI ȘI MEDIATICI ASUPRA EVOLUȚIEI VIEȚII POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA	73
Ion RUSANDU. Puterea și opoziția politică în Republica Moldova: dimensiuni științifice și post-electorale	73
Alexandru S. ROȘCA, Alexandru N. ROȘCA. Onorarea promisiunilor în marketingul politic: experiența Platformei „ACUM”	93
Aurelia PERU-BALAN. Paradigme moderne ale propagandei electorale, PR și „POST-ADEVĂR” în alegerile parlamentare din 24 februarie 2019	104
Vladislav ȘARAN. Dezinformarea ca instrument de propagandă: impact asupra Republicii Moldova	130
CAPITOLUL III. ASPECTE CULTURAL-ORGANIZAȚIONALE ȘI DE COMUNICARE ALE PROCESELOR DE MODERNIZARE A REPUBLICII MOLDOVA	145
Irina CEACÎR. Raportul între meritocrație și cultură organizațională: repere conceptuale	145
Liudmila RUSTANOVICI. Задачи и средства формирования культуры гражданственности у молодежи в Республике Молдова	160

Elena BALAN. Factorul etnic în contextul realizării demersului democratic și a opțiunii europene a Republicii Moldova	176
Lucia GROSU. Abordări conceptuale privind politica națională de comunicare pentru dezvoltare din perspectivă diacronică	189
CAPITOLUL IV. REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL REGIONAL EUROPEAN: ABORDĂRI SECTORIALE	203
Svetlana CIUMAC. Relațiile comerciale și bugetare în cadrul Uniunii Europene: general și particular	203
Maria DIACON. Abordări instituționale și evolutive ale politicii europene de educare și formare profesională	218
Marina GORBATIUC. Человеческое измерение в области ОБСЕ	235
Cristina EJOVA. Politici și strategii antiteroriste ale Uniunii Europene la etapa actuală: repere pentru Republica Moldova	249
CAPITOLUL V. REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE. ABORDĂRI GEOPOLITICE	269
Veaceslav UNGUREANU. Consolidarea dimensiunii geopolitice în noua paradigmă de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova	269
Galina ROGOVAIA. Экологическое благополучие как приоритет национальных интересов Республики Молдова в международных отношениях с соседними государствами	290
Ruslana GROSU. Dinamica relațiilor Republicii Moldova cu actorii majori din Orientul Mijlociu	312
Vladimir STERPU. Dezvoltarea colaborării Republicii Moldova cu organizațiile internaționale pe probleme de securitate	334
Concluzii și recomandări	346
Conclusions and recommendations	353

CONTENTS

Victor JUC. Republic of Moldova in the context of needs and opportunities of modernization (instead of introduction)	3
CHAPTER I. REQUIREMENTS FOR INSTITUTIONAL AND FUNCTIONAL MODERNIZATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA	13
Victor MORARU. The time of the participatory spirit	13
Pantelimon VARZARI. An efficient government for the society in the Republic of Moldova or why we need a „good” governance	20
Lilia BRAGA. The authoritarian trend of Republic of Moldova	39
Nicolai ȚVEATCOV. Modernization’s aspects of the Republic of Moldova development within contemporary socio-political conditions	58
CHAPTER II. THE IMPACT OF ELECTORAL AND MEDIA FACTORS ON EVOLUTION OF POLITICAL LIFE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA	73
Ion RUSANDU. The political power and opposition in the Republic of Moldova: scientific and post-electoral dimensions	73
Alexandru S. ROȘCA, Alexandru N. ROȘCA. Honoring promises in political marketing: the „NOW” platform experience	85
Aurelia PERU-BALAN. Modern paradigms of election propaganda, PR and „AFTER-TRUTH” in parliamentary elections of february 24, 2019	104
Vladislav ȘARAN. Misinformation as a propaganda tool: impact on the Republic of Moldova.....	130
CHAPTER III. CULTURAL-ORGANIZATIONAL AND COMMUNICATION-RELATED ASPECTS OF MODERNIZATION PROCESSES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA	145
Irina CEACÎR. The relationship between meritocracy and organizational culture: conceptual landmarks	145
Liudmila RUSTANOVICI. Objectives and instruments of forming civic culture at young people from the Republic of Moldova	160

Elena BALAN. The ethnic factor in the context of making the democratic demerse and the European option of the Republic of Moldova	176
Lucia GROSU. Conceptual approaches of the national communication policy for development from a diachronic perspective	189
CHAPTER IV. THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN REGIONAL CONTEXT: SECTORAL APPROACHES	203
Svetlana CIUMAC. Commercial and budgetary relations of the European Union: general and private	203
Maria DIACON. Institutional and evolutive approaches of the European policies of education and training	218
Marina GORBATIUC. Human dimension in the OSCE field	235
Cristina EJOVA. Anti-terrorist policies and strategies of the European Union at the current stage: references for the Republic of Moldova	249
CHAPTER V. THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL RELATIONS: GEOPOLITICAL APPROACHES	269
Veaceslav UNGUREANU. Enhancing geopolitical dimension within the new paradigm for ensuring national security of the Republic of Moldova	269
Galina ROGOVAIA. Environmental well-being as a priority of national interests of the Republic of Moldova in International relations with neighboring states	290
Ruslana GROSU. The dynamics of the Republic of Moldova's relations with the major Middle Eastern actors	312
Vladimir STERPU. Development of collaboration the Republic of Moldova with international organizations on security problems	334
Concluzii și recomandări	346
Conclusions and recommendations	353

Bun de tipar 20.12.2019 Formatul 16,5 × 24,0
Hîrtie ofset nr. 1. Coli de tipar 23,75. Coli de autor 30,0

Î. S. Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”,
MD-2068, Chişinău, str. Florilor, 1;
Tel.: 022 49-31-46